W. G. SEBALD

AUSTERLITZ

CAN

ROMAN

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN
GÜLFER TUNALI

Can Yayınları: 1732
Çağdaş Dünya Edebiyatı: 693

Austerlitz, W.G. Sebald
© The Estate of W.G. Sebald, 2001
Tüm hakları saklıdır.
© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 2006

1. basım: Nisan 2008

Yayına Hazırlayan: Şebnem Sunar

Kapak Tasarımı: Erkal Yavi
Kapak Düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Hayriye Kaymaz
Düzelti: Fulya Tükel

Kapak Baskı: Çetin Ofset
İç Baskı ve Cilt: Şefik Matbaası

ISBN 978-975-07-0926-5

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33
http://www.canyayinlari.com
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

W.G. Sebald
AUSTERLITZ

ROMAN

Almanca aslından çeviren
GÜLFER TUNALI

CAN YAYINLARI

W.G. SEBALD'İN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
ÖTEKİ KİTAPLARI

GÖÇMENLER / *öykü*
SATÜRN'ÜN HALKALARI / *roman*

W.G. Sebald, 1944'te Wertach/Allgäu'da dünyaya geldi. Edebiyat bilimi alanında Freiburg, İsviçre ve İngiltere'de gördüğü yüksek öğrenimden sonra St. Gallen'da öğretmen olarak, Manchester Üniversitesi'nde ise okutman olarak çalıştı, Norwich'teki East Aglia Üniversitesi'nde doçent olarak görev yaptı. 1984'te profesör unvanı alan Sebald, üniversite kariyerine paralel olarak sayısız monografi ve makale yayınladı, yazınsal yapıtlarını ise 1980'li yılların sonundan itibaren vermeye başladı. Önceleri İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa'da ilgi gören Sebald'in yapıtlarının Almanya'da eleştirmenlerin dikkatini çekmesi 1990'lara rastlar. *Satürn'ün Halkaları* adlı yapıtı 1998 yılında Los Angeles Times Book Ödülü'ne değer görülen Sebald'in aldığı öteki ödüller arasında Berlin Edebiyat Ödülü, Heinrich Böll Ödülü, Mörike Ödülü ve Heinrich Heine Ödülü sayılabilir. Sebald 14 Aralık 2001'de arabasının direksiyonu başında geçirdiği kalp krizi sonucunda Norfolk'ta öldü.

Gülfer Tunalı, 1977 yılında Bulgaristan'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Almanca Mütercim Tercümanlık Bölümü'nü bitirdi. Aynı alanda yüksek lisans yaptı. Ernst W. Heine'nin *Güvercin Gerdanlığı*, Heike Owusu'nun *İnka, Maya ve Aztekler'de Semboller*'i çevirdiği yapıtlar arasındadır. Tunalı, halen Dokuz Eylül Üniversitesi Avrupa Birliği Çalışmaları Bölümü'nde doktora çalışmasını sürdürmektedir.

Altmışlı yılların ikinci yarısında kısmen araştırma yapmak amacıyla, kısmen de kendimin bile anlayamadığım nedenlerden dolayı defalarca İngiltere'den Belçika'ya gittim, bazen sadece bir-iki günlüğüne, bazen de birkaç haftalığına. Bende sürekli çok uzak ve bilinmeyen diyarlara sürükleniyormuşum hissini uyandıran bu Belçika gezilerinden birinde, pırıl pırıl bir ilkyaz gününde, o güne kadar sadece adını duymuş olduğum Anvers şehrine de yolum düştü. Daha şehre varır varmaz, tren, iki yanında da garip sivri kuleciklerin yükseldiği viyadükten geçerek ağır ağır karanlık istasyona girdiğinde, içimi bir sıkıntı kapladı ve Belçika'da geçirdiğim bütün o zaman boyunca bir daha bu duygudan kurtulamadım. Emin olmayan adımlarla şehrin merkezinde oradan oraya dolaştığımı, Jeruzalemstraat, Nachtegaalstraat, Pelikaanstraat, Paradijsstraat, Immerseelstraat ve daha birçok cadde ve sokaktan geçtiğimi, sonunda şiddetli bir baş ağrısı ve can sıkıcı düşüncelerle, kendimi Astridplein'de, hemen garın yanındaki hayvanat bahçesine attığımı çok iyi hatırlıyorum. Kendimi birazcık daha iyi hissedinceye kadar içinde rengârenk sayısız ispinoz ve iskete kuşunun uçuştuğu kafeslerden birinin önünde duran, hafif gölgede kalan bir banka oturdum. Akşama doğru parkın içinde dolaşmaya başladım ve son olarak daha birkaç ay önce açılan Nocturama'ya[1] uğradım. İçeride suni olarak yaratılan alacakaranlığa gözlerim alışıncaya kadar epey bir süre geçti; camların ardında, yapay ve sol-

[1] Gece-gündüz döngüsünün değiştirilmesiyle ziyaretçilere gece faal olan hayvanları da görüp izleme imkânı sunan yer. (Ç.N.)

gun bir ayın aydınlattığı, sönük bir yaşam süren kuşları da ancak o zaman seçebildim. O gün Anvers'teki Nocturama'da ne tür hayvanlar gördüğümü artık tam olarak hatırlamıyorum. Daldan dala atlayan, kirli sarı kum zeminde sessizce ve süratle gelip geçen ya da bir bambu çalısının ardında kaybolup giden bütün bu yaratıklar, galiba Mısır veya Gobi Çölü'nden getirtilen yarasalar ve sıçrayan fareler, yerli kirpiler, baykuşlar ve yapalaklar, Avustralya'dan keseli sıçanlar, zerdevalar, yediuyurlar ve maymunsulardı. Aslında bugün bile hâlâ gözümün önünden gitmeyen tek hayvan, ciddi bir yüzle küçük bir çayın başında oturmuş, sürekli aynı elma parçasını yıkayıp duran çamaşırcı ayıdır, sanki hiçbir suçu olmadan düştüğü bu sahte dünyadan, akla yakın her türlü titizliğin ötesindeki bu manasız temizlik ile kurtulmayı umuyor gibiydi. Nocturama'da yaşayan hayvanlarla ilgili bundan başka aklımda kalan tek şey, bunların çoğunun büyük gözlü olduğuydu, bir de etrafımızdaki karanlığı salt inceleme ve salt düşünce aracılığıyla deşmeye çalışan bazı ressam ve filozoflarda görmeye alışkın olduğumuz o delici ve araştıran bakışlara sahiptiler.

Bu arada, hatırladığım kadarıyla, aklımda şu soru dolanıp duruyordu: Gerçek gece çöküp de hayvanat bahçesi ziyaretçilere kapatıldığında, Nocturama'nın sakinlerinin bu tersine dönmüş minyatür dünyalarında az buçuk rahat bir uykuya dalabilmesi için, elektrik ışıkları açılıyor muydu acaba? – Yıllar geçtikçe, Nocturama'nın içerisine ilişkin hatıralarım, Anvers Centraal Station'daki *Salle des pas perdus* denilen salona ilişkin aklımda kalanlarla birbirine karıştı. Bugün bu bekleme salonunu zihnimde canlandırmaya çalıştığımda, gözümün önüne hemen Nocturama geliyor, Nocturama'yı düşündüğümde ise aklıma gelen şey, bekleme salonu oluyor, herhalde o öğleden sonra hayvanat bahçesinden çıktığım gibi doğruca gara girdiğim, daha doğrusu önce garın önündeki meydanda durup sabah buraya ilk ayak bastığımda pek dikkat etmediğim bu muhteşem binanın ön cephesinden yukarı baktığım için. Kral II. Léopold'ün himayesi altında inşa edilen bu binada yararlılığın çok ötesinde amaçların güdüldüğünü görüyordum şimdi; yukarıda, garın ön cephesinin solundaki bir kulenin tepesinde, tek hörgüçlü devesiyle Afrika hayvanlar ve yerliler âleminin temsilcisi olarak bir asırdır tek başına Flandr göklerine yükselen, tamamı bakır pasıyla kaplanmış zenci çocuk heykeli beni hayrete düşürmüştü. Altmış metre yüksekliğindeki bir kubbenin örttüğü Centraal Station'dan içeri girdiğimde, belki de hayvanat bahçesine yaptığım ziyaretten ve tek hörgüçlü deveyi görmüş olmamdan dolayı bende uyanan ilk düşünce, burada, bu şaşaalı, ancak o günlerde oldukça harap durumdaki fuayenin mermer nişlerinde aslan ve leopar kafesleriyle, köpekbalıkları, ahtapotlar ve timsahların yer aldığı akvaryumların olması gerektiğiydi; ne de olsa bazı hayvanat bahçelerinde de küçük bir trene binip dünyanın en ücra köşelerini görüp dolaşma imkânı sunuluyor. Anvers'te adeta kendiliğinden baş gösteren bu ve buna benzer fikirlerden dolayı olsa gerek, bildiğim kadarıyla bugün personel kantini olarak kullanılan bekleme salonu bana ikinci bir Nocturama gibi göründü, iki ayrı görüntü üst üste bindi, ama bu, ben tam

bekleme salonuna girerken güneşin şehrin çatılarının ardında batmasından da kaynaklanmış olabilir. Zira pencerelerin sıralandığı ön cephenin karşı duvarında yer alan kocaman, mat aynalardaki altuni ve gümüşi parıltıların sönmesiyle, birbirinden uzakta, sessiz ve kımıltısız birkaç yolcunun oturduğu bekleme salonuna ölüler diyarına yaraşır bir alacakaranlığın çökmesi bir olmuştu. Aralarında küçücük Fennec tilkileri, aktavşanlar ve hamsterler gibi cüce ırkına mensup birçok üyenin olduğu Nocturama'daki hayvanlar gibi bu yolcular da bana, belki salonun tavanının olağanüstü yüksek olmasından, belki de gitgide yoğunlaşan karanlıktan dolayı, ufacık göründüler. Bu kişilerin aslında sayıca azalmış, memleketinden sürülmüş veya yok olmuş bir halkın son temsilcileri oldukları, onca kişi arasından sadece kendileri hayatta kaldığı için hayvanat bahçesindeki hayvanlarla aynı hüzünlü yüz ifadesine sahip oldukları fikrine de sanırım bu nedenle kapıldım. – *Salle des pas perdus*'de bekleyenlerden biri de Austerlitz'ti, o zamanlar, yani altmış yedi yılında, daha önce sadece Lang'ın *Nibelunglar* filmindeki Alman kahraman Siegfried'de görmüş olduğum sapsarı, garip şekilde dalgalı saçlarıyla neredeyse genç görünen bir adamdı. Sonraki karşılaşmalarımızdan farksız olarak o gün Anvers'te de Austerlitz'in üstünde ağır gezi botları, rengi solmuş mavi patiskadan bir çeşit işçi pantolonu, bir de özel dikilmiş ancak artık modası geçmiş bir ceket vardı ve kendisi, bu dış görüntüsü bir yana, gözlerini bir noktaya dikmiş, öylece durup bekleyen diğer yolculardan farklı olarak hummalı bir çalışma içinde olduğundan dolayı da hemen göze çarpıyordu. Elindeki kâğıda bir şeyler çiziktirmediği zamanlarda genellikle uzun uzun pencereleri, dikey oluklarla süslenmiş duvar ayaklarını veya salon konstrüksiyonunun başka parça ve ayrıntılarını incelediğinden Paris'e, Oostende'ye veya herhangi başka bir yere gidecek bir sonraki treni beklemekten çok bir devlet töreni düzenlemek için kurulmuş gibi görünen, ikimizin de oturmakta olduğu şaşaalı salonla ilgisi olduğunu düşündüğüm bazı çizimler hazırlayıp notlar

almakla meşguldü. Bir süre sonra Austerlitz sırt çantasından bir fotoğraf makinesi, açılıp kapanabilen bir körüğü olan eski bir Ensign çıkardı, onunla artık tamamen kararmış aynaların birçok resmini çekti, ancak bana 1996 kışında tekrar karşılaşmamızdan sonra emanet ettiği, çoğu düzenlenmemiş yüzlerce fotoğrafın arasında bu resimleri bulmayı başaramadım henüz. Nihayet Austerlitz'e yaklaşıp bekleme salonuyla neden böyle ilgilendiğini sorduğumda, bu samimiyetime hiç şaşırmadan hemen cevap verdi, zaten daha sonra sıkça tecrübe ettiğim gibi yalnız yolculuk edenler, bazen günlerce süren kesintisiz bir sessizlikten sonra konuşacak birini bulunca genellikle pek sevinirler. Hatta bu gibi durumlarda tamamen yabancı bir insana hiç sakınmadan açıldıklarına bile tanık olmuşumdur. Ancak Austerlitz ile o gün *Salle des pas perdus*'de de aynı şeyi yaşadığımı söyleyemem, sonraki görüşmelerimizde de ailesi ve yaşamından hiç denecek kadar az bahsetti. Daha sonraları "Anvers sohbetleri" adıyla andığı tartışmalarımızın çoğu –ki ilkini büyük kubbeli salonun öbür ucunda, tam bekleme odasının karşısında yer alan küçük lokantada gece yarısına kadar oturduğumuz o akşam yapmıştık– onun olağanüstü uzmanlık bilgisi doğrultusunda mimarlıkla ilgiliydi. Geç vakte kadar orada oturan az sayıdaki müşteriler bir bir ayrıldılar, sonunda bekleme salonuyla tıpatıp aynı şekilde düzenlenmiş lokantada ikimizden başka, Fernet içen bir adam ve tezgâhın ardında bacak bacak üstüne atmış halde bir bar sandalyesine kurulmuş olan ve kendini tamamen tırnaklarını törpülemeye vermiş olan barmaid kalmıştı. Oksijenle açılmış sarı saçlarını kuş yuvasına benzer bir topuz yapmış olan bu kadın hakkında Austerlitz bir ara söz arasında, geçmiş zamanın tanrıçası, diye bahsetti. Gerçekten de kadının arkasındaki duvarda, Belçika Krallığı'nın aslanlı armasının altında, lokantanın en görkemli parçası olarak kocaman bir saat asılı duruyordu, bir zamanlar yaldızlı olan, ama şimdi trenlerin kurumu ve sigara dumanıyla kararmış kadranında yaklaşık altı ayak uzunluğundaki bir yelkovan kendi çevresinde dönü-

yordu. Konuşmaya ara verdiğimiz zamanlar ikimiz de bir dakikanın geçmesinin ne kadar uzun sürdüğünü fark ediyorduk, yargının kılıcına benzeyen bu ibrenin ilerleyerek bir saatin bir sonraki altmışta birini, kalbimizi neredeyse durduracak kadar tehditkâr bir titreme ile gelecekten ayırması, bunun olacağını önceden biliyor olmamıza rağmen, bize her seferinde korkunç geliyordu. – 19. yüzyılın sonlarına doğru, diye söze başladı Austerlitz, kendisine Anvers Garı'nın inşa sürecini sorduğumda, Belçika'nın, dünya haritasında zar zor fark edilebilen bu kahverengimsi noktacığın, sömürgeci girişimleriyle Afrika kıtasında yayıldığı, Brüksel'in sermaye pazarlarında ve hammadde borsalarında baş döndürücü ticari işlerin yapıldığı, sınırsız bir iyimserlikle şevke gelen Belçika halkının, uzun süredir yabancıların egemenliği altında aşağılanan, parçalanan ve kendi içerisinde de bölünmüş olan ülkelerinin artık yeni bir iktisadi güç olarak parlamaya hazır olduğuna inandığı günlerde, yani şimdi artık çok gerilerde kalan, ama yine de hayatımızı bugün bile etkilemeye devam eden o dönemde, bundan böyle önüne geçilemez gibi görünen bu ilerlemenin hamisi Kral Léopold'ün bizzat kendisi, en nihayet bol keseden dağıtılabilecek kadar çoğalan parayı, yükselmekte olan ülkesine dünya çapında bir şan kazandıracak kamu binalarına yatırmaya karar verdi. Böylesine üst bir merci tarafından hazırlanan projelerden biri de, Louis Delacenserie'nin tasarladığı, on yıllık bir plan ve yapım sürecinin ardından 1905 yazında hükümdarın huzurunda açılan, Flaman metropolünün şimdi içinde oturmakta olduğumuz merkez garıydı, dedi Austerlitz. Léopold'ün mimarına örnek almasını tavsiye ettiği yapı, kendisini, demiryolu binalarının bildik alçaklığını kat kat aşan kubbe konsepti* ile cezbeden Lüsern'in yeni tren garıydı. Delacenserie, Roma panteonlarından esinlenerek oluşturduğu konstrüksiyo-

* Şimdi bu eskiz ve notları gözden geçirirken 1971 yılının Şubat ayında, kısa süreliğine İsviçre'de kaldığım bir sırada, Lüsern'e de gitmiş olduğumu hatırladım; orada Buzul Müzesi'ni ziyaret ettikten sonra tren garına geri dönerken uzunca bir süre iskelede kaldım, çünkü tren garının kubbesini ve ardında kış

göğüne doğru bembeyaz yükselen Pilatus Dağları'nı görünce, Austerlitz'in dört buçuk yıl önce Anvers Centraal Station'da söyledikleri gelmişti aklıma. Birkaç saat sonra, 5 Şubat gecesinde, Zürih'teki otel odamda çoktan derin bir uykuya daldığım bir sırada, Lüsern tren garında hızla yayılan ve kubbeyi tamamen yok eden bir yangın çıkmış. Ertesi gün olayın gazetelerde gördüğüm ve haftalarca aklımdan çıkaramadığım resimlerinde beni bir şekilde rahatsız eden ve korkutan bir şeyler vardı, öyle ki bu duygu sonunda iyice yoğunlaşarak kendimi Lüsern yangınının suçlusu ya da en azından suçlularından biri gibi hissetmeme kadar götürdü beni. Yıllar sonra bile bazen rüyalarımda kubbenin alev alev yandığını ve ateşin karla kaplı Alpler'in bütün panoramasını aydınlattığını gördüm. (Yazarın Notu)

nunda bu konsepti öyle etkileyici bir biçimde hayata geçirdi ki, dedi Austerlitz, günümüzün insanı bile, giriş salonuna adım atar atmaz, tıpkı kurucusunun niyet ettiği gibi, uluslararası ticarete ve uluslararası ilişkilere adanmış, her türlü profanlıktan uzak bir katedraldeymiş hissine kapılır. Delacenserie, anıtsal yapısının ana unsurlarını İtalyan Rönesans'ının saraylarından almış, dedi Austerlitz, ancak Bizans ve Mağrip etkileri de görülmektedir; buraya indiğinizde granit taşlarla örülmüş, yolcularda ortaçağ çağrışımları uyandırmaktan başka bir amacı olmayan yuvarlak kuleleri belki görmüşsünüzdür. Delacenserie'nin Centraal Station'daki, bu garın mermer merdivenli fuayesinde ve peronlarının cam ile demir karışımı çatısında geçmiş ile geleceği birleştiren, son derece gülünç bulduğum eklektizmi, aslında yeniçağın ısrarcı üslubudur, diyen Austerlitz, Roma panteonlarında tanrıların ziyaretçilere tepeden baktığı yüksek kürsülerde, Anvers tren garında hiyerarşik bir düzenle 19. yüzyıl ilahlarının –madenciliğin, endüstrinin, ulaşımın, ticaretin ve sermayenin– sergilenmesi de buna pek uygun düşüyor, diye devam etti. Salonun dört bir köşesinde, siz de görmüşsünüzdür, duvarların tam ortasında, üstünde buğday demetleri, çapraz çekiçler, kanatlı tekerler ve buna benzer simgelerin yer aldığı taş armalar asılmış, ancak zannetmeyin ki arı kovanı motifi de insanın hizmetindeki doğayı veya insanların ortak erdemi olarak emeği sembolize ediyor, tam tersine, sermayenin toplanıp biriktirilmesini temsil etmektedir. Bütün bu semboller arasında da, dedi Austerlitz, kadran ile akrep ve yelkovanın temsil ettiği zaman, en önemli yeri almaktadır. Fuayeyi peronlarla birleştiren ve bütün binada Barok tarzında inşa edilmiş tek unsur olan çapraz merdivenin yirmi metre kadar tepesinde, panteonlarda tam da ana kapının doğrudan uzantısı olarak imparatorun heykelinin olduğu yerde, bir saat asılı duruyor; en büyük gücün yeni temsilcisi olarak, kralın armasının ve *Eendracht maakt macht* sloganının bile üstünde yer alıyor. Saatin Anvers Garı'nda işgal ettiği merkezî noktadan, bütün yolcuların hareketleri gözlenebiliyor, bu-

nun tersi olarak da bütün yolcular saate bakmaya ve davranışlarını ona göre ayarlamaya mecburlar. Gerçekten, diye sözüne devam etti Austerlitz, demiryolu sefer tarifeleri senkronize hale getirilene kadar, Lille veya Lüttich'teki saatler Gent veya Anvers'teki saatten farklı gidiyordu, ama 19. yüzyılın ortasında sağlanan bu koordinasyondan sonra hiç tartışmasız zaman, dünyaya hâkim oldu. Sadece zamanın hükmüne uyarak, bizi birbirimizden ayıran kocaman mekânları aşabildik. Gerçi, dedi Austerlitz bir süre sonra, bugüne kadar yolculuklarda zaman ile mekân ilişkisinde hep yanıltıcı ve gerçekdışı bir şeyler olmuştur, bu nedenle dışarıdan her döndüğümüzde, gerçekten gidip gitmediğimiz konusunda katiyen emin olamıyoruz. – Austerlitz'in düşüncelerini konuşurken üretebilmesi, deyiş yerindeyse dalgınlığının tam içinden akla gelebilecek en ölçülü cümleleri kurabilmesi ve uzmanlık bilgisini bir anlatıcı ustalığıyla naklederken hikâyenin, anıların yeniden canlandığı bir nevi metafiziğine yaklaşması beni baştan beri şaşırtmıştır. Örneğin bekleme salonundaki büyük aynaların üretim yöntemi ile ilgili açıklamalarına, tam artık gardan çıkarken, son bir kez başını kaldırıp donuk donuk parlayan yüzeylerine bakarak ve kendisine *combien des ouvriers périrent, lors de la manufacture de tels miroirs, de malignes et funestes affectations à la suite de l'inhalation des vapeurs de mercure et de cyanide*[1] sorusunu sorarak son verdiğini daha dün gibi hatırlıyorum. Austerlitz o ilk akşamı nasıl gözlemle bitirdiyse, sözleştiğimiz yerde, Esko Nehri'ndeki gezi terasında buluştuğumuz ertesi güne de gözlemleriyle başladı. Sabah güneşinde pırıl pırıl parıldayan büyük nehri işaret ederek, Lucas von Valckenborch'un 16. yüzyılın sonlarına doğru, Küçük Buz Çağı adını alan o dönemde çizdiği bir resimde, karşı kıyıdan buz tutmuş Esko'nun, ardında da çok karanlık bir Anvers şehri ile deniz kıyısına doğru uzanan, dümdüz bir toprak parçasının görüldüğünü söyledi. *Zu Unserer Lieben Frau* Katedrali'nin

[1] (Fr.) Böyle aynaların yapımı sırasında, cıva ve siyanid buharını soluduktan sonra kötü ve ölümcül gösterişlerden kaç işçi öldü. (Y.N.)

kulesinin üzerinde yükselen kapalı gökyüzünden lapa lapa kar yağıyor ve Austerlitz, şimdi dört yüz yıl sonra baktığımız bu nehirde, diye konuşmasına devam ediyor, Anversliler, boz rengi cepkenleri içindeki sıradan halk ile siyah pelerinli ve dantel yakalıklı soylu kişiler, buzun üzerinde eğleniyorlar. Ön planda, resmin sağ kenarına yakın bir yerde, bir hanım düşmüş. Üzerinde kanarya sarısı bir elbise var; endişeyle üzerine doğru eğilmiş olan centilmen ise kırmızı, solgun ışıkta göze pek batan bir pantolon giymiş. Şimdi suya baktığımda ve bu resim ile oradaki ufacık figürleri düşündüğümde, dedi Austerlitz, bana öyle geliyor ki, Lucas von Valckenborch'un resmettiği bu an hiçbir zaman geçip gitmemiş, sanki sarı elbiseli hanım hemen biraz önce düşmüş veya bayılmış, siyah kadifeden başlığı başından yeni kayıp yana yuvarlanmış, şüphesiz çoğu izleyicinin gözünden kaçan bu küçük kaza sanki hep yeni baştan yaşanıyormuş, hiçbir zaman son bulmuyormuş ve sanki artık hiç kimse ve hiçbir şey tarafından telafi edilemeyecekmiş gibi geliyor bana. O gün biraz da şehrin içini görmek için gezi terasındaki gözlem yerimizden ayrıldıktan sonra, Austerlitz daha uzun bir süre geçmişten gelen ve günümüzde belli belirsiz izler bıraktığından emin olduğu acılardan bahsetti. Akşam saatlerine doğru artık gezmekten yorulduğumuz için eldiven pazarındaki bir kafede otururken, tren istasyonlarının mimarisi ile ilgili araştırmalarım sırasında, diye söze başladı Austerlitz, vedalaşmanın ıstırabını ve bilinmeyenden duyulan korkuyu bir türlü çıkaramıyorum aklımdan, her ne kadar bunların mimarlık tarihi ile bir ilgisi olmasa da. İlgisi yok, diyorum, ama şu da bir gerçek ki, çoğu kez korkumuzun derecesini en açık, en büyük projelerimiz ele vermektedir. Doğrusu Anvers'te en mükemmel örneklerinden birinin bulunduğu müstahkem kalelere bakınca, düşman güçlerin saldırısına karşı önlem almak için etrafımızı nasıl da sürekli birbirini takip eden savunma tesisleriyle çevrelemek zorunda kaldığımızı açıkça görebiliyoruz, ta ki sonunda ortak merkezli, gitgide dışa doğru yayılan halkalar fikri kendi doğal sınırlarına ulaşana

kadar. Floriani'den da Capri'ye, San Michele'den Rusenstein'a, Burgsdorff'tan Coehoorn'a, Klengel'den Montalembert ve Vauban'a kadar bütün kalelerin gelişimini incelediğimizde, dedi Austerlitz, savaş dönemi mimarlarının son derece usta olduklarını görüyoruz, ama aynı zamanda kuşaklar boyunca, sur önündeki bütün bölgeyi kaledeki toplarla ateş altında tutma imkânı sağlayacak, geniş *ravelin*'lere[1] ve küt bastiyonlara sahip ideal bir *tracé*[2] yaratarak kentlerini dünyada korunabilecek en iyi şekilde koruyabileceklerine dair bugün artık tamamen yanlış olduğu anlaşılan bir inanca inatla saplanıp kalmış olmaları da son derece şaşırtıcıdır. Bugün kimsenin, dedi Austerlitz, kale inşası ile ilgili literatürün sınırsızlığı, bu literatürün içinde barındırdığı geometrik, trigonometrik ve mantıksal hesaplamalar, tahkimat ve kuşatma sanatının uzmanlık dilindeki hipertrofik büyüme hakkında en ufak bir fikri bile yok, kimse *escarpe*[3] ve *courtine*,[4] *faussebraie*,[5] *reduit*[6] ve *glacis*[7] gibi en basit terimleri bile anlamıyor, ancak bulunduğumuz bu noktadan bile 17. yüzyılın sonlarına doğru çeşitli sistemlerin arasından en çok tercih edilen plan olarak, önünde bir hendeğin yer aldığı yıldız şeklindeki onikigenin öne çıktığını anlamak mümkündür. Bunun Altın Oran'dan türetilen ideal bir şekil olduğunu söyleyebiliriz ve Coevorden, Neuf-Brisach veya Saarlouis gibi mimarların çizmiş olduğu karmaşık planların eskizlerini işin uzmanı olmayan biri bile incelese, bu şeklin gerçekten hem mutlak gücün hem de bu gücün hizmetindeki mühendislerin

[1] (Fr.) Askerî mimari terimi. İki bastiyon arasındaki bağlantı duvarını koruyan, çoğunlukla üç ve bastiyon duvarından daha alçak olarak inşa edilen savunma amaçlı yapı. (Y.N.)

[2] (Fr.) Askerî mimari terimi. Yapılacak bir siper veya tahkimat için, bir harita veya arazi üzerine, bu siper veya tahkimatın geçeceği yerleri çizgi ile gösterme; ayrıca eser; iz. (Y.N.)

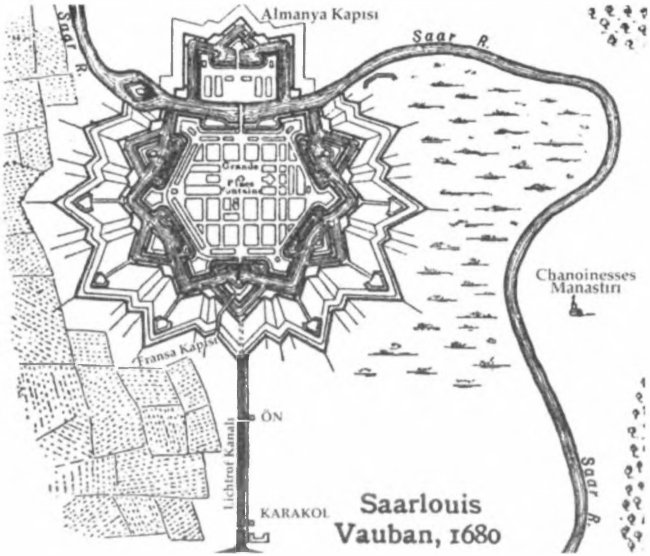
[3] (Fr.) Askerî mimari terimi. Kale duvarı. (Y.N.)

[4] (Fr.) Askerî mimari terimi. Bir kalenin iki kulesi veya bastiyonu arasındaki bağlantı duvarı. (Y.N.)

[5] (Fr.) Askerî mimari terimi. Korunma ve savunma amacıyla asıl kale duvarının dışında ve ona paralel olarak yapılan ikinci kale duvarı. (Y.N.)

[6] (Fr.) Askerî mimari terimi. Savunma duvarının içinde yer alan ve düşman tarafından sarılınca geri çekilmek üzere kullanılan güçlendirilmiş yapı. (Y.N.)

[7] (Fr.) Askerî mimari terimi. Sahra şevi; az eğimli bayır. (Y.N.)

dehasının simgesi olduğunu hiç zorlanmadan fark edecektir. Ancak 18. yüzyılda her yere inşa edilen ve mükemmelleştirilen bu yıldız kalelerin de savaş zamanında hiçbir yararı görülmedi, çünkü bu şemaya öyle bir odaklanılmıştı ki, en büyük kalelerin doğal olarak en büyük düşman ordusunu çekeceği; istihkâmcılığa sığındıkça, gitgide daha fazla savunmaya çekildikçe, en sonunda, en iyi yöntemlerle sağlamlaştırılmış bir yerden, düşman birliklerinin başka bir yerde *kendi* seçtikleri bir toprağı zapt ettiklerinin, baştan aşağı topla donatılmış, adeta bir silah deposu haline getirilmiş ve aşırı asker yığılmış kalelere dokunmadıklarının çaresizce izlenmek zorunda kalınabileceği göz ardı edilmişti. Bu nedenle tam da istihkâm önlemleri alarak –ki bu önlemlerde genellikle paranoyaya varan bir detaycılık eğilimi baskındı, dedi Austerlitz– düşmana bütün kapıları açan, onu kesin zafere götüren zayıf bir noktanın yaratıldığı, tarih boyunca sıkça gözlemlenmiştir; üstüne üstlük inşaat planları gitgide daha karmaşık bir hale geldiğinden onların hayata geçirilme süresi de uzuyordu ve bu süre zar-

fında topçulukta ve her şeyin durgunlukta değil de harekette belirlendiği görüşünün şekillendirdiği stratejik konseptlerde gelişmeler yaşandığı takdirde kaleler tamamlandığında, hatta belki çok daha önce işlevlerini yitirmiş oluyorlardı. Ama bir kalenin dayanma gücü gerçekten sınandığında, muazzam miktarda savaş malzemesi israf edilmesine rağmen olay genellikle hüsranla sonuçlanıyordu. Anvers bunun en iyi ispatıdır, dedi Austerlitz, 1832 yılında, yeni krallığın kurulmasından sonra bile Belçika topraklarından bir parça kapmak için devam eden pazarlıklar çerçevesinde, Pacciolo'nun inşa ettiği, Wellington dükünün de ek bir dış tahkimat ile daha da sağlamlaştırdığı ve o günlerde Hollandalıların işgali altındaki iç kale, üç haftadır elli bin kişilik Fransız ordusunun kuşatması altındaydı. Sonunda, aralık ayının ortalarında, daha önceden zapt edilmiş olan Montebello Kalesi'nden harekete geçen Fransızlar, Lunette St. Laurent boyundaki dış tahkimatı şiddetli bir saldırı ile ele geçirdiler ve yolu açan topçu bataryaların yardımıyla hemen surların önüne kadar gelmeyi başardılar. Anvers Kuşatması, savaşın tarihinde, en azından birkaç yıllığına, gelmiş geçmiş en zorlu ve en şiddetli kuşatmaydı, dedi Austerlitz; Albay Pairhans'ın keşfetmiş olduğu kocaman havan toplarıyla iç kaleye beş yüz kilo ağırlığında yetmiş bine yakın bomba atıldığında kuşatma doruk noktasına ulaştı, bombalar birkaç kazamat dışında her şeyi yerle bir etti. Kaleden geriye kalan taş yığınının yaşlı kumandanı, Hollandalı General Baron de Chassé, bağlılığının ve kahramanlığının anıtı ile beraber kendini havaya uçurmak için mayınlar koydurmuştu ki, son anda kendisine kralının bir mesajı iletilerek teslim izni verildi. Anvers'in fethi sırasında tahkimat ve kuşatma işlerinin tam bir çılgınlıktan ibaret olduğu –Austerlitz'in ifadesi aynen böyleydi– ortaya çıkmış olmasına rağmen, akıl almaz bir şekilde bu fetihten sadece tek bir ders alındı, o da şehrin çevresindeki tahkimatları tekrar çok daha güçlü bir şekilde kurmak ve daha da dışa doğru kaydırmak gerektiğiydi. Buna bağlı olarak 1859 yılında eski iç kale ve dış savunma tesislerinin birçoğu yıkıl-

dı ve on mil uzunluğunda yeni bir *enceinte*[1] ile bu *enceinte*'ten yürüyerek yarım saat uzaklıkta yer alan sekiz kalenin inşaatına başlandı, ancak daha yirmi yıl bile geçmeden bu girişimin, topların menzilinin daha çok artmasından ve patlayıcı maddelerin yıkım gücünün de yükselmesinden dolayı yetersiz kaldığı anlaşıldı, böylece aynı mantığın devamı olarak bu sefer *enceinte*'in altı ile dokuz mil ilerisine, on beş dış savunma tesisinden oluşan yeni bir kuşağın kurulması işine başlandı. Beklenebileceği üzere, dedi Austerlitz, otuz yıllık inşaat süresi içerisinde sanayi ve ticarette yaşanan hızlı gelişme ile beraber Anvers'in eski şehrin dışına doğru büyümüş olması, kale hattının üç mil daha dışa alınıp alınmaması sorusunu gündeme getirdi, ancak o zaman hattın uzunluğu otuz mili aşardı ve Mechelen şehrinin kıyısına kadar ulaşırdı ki, bu durumda bu tesisi savunmak için bütün Belçika ordusu getirilse yeterli olmazdı. Dolayısıyla, dedi Austerlitz, hiç bozuntuya verilmedi, herkesin bildiği gibi çoktandır gerçek ihtiyaçları karşılamaktan uzak kalan inşaatın tamamlanması işine devam edildi. Bu zincirdeki son halka Breendonk Kalesi'ydi, dedi Austerlitz, inşası Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce bitirildi ve savaş patlak verir vermez birkaç ay içinde şehrin ve ülkenin savunulmasında tamamen yetersiz kaldığı anlaşıldı. Bu tür savunma tesisleri örneğinden, –Austerlitz masadan kalkarak sırt çantasını omzuna asarken Anvers eldiven pazarındaki konuşmasını aşağı yukarı bu şekilde bitirdi– bizim mesela kuşların aksine yüzyıllar boyunca hep aynı yuvayı kurduğumuzu, girişimlerimizi her türlü mantık sınırını aşarak yürütüp ilerletme gibi bir eğilimimizin olduğunu açıkça görebiliriz. Bir ara yapıların büyüklüklerine göre sıralandığı bir katalog oluşturulsa, diye ekledi ardından, ancak yüksek yapı mimarisinin normal ölçülerinden daha alçak yapıların –koru evi, kasır, savak bekçisinin küçük evi, pavyon, bahçedeki çocuk villası–, huzurun en azından küçük bir yansımasını vaat ettiği hemen anlaşıla-

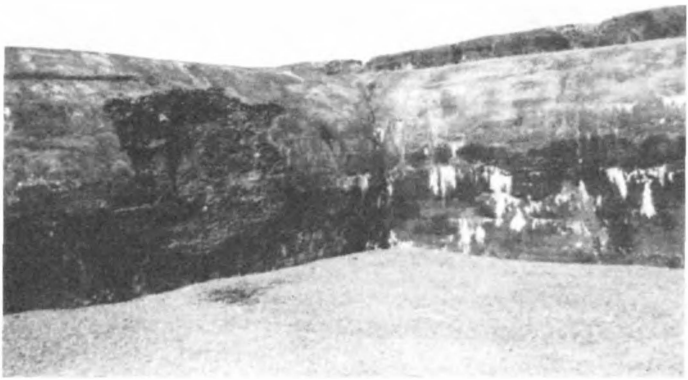
[1] (Fr.) Kale duvarı. (Y.N.)

caktır, oysa buna karşılık aklı başında olan kimse, örneğin eski idam tepesindeki Brüksel Adliye Sarayı gibi büyük yapıların hoşuna gittiğini söyleyemez. Olsa olsa ona şaşkınlıkla bakar, bu şaşkınlık da sonradan gelecek dehşetin habercisidir aslında, çünkü hepimizin de nasılsa bildiği gibi, olağanüstü bir büyüklüğe ulaşan yapılar kendi yıkımlarının gölgesini önceden etraflarına salmaktadırlar ve bu binalar daha en baştan sonradan bir enkaz halinde var olacakları göz önünde bulundurularak tasarlanmışlardır. – Austerlitz'in artık gitmek üzereyken söylediği bu sözler, ertesi sabah belki yeniden ortaya çıkar ümidiyle, bir önceki akşam çarçabuk ayrıldığı eldiven pazarındaki kafede otururken hâlâ aklımdaydı. Bu bekleyişim sırasında gazetelere göz gezdirirken, artık bilmiyorum *Gazet van Antwerpen*'de mi yoksa *La Libre Belgique*'te mi, Breendonk Kalesi hakkında bir yazıya rastladım. Bu yazıya göre Almanlar 1940 yılında, kale, tarihinde ikinci kez onlara teslim edildikten hemen sonra, 1944 yılının Ağustos ayına kadar varlığını sürdüren bir toplama ve ceza kampı kurmuşlardı ve 1947 yılından beri de kale mümkün mertebe hiç değiştirilmeden Belçika direnişinin ulusal anıtı ve müzesi görevini görüyordu. Bir önceki gün Austerlitz ile sohbetimizde Breendonk adı geçmemiş olsaydı, bu bilgi daha aynı gün değil beni kaleyi ziyaret etmeye teşvik etsin, dikkatimi bile çekmezdi herhalde. – Bindiğim tren Mechelen'e kadar olan kısa yolu yarım saatte aldı. Doğru tren istasyonundan Willebroek Köyü'ne otobüs kalkıyordu. Kerpiçten bir duvar, dikenli bir tel ve geniş bir su hendeğinin çevrelediği on hektar genişliğindeki kale alanı, işte bu köyün hemen ardındaki tarlaların ortasında, neredeyse denizdeki bir ada gibi uzanmaktaydı. Hava bu mevsim için alışılmadık derecede sıcaktı ve elimde giriş biletiyle köprüyü geçerken güneybatıdan küme küme bulutlar yükseliyordu. Dünkü konuşmadan sonra kafamda, kusursuz bir yıldız şeklindeki geometrik bir yatay kesitten dimdik yükselen duvarlara sahip bir kale resmi oluşmuştu, ama şimdi karşımda gördüğüm, alçak, dış cepheleri tamamen yuvarlatılmış, kas-

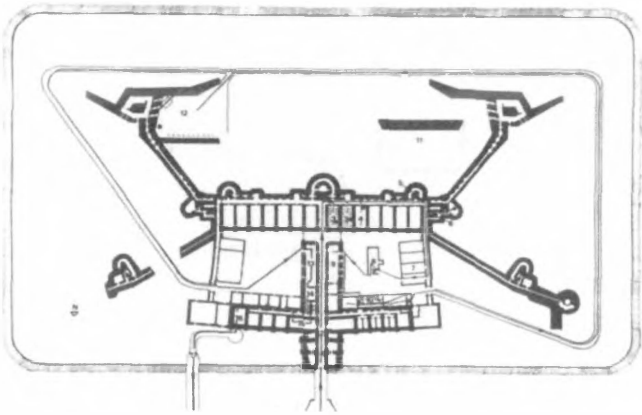
katı ve yamru yumru görünen bir beton yığınıydı, bir canavarın geniş sırtı, diye geçti aklımdan, dalgalardan yükselen bir balina gibi Flandr topraklarından yükselen bir canavar. Kalenin siyah kapısından içeri girmekten ürktüm ve bunun yerine ilk önce, adada yetişen, garip bir koyu yeşil, neredeyse mavi renkteki çimlerin üzerinde yürüyerek çevresini dolaştım. Bu sırada yapıya hangi açıdan bakarsam bakayım, hiçbir şekilde bir inşaat planı sezdirmedi, sürekli çıkıntı ve girintilerinin yerini değiştirdi ve sonunda kavrama gücümün öyle ötesine geçti ki, artık onu insanlık uygarlığı boyunca ortaya çıkmış bildiğim hiçbir şekille, tarihöncesinden ve tarihin ilk dönemlerinden kalma sessiz ve ıssız örenlerle bile bağdaştıramadım. Gözlerimi ne kadar uzun süre ona diktiysem ve o da beni, öyle hissediyordum ki, ne kadar çok gözlerimi kaçırmaya zorladıysa, benim için o kadar anlaşılmaz oldu. Duvarlarını yer yer içinden mıcırların döküldüğü çıban gibi oyukların kapladığı, guanoya benzer

damla izleri ve kireç tabakalarının kabuk gibi sardığı kale, çirkinliğin ve körü körüne şiddetin monolitik sureti gibiydi adeta. Daha sonra kalenin simetrik yatay kesitini, uzuvlarının çıkıntıları ve kıskaçlarını, ana bölümünün alınlığında göz gibi pörtleyen yuvarlak toprak tabyaları ve arka göv-

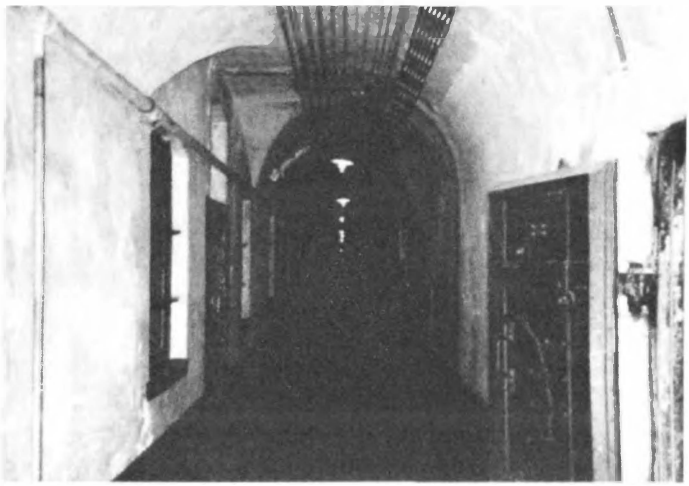
desinden kuyruk gibi uzanan kısa eklentiyi incelediğimde, o vakit de onu, belirgin rasyonel yapısına rağmen insan aklının tasarladığı bir yapının eskizinden ziyade, olsa olsa yengeç benzeri bir yaratığın şemasına benzetebildim. Kale-

yi çevreleyen yol, idam yerinin katranlı kazıklarının yanından geçiyor, sonra da mahkûmların kale duvarlarının çevresindeki taş ve toprak birikintilerini taşımak zorunda kal-

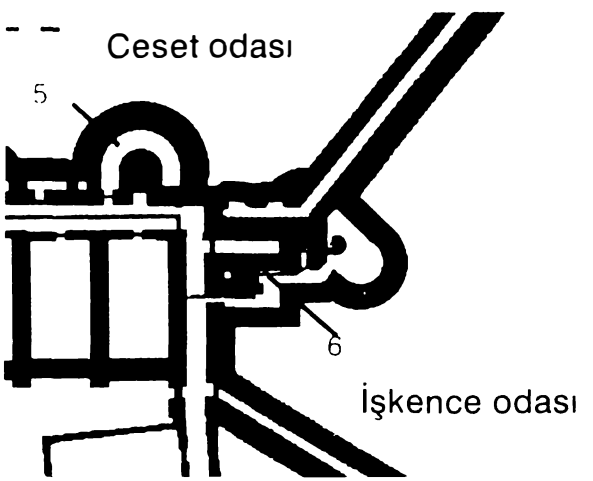
dıkları çalışma alanının önünden devam ediyordu. İki yüz elli bin ton toprak ve taş; ellerinde ise bunları bir yerden bir yere götürmek için sadece kürek ve el arabaları vardı. Kalenin giriş odasında hâlâ bir örneğinin sergilendiği bu el arabaları, kuşkusuz o dönem için bile korkutucu bir ilkellikteydi. Bir tarafında kabaca yontulmuş iki kol, diğer tarafında da yassı bir sacla kaplı tahta bir tekerlek bulunan bir çeşit taşıma tezgâhından oluşuyorlardı. Tezgâhın bir yanından diğer yanına uzanan sırıkların üzerine kaba tahtalardan yapılmış, yan yüzleri eğik bir kasa oturtulmuş – bütün bu konstrüksiyon bizim çiftçilerin ahırlardan hayvan tersini atmak için kullandıkları arabalarınkine benziyor benzemesine ama Breendonk'taki el arabaları bunların iki katı büyüklüğündeydi ve boşken bile herhalde en az elli kilo civarındaydılar. Tutuklanmadan önce herhalde nadiren fiziksel bir iş yapmış olan mahkûmlar, güneşte kupkuru olmuş, taş gibi sertleşmiş teker izlerinin uzandığı toprak yolda veya yağmurlu bir günden sonra hemen oluşan çamurda, ağır molozla dolu bu el arabalarını nasıl itiyorlarmış, kalpleri çatlayacak hale gelene kadar bütün güçleriyle bu ağır yüke nasıl abanıyorlarmış veya bir yerde takılınca başlarındaki gözcü küreğin sapıyla kafalarına kafalarına nasıl vuruyormuş aklım almıyordu. Ne var ki Breendonk ve aynı şekilde diğer bütün kamplarda yıllar yılı her gün çekilen bu eziyeti zihnimde canlandırmakta zorluk çeksem de, kale binasından içeri girip de hemen sağdaki kapının camından SS'lerin gazinosundan içeri baktığımda, masaları ve sandalyeleri, büyük kömür sobasını, Gotik harflerle titiz bir şekilde yazılmış olan özdeyişleri gördüğümde Vilsbiburglu ve Fuhlsbüttelli, Kara Ormanlı ve Münsterlandlı aile babalarının ve iyi aile çocuklarının mesaiden sonra burada oturup iskambil oynadıklarını veya memleketteki sevdiklerine mektuplar yazdıklarını pekâlâ gözümün önüne getirebiliyorum, çünkü ne de olsa yirmi yaşıma kadar onların arasında yaşamıştım. Ziyaretçilerin Breendonk'un giriş kapısı ile çıkış kapısı arasında uğradığı on dört noktaya ilişkin anılarım kararıp gitti zamanla,

daha doğrusu ya orada görülen şeyleri aslında görmek istemediğimden ya da ancak birkaç lambanın loş parıltısıyla aydınlanan ve sonsuza kadar doğanın ışığından ayrılmış olan bu dünyada eşyaların konturları silik göründüğünden, daha kalede olduğum gün karardıklarını söyleyebilirim. Şu an bile Breendonk'un yengeçleri andıran planının başında otururken ve lejantta *Eski Ofis, Matbaa, Barakalar, Jacques Ochs Salonu, Tek Kişilik Hücreler, Ceset Salonu, Kutsal Eşyalar Odası* ve *Müze* gibi sözcükleri okurken

karanlık dağılmıyor, tam tersine aklımızda ne denli az şeyi tutabildiğimizi, sürekli ne denli çok şeyin ve nelerin unutulduğunu düşündükçe, bir hayat sona erince, onun birçok yere ve eşyaya sinmiş, kendi hatırlama yetileri olmayan hikâyeleri artık hiç kimse tarafından dinlenmediğinden, yazıya geçirilmediğinden veya anlatılmadığından dünyanın nasıl adeta kendiliğinden boşaldığı aklıma geldikçe daha da yoğunlaşıyor; örneğin –o günden beri ilk kez şimdi yazarken aklıma geliyor bunlar– tahta ranzaların üzerinde birer gölge gibi duran, samanla doldurulmuş şiltelerin hikâyelerini ele alalım, bu şilteler içlerindeki saman çöple-

ri yıllar geçtikçe kırılıp parçalandığından daralmış ve kısalmıştı, bir zamanlar burada karanlıkta yatanların cesetleriymişçesine –o zamanlar böyle bir benzetme yaptığımı hatırlıyorum– büzüşüp kalmışlardı. Ayrıca kalenin bir nevi belkemiği olan dehlizin içlerine doğru ilerledikçe, her adımda havanın azaldığı ve üzerimdeki ağırlığın arttığı hissine karşı direnmek zorunda kaldığımı da hatırlıyorum şimdi, ki bugün bile pek hoş olmayan yerlerde hâlâ böyle bir hisse kapıldığım oluyor sık sık. Her halükârda 1967 yılının ilkyaz günlerinden birine ait o sessiz öğle saatini başka hiçbir ziyaretçiye rastlamadan Breendonk Kalesi'nin içinde geçirirken, ikinci bir uzun dehlizin sonunda ancak bir adam boyunda ve hatırladığım kadarıyla dik inişli bir geçidin kazamatlardan birinde son bulduğu noktadan öteye geçmeye cesaret edemedim. Üzerinizi birçok metre kalınlığında bir beton tabakasının örttüğünü hissettiğiniz bu kazamat, bir tarafı sivri bir köşeye sahip, diğer tarafları yuvarlak tutulmuş bir odadan ibaretti, içine girilen geçitten en az bir ayak daha alçaktı ve bu nedenle bir zindandan

çok bir çukura benziyordu. Bu çukurun içine, gitgide daha da aşağı çöken dibine, gri ve pürüzsüz taş zeminine, orta-

sındaki kanalizasyon ızgarasına ve hemen dibinde duran teneke kovaya bakarken aniden derinliklerden bir yerden W.'deki çamaşırhanenin görüntüsü geldi gözümün önüne, bir de tavandan sarkan kalın bir urgana bağlı demir kancadan dolayı olsa gerek, okula giderken önünden geçtiğim ve öğlenleri beline muşamba bir önlük bağlamış olan Benedikt'in kalın bir hortumla yerleri yıkarken görüldüğü kasap dükkânı. Ardında çocukluğumuzun korkularının gizli olduğu kapılar açılınca, içimizde neler olup bittiğini hiç kimse tam olarak açıklayamaz. Ama o gün Breendonk'taki kazamatta burnuma iğrenç bir arapsabunu kokusunun geldiğini, bu kokunun kafamın içinde, aklımın allak bullak olduğu bir yerlerde, her zaman içimi bulandıran, ama babamın kullanmaktan pek hoşlandığı "sert kıllı temizlik fırçası" kelimesiyle birleştiğini, gözümün önünde siyah noktacıkların uçuşmaya başladığını ve başımı, mavimsi lekelerin sardığı, pütürlü ve bana soğuk ter damlalarıyla kaplı gibi gelen duvara yaslamak zorunda kaldığımı çok iyi hatırlıyorum. Bu mide bulantısının, doğduğum yıllarda burada yürütülmüş ağır sorguları duymuş olmamdan kaynaklandığını söyleyemeyeceğim, çünkü bundan birkaç yıl sonra Jean Améry'nin bir kitabını okuyana kadar işkencecilerle işkence görenler arasındaki korkunç fiziksel yakınlıktan, Améry'nin Breendonk'ta çektiği azaplardan, onu arkasına bağlanan kollarından yukarı çektiklerinden, öyle ki kitabında dediğine göre yazarken bile hâlâ kulaklarından gitmeyen bir çatırtı ve gümbürtü ile omuz mafsal başlarının oyuklarından dışarı fırladığından, burularak tavana bağlanmış, çıkık ve gerilmiş kollarla boşlukta asılı kaldığından haberim yoktu: *la pendaison par les mains liées dans le dos jusqu'á évanouissement*[1] – bu satırlar Claude Simon'un anılarının deposuna indiği ve iki yüz otuz beşinci sayfadan itibaren Améry ile aynı işkencelere maruz kalmış Gastone Novelli adında bir kişinin dönem dönem hayat hikâyesini anlatmaya başladığı *Le Jardin des Plantes* kita-

[1] (Fr.) Elleri arkadan bağlanmış olarak bayılıncaya kadar asılı kalma. (Y.N.)

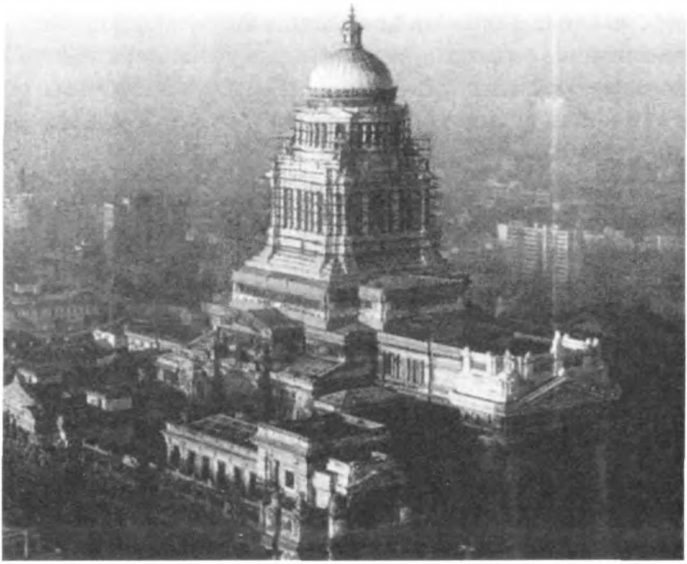
bında yer alıyor. Bundan önce General Rommel'in 26 Ekim 1943 tarihinde günlüğüne kaydetmiş olduğu bir notuna yer vermiş ki burada General, İtalyan polisinin yetersizliğinden dolayı orada artık kendilerinin devreye girmesi gerektiği yazıyor. Bunun ardından, diye yazıyor Simon, Almanların aldığı önlemler çerçevesinde Novelli tutuklanıp Dachau'ya gönderildi. Orada başına gelenler konusunda, Novelli bir tek söz dahi etmedi bana, diye devam ediyor Simon, sadece bir keresinde kamptan kurtarıldıktan sonra, kadın veya erkek fark etmez, hiçbir Alman'ı, kendilerine uygar diyen bu varlıkların tek bir üyesini dahi görmeye katlanamadığından biraz iyileşir iyileşmez Güney Amerika'ya giden ilk gemiye atladığını ve orada elmas ve altın arayarak geçinmeye başladığını anlattı. Novelli bir süre, aniden yanında bitiveren kısa boylu, bronz tenleri pırıl pırıl parlayan bir yerli kabilesinin yanında, balta girmemiş, yeşil ormanlarda yaşadı. Onların gelenek ve göreneklerini benimsedi ve elinden geldiğince, sadece sesli harflerden, özellikle sonsuz varyasyonlarda vurgulanan A sesinden oluşan ve Simon'un yazdığına göre São Paulo'daki Dilbilimleri Enstitüsü'nün kayıtlarında hiç sözü geçmeyen dillerinin bir sözlüğünü hazırladı. Daha sonra, memleketine dönünce Novelli resim yapmaya başladı. Ana motifi, sürekli yeni biçimlerde ve bileşimlerde kullandığı *–filiform, gras, soudain plus épais ou plus gran, puis de nouveau mince, boiteux–*[1] A harfiydi. Harfi evvelden boyadığı bir tuvale önce kurşunkalemle, sonra fırça sapı veya daha sert bir aletle kazıyor, iç içe geçmiş, dip dibe, üst üste sıralar oluşturuyordu, hep aynı ama kendini asla tekrar etmeyen, bir alçalıp bir yükselen, uzun bir çığlık misali.

[1] (Fr.) İnce, kalın, ansızın daha da kalınlaşan ya da daha da genişleyen, sonra da yeniden incelen, aksayan. (Y.N.)

Sonunda beklemekten vazgeçip Breendonk'a gitmeye karar verdiğim 1967 yılının o Haziran sabahında Austerlitz, Anvers eldiven pazarına gelmemiş olsa da, nasıl olduğunu bugün bile anlayamıyorum, ama o günlerde tamamen plansız programsız çıktığım Belçika içi gezilerimin hemen hemen hepsinde karşılaştım onunla. Anvers Garı'nın *Salle des pas perdus*'de tanışmamızdan birkaç gün sonra, ona Lüttich şehrinin güneybatısında yer alan sanayi bölgesinde rastladım. Buraya St. Georges-sur-Meuse ve Flémalle'ın içinden yürüyerek geldiğimden, ancak akşam sularında varabildim. Güneş ışınları yaklaşan fırtınanın habercisi olan mürekkep rengi bulut tabakasını son bir kez daha deldi ve fabrika binaları ile avlular, sıra sıra işçi evleri, tuğla duvarlar, arduvaz ile örtülü çatılar ve pencere camları sanki içerde yanan bir ateşin aleviyle ışıl ışıl parladı. Yağmur sokaklarda şakırdamaya başladığında, küçük bir birahaneye sığındım, sanırım adı *Café des Espérances*'tı, ve orada resopalt masalardan birinde, notlarının başında oturan Austerlitz'i görünce ne kadar şaşırdığımı anlatamam. Aklı başında hiç kimsenin uğramadığı bu tür bir yerde bir daha rastlaşmamızın aslında ne denli ihtimal dışı bir şey olduğu konusuna bir kez olsun değinmeden, bu ilk kavuşmamızda –bundan sonraki diğer bütün görüşmelerimizde de olacağı gibi– sohbetimize bıraktığımız yerden devam ettik. O gün *Café des Espérances*'ta akşamın geç saatlerine kadar oturduğumuz yerden, arka pencerelerin birinden, bir zamanlar çevresi belki de yeşilliklerle kaplı olan, ama şimdi devasa demir döküm fabrikasının yüksek fırınlarındaki alevlerin yansımasının gökyüzüne doğru yükseldiği nehir görülüyordu ve Austerlitz ile ikimiz bu manzarayı seyre dalmışken, onun bana iki saat boyunca, 19. yüzyılda bazı hayırsever girişimcilerin beynindeki ideal işçi şehri vizyonunun nasıl bir kışlalaşma hareketine dönüştüğünü açıkladığını çok iyi hatırlıyorum, zaten, diye devam etti sonra da, en iyi tasarılarımız, ne zaman ki onları hayata geçirmeye başlasak, her zaman tam karşıtına dönüşürler. Lüttich'teki buluşmamızdan

birkaç ay sonra, yine tamamen tesadüf eseri Brüksel'de, eskiden suçluların idam edildiği Galgenberg'de yer alan Adliye Sarayı'nın merdivenlerinde yine karşılaştım Austerlitz ile; ilk sözlerinden biri, bu binanın Avrupa'daki en büyük kesme taş yığınağını oluşturduğuydu. Austerlitz'in

o dönem üzerine bir araştırma yazısı hazırlamayı düşündüğü bu nevi şahsına münhasır hilkat garibesi mimarinin yapımına, anlattığına göre geçen yüzyılın seksenli yıllarında, mimarı Joseph Poelaert muhteşem tasarılarına henüz son şeklini vermeden, Brüksel burjuvasının ısrarı üzerine alelacele başlanmış; bu nedenle de, diye devam etti Austerlitz, yedi yüz bin metreküpten fazla yer kaplayan bu binada hiçbir yere çıkmayan koridorlar ve merdivenler, hiçbir kimsenin hiçbir zaman ayak basamadığı kapısız odalar ve salonlar var, bunların duvarlarla çevrili boşluğu da yasa hükmündeki her türlü gücün en derin sırrıdır. Ayrıca, diye sözlerine devam etti Austerlitz, sarayın ya mahzeninde ya da tavan arasında, masonlara ait bir

inisiyasyon labirentinin olduğunu duymuştum, onu ararken saatlerce bu taş yığınının içinde dolaşıp durdum, sıra sıra sütunların arasından, devasa heykellerin önünden geçtim, merdivenlerden aşağı inip yukarı çıktım ve bu arada bir kez olsun bir görevli de durup ne istediğimi sormadı bana. Arada bir, bazen soluklanmak, bazen de güneşe göre konumumu belirlemek için, kalın duvarların oldukça içine yerleştirilmiş olan pencerelerin başında durup Adliye'nin üst üste binmiş kurşun grisi çatılarına veya aşağı, bugüne kadar bir kez olsun gün ışığı görmemiş olan uçurumlara, kuyu gibi görünen daracık ve yüksek avlulara baktım. Sonra yine koridorlarda yürüdüm, dedi Austerlitz, bir sola döndüm, bir sağa, bazen dümdüz devam ettim, birçok yüksek kapıdan geçtim, kimi zaman da ana koridorlardan ayrılan, yarım kat aşağı veya yukarı giden, gıcırtılı, eğreti tahta merdivenlerden ilerleyip karanlık çıkmaz yollara girdim. Bunların sonunda dolaplar, sandalyeler, çalışma masaları, büro koltukları ve bir sürü mobilya, sanki birileri bunların ardında bir nevi kuşatma altında yıllarca direnmek zorunda kalmış gibi, üst üste yığılmış duruyordu. Hatta, dedi Austerlitz, Adliye Sarayı'nın gerçekten insanın her türlü kavrama gücünü aşan dolambaçlı koridorları nedeniyle, burada zaman zaman boş duran odalarda ve kuytu köşelerde tütün bayii, ganyan bayii ve birahane gibi işyerlerinin açılabildiğine dair söylentiler dahi duydum, hatta bir keresinde Achterbos adında birinin bodrum katındaki erkekler tuvaletini, kapısının önüne bir masa ve bir para tabağı yerleştirerek, sokaktan gelip geçenler için bir umumi tuvalete, daha sonra makas ve tarağı iyi kullanmasını bilen bir yardımcı da tutunca ara sıra bir berber dükkânına dönüştürdüğünü bile duydum. Sonraki karşılaşmalarımızda da Austerlitz, pek çok kez, kendi katı nesnelliğine garip bir biçimde zıt düşen bu tür gerçekdışı hikâyeler anlattı, mesela sessiz bir kasım gününde, ikindiüzeri, Terneuzen'de bilardo odası da bulunan bir kafede oturmuş –kalın camlı bir gözlük takmış olan ve yemyeşil bir çorap ören sahibesini, şömi-

nede kor halindeki kömürleri, zemindeki nemli talaşı, acı hindiba kokusunu daha dün gibi hatırlıyorum–, bir kauçuk ağacının sardığı büyük pencereden Esko Nehri'nin muazzam büyük, sis grisi ağzına bakarken. Bir keresinde, Noel'den hemen önceydi, genellikle kalabalıktan geçilmeyen, ama şimdi akşamüzeri el ayağın çekildiği Zeeburg sahil yolunda karşı karşıya geldim Austerlitz ile. İkimizin de aynı feribota bilet aldığımız ortaya çıkınca, beraberce ağır ağır limana doğru yürümeye başladık, sağımızda bomboş Kuzey Denizi uzanıyordu, solumuzda da kum tepecikleri üzerine kurulmuş, pencerelerinde televizyonların titrek ve garip bir şekilde korkutucu mavimsi ışığının parıldadığı kale misali apartmanların ön cepheleri yükseliyordu. Gemimiz yola çıktığında çoktan gece olmuştu. Beraberce arka güvertede duruyorduk. Geminin ardında bıraktığı beyaz izi, karanlık anında yutuyordu, bir de lambanın ışığında, havada dönen bir-iki kar tanesi gördüğümüzü sandığımızı hâlâ hatırlıyorum. Ayrıca, Austerlitz'in laf arasında söylediği bir sözden, onun Londra'daki bir sanat tarihi enstitüsünde doçent olarak görev yaptığını ancak Manş Denizi'ni geçtiğimiz o gece öğrendim. Austerlitz kendisi hakkında konuşmadığı gibi insanın kendini ona anlatmasına da imkân vermediğinden, ikimiz de birbirimizin nereli olduğunu bilmiyorduk, bunun için de Anvers'teki ilk sohbetimizden beri sürekli Fransızca'dan yararlanmıştık. Ben utanç verici bir beceriksizlik sergilerken, Austerlitz'in dili öyle kusursuzdu ki, uzun süre onun bir Fransız olduğunu sandım. O gece daha rahat kullanabildiğim İngilizce'ye geçtiğimizde, bu sefer de onda o ana kadar saklı kalmış bir özgüvensizliğin belirmesi, küçük bir dil hatasına düştüğünde veya arada bir kekeleme krizlerine tutulduğunda, her zaman sol elinde tuttuğu yıpranmış gözlük kılıfını, derisinin altında kemiklerinin beyazı görülecek kadar sıkması çok garibime gitmişti.

* * *

Sonraki yıllarda ne zaman Londra'ya gitsem Bloomsbury'de, British Museum'un yakınlarındaki işyerinde ziyaret ettim Austerlitz'i. Bir sahafa benzeyen ve hıncahınç dolu rafların önünde, yerde yığılı dosyaların arasında, bırakın öğrencisinin, Austerlitz'in bile zar zor yer bulabildi-

ği görülen bürosunda bir-iki saat otururdum kendisiyle. Nitekim Almanya'daki üniversite eğitimimin başlangıcında, orada görev yapan, çoğu akademik kariyerlerinin otuzuncu veya kırkıncı yıllarını geride bırakmış ve hâlâ iktidar hayalleri içinde bulunan sosyal bilimcilerden doğru dürüst hiçbir şey öğrenememiş olan benim için Austerlitz, ilkokul çağlarımdan beri söylediklerini gerçekten dinleyebildiğim ilk öğretmendi. Üniversitedeyken üzerinde çalışma yaptığı kapitalist dönemin mimari üslubunu, özellikle bu üslubun kendini en çok cezaevlerinde, mahkeme, opera ve borsa binalarında, tren garları, akıl hastaneleri ve işçi milleti için dik açılı bir şemaya göre kurulmuş yerleşim bölgelerinde gösterdiğini söylediği düzen mecburiyetini ve anıtsallığa olan eğilimini uzun uzadıya açıklarken, onun kendi deyimiyle "düşünme denemeleri"ni ne denli kolay kavradığımı bugün bile hatırlıyorum. Bir doktora tezi hazırlama amacıyla başladığım araştırmalarım, dedi bir

keresinde Austerlitz bana, çoktan bu amaçlarını aşıp bütün bu binaların kendi aralarındaki benzerlikler ile ilgili bir araştırmanın sadece kendi görüşlerime dayanan sonu gelmeyen hazırlık çalışmalarına dönüştüler. Neden böyle geniş bir alana yayıldığımı bilmiyorum. Herhalde ilk araştırma tezlerimi yazdığım vakitler bu tür çalışmaların nasıl yapıldığı konusunda yanlış yönlendirilmiştim. Ancak şu da bir gerçek ki, bugüne kadar tam anlayamadığım, ama bir şekilde her türlü şebeke fikrinin, mesela bütün demiryolları sisteminin, beni çocukluğumdan beri büyülemiş olmasıyla ilgisi olduğundan emin olduğum bir içgüdüye de uydum. Daha üniversite eğitimimin başında, dedi Austerlitz, sonra da Paris'te yaşadığım yıllar boyunca neredeyse her gün, özellikle sabahları veya akşamları, büyük garlardan birine, çoğu kez Gare du Nord veya Gare de l'Est'e gider, buharlı lokomotiflerin isle kararmış cam salonlara girişini veya pırıl pırıl aydınlatılmış, gizemli, pulmanlı trenlerin enginlere açılan gemiler gibi yavaş yavaş kayarak gecenin içine karışmasını izlerdim. Hem mutluluk, hem de aynı zamanda mutsuzluk yeri olarak gördüğüm Paris garlarında, kesinlikle anlayamadığım, tehlikeli mi tehlikeli duygu fırtınalarına da tutulurdum sık sık. Austerlitz'in Londra'daki enstitüsünde bir öğleden sonra, kendisinin deyimiyle "gar iptilası"na ilişkin bu son sözleri söylerkenki hali hâlâ gözümün önünde –benden çok kendi kendine söylüyor gibiydi– ve 1975 yılının sonunda, dokuz yıllık yokluğumda bana iyice yabancılaşmış olan memleketim Almanya'ya temelli yerleşmek niyetiyle döndüğüm güne kadar, ruh haliyle ilgili bana söylediği yegâne sözler olarak kaldı bunlar. Hatırladığım kadarıyla Münih'ten Austerlitz'e bir-iki kez yazdım, ama bu mektuplarıma hiçbir zaman cevap alamadım, ya, diye düşünmüştüm o zamanlar, Austerlitz yolculuğa çıkmış olduğundan ya da, diye düşünüyorum şimdi, Almanya'ya yazmaktan kaçındığından. Suskunluğunun nedeni her ne olursa olsun, aramızdaki temas kopmuştu, ben de birkaç yıl bile geçmeden ikinci kez memleketimden ayrılıp yine İngilte-

re'ye döndüğümde onu bir daha aramadım. Elbette Austerlitz'i planlarımın beklenmedik değişikliğinden haberdar etmeliydim. Bunu yapmamamın nedeni dönüşümden hemen sonra, başkalarının hayatına olan duyarlığımın adeta köreldiği ve ancak uzun süredir ihmal ettiğim yazılarıma geri dönerek aşabildiğim çok sıkıntılı bir döneme girmiş olmamdı. Her halükârda o yıllarda Austerlitz'i pek düşünmedim, ara sıra aklıma geldiğinde ise hemen onu unutmayı seçiyordum, bu nedenle hem yakın hem de uzak diyebileceğim ilişkimize yeniden başlamamız, bundan ancak yirmi yıl sonra, 1996 yılının Aralık ayında, bir tesadüfler zinciri sayesinde oldu. O günlerde biraz canım sıkkındı, çünkü telefon rehberinde bir adres ararken, adeta bir gecede sağ gözümün görme gücünün neredeyse tamamen yok olduğunu fark etmiştim. Başımı önümdeki sayfadan kaldırıp duvardaki çerçeveli fotoğraflara baktığımda da bulanık, kenar çizgileri dağılmış, garip şekiller görüyordum sadece – avucumun içi gibi bildiğim figürler ve manzaralar istisnasız çözülerek tehditkâr, siyah bir taramaya dönüşmüşlerdi. Ama aynı zamanda görüş alanımın hemen sınırında kalanları, azalmamış bir netlikte görüyor gibiydim, sanki bakışımı biraz yana çevirince ilk başta isteri kaynaklı olduğunu düşündüğüm görme bozukluğumu yok edebilecektim. Fakat ne kadar çok denesem de bunu bir türlü başaramadım. Tam tersine, gri alanlar daha da büyüyor gibiydi, üstelik görme düzeylerinin derecesini karşılaştırmak için sırasıyla gözlerimi açıp kapatınca, sol gözümde de hafif bir görme bozukluğu başlamış gibime geldi. Artık görme yeteneğimin her geçen saniyeyle biraz daha zayıfladığı korkusuyla aklım tamamen karışmış bir haldeyken, bir keresinde gazetede okuduğum bir haberi hatırladım. Haberde 19. yüzyılın ortalarına kadar sahneye çıkmadan önce kadın opera şarkıcılarının, aynı şekilde bir taliplerinin huzuruna çıkarılmadan önce genç kızların gözlerine, güzelavratotu sıvısından bir-iki damla damlatıldığı yazıyordu, bu sayede bu kadınların gözleri yumuşak, neredeyse doğaüstü bir pırıltıyla parlı-

yormuş, ama kendileri artık hemen hemen hiçbir şey göremez hale gelirlermiş. O karanlık aralık sabahı bu anıyı nasıl kendi durumumla ilişkilendirdiğimi artık ben de tam olarak bilmiyorum, sadece onun bana güzel pırıltının yanıltıcılığını ve bu pırıltının zamansız sönme tehlikesini düşündürdüğünü, bu nedenle de çalışmamın devamı konusunda kaygıya düştüğümü biliyorum, ama aynı zamanda da deyiş yerindeyse bir kurtuluş hayali sarmıştı bütün benliğimi, kendimi durmaksızın yazma ve okuma zorunluluğundan kurtulmuş olarak bir bahçede hasır bir koltukta otururken görüyordum, kenar çizgileri olmayan, sadece soluk renklerini gördüğüm bir dünyada. Sonraki günlerde de durumda bir iyileşme olmadığından, bana önerilen bir Çek göz doktorunu görmek için Londra'ya gittim ve oraya her zaman yalnız başıma giderken olduğu gibi o aralık gününde de yüreğime boğucu bir çaresizlik hissi çöktü. Pencereden dümdüz, ancak tek tük ağacın görüldüğü kır manzarasına, kocaman kahverengi tarlalara, hiçbir zaman inmeyeceğim tren istasyonlarına, Ipswich şehrinin çıkışındaki futbol sahasına toplaşan martı sürüsüne, art arda sıralanan küçük hobi bahçelerine, yamaçlardaki kurumuş yabanasmalarının çotuklarına, Manningtree yakınlarındaki, yalnız met zamanı su altında kalan kıyı şeridine, yana yatmış teknelere, Colchester'in su kulesine, Chelmsford'daki Marconi Fabrikası'na, Romford'un boş tazı koşu alanına, Londra'nın banliyölerindeki sıra evlerin çirkin arka cephelerine, Manor Park'ın büyük mezarlığına ve Hackney'in kale misali yapılarına, her zaman aynı olan, her Londra ziyaretimde gözümün önünden gelip geçen, ama bana yine de tanıdık gelmeyen, tam tersine –İngiltere'ye gelişimden bu yana uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen– benim için hâlâ yabancılıklarını ve korkutuculuklarını koruyan manzaralara baktım yol boyunca. Trenin Liverpool Street Station'a girmeden hemen önce birçok demiryolu makası üzerinden kıvrıla kıvrıla dar bir geçidi aşmak zorunda kaldığı ve rayların iki yanında yükselen, is ve mazotun siyahlaştırdığı tuğla duvarların

tam kemerleri, sütunları ve nişleriyle bana o sabah da yeraltındaki bir kolumbaryumu[1] hatırlattığı yolun son kısmında içimin sıkıntısı her zaman olduğu gibi daha bir arttı. Harley Street'te, neredeyse sadece ortopedistlerin, dermatologların, ürologların, jinekologların, nörologların, psikiyatrların, kulak-burun-boğaz ve göz doktorlarının doldurduğu, açık eflatun rengindeki tuğla apartmanlardan birinde, Zdenek Gregor'un yumuşak bir ampul ışığıyla aydınlanan, biraz sıcak bekleme odasının penceresinin önünde dikilirken saat artık öğleden sonra üç civarıydı. Çatıların üstüne kadar alçalmış, kararmış gökyüzünden aşağı tek tük kar taneleri uçuşuyordu ve arkadaki avluların karanlık uçurumlarında kayboluyordu. Dağlarda yaşadığım kış başlangıçlarını, doğaya çöken derin sessizliği hatırladım ve çocukken, bütün köyün, vadinin, dağın en üst zirvelerine kadar her yerin karla kaplanmasını istediğimi; o zamanlar hepimizin ilkbaharda yine nasıl çözüldüğümüzü ve buzun altından çıktığımızı hayal ederdim. Bekleme odasında durmuş Alpler'deki karı, yatak odalarımızın buz tutmuş camlarını, evlerimizin önündeki kar yığınlarını, telgraf direklerinin izolatörlerinin tepesindeki kardan başlıkları ve bazen aylarca buz tutan kuyuyu düşünürken, aklıma birden en çok sevdiğim şiirlerden birinin başlangıç dizeleri geldi... *And so I long for snow to sweep across the low heights of London...*[2] Dışarıda, giderek artan karanlığın içinde, şehrin, sayısız sokağın ve tren yolunun kestiği bütün bölgelerini gördüğümü, onların doğudan ve kuzeyden ağır ağır kayarak üst üste bindiğini, bir ev yığınının bir sonrakinin ve sonra bir sonrakinin ve bir sonrakinin üstüne geldiğini, bunun ta Holloway ve Highbury'nin dışına kadar sürdüğünü ve sonunda bu devasa taş yığınının üstüne kar yağdığını, ne var ne yok her şeyin karın altına gömüldüğünü, her şeyin karla kaplandığını hayal ettim... *London a lichen mapped on mild clays*

[1] Naaşların yakıldıktan sonra konuldukları kül kavanozları için özel bina. (Ç.N.)
[2] (İng.) Ve karın Londra'nın alçak tepelerini örtmesini öylesine istiyorum ki... (Y.N.)

and its rough circle without purpose...[1] Zdenek Gregor da sağ gözümdeki karanlık bölgenin yayılma alanını benim anlayacağım şekilde açıklamaya çalışırken buna benzer, sınırı belirsizliğe uzanan bir daire çizdi. Bunun makulada, tıpkı bir duvar kâğıdının altında gibi, içi duru bir sıvıyla dolu bir kabarcığın oluşmasıyla meydana gelen, genellikle sadece kısa süreli bir arıza olduğunu söyledi. Tıbbi literatürde santral seröz korioretinopati diye tanımlanan bu bozukluğa neyin sebep olduğunun ise henüz tam olarak bilinmediğini söyledi Zdenek Gregor, bunun ekseriyetle çok fazla yazıp çizen orta yaşlı erkeklerde ortaya çıktığı biliniyormuş sadece. Bu muayenenin sonunda retinada zarar gören bölgenin tam tespiti için bir de flourescein anjiyografisi yaptırmam gerekti, yani gözlerimin veya daha doğrusu eğer açıklamaları doğru anladıysam, iris, gözbebeği ve göz yuvarlağının esas maddesinin ardındaki bölgenin bir dizi fotoğrafını çektirdim. Bu işlem için özel donatılmış dar odada beni bekleyen teknik asistan çok kibar bir adamdı, başına beyaz bir türban sarmıştı ve onu görünce neredeyse Muhammed Peygamber gibi, diye aptalca bir fikir geçti aklımdan. Adam dikkatle gömleğimin kolunu sıvadı ve dirseğimin hemen altında görünen damara, hiç acıtmadan, iğnenin ucunu soktu. Boya maddesini kanıma katarken, kısa bir süreliğine kendimi biraz kötü hissedebileceğimi söyledi. Ayrıca cildim de kesin sararacakmış. Trenlerde yataklı kompartımanlar gibi sadece kör bir ışıkla aydınlanan odada, herkes kendi yerinde sessizlik içinde biraz daha oturup bekledikten sonra, asistan sandalyemi yaklaştırmamı ve başımı masanın üstünde duran ayaklıklı aygıta yerleştirmemi söyledi, çenemi hafif çukur, küçük teknesine, alnımı da kenede dayattırdı. Şimdi bunları yazarken de, asistanın düğmeye her basışında ardına kadar açtığım gözlerimde parlayan nokta nokta ışıkları yine görür gibi oluyorum. – Muayeneden yarım saat sonra Liverpool Street'teki Great Eastern Hotel'in Salon Barı'nda otu-

[1] (İng.) Londra, yumuşak kil üzerine yayılmış bir likendir ve oluşturduğu dairenin hiçbir amacı yoktur. (Y.N.)

ruyor ve eve gideceğim treni bekliyordum. Özellikle karanlık ve kuytu bir köşe seçmiştim, çünkü hem cildim sararmıştı hem de kendimi pek iyi hissetmiyordum. Daha taksiyle buraya gelirken lunaparktaki hızlı trenlerden birindeymişim gibi hissetmiştim kendimi, ön camdan gördüğüm şehir ışıkları öyle kötü dönüyordu, şimdi de sanki bir atlıkarıncada oturuyormuşum gibi hafif ışıklı top avizeler, barın arkasındaki aynalı bölmeler ve renkli alkol şişeleri gözümün önünde dönüp duruyordu. Başımı duvara yaslamış bir halde ve midem bulandıkça ağır ağır nefes alarak, akşamın bu erken saatinde alışılageldiği gibi buraya içmeye gelen, şehir merkezlerindeki "altın madenleri"nin işçilerini seyrediyordum bir süredir –lacivert takım elbiseleri, kolalı, çizgili gömlekleri ve canlı renkteki kravatlarıyla hepsi birbirine benziyordu– ve hiçbir hayvanlar ansiklopedisinde anlatılmayan bu özel hayvan türünün gizemli alışkanlıklarını, onların burun buruna durmalarını, yarı dostane, yarı saldırgan tavırlarını, bardaklarını boşaltırken çıkardıkları gurultuları, gitgide daha da büyük bir heyecanla bağrışıp çağrışmalarını, aralarından birinin aniden koşturup kalabalıkta gözden kaybolmasını kavramaya çalışırken, birdenbire gittikçe ayakta durmakta zorlanan güruhun öbür ucunda yalnız başına duran bir adam gördüm; o an farkına vardığım gibi yaklaşık yirmi yıldır yokluğunu hissettiğim Austerlitz'ten başkası olamazdı bu. Dış görünüşü hiç değişmemişti, hem duruşu hem de kıyafetleri aynıydı, hatta sırt çantası bile hâlâ omzunda asılı duruyordu. Sadece her zamanki gibi dağınık duran sarı, dalgalı saçları biraz parlaklığını yitirmişti. Buna rağmen bilmiyorum neden, benim kötü sağlık durumumdan mı yoksa onun ne kadar yaşlanırlarsa yaşlansınlar kendilerinde her zaman delikanlılıktan bir şeyler kalan o müzmin bekârlardan olduğundan mıdır, eskiden benden on yaş kadar büyük olduğunu düşündüğüm Austerlitz, şimdi on yaş daha genç görünüyordu. Austerlitz'in bu beklenmedik dönüşünden dolayı uzun bir süre şaşkınlıktan taş kesilmiş gibi kalakalmıştım; yanına gitmeden önce, çok iyi hatırlı-

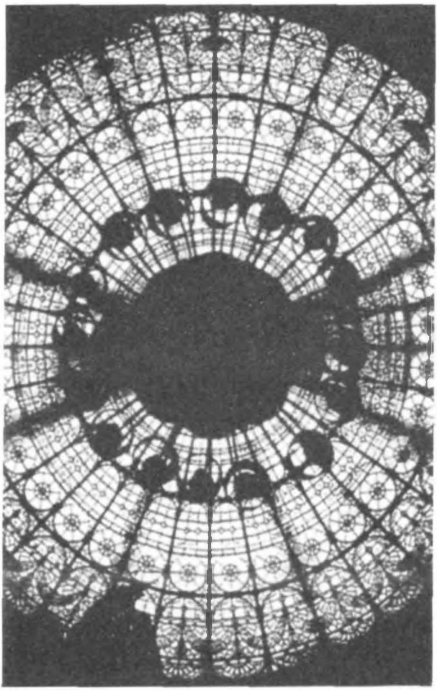
yorum, onun Ludwig Wittgenstein ile ilk kez fark ettiğim benzerliği, ikisinin de yüzlerinde taşıdıkları dehşete uğramışlık ifadesi üzerine çok daha uzun bir süre kafa yormuştum. Sanırım Austerlitz ile 1951 yılında Cambridge'te kanserden ölen bu filozof arasında belli bir fiziki benzerlik olduğu kuruntusuna kapılmamın asıl nedeni, Austerlitz'in daha sonra bana anlattığına göre, üniversiteye başlamadan kısa bir süre önce Charing Cross Road'daki bir ikinci el mağazasından, İsveç ordusuna ait malzemelerin durduğu raflardan on şiline aldığı ve hayatındaki tek güvenilir şey olarak nitelediği sırt çantasıydı. Nitekim Witt-

genstein da hem Puchberg ve Otterthal'dayken hem de Norveç'e veya İrlanda'ya veya Kazakistan'a veya Noel bayramını kutlamak için eve, kız kardeşlerini ziyarete gittiğinde, sırt çantasını hiç yanından ayırmıyordu. Kız kardeşi Margarete'nin ona yazdığı bir mektupta neredeyse

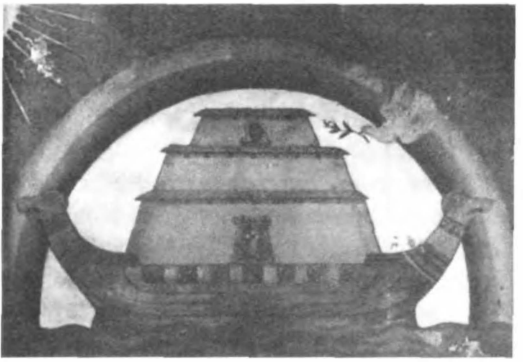
onun kadar sevdiğini söylediği sırt çantası hep beraberindeydi, sanırım *Queen Mary* gemisiyle Atlantik Okyanusu'nu aşarak New York'a, oradan da İthaka'ya kadar bile gitmişti. Bu nedenle şimdi ne zaman Wittgenstein'ın bir resmine rastlasam, sanki Austerlitz ile göz göze geliyormuşum hissine kapılırım, ya da ne zaman Austerlitz'e baksam, mantıklı düşüncelerinin ışığında olduğu kadar duygularının karmaşasında da hapsolmuş bu mutsuz düşünürü görür gibi oluyorum, ikisi arasındaki benzerlikler o kadar açık ki, vücut yapıları, insanı görünmez bir sınırın ardından inceleme tarzları, derme çatma hayatları, mümkün olduğunca en az şeyle yetinme arzuları, hepsi aynıydı, ayrıca ne Austerlitz ne de Wittgenstein laf kalabalığıyla vakit kaybetmeyi seviyordu. Sözgelimi Austerlitz, Great Eastern Hotel'in barındaki o akşam da, uzun zaman sonra tamamen tesadüf eseri karşılaşmamızla ilgili tek bir söz etmeden, sohbeti aşağı yukarı bir zamanlar ara verdiğimiz yerden başlattı. Öğleden sonrayı, dedi, yakında temelden restore edilecek olan Great Eastern'i dolaşarak geçirdim, özellikle yüzyılın başında demiryolu şirketi yöneticilerinin son derece lüks döşenmiş otelin içine tamamlanır tamamlanmaz kurdurdukları mason tapınağını gezdim. Aslında, diye devam etti, mimariyle ilgili araştırmalar yapmayı çoktan bıraktım, ama bazen eski alışkanlıklarıma yeniden kapıldığım oluyor işte; ancak artık notlar alıp çizimler yapmıyorum, sadece inşa ettiğimiz garip şeylere hayretler içerisinde bakmakla yetiniyorum. Bugün Great Eastern Hotel'in önünden geçerken, aniden aklıma esip lobiden içeri girdimde ve orada Pereira adındaki Portekizli otel müdürü tarafından, tuhaf isteğime ve garip görüntüme rağmen içtenlikle karşılandığımda da bundan farklı davranmadım. Pereira, diye devam etti Austerlitz, beni geniş bir merdivenden ilk kata çıkardı ve büyük bir anahtarla tapınağa açılan muazzam kapıyı açtı. Tapınak, duvarları kum rengi mermer levhalar ve Fas'tan getirtilen kırmızı akikle kaplanmış, siyah-beyaz kareli bir döşemeye ve kubbeli bir tavana sahip büyük bir salondan oluşuyor, tam

merkezinde tek bir altın yıldız, dört bir yanındaki karanlığa ışığını yayıyordu. Daha sonra Pereira ile artık büyük kısmı kapatılmış olan otelin tamamını dolaştık; üç yüzden fazla kişi alan, büyük cam kubbeli restoranı, sigara ve bi-

lardo salonlarını, koridorlar boyunca sıralanan odaları ve merdiven boşluklarını inceleyerek restoranların yer aldığı dördüncü kata kadar çıktık, sonra yine aşağı inerek, eskiden binlerce hamur işinin yapıldığı, sebze, kırmızı ve beyaz etin hazırlandığı, Ren şarabı, Bordeaux şarabı ve şampanyanın depolandığı, giriş katının altındaki labirent gibi karışık iki katı gezdik. Siyah arduvazdan yontulmuş, sürekli üstüne su akıtılan masaların üstünde yığınla levrek, sudak, pisibalığı, dilbalığı ve yılanbalığının istiflendiği balık mahzenine geldiğimizde, burası bile başlı başına bir

ölüler diyarıdır diyen Pereira, diye devam etti Austerlitz, zamanım varsa benimle bir tur daha yapmaktan memnun olacağını söyledi. Özellikle tapınağı ve onun içinde yer alan, bir gökkuşağının altında yüzen Nuh'un üç katlı gemisi ile gagasında zeytin dalıyla gemiye dönmekte olan güvercini gösteren, altuni renklerde boyanmış resmi göstermeyi çok istiyordu. Çok garip ama, dedi Austerlitz, bu-

gün öğleden sonra Pereira ile bu güzel motifin önünde dururken, üzerinden o kadar çok uzun zaman geçmiş olmasına rağmen aklıma Belçika'daki karşılaşmalarımız geldi ve ancak birkaç yıl önce keşfettiğim hikâyem için bir dinleyici bulmam gerektiğini düşündüm, anlattıklarımı tıpkı sizin bir zamanlar Anvers, Liege ve Zeebrugge'de dinlediğiniz gibi dinleyecek birini. Hemen arkasından sizinle burada, hayatımda bir kez olsun gelmediğim Great Eastern Hotel'in barında buluştuysak eğer, bunun ardında her türlü istatistik olasılığa karşın şaşırtıcı, adeta zorlayıcı, içsel bir mantık vardır. Austerlitz bunu söyleyince sustu ve bir süre, sanki en ücra uzaklara dalıp gitti. Çocukluğum ve gençliğimden beri, diye söze başladı en sonunda bana doğru dönerek, aslında kim olduğumu bilmiyordum. Şimdi düşündüğümde, tabii ki ismimin ve on beş yaşıma kadar bu isimden mahrum bırakılmış olmamın, bana aslımla ilgili bir ipucu vermiş olması gerektiğinin farkındayım,

ama kısa bir süre önce, muhakeme gücümün bağlı olduğu veya başka bir deyişle muhakeme gücümden daha üst bir konumda bulunan ve belli ki beynimde bir yerde görevini büyük bir ihtiyatla yürüten bir mercinin, beni neden her zaman kendi sırrımdan koruduğunu ve akla o kadar yakın sonuçları çıkarmamı ve bu sonuçların gerektireceği araştırmalarda bulunmamı neden engellediğini de anladım. Kendime karşı duyduğum çekingenlikten kurtulmam kolay olmadı, aynı şekilde şimdi olayları az çok düzgün bir sıraya oturtmak da kolay olmayacak. Ben, diye başladı Austerlitz o akşam Great Eastern Hotel'in barında, Galler'in Bala Köyü'nde, Emyr Elias adında Kalvinist bir vaizin ve eski bir misyonerin evinde büyüdüm. Kendisi bir İngiliz ailesinin ürkek kızıyla evliydi. Kasabanın biraz dışında, tek başına bir tepede duran ve iki yetişkin ve bir çocuk için çok fazla büyük olan bu mutsuz evi hatırlamak bile istemiyorum. Üst katta her zaman kapalı duran birçok oda vardı. Bugün bile bazen rüyalarımda kilitli kapılardan birinin açıldığını ve daha güzel, bana daha yakın bir dünyaya adım attığımı görmeye devam ediyorum. Kilitli olmayan odaların da bir kısmı kullanılmıyordu. Sadece bir yatak veya sandıkla son derece sade döşenmiş, perdeleri gündüzleri bile kapalı duran bu odalar, bir alacakaranlığın içinde uyukluyor gibiydi adeta ve kısa bir süre içinde aynı alacakaranlık bendeki her türlü özgüveni yok etmeyi başardı. Bu yüzden Bala'da geçirdiğim ilk yıllarla ilgili hiçbir şey hatırlamıyorum desem yeridir, bir tek aniden başka bir isimle çağrılmamın bana ne büyük acı verdiğini ve kendi eşyalarımın ortadan kaybolmasından sonra İngilizlerin giydiği o kısa pantolonla, sürekli aşağı kayan dizaltı çoraplarıyla, bir balıkçı ağına benzeyen küçük fanilayla ve aşırı ince, sıçan grisi bir gömlekle dolaşmak zorunda kalmamın ne kadar korkunç olduğunu hatırlıyorum. Vaizin evindeki daracık yatağımda sık sık saatlerce uyumadan yattığımı da biliyorum, çünkü işlediğim herhangi bir kabahatten dolayı ayrılmak zorunda kaldığımı düşündüğüm kişilerin yüzlerini gözümün önüne getirme-

ye çalışıyordum; ama ancak iyice yorgun düşüp parmağımı kıpırdatamaz, karanlıkta gözlerimi açık tutamaz hale geldiğimde yüreğimi sızlatan kısacık bir an, bana doğru eğilen annemi veya gülümseyerek başına şapkasını takmakta olan babamı görüyordum. Böyle bir teselliden sonra sabah erken saatlerde uyanıp evimde olmadığımı, aksine çok uzaklarda, bir nevi esaret altında olduğumu her gün yeniden anlamak zorunda kalmak çok daha korkunç geliyordu. Elias çiftinin yanında geçirdiğim bütün yıllar boyunca tek bir pencerenin bile açılmamış olmasının, içimi ne kadar daralttığını ancak geçenlerde hatırladım; belki yıllar sonra bir yaz günü şimdi anımsamadığım bir yere giderken, bütün pencereleri açık duran bir evin önünden geçerken anlayamadığım bir şekilde beni benden alıyorlarmış hissine kapılmamın nedeni de budur. Bir-iki gün önce o an yaşadığım bu kurtuluş hissini düşünürken, yatak odamın iki penceresinden birinin dışarıdan bakıldığında hiç değiştirilmemiş gibi görünmesine rağmen, içeriden duvarla örülmüş olduğunu da hatırladım. İnsan aynı zamanda hem içeride hem dışarıda olamayacağı için bu gerçeğin farkına ancak on dört-on beş yaşlarındayken varabildim, ama bilmesem de bütün çocukluğum boyunca beni tedirgin etmiş olmalı, diye düşünüyorum şimdi. Vaizin evinde hep üşüyordum, genellikle sadece mutfaktaki ocağın yakıldığı ve antrenin taş zemininde çoğu kez kırağının oluştuğu kışlarla kalmıyordu üşümem, daha sonbaharda başlıyor ve ilkbahara, hatta sürekli yağmurlu geçen yazın son aylarına kadar devam ediyordu. Ve Bala'daki evde soğukluğun yanı sıra sessizlik de hüküm sürüyordu. Vaizin karısı sürekli ev işleriyle meşgul olur, fayansların tozunu alıp siler, büyük kazanlarda çamaşır yıkar, kapıların pirinç kollarını parlatır veya çoğunlukla sessizlik içinde yediğimiz basit bir-iki yemek hazırlardı. Ara sıra da sadece evi dolaşır ve her şeyin –bıraktığı gibi, hiç oynatılmadan– yerli yerinde durup durmadığına bakardı. Bir keresinde onu, üst kattaki yarı boş odalardan birinde bir sandalyede öylesine otururken buldum, gözü yaşlıydı ve elin-

de ıslak, buruş buruş bir mendil tutuyordu. Benim kapıda durduğumu görünce, hiçbir şeyim yok, sadece soğuk algınlığı, diyerek ayağa kalktı ve dışarı çıkarken başımı okşadı, hatırladığım kadarıyla bu, ilk ve son okşamasıydı beni. Bu arada vaiz de, değiştirilemez bir alışkanlıkla, bahçenin karanlık bir köşesine bakan çalışma odasında oturuyor ve bir sonraki pazar günü vereceği vaaza hazırlanıyordu. Kendisi ömrü boyunca bu vaazlardan birini bile yazıya geçirmemiştir, daha ziyade kendi kendine günlerce –en az dört gün– eziyet ederek sadece zihninde oluşturmuştur. Her akşam odasından tamamen umutsuz bir halde çıkar, ama ertesi sabah yine hemen oraya kapanırdı. Pazar günü, kilisede toplanan cemaatin önüne çıkıp hâlâ kulaklarımdan gitmeyen, gerçekten sarsıcı bir belagatle, dedi Austerlitz, bir saat boyunca herkesi bekleyen ilahî yargı gününü, Araf'ın renklerini, cehennem azabını, aynı şekilde cennetin muhteşem tasvirleriyle beraber adil olanların sonsuz saadete erişmelerini anlatırken bambaşka bir adama dönüşürdü. Her zaman, görünüşe göre hiç zorlanmadan, sanki en korkunç sözleri bile doğaçtan söylüyormuş gibi, dinleyicilerinin kalbini büyük bir pişmanlık hissiyle doldurmayı başarırdı, öyle ki ayin sona erdiğinde pek çoğu evlerine beti benzi atmış olarak dönerdi. Oysa ki vaiz, pazar gününün geri kalan saatlerini nispeten keyifli geçirirdi. Her zaman Hint irmiği çorbası içerek başladığımız öğle yemeğinde, yemek pişirmekten bitap düşmüş karısına yarı şakacı bir dille biraz akıl verir, genellikle "*And how is the boy?*" diye sağlık durumumu sorar ve bana doğru dönerek suskunluğumu kırmaya çalışırdı. Yemeğin sonunda hep muhallebi olurdu ki, vaiz bu en sevdiği tatlının tadını çıkarırken genellikle suskunlaşırdı. Yemek faslı sona erer ermez, kanepeye uzanır, bir saat kadar dinlenirdi veya hava güzel olduğu takdirde ön bahçedeki elma ağacının altına oturup aşağıya vadiye bakar, bir haftalık çalışmasından da en az Efendimiz Zebaoth'ın dünyayı yarattıktan sonra duyduğuna benzer bir memnunluk duyardı. Akşamları dua saati için ayrılmadan önce çalışma masasından, Gal-

ler'deki Kalvinist Metodistler Kilisesi'nin yayınladığı, 1928'ten 1948'e kadar bütün dinî gün ve bayramların yer aldığı takvimi muhafaza ettiği küçük teneke kutuyu alırdı. Gri renkte, oldukça yıpranmış bir kitapçık şeklindeki bu takvime her hafta, bir kez olsun bile ihmal etmeden, her tarihin karşısına gerekli notları düşerdi, kitabın sırtına tutturduğu ince kalemi eline alır, ucunu diliyle ıslatır ve çok yavaş ve itinalı bir şekilde, sanki başında öğretmeni dikilen bir öğrenciymiş gibi, o gün vaaz verdiği kilisenin adını ve bu vaaza ilham veren İncil'in pasajını kaydederdi; örneğin 20 Temmuz 1939 tarihinin altına: *at the Tabernacle, Llandrillo – Psalms CXLVII / 4 "He telleth the number of the stars and calleth them all by their names"*[1] veya 3 Ağustos 1941'in altına: *Chapel Uchaf, Gilboa – Zephanaiah III / 6 "I have cut off the nations: their towers are desolate; I made their streets waste, that none passeth by"*[2] veya 21 Mayıs 1941'in altına: *Chapel Bethesda, Corwen – Isaiah XLVIII / 18 "O that thou hadst hearkened to my commandments! Then had thy peace been as a river and thy righteousness as the waves of the sea!"*[3] Vaizin ölümünden sonra bana kalan nadir eşyalarından biri olan ve son zamanlarda sıkça karıştırdığım bu kitapçıktaki son kayıt, dedi Austerlitz, kendisinin eklemiş olduğu sayfalardan birine düşülmüş. 7 Mart 1952 tarihine ait olan bu notta şunlar yazılı: *Bala Chapel – Psalms CII / 6 "I am like a pelican in the wilderness. I am like an owl in the desert."*[4] En az beş yüzünü dinlemiş olduğum pazar vaazlarının büyük kısmı, çocukken tabii ki bir kulağımdan girer diğerinden çıkardı, ancak tek tek kelimelerin ve cümlelerin anlamı bana uzun süre kapalı kalmış olsa da, Elias ister Galler dilinde ister İngilizce konuşsun, vaazın konusunun insanların gü-

[1] (İng.) Labernacle'de, Llandrillo - Mezmurlar, 147:4 "Yıldızların sayısını hesap eder; hepsini adları ile çağırır." (Y.N.)
[2] (İng.) Uchaf Şapeli, Gilboa - Tsefanya, 3:6 "Milletler kesip attım; onların köşe kuleleri viraneler; sokaklarını harap ettim, kimse geçmiyor." (Y.N.)
[3] (İng.) Bethesda Şapeli, Corwen - İşaya, 48:18 "Keşke emirlerimi iyi dinliye idin! O zaman selâmetin ırmak gibi, salâhın da deniz dalgaları gibi olurdu." (Y.N.)
[4] (İng.) Bala Şapeli - Mezmurlar, 102:6 "Çölün saka kuşuna benziyorum. Viranelerin baykuşu gibi oldum." (Y.N.)

nahkârlığı ve cezalandırılması, ateş, kül ve dünyanın sonu olduğunu anlardım. Ancak bugün zihnimde Kalvinist eskatolojya ile bağdaştırdığım görüntüler Kitabı Mukaddes'teki yok oluş tasvirleri değildir, dedi Austerlitz, Elias ile beraber kasaba dışına çıktığımda kendi gözlerimle gördüklerimdir. Elias'ın genç meslektaşlarının çoğu savaşın başlamasından kısa bir süre sonra askere alınmıştı, bu nedenle Elias en azından iki haftada bir pazar günü, çoğu kez oldukça uzakta yer alan bir başka kasabaya vaaz vermeye gitmek zorunda kalırdı. İlk başlarda yolculuğa, bembeyaz bir poninin çektiği, iki kişilik küçük arabamızla çıkardık; Elias gidiş yolunda o tanıdık karanlık ruh hali içinde otururdu hep. Ancak dönüş yolunda, evde pazar günü öğleden sonraları olduğu gibi neşelenirdi; hatta yavaşça kendi kendine şarkı söylediği bile olurdu, arada bir de elindeki kamçıyı küçük atın başı üzerinde sallardı. Vaiz Elias'ın bu karanlık ve aydınlık yönleri, bizi çevreleyen dağlık manzarada da karşılığını buluyordu. Bir keresinde uçsuz bucaksız Tanat Vadisi'nden yukarı doğru yol aldığımızı hatırlıyorum, dedi Austerlitz, sağımızdaki ve solumuzdaki yamaçlarda eğri büğrü çıplak ağaççıklar, eğrelti ve pas rengi otlardan başka bir şey yoktu, ama sonra, dağ sırtı geçidine giden yolun son kısmında, onlar da kayboldu, artık sadece gri kayalıklar ve aralarında akıp giden yoğun bir sis tabakası vardı, öyle ki dünyanın sınırına yaklaştığımızdan korkmaya başladım. Bir keresinde de bunun tam tersi bir durumu yaşadım, tam Pennant Geçidi'ne gelmiştik ki, batıda toplanmış olan bir bulut kümesinde bir delik açıldı ve güneş ışınları dar bir huzme halinde, vadinin çok altımızda kalan, baş döndürücü derinlikteki dibine kadar uzandı. Daha biraz önce dipsiz bir karanlığın olduğu yerde, şimdi, çevresinde kara kara gölgelerin yayıldığı meyve bahçeleri, çayırları ve tarlalarıyla küçük bir köy parıldıyordu, cennet bahçesi gibi yeşil yeşil ışıldıyordu ve Elias ile geçit yolunda arabanın yanı başında yavaş yavaş yürürken etrafımız aydınlandıkça aydınlandı, karanlığın içinden dağın yamaçları pırıl pırıl ortaya çıktı,

rüzgârın eğdiği narin çayır otları ışıldamaya, aşağıdaki çayın kıyısında gümüşi söğüt ağaçları parıldamaya başladı, çok geçmeden de çorak yükseklikleri ardımızda bırakıp çalılıkların ve hafifçe hışırdayan meşelerin, akçaağaçların ve daha şimdiden kırmızı yemişlerle dolu kuş üvezi ağaçlarının arasına daldık yine. Günlerden bir gün, sanırım onlarla geçirdiğim dokuzuncu yıldı, Elias ile Galler'in güneyine inmiştik, burası, yolun iki yanında sert dağların yükseldiği ve seyrekleştirilmiş veya tamamen yok edilmiş ormanlarla dolu bir bölgeydi. Karanlık çökerken ulaştığımız köyün adı neydi, artık hatırlamıyorum. Dört bir yanı, kolları köyün sokaklarına kadar uzanan kömür cürufu yığınlarıyla doluydu. Bizi kilise cemaat yöneticilerinden birinin evindeki bir odaya yerleştirdiler. Odanın penceresinden, gitgide yoğunlaşan karanlıkta, büyük çarkı bir o yana bir bu yana dönen kömür çıkartma kulelerinden biri görünüyordu, vadinin biraz aşağısındaki bir demir döküm ocağından ise üç-dört dakikalık aralıklarla alev ve kıvılcımlar yükseliyordu. Ben çoktan yatağıma yatmışken, Elias hâlâ pencerenin önünde bir taburede oturuyor, sessizce dışarıya bakıyordu. Sanırım Elias'ın ertesi sabah verdiği "vahy-i ilahi" vaazının ilham kaynağı da, arada bir ateşin kızıllığında aydınlanıp sonra yeniden karanlığa gömülen vadiydi. Tanrı'nın intikamını, savaşı ve insanların meskenlerinin yakılıp yıkılmasını konu alan bu vaazda, cemaat yöneticisinin bizi uğurlarken söylediğine göre Elias kendini katbekat aşmıştı. Cemaatin Elias'ı dinlerken korkudan taş kesilmesi beni yeterince etkilemişti, ama onun çizmiş olduğu Tanrı kudreti resminin belleğimde olağanüstü derin bir iz bırakmasının asıl sebebi, vadinin çıkışında yer alan ve Elias'ın daha aynı günün akşamında ayinini yöneteceği küçük kasabanın sinemasında ikindi vakti bir bombanın patlamış olmasıydı. Kasabanın merkezine vardığımızda yıkıntılardan hâlâ duman yükseliyordu. İnsanlar sokakta toplanmıştı, bazıları hissettikleri dehşetle ağızlarını elleriyle kapatmış, öylece duruyorlardı. İtfaiye arabası, yuvarlak çiçek tarhının üzerinden gelip geç-

mişti, çimlik alanda ise kutsal Şabat emrini çiğneyenlerin –ki bu sonuca Elias'ın bana söylemesine gerek kalmadan da varabildim– üzerinde bayramlık kıyafetleri olan insanların cesetleri yatıyordu. Zamanla kafamda bir çeşit "Eski Ahit cezalandırma mitleri" oluştu ki, bunların arasında Llanwddyn Köyü'nün Vyrnwy Baraj Gölü'nün sularına gömülmesi her zaman ana hikâyem olmuştur. Hatırladığım kadarıyla Elias ya Abertridwr ya da Pont Llogel'deki görevinden dönerken arabayı gölün kıyısında durdurup beni baraj bendinin ortasına kadar götürmüştü, orada karanlık suların belki de 50 metre kadar dibinde duran baba evinden bahsetti. Üstelik yalnızca baba evi değildi orada duran, daha en az kırk ev ve çiftlik, Kudüslü Aziz Yahya Kilisesi, üç şapel ve üç birahane de 1888 yılında bent tamamlandığında sular altında kalmıştı. Elias'ın anlattığına göre, dedi Austerlitz, Llanwddyn, yok oluşundan önceki yıllarda, yazları dolunay olduğunda, köyün otlağında bütün gece futbol oynanmasıyla ünlüymüş, hem de yaşlısı genci karışık oynanan bu maçlara komşu köylerden on düzineden bile fazla erkek gelirmiş. Llanwddyn'in futbol tarihi uzun süre zihnimi meşgul etti, dedi Austerlitz, çünkü Elias ne daha önce ne de daha sonra bana hayatıyla ilgili hiçbir şey anlatmamıştı. Vyrnwy Barajı'nın bendindeki bu tek anda, ya kasıtlı olarak ya da dikkatsizlikten, vaizlik coşkusunun özünü görmeme izin verdiğinde, haline öyle acıdım ki, Elias, adil olan, bana Llanwddyn'deki sel felaketinden kurtulan tek kişi gibi göründü, diğer herkesin, anne babası, kardeşleri, akrabaları, komşuları ve köyün diğer bütün sakinlerinin ise aşağıda suyun altında olduklarını düşündüm, orada hâlâ evlerinde oturuyorlar ve sokaklarda geziniyorlardı, ama artık konuşamıyorlar ve gözleri kocaman açık olarak dolaşmak zorundaydılar. Llanwddyn halkının sualtındaki yaşamıyla ilgili bu hayalimin, Elias'ın bana akşam eve dönünce ilk kez gösterdiği, dalgaların arasına gömülen doğum yerinin resimlerinin yer aldığı fotoğraf albümüyle de bir ilgisi yok değildi. Vaizin evinde başka herhangi bir resim olmadığından, daha son-

ra Kalvinist takvimle beraber bana kalan az sayıdaki bu resimlere bıkıp usanmadan yeni baştan baktım, öyle ki sonunda oradaki insanlara, muşamba önlüklü nalbantı, Elias'ın babası olan postacıyı, koyunlarıyla beraber köyün sokaklarından geçmekte olan çobanı, özellikle de kucağında küçük köpeğiyle, bahçedeki bir koltukta oturan kızı, sanki onlarla birlikte gölün dibinde yaşıyormuşum gibi

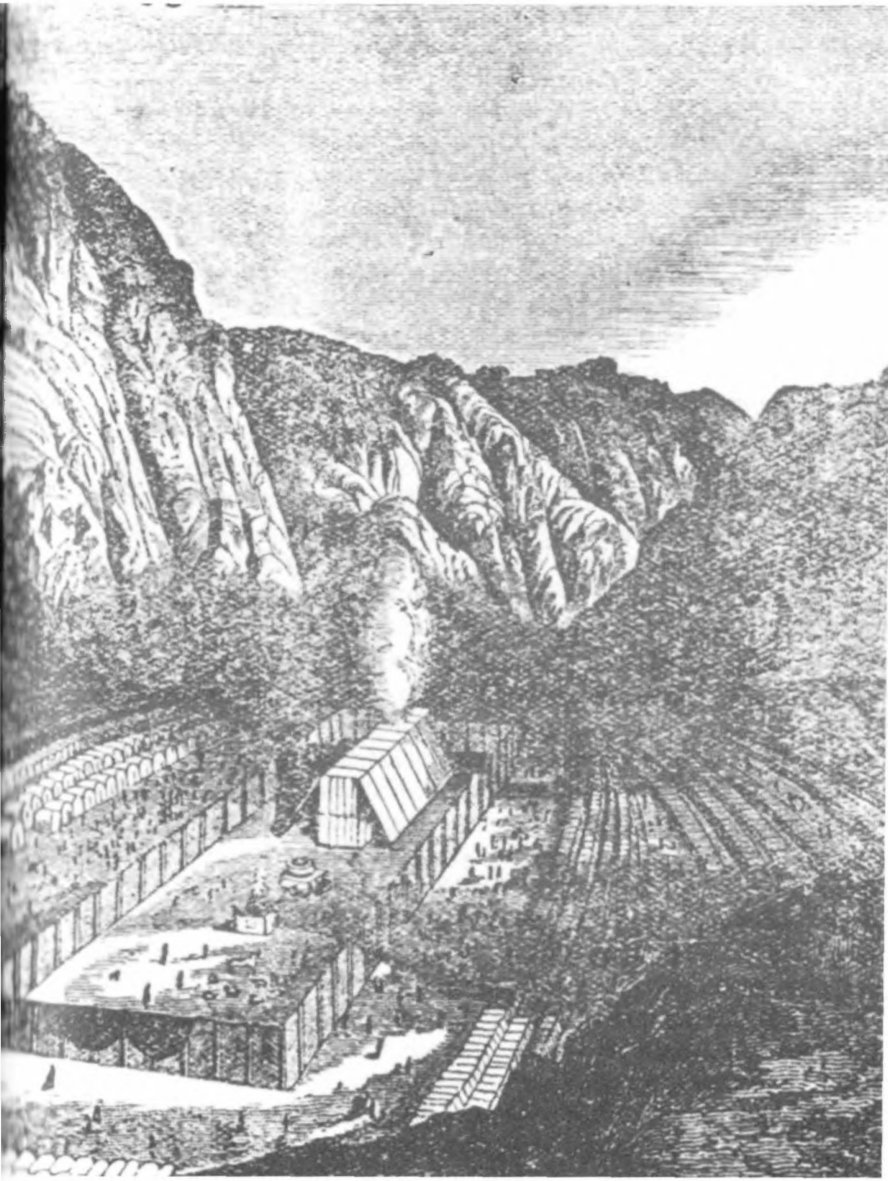

kendime yakın hissetmeye başladım. Çoğu gece, soğuk odamda uykuya dalmadan önce, sanki ben de bu karanlık sulara gömülmüşüm gibi hissediyordum, sanki Vyrnwy' deki zavallı ruhlardan farksız olarak, çok yükseklerde küçük bir ışık huzmesi ve ormanların çevrelediği kıyıda yalnızlığıyla korkutucu görünen taş kulenin sudaki kırık yansımasını görmek için ben de gözlerimi ardına kadar açık tutmalıydım. Hatta arada bir albümdeki resimlerde yer alan insanlardan bazılarını Bala'da sokakta veya dışarıda kırlarda dolaşırken gördüğümü sanırdım, özellikle başka kimsenin sokaklarda olmadığı ve havanın toprağın üzerinde titreştiği sıcak yaz günlerindeki öğle vakitleri. Elias bana bu tür şeylerden bahsetmeyi yasakladı. Ama bunun yerine ben de boş bulduğum her saati, atölyesi vaizin evine oldukça yakın olan ve ruhları gördüğü söylenen köyün ayakkabıcısı Evan'ın yanında geçiriyordum. Galler dilini de zaten çok kısa bir zamanda Evan'dan öğrendim, çünkü onun hikâyeleri, pazar okulu için ezberlemek zorunda kaldığım bitip tükenmek bilmeyen ilahilerden ve İncil'deki sözlerden daha kolay aklıma giriyordu. Hastalık ve ölümü her zaman bir sınamaya, hak edilen bir cezaya veya işlenmiş bir günaha bağlayan Elias'tan farklı olarak Evan hayata gözlerini zamansız kapayan, kendi paylarından mahrum bırakıldıklarını hisseden ve tekrar hayata dönmenin yollarını arayan ölüleri anlatıyordu. Ölülere yakın olan bir kimse, derdi Evan, onları sık sık görebilir. İlk bakışta sıradan insanlar gibi görünüyorlarmış, ama yakından bakınca yüzlerinin hatları siliniyormuş veya çevresi hafif titreşiyormuş. Genellikle de hayatta oldukları zamandan bir karış daha kısa olurlarmış, çünkü Evan'ın söylediğine göre tıpkı bir parça keten bezinin ilk kez yıkandığında çekmesi gibi ölüm tecrübesi de bizi kısaltıyormuş. Ölüler genellikle yalnız dolaşırlarmış, ama arada küçük bölükler halinde gezdikleri de olurmuş; renkli üniformalar giymiş veya gri pelerinlere sarınmış, ellerindeki değneklerle hafif hafif trampetlere vurarak tarlaları birbirinden ayıran, çoğunun hemen hemen boyuna yakın duvar-

ların arasından geçerek köyün ardındaki tepeye doğru yürüdükleri çok sık görülmüş. Büyükbabasının bir keresinde Frongastell'den Pyrsau'ya giderken, arkasından yetişen ve sırf cüce boyundaki varlıklardan oluşan böyle bir hayaletler kafilesine yol vermek için kenara çekilmek zorunda kaldığını anlatan Evan, bunların hafif kambur yürüyerek ve tiz sesleriyle kendi aralarında konuşarak hızla büyükbabasının yanından gelip geçtiklerini söyledi. Evan'ın alçak çalışma tezgâhının karşısındaki duvarda, dedi Austerlitz, büyükbabasının tepeden tırnağa örtülü bu küçük varlıkların taşıdığı cenaze sedyesinden almış olduğu siyah tül asılı duruyordu, ayrıca, dedi Austerlitz, eğer yanlış hatırlamıyorsam, bir keresinde bana bizi öbür dünyadan ancak böyle ince bir ipek tülün ayırdığını söyleyen de Evan'dı. Gerçekten de Bala'da vaizin evinde geçirdiğim bütün yıllar boyunca, anlaşılması kolay, aslında çok açık olan bazı şeyleri göremediğim hissinden bir türlü kurtulamadım. Bazen bir rüyadan hareketle gerçeği tanımaya çalışır gibiydim; bazen de sanki görünmez bir erkek ikiz kardeşim, deyiş yerindeyse bir gölgenin aksi, yanımda yürüyormuş hissine kapılırdım. Altı yaşımdan beri pazar okulunda okumak için verdikleri İncil'deki hikâyelerin ardında da sadece bana özel bir anlam, işaretparmağımla bir bir satırları takip ettiğimde yazıdan çıkandan çok farklı bir anlam olduğunu sanırdım. İnsanların farklı diller konuşmaya başlaması ile ilgili hikâyeyi hiç şaşırmadan ve çok güzel bir vurguyla ezbere okumayı başardığımda Bayan Parry'nin bana hediye etmiş olduğu İncil'in çocuklar için özel hazırlanmış, büyük harfli baskısında Hz. Musa'nın hikâyesini adeta ruh çağırır gibi mırıldana mırıldana okuyarak onu tekrar tekrar harflerin dışına çıkarışım hâlâ gözümün önünde, dedi Austerlitz. Şimdi bu kitabın sadece bir-iki sayfasını karıştırmam bile, diye devam etti Austerlitz, Levi'nin kızının hasır bir sepet ördükten sonra onu zift ve katranla sıvayıp bebeği içine koyduğunu, sonra da suyun kıyısındaki sazlığa bıraktığını –sanırım burası *yn yr hesg ar fin yr afon*, diye ifade edilmişti– anlatan

yere geldiğimde hissettiğim korkuyu yine su yüzüne çıkarmaya yetiyor. Hz. Musa'nın hikâyesinin devamında, dedi Austerlitz, özellikle İsrailoğulları'nın korkunç bir çölü aşmak zorunda kaldıklarını, günler boyunca nereye baksalar, gözün seçebildiği en uzak yerde bile, gökyüzü ve kumdan başka hiçbir şey görmediklerini anlatan bölüm çok cezbetmiştir beni. Kitapta garip bir deyimle ifade edildiği gibi "yürümekte olan halkın önünden giden bulut sütunu"nu hayal etmeye çalışırdım ve etrafımdaki her şeyi unutup çorak, iç içe geçmiş dağ sırtları ve bazen denize bazen de havaya benzettiğim gri çizgili arka fonuyla, yetişip büyümüş olduğum yöreye çok benzeyen Sina Çölü'nün resmine dalıp giderdim. Gerçekten de, dedi Austerlitz, daha sonraki karşılaşmalarımızdan birinde Galce yazılmış bu çocuk İncil'ini açarken, kampta konaklayan bu ufak figürlere bakınca, buraya ait olduğumu hissetmiştim. Özellikle de bana tanıdık geldiği için üzerimde ürkütücü bir etki bırakan bu resimde incelenmedik nokta bırakmadım. Sağdaki dağın oldukça sarp inen yamacında hafif daha açık renkteki bir yerinde bir taşocağını, hemen aşağısında birbirine paralel ilerleyen çizgilerde de demiryolu raylarını görür gibi oluyordum. Ama en çok da ortadaki çitle çevrili alan ve bu alanın sonunda

yer alan, üzerinde beyaz bir dumanın yükseldiği çadır aklımı kurcalıyordu. Bu resmi incelerken içimde başka neler olup bitti artık bilemem, ama İbranilerin çölde kurduğu bu kamp bana, her geçen gün anlamakta daha da zorlandığım Bala'daki hayatımdan çok daha yakındı; en azından, dedi Austerlitz, bugün öyle olduğunu düşünüyorum. Great Eastern Hotel'in barındaki o akşam Austerlitz ayrıca vaizin evinde radyo ve gazetenin olmadığından da bahsetti. Elias ile karısı Gwendolyn'in, dedi, Avrupa kıtasındaki savaşla ilgili tek bir söz ettiklerini de duymadım. Galler'in dışında bir dünyanın olduğunu düşünemezdim bile. Bu durum ancak savaş sona erdikten sonra yavaş yavaş değişti. Bala'da da rengârenk bayraklarla donatılmış sokaklarda dans edilerek kutlanan zaferle beraber yepyeni bir devir kendini gösteriyor gibiydi. Benim için bu devir, yasak olduğu halde sinemaya gitmemle, ardından da ruhları gören Evan'ın üç oğlundan biri olan film gösterimcisi Owen'ın arkadaki daracık odasından her pazar sabahı haftalık haberlerin verildiği sesli filmi izlememle başladı. Aynı dönemde, önceleri belli belirsiz, ama kısa bir süre sonra gitgide daha hızlı bir şekilde Gwendolyn'in sağlık durumu bozuldu. Eskiden o kadar titiz olan bu kadın, önce evi, sonra da kendini ihmal etmeye başladı. Mutfağa girdiğinde ne yapacağını bilmez bir halde kalakalıyordu, Elias elinden geldiğince yemek hazırladığında ise hiçbir şey yemezdi desem yeridir. Bu koşullardan dolayı on iki yaşındayken, 1946 yılının sonbahar dönemi için Oswestry yakınlarındaki bir özel okula gönderilmem kesinleşti. Benzer çoğu eğitim kurumu gibi Stower Grange da yetişmekte olan bir çocuk için akla gelebilecek en uygunsuz yerdi. Okul müdürü, Penrith-Smith adında bir adam, üzerinde siyah cüppesi, sabahın kör ünden akşamın geç saatlerine kadar amaçsızca okulun binaları içinde dolaşıp dururdu, çaresizce dalgın, aklı sürekli başka yerlerde biriydi. Diğer öğretmenler de –savaştan daha yeni çıktığımız düşünülürse– çoğu altmış yaşını aşmış veya herhangi bir sakatlığı olan acayip kişilerdi. Stower Grange'daki okul yaşamı, bu-

rada çalışan öğretmenlerin gayretinden ziyade, öyle ya da böyle kendiliğinden işleyen bir mekanizmaya sahipti. Buradaki yaşamı bir ahlaki yapı değil, birçok öğrenci nesli boyunca oluşmuş, bazıları adeta Doğu kültürünün izlerini taşıyan âdet ve gelenekler belirliyordu. Burada her çeşit büyük zorbalık ve küçük zalimliği, mecburi hizmeti, köleleştirmeyi, bağımlılığı, kayırıcılığı ve yeniden bir kenara itilmeyi, kahramanlar yaratıp bunları baştacı etmeyi, ostrasizmi, ceza infazını veya affını görmek mümkündü; öğrenciler bunlar sayesinde, hiçbir üst denetim olmaksızın, sadece kendilerini değil, öğretmenler dahil bütün okulu yönetiyorlardı. Hatta aslında çok iyi yürekli biri olan Penrith-Smith, kendisine bildirilen herhangi bir sorundan dolayı içimizden birini odasına çağırıp dövmek zorunda kaldığında bile, insan kolayca bu dayağın kurbanının, aslında kendisine, yani cezayı görmeye gelene ait bir hakkı kısa bir süreliğine cezayı infaz edene devrettiği izlenimine kapılabilirdi. Bazen, özellikle hafta sonları, bütün öğretmenler çekip gitmiş sanırdınız, kendilerine emanet edilen çocukları şehirden en az iki mil uzaktaki okulda kaderlerine terk etmiş gibi hiçbiri ortalıkta görünmezdi. O zaman bazılarımız hiç denetim olmaksızın etrafta dolaşır, bazılarımız iktidarlarını korumak ve hatta bu konumlarını daha da pekiştirmek için entrikalar çevirir, bir kısmımız da bodrumda, nedendir bilinmez Kızıl Deniz denen karanlık koridorun sonunda yer alan ve sadece hurdası çıkmış biriki bank ile sandalyenin olduğu laboratuvarda, tatlımsı bir koku yayan eski bir gazocağının alevlerinde ekmek kızartır ve duvar boyundaki dolaplardan birinde kimya dersi için gerekli diğer malzemelerin yanında bolca bulunan kükürt sarısı tozla sahanda yumurta pişirirdik. Stower Grange'da hâkim koşullar altında doğal olarak bütün okul yaşamı boyunca başı beladan kurtulmayan öğrenci sayısı da çoktu. Örneğin Robinson adındaki bir çocuk, dedi Austerlitz, herhalde okul hayatının acımasızlıkları ve garipliklerine bir türlü alışamamış olacak ki, dokuz-on yaşlarındayken birçok kez kaçmaya çalışmıştı, gecenin bir yarısı

oluk borusundan aşağı kayar, sonra da çayırların içinden koşarak uzaklaşırdı. Her seferinde de ertesi sabah, gariptir ama kaçışı için özel giydiğini düşündüğümüz kareli pijaması içinde, bir polis tarafından geri getirilir ve bir suçluymuş gibi müdüre teslim edilirdi. Oysa benim için, dedi Austerlitz, Stower Grange'daki yıllar zavallı Robinson'dan farklı olarak esaret değil, kurtuluş yıllarıydı. Çoğumuz, hatta akranlarına eziyet edenler bile, eve gitmek için gün sayardı, oysa ki ben elimden gelse bir daha asla Bala'ya dönmezdim. Daha ilk haftadan bu okulun, kendisiyle bağlantılı bütün çirkinliklere rağmen, benim tek çıkar yolum olduğunu anlamıştım, bu nedenle de hiçbir kitapta yazmayan, sayısız kuralların ve sık sık maskaralığın sınırlarını zorlayan bir kanunsuzluğun garip karmaşası içerisinde kendime bir yol bulmaya çalıştım. Kısa sürede rugby sahasında büyük başarılar kaydetmiş olmamın bana çok yararı oldu; bu başarımın nedeni belki de içimde boğuk boğuk bağırmakta olan, ancak o zamanlar henüz farkında olmadığım yürek sancısıyla başımı eğerek rakip takımın saflarını başka hiçbir okul arkadaşımın yapamadığı şekilde delip geçebilmemdi. Hatırladığıma göre hep soğuk kış göğünün veya şakır şakır yağan yağmurun altında yaptığımız bu mücadelelerdeki korkusuzluğum bana, herhangi başka bir uğraş vermeden –mesela adam tutmadan veya daha zayıf çocukları boyunduruk altına almadan– kısa sürede özel bir konum kazandırdı. Okulda gösterdiğim ilerlemede ayrıca araştırmayı ve okumayı hiçbir zaman bir külfet olarak görmemiş olmamın da önemli bir katkısı oldu. Tam tersine, o güne kadar Galce İncil'e ve homiletiğe mahkûm olan ben, şimdi her çevirdiğim sayfayla önümde yepyeni kapılar açılıyormuş gibi hissediyordum. Okulun tamamen keyfî düzenlenmiş kütüphanesinde bulduğum ve öğretmenlerimden kısıtlı bir süre için aldığım her şeyi –coğrafya ve tarih kitapları, seyahatnameler, romanlar ve biyografiler– okuyordum, üstelik akşam geç saatlere kadar başvuru kitapları ve atlasların başından kalkmıyordum. Böylece kafamda zamanla Arap Çölü, Aztek İmpara-

torluğu, Antarktika kıtası, karla kaplı Alpler, Kuzeybatı Geçidi, Kongo Nehri ve Kırım Yarımadası'nın tek bir panorama içerisinde yan yana yer aldığı, her bölgenin insanının da yine ait olduğu yerde yaşadığı bir çeşit ideal harita oluştu. İster Latince dersinde, ister ayinler sırasında, isterse de sonu gelmez hafta sonlarında, her an bu dünyaya dalabildiğim için, Stower Grange'ın birçok sakininin mustarip olduğu ruhsal çöküntüyü asla yaşamadım. Benim dünyam ancak tatillerde eve geri gitmek zorunda kaldığımda kararırdı. Ölüler Günü için Bala'ya ilk döndüğüm vakit bile, kendimi bildim bileli peşimi bırakmamış olan kör talih sanki yine hayatımı ele geçirmişti. İki aylık yokluğum sırasında Gwendolyn'in durumu daha da kötüleşmişti. Artık bütün gün yatağında yatıyor ve donuk gözlerle tavana bakıyordu. Elias her sabah ve her akşam yanına geliyordu, ama ikisinin de ağzını bıçak açmıyordu. Şimdi geriye dönüp o günleri anımsadığımda, dedi Austerlitz, kalplerindeki soğukluğun onları yavaş yavaş öldürdüğünü düşünüyorum. Gwendolyn'i günden güne eriten hastalığın ne olduğunu hâlâ bilmiyorum, sanırım kendisi de bunu söyleyemezdi. Her halükârda bu hastalığa gün içersinde defalarca, hatta bazen belki geceleri de hissettiği garip pudralanma ihtiyacıyla karşı koyabiliyordu yalnızca. Yatağının başındaki komodinin üstünde duran bir kutunun içindeki ucuz, biraz yağlı toz pudradan öyle büyük miktarlarda kullanıyordu ki, yatağının etrafındaki linolyum, kısa bir süre sonra da bütün oda ve üst kattaki koridorlar beyaz, havadaki nem nedeniyle ayaklarımızın altına bulaşan bir tabakayla kaplandı. Vaizin evinin bu şekilde beyazladığını ancak geçenlerde, bir Rus yazarın çocukluk ve gençliğini anlattığı kitabında büyükannesinin buna benzer bir pudra saplantısının olduğunu okuduğumda hatırladım, dedi Austerlitz, ancak bu hanım, zamanının büyük kısmını kanepede yatarak geçirmesine, hem de neredeyse sadece şekerleme ve badem subyesi ile beslenmesine rağmen demir gibi sağlam bir bünyeye sahipmiş ve odasının pencereleri devamlı açık uyurmuş, zaten bu ne-

denle de bir sabah, ortalığı fırtınanın kasıp kavurduğu bir gecenin sonunda, bir kar örtüsünün altında uyanmış, ama bu bile sağlığını bozmamış. Ancak vaizin evinde durum bundan farklıydı. Hasta odasının pencereleri devamlı kapalı duruyordu ve milim milim her yeri kaplamış olan ve üzerinde yürüye yürüye adeta patikalar açmış olduğumuz beyaz pudranın da ışıl ışıl parlayan karla hiç ilgisi yoktu. Daha çok ektoplazmayı andırdığını düşünmüştüm, çünkü Evan'ın bana bir keresinde anlattığına göre kadın kâhinler onu büyük kabarcıklar halinde ağızlarından çıkarabiliyormuş, daha sonra bu kabarcıklar yere çöküp hemen kuruyarak toz haline geliyormuş. Hayır, vaizin evinden içeriye dolan taze kar değildi; burayı dolduran, nereden geldiğini bilmediğim melun bir şeydi. Buna uzun süre bir isim de koyamadım, ta ki çok sonraları bir kitapta aslında hiçbir anlam ifade etmeyen, ama, dedi Austerlitz, anlatılmak isteneni hemen kavradığım "arsanik dehşet" ifadesini görene kadar. İnsanlık tarihinin en soğuk kışının yaşandığı o kış Oswestry'deki okuldan ikinci kez eve döndüğümde Gwendolyn artık ölüm döşeğindeydi. Hasta odasının şöminesinde için için kömürler yanıyordu. Kor halindeki parçalardan yükselen ve bacadan çıkıp gitmekte geciken sarımsı duman, bütün eve çökmüş olan fenol kokusuyla karışıyordu. O günlerde saatlerce pencerede duruyor ve camdan aşağı akan suyun pervazda oluşturduğu iki-üç parmak yüksekliğindeki buz dağlarının muhteşem formasyonlarını inceliyordum. Dışarıdaki karla kaplı manzarada arada bir tek tük figürler beliriyordu. Koyu renk şallara ve örtülere bürünmüş, şemsiyelerini kar fırtınasına karşı açmış, zar zor tepeyi tırmanıyorlardı. Dış kapıda çizmelerindeki karı silkelediklerini duyuyordum, sonra vaizin ev işleri için tuttuğu komşu kızının onları ağır ağır merdivenlerden yukarı çıkardığını. Hafif bir tereddütle ve sanki bir ağırlığın altında eğilmek zorundaymışlar gibi hasta odasından içeri giriyorlar ve yanlarında getirdiklerini –bir kavanoz kırmızılahana turşusunu, bir kutu sığır eti konservesini veya bir şişe Ren şarabını– komodinin

üstüne bırakıyorlardı. Gwendolyn artık bu ziyaretçileri fark etmiyordu bile, ziyaretçiler de ona bakmaya cesaret edemiyorlardı. Çoğu kez benim yanımda bir süre pencerenin başında durur, benim gibi dışarı bakar ve bazen de iç çekerlerdi. Ayrılıp gittiklerinde, arkamdan gelen ve sanki aralarında her seferinde sonsuz bir sürenin geçtiği kesik kesik solukların dışında, oda eskisi gibi sessizliğe bürünüyordu. Noel günü Gwendolyn güçbela bir kez daha yatağında doğrulabildi. Elias ona bir bardak şekerli çay getirmişti, ama o, bununla sadece dudaklarını ıslattı. Sonra da zar zor duyulan bir sesle: *What was it that so darkened our world,*[1] diye sordu. Elias da ona, *I don't know, dear, I dont know,*[2] diye cevap verdi. Gwendolyn yeni yıla kadar varlığı ile yokluğu belirsiz, yarı baygın bir halde yattı yatağında. Ama Epifanya gününde artık ölüme iyice yaklaşmıştı. Dışarıda hava gitgide soğumuş, her tarafa derin bir sessizlik çökmüştü. Daha sonra öğrendiğime göre o kış hayat bütün ülkede durmuştu. Galler'e ilk geldiğimde bana okyanus gibi görünen Bala Gölü'nü bile kalın bir buz tabakası örtmüştü. Derinliklerindeki çamça ile yılan balıklarını ve ziyaretçilerin donup ağaçlardan düştüklerini söyledikleri kuşları aklımdan çıkaramıyordum. Bütün bu günler boyunca hava hep kapalıydı, bir kez bile doğru dürüst aydınlanmamıştı ve sonunda çok uzaklarda, güneş azıcık sisli maviliğin ardında bir parça güneş göründüğünde, can çekişen Gwendolyn gözlerini ardına kadar açtı ve bakışlarını pencereden içeri dolan ışığa dikip kaldı. Gözleri ancak karanlık çökmeye yüz tuttuğunda kapandı, bundan kısa bir süre sonra da her nefes alıp verişinde boğazından hırıl hırıl sesler gelmeye başladı. Vaiz ile beraber sabaha kadar başında oturduk. Şafak sökerken hırıltılar kesildi. Sonra Gwendolyn belini hafif yukarı kaldırdı ve ardından yine yatağa yığıldı. Bir nevi gerilmeydi bu, tıpkı bir keresinde bir tarlanın kenarında bulup da elime aldığımda kalbi neredeyse korkudan duracak gibi olan

[1] (İng.) Neydi dünyamızı bu denli karartan? (Y.N.)
[2] (İng.) Bilmiyorum, canım, bilmiyorum. (Y.N.)

yaralı bir tavşanda hissettiğime benzer bir gerilme. Ancak son kez kuvvetini toplamasının ardından Gwendolyn'in vücudu biraz küçülmüş gibiydi, öyle ki aniden aklıma Evan'ın bana anlattıkları geldi. Dışarıda Bala'nın çatıları üzerine uzun süredir ilk kez tan kızıllığı düşerken gözlerinin ve şimdi sımsıkı geriye doğru gerilmiş duran ince dudaklarının ardında görülen eğri büğrü alt dişlerinin yuvalarına çekildiğini gördüm. Gwendolyn'in ölüm saatinden sonra günün nasıl geçtiğini artık tam olarak hatırlamıyorum, dedi Austerlitz. Sanırım çok bitkin düşmüş olduğumdan yatağa yatıp uzun ve derin bir uyku uyudum. Kalktığımda Gwendolyn artık ön odada, dört maun sandalyenin üzerinde duran tabutun içinde yatıyordu. Üzerinde evliliğinden bu yana üst katta bir sandıkta saklanan gelinliği vardı. Kollarına da küçük sedef düğmelerle süslü, daha önce hiç görmemiş olduğum beyaz eldivenler geçirilmişti ve o an, o eldivenlere bakarken vaizin evinde ilk kez gözlerim yaşla doldu. Elias tabutun başında oturmuş, ölüye bekçilik ederken, dışarıda şiddetli soğuğun altında inildeyen boş samanlığın önünde, bir poni üzerinde Carwyn'den gelmiş olan genç bir vaiz yardımcısı cenaze günü yapacağı konuşmayı prova ediyordu. Elias, karısının kaybının acısını hiçbir zaman atlatamadı. Gwendolyn ölümcül hastalığa tutulduğundan beri Elias'ın düştüğü hali anlatmaya yas kelimesi yeterli gelmez, dedi Austerlitz. O zamanlar on üç yaşında bir çocuk olarak durumu tam kavramamış olsam da bugün, içinden dolup taşan mutsuzluğun, inancını en çok ihtiyacı olduğu anda yok ettiğini anlıyorum. Yazın yine eve döndüğümde, haftalardır vaizlik görevini yerine getirebilecek durumda olmadığını öğrendim. Ama kilise kürsüsüne son bir kez daha çıktı. İncil'i açtı ve titrek bir sesle, sanki sadece kendisi için okuyormuş gibi mezmurlar kitabından şu sözü okudu: *He has me made dwell in darkness as those who have been long dead.*[1] Elias bu sözün gerektirdiği vaazı ise artık ver-

[1] (İng.) Çoktan ölmüş olanlar gibi, beni karanlıklarda oturttu. Mezmurlar, 143:3 (Y.N.)

medi. Sadece uzun süre öylece kürsüde durdu ve korkudan donakalmış olan cemaatin başları üzerinden, adeta kör kalmış bir insanın hareketsiz gözleriyle öylece bakıp durdu. Sonra ağır ağır kürsüden aşağı indi ve kiliseden dışarı çıktı. Daha yaz bitmeden Elias, Denbigh'e gönderildi. Onu orada sadece bir kez ziyaret ettim, Noel öncesi, kilise kurulunun bir yetkilisiyle beraber. Hastalar büyük taş bir evin içinde tutuluyordu. Duvarları yeşile boyanmış bir odada beklemek zorunda kaldığımızı hatırlıyorum, dedi Austerlitz. On beş dakika sonra bir bakıcı geldi ve bizi yukarı, Elias'ın yanına götürdü. Elias demir parmaklıklı bir yatakta yatıyordu, yüzünü duvara karşı dönmüştü. Bakıcı, *Your son is here to see you, parech,*[1] dedi, ancak Elias kendisine ikinci ve üçüncü kez seslenildiğinde bile cevap vermedi. Odadan ayrılmak üzereyken bir başka hasta, saçları darmadağın, teni buz grisi, ufak tefek bir adamcağız, kolumdan çekiştirdi ve eliyle ağzını kapatarak, *he's not a full shilling you know,*[2] diye fısıldadı. Garip ama, dedi Austerlitz, o gün bunu beni rahatlatan ve tamamen umutsuz olan durumu benim için çekilir hale getiren bir teşhis olarak hissettim. Denbigh'deki hastaneyi ziyaretimden aşağı yukarı bir yıl sonra, 1949 yılının yaz başında, diye devam etti hikâyesine bir süre sonra Austerlitz, bundan sonra ilerleyeceğimiz yolu belirleyecek sınavlara yoğun bir şekilde hazırlanırken okul müdürü Penrith-Smith beni bir sabah odasına çağırttı. Bugün bile püsküllü cüppesi içinde gözlerimin önüne geliyor, piposundan çıkan mavi dumanla sarmalanmış şekilde, kurşuni cam takılmış pencerelerin demir parmaklıkları arasından sızan gün ışığında duruyor, her zamanki gibi karmaşık bir şekilde, birkaç kez tekrar ederek, başa dönüp sonra yine kaldığı yerden devam ederek hal ve tavırlarımın kusursuz olduğunu, hatta bu şartlarda, yani son iki yılda yaşanan olaylar göz önünde bulundurulduğunda son derece kusursuz olduğunu ve önümüzdeki haftalarda bana kuşkusuz haklı olarak güve-

[1] (İng.) Oğlunuz sizi görmeye geldi. (Y.N.)
[2] (İng.) Bilinci yerinde değil, anlayış gösterin. (Y.N.)

nen öğretmenlerimin yüzünü kara çıkartmazsam, kolejde Stower Grange Trustee bursundan yararlanabileceğimi söyledi. Yalnızca sınav kâğıtlarıma Dafydd Elias yerine Jacques Austerlitz adını yazmam gerekiyormuş. *It appears,* demişti Penrith-Smith, *that this is your real name.*[1] Okula kaydımı yaptırmadan önce uzun uzun konuştuğu manevi anne ve babamın sınavlarım başlamadan önce bana aslımla ilgili gerçeği anlatmak ve büyük bir ihtimalle beni evlat edinmek niyetinde olduklarını söyleyen Penrith-Smith, dedi Austerlitz, bunun bu şartlar altında artık maalesef mümkün olmadığını ekledi. Kendisi Elias çiftinin daha savaş başlar başlamaz, ben daha küçücük bir çocukken beni evlerine aldıklarını biliyormuş sadece, bu nedenle konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi veremezmiş bana. Elias'ın durumu düzelir düzelmez ne gerekiyorsa yapılacağından emin olduğunu söyledi. *As far as the other boys are concerned, you remain Dafydd Elias for the time being. There's no need to let anyone know. It is just that you will have to put Jacques Austerlitz on your examination papers or else your work may be considered invalid.*[2] Penrith-Smith ismi bir kâğıda yazmıştı ve bu kâğıdı bana uzattığında "*Thank you, Sir*"[3] dışında söyleyecek söz bulamadım, dedi Austerlitz. Başta güven duygumu en çok sarsan şey, Austerlitz sözcüğünün benim için hiçbir anlam ifade etmeyişi oldu. Yeni adım Morgan veya Jones olsaydı, bununla gerçeklik arasında bir bağ kurabilirdim. Hatta Jacques ismini bile bir Fransız türküsünden biliyordum. Ama Austerlitz'i daha önce bir kez olsun duymamıştım, bu nedenle daha ilk baştan beri ne Galler ne Britanya Adaları'nda, ne de dünyanın herhangi başka bir yerinde hiç kimsenin bu adı taşımadığından emindim. Gerçekten de birkaç yıl önce kendi hikâyemin peşine düştüğümden beri hiçbir yerde başka bir Austerlitz'e rastlamadım, ne Londra'nın ne Paris'in ne Ams-

[1] (İng.) Öyle görünüyor ki, bu sizin asıl adınız. (Y.N.)
[2] (İng.) Öteki çocuklar seni şimdilik Dafydd Elias olarak tanısınlar. Kimsenin bilmesine gerek yok. Sadece sınav kâğıtlarına Jacques Austerlitz adını koyarsın, aksi takdirde sınavın geçersiz sayılır. (Y.N.)
[3] (İng.) Teşekkür ederim, efendim. (Y.N.)

terdam'ın ne de Anvers'in telefon rehberlerinde bu isim var. Ancak geçenlerde boş boş otururken radyoyu açtığımda, sunucunun o güne kadar adını bile duymadığım Fred Astaire'in gerçek adının aslında Austerlitz olduğunu söylediğini duydum. Bu şaşırtıcı radyo programına göre Viyana'dan gelen Astaire'in babası, Nebraska'nın Omaha şehrindeki bir bira fabrikasında usta olarak çalışıyormuş. Astaire de orada doğmuş. Austerlitz ailesinin yaşadığı evin taraçasından, şehrin manevra istasyonunda yük trenlerinin bir ileri bir geri alınırken çıkan sesler duyuluyormuş. Astaire bir keresinde, çocukluğunun ilk dönemleriyle ilgili olarak bir tek geceleri de devam eden bu ileri geri alınma gürültülerini ve bunların kendisinde uyandırdığı çok uzak yerlere gitme isteğini hatırladığını söylemiş. Bana tamamen yabancı olan bir hayat hikâyesine bu şekilde tesadüf etmemden birkaç gün sonra da, diye ekledi Austerlitz, kendisini tutkulu bir okur olarak niteleyen bir komşum bana Kafka'nın günlüklerinde, yazarın yeğeninin saçlarını kesen, kısa boylu, çarpık bacaklı bir adaşıma rastladığını söyledi. Bütün bu izlerin beni bir sonuca götüreceğine pek inanmadığım gibi, kısa bir süre önce ötenazi uygulaması ile ilgili belgelerin arasında rastladığım ve Laura Austerlitz adındaki bir kadının 28 Haziran 1966 yılında İtalyan bir sorgu yargıcının önünde 1944 yılında Trieste yakınlarındaki San Saba Yarımadası'nda bir pirinç değirmeninde işlenen bir suç ile ilgili ifadesine yer veren dava dosyasına da umut bağladığımı söyleyemem. Zira, dedi Austerlitz, adaşım olan bu hanımı da henüz bulmayı başaramadım. Hâlâ yaşayıp yaşamadığını da bilmiyorum, ifadesini verdiğinden bu yana otuz yıl geçmiş. Benim kendi hikâyeme gelince; Penrith-Smith 1949 yılındaki o Nisan günü bana kâğıdı uzatana kadar Austerlitz adını daha önce de söylediğim gibi hiç duymamıştım. Nasıl okunduğunu bile bilmiyordum ve gizli bir parolaya benzettiğim bu sözcüğü üç-dört kez heceleyerek okuduktan sonra başımı kaldırarak, *Excuse me, Sir, but what does it mean,*[1]

[1] (İng.) Bağışlayın efendim, anlamı nedir? (Y.N.)

diye sordum. Bunun üzerine Penrith-Smith bana: *I think you will find it is a small place in Moravia, site of a famous battle, you know,*[1] diye cevap verdi. Gerçekten de bir sonraki ders yılında Güney Moravya'da bir köy olan Austerlitz'ten sık sık bahsedildi, çünkü ortaokulun yedinci sınıf müfredatında genel olarak karmaşık ve biraz da tehlikeli kabul edilen, bu nedenle çoğu zaman sadece İngilizlerin büyük bir kahramanlığı ile son bulan 1789 ile 1814 yılları arasındaki dönemin okutulduğu Avrupa tarihi yer alıyordu. Sık sık vurguladığı gibi bu aynı zamanda hem şanlı hem de korkunç çağ konusunda bize bilgi vermekle yükümlü öğretmen André Hilary, Stower Grange'daki görevine ordudan terhis edildikten sonra yeni başlamış ve kısa bir sürede gördüğüm üzere Napoléon dönemine ayrıntısıyla vâkıf bir adamdı. André Hilary, Oriel College mezunuydu, ama küçüklüğünden beri nesillerdir ailesinde hüküm süren Napoléon hayranlığı ile büyümüştü. André adını, demişti bir keresinde bana, dedi Austerlitz, babası kendisine Rivoli Dükü Mareşal Massena'nın anısına vermiş. Gerçekten de Hilary, kendi deyimiyle Korsika kuyrukluyıldızının gökyüzünde çizdiği yörüngeyi, doğum anından Atlantik Okyanusu'nun güneyindeki sönüşüne kadar ardında bıraktığı bütün konstelasyonları, ister yükseliş, ister düşüş döneminde ışığını yaydığı bütün olaylar ve kişileri, sanki kendisi de hep beraberindeymiş gibi, hiç hazırlanmaya gerek duymadan günümüze taşıyabiliyordu. İmparatorun Ajaccio'daki çocukluğu, Brienne'de askerî akademideki eğitim hayatı, Toulon Kuşatması, Mısır Seferi'nin meşakkatleri, düşman gemileriyle dolu bir deniz üzerinden dönüş yolculuğu, Büyük St. Bernard'ı geçişi, Marengo'dan Jena'ya, Auerstadt'tan Eylau'ya, Friedland'dan Wagram'a, Leipzig'den Waterloo'ya meydan savaşları, Hilary bütün bunları bize son derece canlı bir biçimde aktarabiliyordu, bazen anlatarak –anlatırken genellikle dramatik tasvirlere yer veriyor, sonra da şaşırtıcı bir

[1] (İng.) Sanırım, bunun Moravya'da küçük bir yer, ünlü bir savaş alanı olduğunu göreceksin. (Y.N.)

ustalıkla farklı rollere bürünerek olayları adeta sahneliyordu– bazen de Napoléon ve düşmanlarının hamlelerini tarafsız bir strateji uzmanının keskin ve soğukkanlı zekâsıyla inceleyerek, o yıllarda yaşanan bütün olaylara kuşbakışı, bir keresinde kendisinin de gururla belirttiği gibi kartal gözüyle bakarak. Hilary'nin verdiği tarih derslerinin bizde derin bir iz bırakmasının asıl nedenlerinden biri, dedi Austerlitz, herhalde çektiği fıtık ağrılarından dolayı konuyu yere uzanarak anlatmasıydı, ama biz bunu kesinlikle gülünç bulmazdık, çünkü Hillary özellikle o zaman çok kesin ve otoriter konuşurdu. Hilary'nin şaheseri hiç kuşkusuz Austerlitz Meydan Savaşı'ydı. Savaşın geçtiği araziyi, Brünn ile doğusundaki Olmütz'ü birbirine bağlayan şoseyi, şosenin solunda uzanan alçak sıradağları, sağındaki Pratzen Tepesi'ni, Napoléon'un kıdemli askerlerine Mısır piramitlerini hatırlatan garip konik dağı, Bellwitz, Skolnitz ve Kobelnitz köylerini, bölgenin içinde yer alan yabani hayvan parkını ve sülün çiftliğini, Gold Çayı'nın izlediği yolu, güneydeki küçüklü büyüklü gölleri, Fransızların ordugâhı ile doksan bin kişilik Rus-Avusturya müttefik ordularının dokuz millik alana yayılan ordugâhını en ince ayrıntısına kadar tasvir etmişti. Sabah saat yedide, diye anlatmıştı Hilary, dedi Austerlitz, daha yüksek dağların zirveleri sisin içinden denizin ortasındaki adalar gibi yükseliyormuş ve tepelerdeki aydınlık arttıkça aşağıdaki vadide gittikçe yoğunlaşan bembeyaz sis nedeniyle göz gözü görmez hale gelmiş. Rus ve Avusturya birlikleri ağır bir çığ gibi tepeden aşağı inerken kısa bir süre içinde ne yöne ilerleyeceklerini şaşırıp bayır ve otlakları kaplayan sisin içinde kaybolmuşlar, bu sırada Fransızlar artık çok az müttefik askerinin bulunduğu Pratzen Tepesi'ndeki harekât üssünü hücumla ele geçirmişler ve böylece buradan düşmanı arkadan vurmuşlar. Hilary'nin öyle canlı bir anlatımı vardı ki, çarpışmanın seyri içinde bir kaleydoskopun içindeki renkli kristal camlar gibi sürekli yeni motifler oluşturan beyaz, kırmızı, yeşil ve mavi üniformalı alayların tertibini gözümüzde

canlandırabiliyorduk. Kolovrat ve Bagation, Kutusov, Bernadotte, Milaradovich, Soult, Murat, Vandamme ve Kellermann isimlerini tekrar tekrar duyuyor, topların üzerinde yükselen simsiyah dumanları, çarpışanların başı üzerinden geçen gülleleri, günün ilk ışıklarının sisi delmesiyle süngülerdeki ani pırıltıları görüyorduk; atlarını birbirlerinin üstüne süren ağır süvari birliklerinin kafa kafaya çarpışmasıyla çıkan gümbürtü adeta kulaklarımızda yankılandı ve gitgide kabaran düşman dalgaları altında safların bir bir çökmesini kendi vücudumuza çöreklenen bir dermansızlık gibi hissettik. Hilary, 2 Aralık 1805 günü ile ilgili saatlerce konuşabiliyordu, dedi Austerlitz, ama buna rağmen tasvirlerini fazla kısa tuttuğunu düşünüyordu, çünkü, derdi hep, böyle bir günde neler olup bittiğini, birinin tam olarak nerede ve nasıl öldüğünü veya canını kurtarabildiğini, hatta sadece karanlık çöktüğünde savaş meydanının nasıl bir görüntü sergilediğini, yaralı ve can çekişenlerin nasıl bağırıp inlediğini aslında düşünülmesi bile imkânsız bir sistematik yapı içinde anlatmaya ömrümüz yetmezdi. Sonunda da, diye devam ederdi, bilmediklerimizi "Çarpışmada kimin üstün geleceği uzun süre belirsizliğini korudu" gibi bir cümle veya buna benzer başka yetersiz ve aciz ifadelerle özetlemek dışında bir şey gelmiyor elimizden. Hepimiz, en önemsiz ayrıntıya bile dikkat ettiğini düşünenlerimiz dahil, tıpkı bir tiyatro yönetmeninin oyununu sahneleyebilmek için başkalarının oyunlarında da kullanılmış dekor parçalarından yararlanması gibi, bizden önce başkaları tarafından sıkça tekrarlanmış sözcüklerden medet umarız. Hakikati vermeye çalışırız, ama bunun için ne kadar gayret edersek edelim, tarih sahnesinde ezelden beri oynanan oyun bir yerde gelip aklımıza takılır: savaş meydanında ölen trompetçi, düşmana süngüsünü saplayan piyade eri, gözünün feri sönmüş bir at, savaş kargaşasının tam ortasında, generallerinin çevrelediği yaralanmaz imparator. Bizim tarihle ilgilenmemiz, derdi Hilary, diye sözlerine devam etti Austerlitz, aslında önceden hazırlanmış, hafızamıza ka-

zınmış kalıp sahnelerle ilgilenmekten ibarettir, biz hep bu sahnelere baktık, oysa gerçek başka yerde, henüz hiç kimsenin keşfedemediği kuytu bir köşede. Hakikaten, diye ekledi Austerlitz, Üç İmparator Savaşı'nın onca betimlemesini okumuş olduğum halde, benim de aklımda sadece müttefiklerin yenilgi sahnesi kalmış. Çarpışmanın seyrini kavramak için verdiğim her uğraş, Rus ve Avusturya süvarileriyle piyadelerinin akın akın buz tutmuş Satschen Gölü'ne doğru kaçıştıkları o sahneye geçiş yapıyor hemen. Güllelerin sonsuzluk kadar uzun gelen bir süre havada asılı kaldıklarını, bazılarının ise buza çarptıklarını görüyorum, talihsiz askerlerin kollarını uzatmış, kırılıp ters dönen buz parçalarından aşağı kaydıklarını görüyorum, ama gariptir ki onları kendi gözümle değil, askerlerine cebri yürüyüş yaptırarak Viyana'dan gelmiş olan ve iki şeritle başına bağlamış olduğu gözlüğü ile çarpışmanın ortasında ilk otomobil sürücülerinden veya pilotlarından biri gibi görünen Mareşal Davout'nun ileriyi göremeyen gözleriyle görüyorum. Bugün André Hilary'nin anlattıklarını düşündüğümde, dedi Austerlitz, o günlerde Fransız halkının şanlı geçmişiyle aramda gizemli bir bağın olduğu fikrine kapıldığımı da hatırlıyorum. Hilary sınıfın önünde Austerlitz sözcüğünü kullandıkça, bu sözcük gitgide benim adım oldu, başta üzerimde taşıdığım bir utanç lekesi olarak gördüğüm şey, sürekli gözümün önünde parlayan, aralık sisinin üzerinde yükselen Austerlitz Güneşi[1] gibi vaat dolu bir yıldıza dönüştü. Bütün ders yılı boyunca kendimi seçilmiş biri olarak hissettim ve kabul etmeliyim ki kimliğimle ilgili kuşkularıma kesinlikle uymadığını bilsem de bu düşünceye neredeyse bütün ömrüm boyunca bağlı kaldım. Stower Grange'daki okul arkadaşlarımın hiçbirinin yeni adımdan haberi olmadığını zannediyorum ve Penrith-Smith'in çifte kimliğim konusunda aydınlattığı

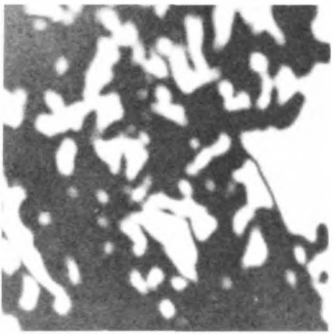
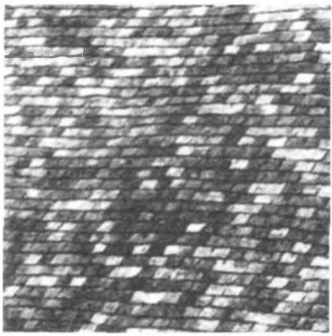
[1] Çatışma esnasında güneş çıkıp da sisi deldiğinde Napoléon, düşman askerlerinin Pratzen Tepesi'nden aşağı indiğini görmüş ve bu doğrultuda oluşturduğu strateji sayesinde çatışmadan galip çıkmıştır. O günden itibaren de bu güneş kendisi için başarılarının simgesi olmuştur. (Ç.N.)

öğretmenler de bana Elias demeye devam ettiler. André Hilary gerçek adımı benden öğrenen tek öğretmendi. Hilary bütün sınıfa imparatorluk ve ulus kavramları hakkında bir kompozisyon yazdırdıktan birkaç gün sonra beni ders çıkışında odasına çağırtmıştı, çünkü bir A ve üç yıldız verdiği kompozisyonumu, söylediğine göre diğer çalışmalarla beraber değil de özel olarak vermek istemişti. Tarih dergilerinde farklı makaleleri yayınlanan kendisinin bile bu kadar kısa sürede meselenin özünü bu denli iyi kavramış bir yazı hazırlayamayacağını söyledi ve ailem sayesinde, babam ya da varsa ağabeyim sayesinde, tarih bilimine aşinalığım olup olmadığını sordu. Hilary'ye hayır diye cevap verirken gözyaşlarıma güçlükle hâkim olabildim ve kendimi tutamayarak ona gerçek adımın sırrını itiraf ettim. Hilary uzun bir süre kendine gelemedi, şaşkınlık nidalarıyla ikide bir alnına vurup duruyordu, sanki talihi sonunda kendisine ezelden beri dilediği öğrenciyi göndermişti. Hilary, Stower Grange'da kalan zamanımda beni akla gelebilecek her şekilde destekledi ve korudu. Tarih, Latince, Almanca ve Fransızca derslerinde bitirme sınavlarımı başarıyla vermemi öncellikle ona borçluyum, artık iyi bir burs kazanmış olarak özgürlüğe doğru kendi yolumda ilerleyebilirdim – o zamanlar böyle bir şeyin mümkün olduğuna hâlâ inanıyordum. André Hilary vedalaşırken bana Napoléon Hatıratı koleksiyonundan altın çerçeveye alınmış, koyu renkli mukavva ile parıldayan camın arasında St. Hélèna Adası'ndaki bir ağaçtan kopartılmış üç söğüt yaprağı ile altındaki karınca duası gibi yazıdan anlaşıldığı kadarıyla Hilary'nin atalarından birinin 31 Temmuz 1830 yılında Mareşal Ney'in mezarının üzerindeki ağır granit levhadan söküp almış olduğu, soluk bir mercan dalına benzeyen bir taş yosununun yer aldığı bir parça hediye etti. Aslında muhtemelen değersiz olan bu yadigârı hâlâ saklıyorum, dedi Austerlitz. Onun kadar değer verdiğim çok az resim vardır, nedenine gelince, birincisi hem yosun hem de kuru, neşter biçimindeki yapraklar bütün narinliklerine rağmen bir asrı aşkın süreyi

hiç zarar görmeden atlatmışlar, ikincisi ve en önemlisi, bana her gün Hilary'yi hatırlatıyor ki, o olmasaydı ben kesinlikle Bala'daki vaiz evinin gölgesinden kurtulamazdım. Ne de olsa manevi babamın 1954 yılının başında Denbigh'deki hastanede vefat etmesinden sonra mütevazı mirasının paylaşımını üstlenen, sonra da Elias kökenimle ilgili her türlü delili yok ettiği için pek çok zorluk çıkmasına rağmen vatandaşlığa kabul davamın açılmasını sağlayan da Hilary olmuştu. Kendisi gibi Oriel College'da okuduğum o dönemler beni düzenli olarak ziyaret ederdi ve ikimiz fırsat buldukça, savaş sonrası yıllarda Oxford'un çevresinde de her bir köşede bulunan terk edilmiş, yıkık dökük kır evlerini gezmeye çıkardık. Okulda olduğum sürece, dedi Austerlitz, Hilary'nin desteği dışında Gerald Fitzpatrick ile kurduğum dostluk da arada sırada baş gösteren öz güvensizliğimi aşmama çok yardımcı oldu. Gerald koleje başladığım gün, yatılı okullarda âdet olduğu üzere *faktotum* olarak emrime verildi. Görevleri arasında odamı derli toplu tutmak, çizmelerimi temizlemek ve çayımı getirmek yer alıyordu. Daha ilk günden, ön sırada sağdan birinci yerde oturduğum rugby takımının yeni resimlerinden birini istediğinde, Gerald'ın da kendini en az benim kadar yalnız hissettiğini anladım, dedi Austerlitz ve Great Eastern Hotel'deki bu karşılaşmamızın üzerinden daha bir hafta bile geçmemişken söz konusu resmin bir kopyasını da hiçbir açıklama yapmadan bana gönderdi. Ancak o aralık akşamı

artık tamamen ıssızlaşan otelin barında Austerlitz bana Gerald'ı anlatmaya devam etti ve onun Stower Grange'a geldiğinden beri aslında neşeli yapısına hiç uymayan korkunç bir sıla hasreti çektiğinden bahsetti. Her zaman, dedi Austerlitz, boş olduğu her an, evden getirdiği eşyalarla dolu sandığını düzenliyordu ve bir keresinde, hizmetime girmesinden kısa bir süre sonra, dışarıda şakır şakır sonbahar yağmurunun yağdığı kasvetli bir cumartesi günü, bir koridorun sonunda, arka avluya çıkan açık kapının yanında, taş zemine yığdığı gazeteleri yakmaya çalışırken gördüm onu. Dışarıdan gelen loş ışıkta küçük, gazetelerin üstüne eğilmiş bedenini ve bir türlü tutuşmak bilmeyen gazetelerin kenarlarındaki ufak alevleri görüyordum. Kendisine hesap sorduğumda, keşke büyük bir yangın çıksa da okuldan geriye sadece isli bir enkaz yığını kalsa, dedi. O günden sonra Gerald'ı himayem altına aldım, onu odamı toplama ve çizmelerimi temizleme işinden muaf tuttum ve çayımı da kendim demleyip onunla beraber içmeye başladım. Kuralların çiğnenmesi anlamına gelen bu hareketimi birçok okul arkadaşım ve bölüm başkanı öğretmenimiz kesinlikle onaylamadı, çünkü onların gözünde ben doğanın kanununa aykırı davranıyordum. Akşam saatlerinde Gerald benimle sık sık o dönemler ilk fotoğrafçılık denemelerimi yaptığım karanlık odaya gelirdi. Kimya laboratuvarının arkasındaki bu izbe gibi oda yıllarca kullanılmamıştı, ama dolaplarda ve çekmecelerde makaralı filmle dolu birçok kutu, bol bol fotoğraf kâğıdı ve daha sonra kendim için de bir tane edindiğim bir Ensign'ın da olduğu farklı fotoğraf makineleri yer alıyordu. Fotoğrafçılık çalışmalarımda baştan beri nesnelerin şekli ve kapalılığı ile ilgilenmişimdir, merdiven tırabzanının etkileyici hattı, taştan bir kemerli kapının çizdiği kavis, çayırlarda kurumuş yaban otlarının saplarının akıl almaz derecedeki düzgün karmaşası. Stower Grange'da buna benzer, genellikle kare formatta, yüzlerce fotoğraf çektiğim halde, kameramın objektifini tek tek insanlara çevirmek bana hep yakışık almayan bir davranış gibi gelmiştir. Beni fotoğrafçılık işinde en çok

büyüleyen an ise, gerçekliğin gölgelerinin ışık verilen kâğıtta tıpkı anılar gibi adeta hiç yoktan ortaya çıktığı an olmuştur, nitekim anılar da karanlığın arasından içimizde belirir ve onları kaçırmamak için ne kadar uğraşırsak uğraşalım, banyo teknesinde fazla kalan resimler gibi hemen kararırlar. Gerald bana karanlık odada yardımcı olmaktan çok memnundu, sadece kırmızı bir loş ışığın aydınlattığı bu daracık yerde, omzuma kadar gelen boyuyla yanımda dikilerek özel bir kimyasal suyla dolu teknenin içindeki resimleri elindeki pensle bir sağa bir sola hareket ettirirkenki hali ara sıra hâlâ gözümün önüne geliyor. Böyle zamanlarda bana genellikle evini anlatırdı, en çok da posta güvercinlerini anlatmaktan zevk alırdı, bir zamanlar nasıl kendisi onların dönüşünü özlemle bekliyorduysa,

şimdi de onların kendisini aynı özlemle beklediklerinden emin olduğunu söylüyordu. Bir yıl kadar önce, onuncu yaş gününde, diye anlatmıştı Gerald bana, dedi Austerlitz, Alphonso Amcası kendisine ikisi kurşuni, biri de kar gibi bembeyaz üç güvercin hediye etmiş. Köylülerden biri arabasıyla bir yere gittiğinde Gerald üç güvercinini de ona teslim edip uzaklarda bir yerde serbest bırakmasını söylermiş ve güvercinler her seferinde eve dönmeyi becerirlermiş. Sadece Tilly, beyaz güvercini, geçen yazın sonuna doğru vadinin birkaç mil yukarısında yer alan Dolgellau'dan bir deneme uçuşuna gönderildiğinde, beklenen saatte dönmemiş, ancak ertesi gün, artık bütün ümidini kesmek üzereyken en nihayetinde geri gelmiş – çakıllı giriş yolundan yukarı doğru yürüyerek, kanatlarından biri kırık. Uzun bir yolu katederek tek başına evine dönen bu kuşun hikâyesi, onun nasıl olup da yürüye yürüye böylesine engebeli bu araziyi aşabildiği ve bütün engelleri atlatarak hedefine ulaşabildiği uzun süre aklımı meşgul etti, dedi Austerlitz, ve ne zaman bir güvercini uçarken görsem yine aklıma takılan bu soruyu, mantıksız olduğunu bilsem de hep Gerald'ın ölüm şekliyle bağdaştırmışımdır. – Hatırladığım kadarıyla, ikinci veya üçüncü veli toplantısının yapıldığı gündü, diye anlatmaya devam etti Austerlitz uzun bir süre sonra, Gerald benimle arasındaki ayrıcalıklı ilişkiden büyük gurur duyarak beni annesi Adela ile tanıştırdı. Annesi o aralar ancak otuzunda olmalıydı ve başlarda çektiği zorluklardan sonra oğlunu himayem altına almış olmamdan dolayı çok mutluydu. Gerald bana savaşın son kışında Ardenne Ormanı üzerinde düşen pilot babası Aldous'dan daha önce bahsetmişti, ayrıca annesi ve onun o zamandan beri yaşlı amcası ve daha da yaşlı büyükamcası ile göl kenarında bir kasaba olan Barmouth'un dışında bir kır evinde, bütün Galler kıyısının en güzel yerinde, demişti Gerald, yaşadığını da biliyordum. Adela, Gerald'dan öksüz ve akrabasız olduğumu öğrenir öğrenmez, işte bu kır evine tekrar tekrar, hatta sürekli, askerlik ve üniversite yıllarımda bile konuk oldum ve şimdi düşündü-

ğümde, dedi Austerlitz, keşke oradaki sonsuz huzurun içinde hiçbir iz bırakmadan yok olup gidebilseymişim diyorum. Daha okullar tatile girer girmez, içinde oturduğumuz küçük buharlı tren Wrexham'dan batıya doğru yol alarak Dee Vadisi'ni tırmanırken, içimin açıldığını hissederdim. Yemyeşil çayırlar, kimi taş grisi, kimi beyaz badanalı evler, pırıl pırıl parlayan arduvaz çatılar, gümüş gibi ışıldayan söğütler, daha koyu kızılağaçlar, bunların ardında yükselen koyun meraları, kudretli, bazen masmavi dağlar ve hep batıdan doğuya doğru ilerleyen bulutlarıyla hepsinin üzerinde yükselen gökyüzü, trenimiz kıvrıla kıvrıla nehir yatağının büklümlerini takip ederken vagonumuzun açık penceresinden içeri bakıyordu. Dışarıda buhar parçacıkları gelip geçiyordu, arada bir lokomotifin ötüşü duyuluyor ve rüzgâr serin serin alnımıza vuruyordu. Aşağı yukarı üç buçuk saatte aldığımız yaklaşık yetmiş millik bu yolda seyahat ederken aldığım zevki başka hiçbir yolculuğumda alamadım, dedi Austerlitz. Elbette yolun yarısında Bala İstasyonu'nda durduğumuzda, tepede görülen vaizin evinde yaşadıklarımı düşünmeden edemezdim, ama aynı zamanda o güne kadarki ömrüm boyunca bu evin mutsuz sakinlerinden biri olarak yaşadığımı hayal etmekte de zorlanıyordum. Bala Gölü'nü her görüşümde, özellikle kışın fırtına dalgaları kabarttığında, ayakkabıcı Evan'ın gölün karanlık derinliklerinde, göl sularına hiç karışmadan aktıkları söylenen Dwy Fawr ve Dwy Fach pınarlarıyla ilgili anlattığı hikâye gelirdi aklıma. Bu pınarlar isimlerini, Evan bana öyle anlatmıştı, dedi Austerlitz, zamanında Büyük Tufan'da yok olmaktan kurtarılan o yegâne iki insandan almış. Bala Gölü'nün üst kısmında tren yolu alçak bir tepeyi aştıktan sonra Afon Mawddach Vadisi'ne inerdi. Burada dağlar daha da yükseliyor ve ta aşağı Dolgellau'ya varana kadar gitgide raylara yanaşıyordu ki, buradan itibaren yine geri çekiliyor ve Mawddach Nehri'nin bir fiyort gibi karanın iç kesimlerine kadar uzanan deltası boyunca yerini daha yumuşak eğimli bayırlara bırakıyordu. Sonunda nehrin iki kıyısını birbi-

rine bağlayan, güçlü meşe direkleri üzerinde yükselen en az bir mil uzunluğundaki köprüye güney ucundan girerek ağır ağır karşı tarafa geçerken çoğu kez sevinçten ne tarafa bakacağımı bilemezdim, sağımıza, met zamanı deniz sularının bastığı, bu nedenle bir dağ gölüne benzeyen nehir yatağına mı, yoksa solumuza, aydınlık ufka kadar uzanan Barmouth Koyu'na mı. Çoğu zaman Adela bizi siyah cilalı at arabasıyla Barmouth İstasyonu'ndan alır, bundan ancak yarım saat sonra da Andromeda Lodge'un giriş yolundaki çakıllar tekerlerin altında gıcırdar, kızıl kahve rengindeki poni durur ve biz tatil sığınağımızın önünde inerdik. Açık gri tuğlayla örülmüş iki katlı evin kuzey ve kuzeydoğusu doğru Llawr Llech Dağları'nın bu noktada oldukça sarp inen yamaçları tarafından korunuyordu; güneybatıya doğru ise arazi yarım daire çizerek ufka kadar açıktı, öyle ki ön avludan aşağı bakınca Dolgellau'dan Barmouth'a kadar boylu boyunca bütün deltayı görmek mümkündü, bu iki kasaba ise bir tarafta bir kaya çıkıntısı, diğer tarafta da bir defnelik tarafından, zaten doğru düzgün hiçbir insan meskeninin görülmediği panoramanın dışında bırakılıyorlardı. Sadece nehrin diğer kıyısında –bazı havalarda, dedi Austerlitz, olağanüstü uzakta bir yerde– Arthog Köyü görülüyordu küçücük, ardında da Cader Idris'in biraz daha uzakta ışıl ışıl parıldayan denizden neredeyse üç bin ayak yüksekliğindeki gölgeli tarafı yükseliyordu. Bütün civarda iklim son derece ılıkken, bu korunaklı yerde hava Barmouth için geçerli olan ortalama değerlerden birkaç derece daha da sıcak oluyordu. Evin ardında bayır yukarı tırmanan, savaş yıllarında yabani otların bürümüş olduğu bahçede, devasa raventlerden insan boyunu aşan Yeni Zelanda eğreltiotlarına, su salatalarından kamelyalara, bambu ağaçlarından palmiyelere kadar, daha önce Galler'in hiçbir yerinde görmemiş olduğum bitkiler yetişiyordu ve sarp bir kayadan aşağı vadiye doğru bir çağlayan akıyordu, sıçrattığı beyaz su zerrecikleri yüksek ağaçların altındaki benekli alacakaranlığı yalayıp geçiyordu. Ama insanda bambaşka bir dünyada olduğu hissini

uyandıran, aslında anavatanları bundan çok daha sıcak bölgeler olan bitkiler değildi sadece; Andromeda Lodge'un asıl egzotik varlıkları, evin iki-üç mil çevresinde her bir yanda uçuşan, çalılıkların içinde bağrışıp duran ve çayın serpintilerinde akşama kadar yıkanıp eğlenen beyaz tüylü kakadulardı. Gerald'ın büyük büyükbabası birkaç çiftini Moluk Adaları'ndan getirmiş ve onları kısa sürede üreyip büyük bir koloni haline gelecekleri limonluğa yerleştirmişti. Duvar boyunda üst üste bir piramit şeklinde istiflenmiş şarap fıçılarının içinde yaşayan kakadular, dedi Austerlitz, memleketlerindeki alışkanlıklarının aksine aşağıda dere kenarında bulunan kereste fabrikasından getirdikleri yongalarla bunları kendileri doldurup yuva haline getiriyorlardı. Çoğu 1947-48 yılının kara kışını bile atlatmayı başardı, çünkü Adela buz gibi ocak ve şubat ayları boyunca limonluktaki eski ocağı onlar için yakmıştı. Duvar boyunca yükselen sarmaşıkların tahta kafeslerine gagalarıyla tutunarak büyük bir beceriyle tırmanmalarını, sonra aşağı inerken cambazlara yaraşır muhteşem dönüşler yapmalarını, açık pencerelerden bir içeri bir dışarı uçmalarını veya evin içinde yürüyüp sıçramalarını izlemek harikaydı, dedi Austerlitz, sürekli hareket halindeydiler ve görünüşe göre sürekli bir şeylerin peşindeydiler. Aslında birçok açıdan insanlara çok benziyorlardı. Onların iç çektiklerini, güldüklerini, hapşırdıklarını veya esnediklerini duymak mümkündü. Kendi kakadu dillerinde konuşmaya başlamadan önce boğazlarını temizlemek için hafifçe öksürüyor, dikkatlerini bir şey üzerinde yoğunlaştırabiliyor, sadece bencilce kendi çıkarlarını düşünebiliyor, haylazlaşıp kurnazlık yapabiliyorlardı, iki yüzlü, kötü, kinci ve kavgacı olabiliyorlardı. Bazı kişileri, özellikle Adela ve Gerald'ı seviyorlardı; ama kimilerine, örneğin nadiren dışarı çıkan Gallerli kâhya kadına büyük bir kin besliyorlardı, evet, kadının başında sürekli siyah şapkası ve elinde siyah şemsiyesiyle kiliseye gittiği zamanları biliyor gibiydiler ve düzenli olarak tekrarlanan bu kilise ziyaretleri sırasında toplaşıp kadının dışarı çıkmasını bekliyor ve ardından ağır

küfürler savurur gibi adice bağrışıp çağrışıyorlardı. Sanki öteden beri dirlik düzen içinde yaşamışlar ve sonsuza kadar can ciğer kuzu sarması kalacaklarmış gibi sürekli değişik gruplar halinde bir araya gelip sonra yine çifter çifter yan yana oturmaları, insanlar gibi toplumsallaşmalarının bir yansımasıydı. Kocaman yemiş ağaçlarının çevrelediği bir açıklıkta, her ne kadar kendileri idare edemeseler de onlara ait olan bir sürü mezarın yer aldığı bir mezarlık dahi vardı ve Andromeda Lodge'un üst katında, koyu yeşil karton kutular içinde kakaduların birçok ölü türdeşinin, mavi ara papağanları, macaolar, loriler, tuintler, fil hortumlu papağanlar ve cennet papağanları gibi kırmızı karınlı veya sarı tepelikli kardeşlerinin yer aldığı, belli ki sırf bu amaçla kurulmuş bir dolap vardı. Bunların hepsini Gerald'ın büyük büyükdedesi ve büyükdedesi dünya seyahatlerinden getirmişler veya kutulardaki köken belgelerinde yazdığına göre birkaç gine veya Louis altını karşılığında Le Havre'de Théodore Grace adında bir tüccardan satın almışlardı. Aralarında birkaç yerli ağaçkakanın, siyah çaylağın ve sarıcığın da bulunduğu bu kuşların içindeki en güzel kuş, Kül Grisi Papağan diye bilineniydi. Yeşil karton tabutunun üstündeki yazıyı, dedi Austerlitz, olduğu gibi gözümün önüne getirebiliyorum: *Jaco, Ps. erithacus L.* Kendisi Kongo'dan geliyordu ve Galler'deki sürgün yerinde, yanına konmuş anma yazısında yazdığına göre altmış altı yıl gibi gayet uzun bir ömür sürmüş. Yazıdan ayrıca onun çok evcil ve cana yakın olduğunu, kolay öğrendiğini, dur durak bilmeden kendisiyle ve başkalarıyla çeşitli konulardan konuştuğunu, birçok şarkıyı baştan sona ıslıkla çalabildiğini ve kısmen besteleyebildiğini, ama en çok çocukların sesini taklit etmeyi ve onlardan ders almayı sevdiğini de öğrenmiştim. Tek kötü alışkanlığı, kendisine kırmak için yeterince kayısı çekirdeği ve sert fındık veya ceviz verilmeyince keyifsiz keyifsiz etrafta dolaşıp bütün mobilyaları gagalamasıymış. Gerald bu özel papağanı sık sık kutusundan çıkarırdı. Aşağı yukarı yirmi beş santim büyüklüğündeydi ve ismine uygun olarak kül grisi tüylere sahipti,

ayrıca kıpkırmızı bir kuyruğu, siyah bir gagası ve sanki derin bir acının izlerini taşıyan beyazımsı bir yüzü vardı. Bunun dışında, diye devam etti Austerlitz, Andromeda Lodge'un neredeyse bütün odalarında doğa objelerinin bir koleksiyonu vardı, bir kısmı camlı birçok çekmecesi bulunan dolaplarda yüzlerce yuvarlak papağan yumurtası, midyeler, mineraller, böcekler ve kelebekler, formaldehit için-

de korunan engerek yılanları ve kertenkeleler, sülük kabukları ve denizyıldızları, yengeç ve pavuryalar, ayrıca ağaç yaprakları, çiçekler ve otların yer aldığı büyük herbaryumlar görülüyordu. Adela'nın bir keresinde bana anlattığına göre, dedi Austerlitz, Andromeda Lodge'un bir çeşit doğa bilimleri müzesine dönüşümü, Gerald'ın papağan toplayan atasının 1869 yılında, Dolgellau'da kiraladığı bir evde insanların kökeni ile ilgili araştırması üzerinde çalışan Charles Darwin ile tanışmasıyla beraber başlamış. Darwin o zamanlar sık sık Fitzpatrickleri Andromeda Lodge'da ziyaret edermiş ve ailede nesilden nesile anlatılanlara bakılacak olursa, sürekli buradan, yukarıdan görünen muhteşem manzarayı övermiş. Fitzpatrick ailesinin her neslinde yaşanan ve günümüze kadar süren iki oğul-

dan birinin Katolikliğe sırt çevirip doğabilimcisi olma geleneği de Adela'nın anlattığına göre, dedi Austerlitz, o dönemlerden kalmaymış. Mesela Gerald'ın babası Aldous botanikçiyken, kendisinden yirmi yaş kadar büyük ağabeyi Evelyn, Galler'de sapkınlıkların en korkuncu olarak kabul edilen Papizmin inancına sonuna kadar sadık kalmış. Evelyn Amca örneğinde de açıkça görüldüğü gibi ailenin Katolikliğe bağlı kolu her zaman eksantrikler ve delilerin kolu olmuştur. Her yıl haftalar boyunca Fitzpatricklere konuk olduğum o dönemlerde, dedi Austerlitz, Evelyn Amca herhalde ellili yaşlarının ortasındaydı, ancak Bechterew hastalığı onu öylesine yıpratmıştı ki çok ihtiyar görünüyordu ve tamamen kamburlaşmış bir halde ancak güçbela yürüyebiliyordu. Ama tam da bu nedenle, eklemleri tamamen paslanmasın diye, ikinci katta yer alan ve bir dans okulunda gibi duvarlarına bir çeşit tutunma barının yerleştirilmiş olduğu dairesinde dolaşıp duruyordu. Bu bara tutunmuş, ikiye katlanan gövdesi elleriyle aynı hizada, sızlana sızlana sürüyordu ayaklarını. Yatak odasını çepeçevre dolanmak, oturma odasına geçmek, oturma odasından koridora, koridordan da tekrar yatak odasına gelmek en az bir saatini alıyordu. O zamanlar bile Roma'nın dininden hoşlanmayan Gerard, dedi Austerlitz, bir keresine bana amcası Evelyn'in sırf pintiliğinden böyle kambur kaldığını söyledi, üstelik amcası, her hafta sarf etmediği parasını, genellikle on iki veya on üç şilin kadar bir miktarı, inançsızlık içinde kıvranan siyah ruhların kurtarılışı için Kongo'daki misyonerlik kurumuna gönderdiğini söyleyerek bu pintiliğini haklı çıkarmaya çalışıyormuş. Evelyn'in odalarında ne bir perde ne de herhangi bir mobilya vardı, çünkü uzun süre önce satın alınmış ve sadece evin başka bir köşesinden onun dairesine getirilmesi gereken bir eşya olsa bile, gereksiz gördüğü hiçbir şeyi kullanmak istemiyordu. Parke zeminin sürekli yürüdüğü duvar boyundaki kısımlarını fazla aşındırmamak için oraya yıllar önce bir parça linolyum döşetmişti, ama ayaklarını yerde sürüyerek yürüdüğünden o da artık öyle yıpranmıştı ki bir za-

manlar sahip olduğu çiçek motifi artık tanınmaz hale gelmişti. Pencere pervazındaki termometrenin göstergesi öğle saatlerinde birkaç gün art arda elli Fahrenheit'ın altına düştüğünde, evet sadece o zaman kâhya kadın şöminede küçücük bir ateş yakabilirdi. Elektrikten tasarruf etmek için Evelyn Amca hep karanlık bastığında yatmaya giderdi, yani kışları öğleden sonra dört gibi yatağında olurdu, oysa onun için yatmak yürümekten bile daha büyük bir eziyet olmalıydı, bu nedenle sürekli dairesinin içinde dolaşmaktan dolayı bitkin düşmüş olmasına rağmen genellikle uzun süre uykuya dalamazdı. Yatak odasını alt kattaki oturma odalarından biriyle bağlayan ve böyle zamanlarda kazara bir iletişim aracı olarak görev gören havalandırma deliklerinden birinin demir ızgarasının arasından saatlerce aziz ve azizelere seslendiğini duyardık, özellikle, eğer doğru hatırlıyorsam, korkunç bir şekilde can veren din şehitleri Katharina ve Elisabeth'ten yardım ister, kendi deyişiyle vadesi gelip geçtiğinden Tanrısının yargı kürsüsü önüne çıkması konusunda kendi lehine konuşmaları için yalvarıp yakarırdı onlara. – Doğabilimci Fitzpatricklerden olan Büyükamca Alphonso, diyerek cebinden kartpostal büyüklüğünde birkaç resmin yer aldığı katlamalı bir cüzdan çıkardı bir süre sonra Austerlitz ve kendisini çok etkilediği anlaşılan Andromeda Lodge hatıralarını anlatmaya devam etti, Büyükamca Alphonso, dedi, Evelyn Amca'dan on yaş büyük olmasına rağmen çok daha genç görünümlüydü. Her zaman keyifli ve neşeliydi, çoğu zaman açık havada bulunurdu, havanın iyi veya kötü olmasına bakmaksızın uzun araştırma yürüyüşlerine çıkar veya güzel olduğu bazı günlerde beyaz önlüğünü giyer, hasır şapkasını başına takar, evin etrafında bir yerlerde bir tabureye oturur ve resim yapardı. Resim yaparken her zaman bir gözlük takardı, ama bu gözlüğünün çerçevesine cam yerine gri, şeffaf ipekten bir tül yerleştirilmişti, böylece önündeki manzarayı her zaman incecik bir örtünün ardından görüyordu, öyle ki kendisi için renkler soluklaşıyor ve dünyanın ağırlığı gözleri önünde eriyip gidiyordu.

Alphonso'nun tuvale yansıttığı resimler, dedi Austerlitz, aslında şekilleri sadece andırıyordu, kâh kayalık bir ya-

maç, kâh bir çalı veya bir bulut – hepsi bu kadar, renksiz birer fragman gibiydiler, birkaç damla su ve birkaç gram ağaç yeşili veya kül mavisi cilayla kâğıda hapsedilmiş fragmanlar. Alphonso'nun bir seferinde büyükyeğeni Gerald ile bana, dedi Austerlitz, gözlerimizin önünde her şeyin soluklaştığını ve en güzel renklerin çoğunlukla artık yok olduğunu veya artık sadece kimsenin onları göremediği yerlerde, deniz yüzeyinin altında, derinliklerdeki sualtı bahçelerinde bulunduğunu söylediğini hatırlıyorum. Dalgaların milyonlarca yıldan beri mağaralar açıp oyuklar oyduğu Devonshire ve Cornwall'daki sarp kireçtaşı kayalıklarında bitkiler, hayvanlar ve mineraller âlemindeki gelişmenin sonsuz çeşitliliğini, günde iki kez met su-

larıyla yıkanan ve uzun yosunlarla kaplanan, ardından suyun çekilmesiyle yine gün ışığına çıkan kayalıklardaki çukurlarda sürdükleri büyüleyici ve ışıltılı yaşamlarını tayftaki bütün renklerde –yeşil, lâl, turuncu, sarı ve kuzguni siyah– gözler önüne seren zooidler ve koralinleri, deniz anemonları ve denizgüllerini, denizşakayığı ve deniz yosunlarını ve kabuklu eklemlileri çocukken hayranlıkla seyrettiğini anlattı bize. O zamanlar İngiltere'nin bütün güneybatı kıyısını met cezirle dalgalandıkça dalgalanan rengârenk bir şeridin çevrelediğini söyleyen Alphonso şimdi, daha yarım yüzyıl bile geçmemişken, bu göz alıcı güzellik bizim koleksiyonculuk merakımız ve başka ölçüsüz tahribatlar yüzünden tamamen yok olmak üzere, diye devam etti. Başka bir sefer de, dedi Austerlitz, durgun ve mehtapsız bir gecede, birkaç saatliğine güvelerin gizemli dünyasını inceleyebilmek için Alphonso Amca ile evin arkasındaki tepeden yukarı çıktık. Çoğumuz, dedi Austerlitz, güvelerin halı ve elbiseleri yediğini ve bu yüzden onları kâfur ve naftalin ile uzaklaştırmamız gerektiğinden başka bir şey bilmiyoruz, oysa onlar bütün doğa tarihinin en eski ve en büyüleyici türlerinden biridir. Karanlık çöktükten kısa bir süre sonra –arkamızda daha yüksek yamaçlar, önümüzde uzaklardaki denizin üzerini kaplamış zifiri karanlık– Andromeda Lodge'un arkasındaki ilk bayırlardan birinin tepesinde oturuyorduk ve Alphonso etrafında fundaların yetiştiği, derin olmayan bir çukura lüks lambasını koyup yakar yakmaz, tepeye çıkarken tek bir tanesini bile görmediğimiz gece kelebekleri adeta yoktan ortaya çıkıp binbir türlü kavis, sarmal ve kıvrım çizerek bize doğru uçuştular, sonunda bazıları şiddetli bir rüzgârla savrulan kar taneleri gibi ışığın etrafında dönerken, bazıları da daha önceden lambanın altına sermiş olduğumuz keten bezin üzerinde yürümeye başlamışlar ya da kanatlarını çırparak veya delicesine çizdikleri dairelerden bitkin düşmüş olarak Alphonso'nun onların emniyeti için büyük bir kasanın içine yerleştirmiş olduğu yumurta kolisinin gri derinliklerine çökmüşlerdi. Gerald ile başka zaman

görme fırsatını bulamadığımız bu omurgasız varlıkların çeşitliliği karşısında şaşkınlıktan dilimiz tutulmuş gibi kalakaldığımızı ve Alphonso'nun hiçbir şey demeden uzun süre hayranlıkla onları seyretmemize izin verdiğini pekâlâ hatırlıyorum, dedi Austerlitz, ama yanımıza ne tür gece kelebekleri ve güvelerinin geldiğini artık bilmem mümkün değil, belki *phoesia tremula* ve *euplegia quadripunctaria*, *plusia chrysitus* ve *agrotis ypsilon*, *hyles euphorbiae* ve *hyles vespertillo*, *archiearis parthenias* ve *marmo maura*, *acherontia atropos* ve *hepialius humuli* idiler; her halükârda çeşitli şekil ve görünümleriyle Gerald ile benim başımızı döndüren bu varlıkların orada düzinelerce türü vardı. Bazılarının boyunbağı ve pelerini vardı, tıpkı operaya gitmek için hazırlanmış seçkin beyefendiler gibi, demişti Gerald; bazıları çok basit bir ana renge sahip oldukları halde uçmak için kanatlarını çırptıklarında harikulade bir kanat altı sergiliyorlardı, düz ve dalgalı çizgiler, gölgeler, hilal benzeri şekiller, benekler, zikzak çizen şeritler, püsküller, damarlar, insanın hayal bile edemeyeceği renkler –mavimsi karışımların görüldüğü yosun yeşili, mürdüm ve safran kırmızısı, balçık sarısı ve inci beyazı– ve pirinç veya altın tozundan gibi görünen metalik bir parıltı. Çoğu hâlâ kusursuz bir elbisenin içinde göz kamaştırırken, aralarında öyleleri de vardı ki, kısa ömürlerinin artık son demlerini yaşıyorlar, yırtık pırtık dolaşıyorlardı. Alphonso bu olağandışı yaratıkların her birinin kendine özgü bir özelliği olduğundan, bazısının sadece kızılağaçların dibinde, bazısının sıcak kayalıklarda, bazısının da verimsiz otlaklarda veya bataklıklarda yaşadığından bahsetti. Onların yaşamlarına öncelik eden tırtıllarla ilgili ise, hemen hemen hepsinin aynı gıdayla beslendiğini anlattı, mesela ayrıkotu kökü veya keçi söğüdü yaprağı, sarı çalı meyvesi veya kuru böğürtlen yaprağıyla, hem de seçtikleri yemeği neredeyse patlayıncaya kadar tıkınıyorlar, demişti Alphonso, oysa kelebekler bir daha yaşamları boyunca hiçbir şey yemeyip sadece üreme işini mümkün olduğunca hızlı bir biçimde halletme derdindeler. Yalnızca

ara sıra susuzluk çekiyor gibiler, demişti Alphonso, bu nedenle kuraklık döneminde geceleri çiy düşmediğinde, bir bulut kümesi gibi hep beraber en yakın nehri veya çayı aramaya çıktıklarından, bulduklarında da akan suya konmaya çalıştıklarından sürü halinde boğuldukları da olmuştur. Alphonso'nun gece kelebeklerinin olağanüstü hassas kulaklara sahip oldukları ile ilgili sözleri de hâlâ aklımda, dedi Austerlitz. Çok uzaklardan dahi yarasaların çığlıklarını ayırt edebiliyorlarmış ve Alphonso'nun kendisi de kâhya kadın her akşam kendine özgü cırlak sesi ile Emid adındaki kedisini çağırdığında kelebeklerin çalılıkların içinden yükselerek daha karanlık ağaçlara doğru uçtuklarına şahit olmuş. Gündüzleri, demişti Alphonso, kuytu köşelerde uyurlar, taşların altında, kaya yarıklarının içinde, hayvanların altına serilen samanların veya ağaç dallarının arasında. Olur da onlara rast gelirsen, çoğunun ölmüş gibi kıpırtısız durduğunu görürsün, ancak şöyle bir silkelenip kendilerine geldikten, ani ve titrek hareketlerle kanatlarını ve bacaklarını oynatıp yerde bir-iki zıpladıktan sonra uçabilirler. O zaman vücut ısıları, tıpkı memelilerde ve son hız yüzen yunuslarla tonbalıklarında olduğu gibi, otuz altı dereceyi bulur. Otuz altı derece, demişti Alphonso, kendisinin en uygun ısı seviyesi olduğunu doğada tekrar tekrar kanıtlamıştır, bir çeşit sihirli eşiktir ve hatta bazen, demişti Alphonso, dedi Austerlitz, insanoğlunun bütün bahtsızlığının, günün birinde bu normdan sapmış ve artık sürekli hafif hummalı bir halde dolaşmasıyla bağlantılı olduğunu da düşünmüşümdür. O yaz gecesi, dedi Austerlitz, şafak sökene kadar Mawddach Nehri'nin deltası üzerinde yükselen dağ çukurluğunda oturduk ve gece kelebeklerinin –belki de sayıları on bini bulmuştur, diye tahminde bulunmuştu Alphonso– etrafımızda uçuşmalarını izledik. Bu arada Alphonso pervanelerin ardında bırakıyor gibi göründükleri ve özellikle Gerald'ın hayran kaldığı çeşit çeşit daireler ve spiraller halindeki ışıklı çizgilerin aslında var olmadığını da açıkladı; böceğin lambanın ışığında sadece bir anlığına parlayıp sonra yok olduğu

yerde, hâlâ bir pırıltı gördüğünü zanneden gözümüzün tembelliğinden kaynaklanan hayalî izlermiş bunlar. Bu tür aslı olmayan görüntülerdir, gerçekdışının gerçek dünyada bir anlığına parlamasıdır, gözümüzün önünde uzanan manzarada veya sevdiğimizin gözünde belli bir ışık efektidir, demişti Alphonso, en derin duygularımızı veya en azından en derin duygularımız olduğunu sandığımız şeyi alevlendiren. Daha sonraları kendimi doğa araştırmalarına vermemiş olsam da, dedi Austerlitz, Büyükamca Alphonso'nun bitkiler ve hayvanlarla ilgili anlattıklarından çok şey kaldı aklımda. Bir keresinde bana Darwin'in kitabında göstermiş olduğu, Güney Amerika'nın on mil kadar açıklarında birkaç saat boyunca aralıksız uçup geçen, sersem sepet uçan üyeleri arasında teleskopla bile tek bir boşluğun görülmediği bir kelebek sürüsünün betimlendiği pasajı daha birkaç gün önce arayıp buldum. Ancak hafızamdan asla silinmeyen bir şey varsa, o da Alphonso'nun bize o zamanlar gece kelebeklerinin yaşamı ve ölümü ile ilgili anlattıklarıdır ve bugün bile bütün canlılar arasında en büyük saygıyı onlara duyarım. Sıcak aylarda evimin arkasındaki küçük bahçeden sık sık odama yanlışlıkla gece kelebeklerinin üyeleri girer. Sabah erkenden uyandığımda onları duvarda bir yerde kıpırdamadan dururken görürüm. Sanırım, dedi Austerlitz, yollarını kaybettiklerini, yanlış bir yere geldiklerini biliyorlar, çünkü onları dikkatlice dışarı doğru yöneltip serbest bırakmazsam, son nefeslerini verene kadar hareketsiz kalakalıyorlar, evet, ölüm krampı içersinde kaskatı kesilmiş ufacık pençeleri ile duvara sımsıkı yapışmış halde, öldükten çok sonra dahi felaket mahallerinde kalıyorlar, ta ki küçük bir

esinti onları oradan çözüp tozlu bir köşeye savurana kadar. Bazen evimde bu şekilde ölmüş olan bir gece kelebeği gördüğümde, kayboluş süresince nasıl bir korku ve acı hissetmiş olduklarını anlamaya çalışırım. Daha küçük yaratıklarda ruhsal yaşamın varlığını inkâr etmek için, dedi Austerlitz, Alphonso'nun da söylediği gibi, hiçbir nedenimiz yoktur. Geceleri rüya gören yalnız biz insanlar ve binlerce yıldır duygusal bir bağ ile bağlı olduğumuz köpeklerle diğer ev hayvanları değildir, daha küçük memeliler, mesela fareler ve köstebekler de uyurken, göz hareketlerinden de anlaşıldığı gibi, sadece kendi içlerinde var olan bir dünyada yaşarlar ve kim bilir, dedi Austerlitz, belki güveler veya bahçedeki göbekli marullar da gece yüzlerini aya doğru çevirdiklerinde rüya görüyorlardır. Bana gelince, Fitzpatricklerin evinde geçirebildiğim haftalar ve aylar boyunca kendimi sık sık gündüzleri de rüya görürmüş gibi hissediyordum. Adela'nın sürekli Austerlitz'in odası, diye tabir ettiği mavi tavanlı odadan görülen manzara, sahiden de gerçeküstüne çok yakındı. Buradan yukarıdan bakınca, evin hemen altındaki yol boyunca aşağı nehir kıyısına doğru inen ağaçların –genellikle sedir ve çamların– yemyeşil çayırlara benzeyen tepelerini, nehrin diğer tarafında yükselen sıradağların karanlık kıvrımlarını görüyordum, gün evreleri ve hava şartlarına bağlı olarak değişip duran İrlanda Denizi'ni izliyordum saatlerce. Kendini asla tekrarlamayan bu manzara karşısında başka hiçbir şey düşünmeden açık pencerenin başında az mı durdum? Sabahları dünyanın gölgeli yarısı, havanın griliği suyun üzerine katman katman çökmüş olurdu. Öğleden sonraları genellikle güneybatı ufkunda bembeyaz, iç içe geçmiş, üst üste yığılmış tepeler ve sarp yamaçlar misali bulutlar kümelenir, yükseldikçe yükselirdi, sonunda, demişti bir keresinde bana Gerald, dedi Austerlitz, Andlar'ın veya Karakurum'un zirveleri kadar yüksek olurlar. Sonra bakarsın, uzaklarda bir yerde havadan aşağı doğru sağanak yağmurlar sarkar ve bir tiyatrodaki ağır perdeler gibi denizden karaya doğru çekilirdi, sonbahar akşamlarında ise sa-

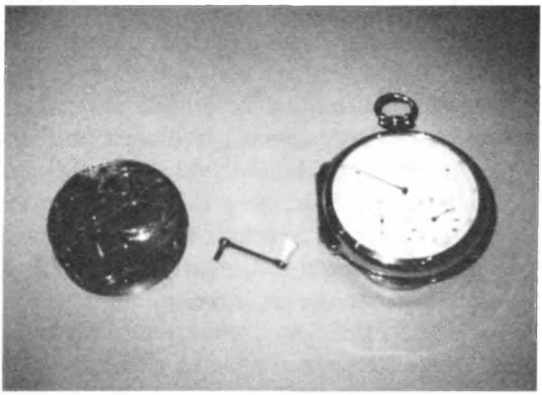
hile doğru sis bulutları yuvarlanır, dağın yamaçlarında birikir, vadiye doğru süzülürdü. Ama özellikle aydınlık yaz günlerinde bütün Barmouth Koyu'nu öyle muntazam bir pırıltı kaplardı ki, kum ile suyu, kara ile denizi, gökyüzü ile yeryüzünü birbirinden ayırt etmek artık imkânsız olurdu. Bütün şekiller ve renkler inci grisi bir buharın içinde eriyip kaybolurdu; artık kontrastlar, nüanslar yoktu, sadece muğlak, ışığın akıp kaydığı geçişler, yalnız gelip geçici görüntülerin seçildiği tam bir bulanıklık vardı ve gariptir ki, bunu çok iyi hatırlıyorum, o günlerde tam da bu görüntülerin gelip geçiciliği sonsuzluğa dair bir his uyandırdı bende. Bir akşam, Barmouth'ta oldukça yüklü bir alışveriş yapıp döndükten sonra Adela, Gerald, köpekleri Toby ve ben uzun yaya köprüsüne çıktık; daha önce de söylediğim gibi, dedi Austerlitz, Mawddach'ın bir milden geniş ağzını buradan geçen demiryolu hattı boyunca yürüdük. Köprüde, kişi başına yarım peni ödeyerek, üç tarafı rüzgâr, yağmur ve güneşe karşı korunaklı, kabin benzeri dinlenme banklarında sırtınızı karaya, yüzünüzü de denize vererek oturmak mümkündü. Güzel bir sonbahar gününün sonuydu, hafif serin, tuzlu bir rüzgâr esiyordu ve akşam ışığında dip dibe yüzen bir uskumru sürüsü gibi parıldayarak köprünün altından met suları nehir yukarı öyle büyük bir güç ve hızla akıyordu ki, insan bir teknenin içinde, tam tersi yönde, açık denize doğru sürüklendiğini sanabilirdi. Dördümüz de güneş batana kadar hiç ses çıkarmadan yan yana oturduk. Hatta normalde çok hareketli olan, yüzü Vyrnwy'deki kızın köpeğininki gibi uzun ve sık tüylerle çevrili Toby bile ayaklarımızın dibinde kıpırdamadan durmuş, kalabalık bir kırlangıç sürüsünün süzüldüğü hâlâ aydınlık göğe kendinden geçmiş bir halde bakıyordu. Yukarıdaki siyah noktaların uçuş yörüngeleri içinde gitgide küçüldüğü bir sürenin sonunda Gerald bu kuşların yeryüzünde uyuyacak bir yerleri olmadığını bilip bilmediğimizi sordu. Bir kez yuvadan uçtular mı, dedi Toby'yi kucağına alıp hayvanın çenesini kaşırken, bir daha asla yeryüzüne ayak basmıyorlarmış. Bu nedenle ka-

ranlık bastığında iki-üç mil kadar yükseliyorlarmış, dedi Austerlitz, orada arada sırada açık kanatlarını çırparak döne döne süzülüyorlarmış, sonunda da gün ışırken yine bizim yanımıza aşağı iniyorlarmış. – Austerlitz, Galler hikâyesini anlatırken, ben ise onu dinlerken o kadar dalıp gitmişiz ki, ne kadar geç olduğunun farkına bile varmamıştık. Son içkiler çoktan ısmarlanmıştı, son konuklar biz hariç çekip gitmişti. Barmen bardakları ve kül tablalarını toplamış, bir bez ile masaları silmiş, koltukları yerine yerleştirmişti ve şimdi eli elektrik düğmesinin üzerinde, çıkış kapısının yanında bekliyordu, çünkü biz de çıktıktan sonra barı kapatmak istiyordu. Artık yorgunluğun gözlerini iyice donuklaştırdığı bu adamın, başını hafifçe yana eğerek *Good night, gentlemen*[1] deme biçimi bana olağanüstü bir saygı ifadesi, adeta bir aklama veya kutsama gibi göründü. Kısa bir süre sonra Great Eastern Hotel'in lobisine girdiğimizde, otelin müdürü Pereira da bize karşı en az onun kadar kibar ve cana yakındı. Sırtında kolalı beyaz gömleği ve gri yeleği, saçı itinayla ikiye ayrılmış, konuk yolu gözlercesine resepsiyonun ardında duruyordu; onu görünce, muhakkak hep görev yerinde bulunan ve insanın onların da yatıp dinlenmeye ihtiyacı olabileceğini hayal bile edemediği o ender ve gizemli insanlardan biri, diye düşündüm. Austerlitz ile ertesi gün yine buluşmak için sözleştikten sonra, Pereira nasıl yardımcı olabileceğini sordu, oda istediğimi öğrenince de beni merdivenden yukarı birinci kata çıkarıp her yanı şarap kırmızısı kadife, brokar ve koyu maun mobilyalarla döşenmiş bir odaya kadar bana eşlik etti, ben de orada sabah üçe kadar bir sokak lambasının zar zor aydınlattığı çalışma masasının başında oturup –dökme demir kalorifer tık tık diye sesler çıkarıyordu ve dışarıda Liverpool Street'te siyah taksiler artık nadiren geçiyordu– Austerlitz'in bana bütün akşam boyunca anlatmış olduklarını madde madde ve birbiriyle bağlantısız cümleler halinde, mümkün mertebe hiçbir şe-

[1] (İng.) İyi akşamlar, beyler. (Y.N.)

yi atlamadan yazdım. Ertesi sabah geç kalktım ve kahvaltıdan sonra uzun süre gazete okudum. Gazetelerin birinde günlük haberler ve dünya haberlerinin dışında sıradan bir adamın hikâyesine rastladım; buna göre adam, uzun ve ağır bir hastalık boyunca büyük bir fedakârlıkla bakmış olduğu karısının ölümünden duyduğu derin acı nedeniyle kendi hayatına da son vermeye karar vermiş, hem de Halifax'taki evinin bodrum katına inen dış merdiveninin beton sütunlarının arasına kendi eliyle kurduğu bir giyotinle yapacakmış bunu, çünkü giyotin, başka imkânları da bütün yönleriyle tarttıktan sonra, planını uygulamaya koymak için zanaatkâr aklına en güvenilir alet olarak görünmüş ve gerçekten de gazetedeki kısa haberde yazdığına göre adamı, çok sağlam kurmuş ve en ufak detayına kadar son derece temiz bir iş çıkartmış olduğu bu tür bir boyun vurma aracının içinde bulmuşlar, başı kesikmiş ve iki güçlü adamın bile zar zor kaldırabildiği eğri keskin bıçağın bağlı olduğu teli kesmek için kullandığı kerpeteni hâlâ kaskatı kesilmiş elinde tutuyormuş. Beni saat on bire doğru otelden alan Austerlitz'e, Whitechapel ve Shoreditch'in içinden geçerek nehre doğru yürürken bu hikâyeyi anlattığımda, belki de –daha sonra kendi kendimi suçladığım gibi– bu olayın abes yönlerini vurgulamamı çirkin bulduğundan, uzun süre bir şey söylemedi. Ancak aşağıda nehrin kıyısında bir süre ayakta durup karaya doğru ağır ağır yuvarlanan suyu seyrederken, kocaman açtığı korkulu gözlerle doğrudan yüzüme bakarak –bazen böyle yapardı– Halifaxlı bu marangozu iyi anladığını söyledi, zira, dedi, mutsuz bir hayatın son anını da berbat etmekten daha kötü ne olabilir ki? Bunun ardından bir daha konuşmadan nehir boyundan aşağı doğru yürümeye başladık, Wapping ve Shadwell'i arkamızda bırakarak Dockland'in iş merkezlerinin yansıdığı sakin havuzlara, oradan da nehrin altından geçen yaya geçidine vardık. Karşıya geçince Greenwich Parkı'nın içinden yukarı yürüyüp bu soğuk Noel öncesi günde bizden başka pek bir ziyaretçinin bulunmadığı Kraliyet Rasathanesi'ne

çıktık. En azından ben, camekânlarda sergilenen usta işi gözlem ve ölçüm aletlerini, oktant, sekstant, kronometre ve mekanik saatleri ayrı ayrı bir başımıza incelediğimiz

saatler içerisinde başka herhangi birine rastlamadım. Ancak eski saray astronomlarının kaldığı dairenin hemen ardında yer alan ve Austerlitz ile yavaş yavaş yarım kalmış sohbetimize döndüğümüz sekiz köşeli yıldız gözlem odasında, eğer yanlış hatırlamıyorsam, dünyayı dolaşmaya çıkmış yalnız bir Japon'a rastladık, o da aniden sessiz sedasız kapıda belirdikten sonra sekizgen cepheli, bomboş odayı şöyle bir dolaştı ve sonra çıkışı gösteren yeşil ok işaretini takip ederek yine ortadan kayboldu. Austerlitz'e göre ideal mekânın ta kendisi olan bu odanın zeminine döşenmiş farklı genişlikteki tahtaların sade güzelliği, her biri kurşun çerçeveli yüz yirmi iki kare cam parçadan oluşan olağanüstü yüksek pencereleri karşısında hayretler içinde kaldım. Bir zamanlar bu pencerelerden uzun teleskoplarla güneş ve ay tutulmaları, yıldız yörüngelerinin meridyenin hattı ile kesişmeleri, uzay boşluğunda dolaşan leonidler ve kuyrukluyıldızlar izleniyordu. Austerlitz, alışkanlığından burada da vazgeçmedi ve birkaç resim çekti, bazen objektifi odanın tavan köşeleri boyunca devam eden çiçekli frizdeki alçı kabartma güllere çevirdi, bazen de kurşun çerçeveli kare camların ardından, parkın batısı

ve kuzeybatısının ötesinde uzanan şehir manzarasını çekti ve daha fotoğraf makinesiyle çalışırken içeriğinin büyük kısmını hâlâ hatırladığım, zamana dair uzun bir söyleve başladı. Zaman, dedi Austerlitz o gün Greenwich'in yıldız gözlem odasında, insanoğlunun bütün icatları arasında açık ara en yapayıdır ve kendi ekseni çevresinde dönen bu gezegene bağımlılığı nedeniyle en az bir ağacın büyüme veya bir kireçtaşının parçalanma süresini ölçü alan bir hesaplama kadar keyfîdir, üstüne üstlük esas aldığımız güneş günü de zaten gerçek bir ölçü olmadığından zamanı hesaplayabilmek için hareket hızı değişmeyen ve yörüngesinde Ekvator'a doğru eğimli olmayan hayalî bir ortalama güneş yaratmak zorunda kalmadık mı? Newton gerçekten zamanın Thames gibi bir nehir olduğunu söylediyse, dedi Austerlitz ve geniş bir büklüm çizerek Köpekler Adası'nı çevreleyen ve günün son yansımasıyla pırıl pırıl parlayan suya işaret etti pencerenin ardından, eğer Newton gerçekten böyle bir şey dediyse, öyleyse zamanın kaynağı nerede ve en sonunda hangi denize dökülüyor? Hepimizin de bildiği gibi bütün nehirler mecburen her iki taraftan da sınırlandırılmıştır. Fakat olaya böyle bakacak olursak, o vakit zamanın kıyıları ne olurdu? Mesela akışkan, oldukça ağır ve şeffaf olan suyun özelliklerine tekabül eden kendi özgül özellikleri ne olurdu? Zamana dalan şeylerle asla zamanla temas etmeyen şeyler arasındaki fark ne olurdu? Aydınlığın ve karanlığın saatlerinin aynı daire içerisinde gösterilmesi ne anlama gelir? Neden bir yerde zaman sonsuza kadar durur ve yok olurken, başka bir yerde doludizgin akar gider? Buna göre geçen yüzyıllar ve binyıllar boyunca zaman her yerde aynı şekilde ilerlememiştir, kendisi eşzamanlı olmamıştır diyebilir miyiz? Ne de olsa dört bir yana yayılmaya başlamasından bu yana uzun bir süre geçmiş sayılmaz. Hem bugüne kadar dünyanın bazı bölgelerinde insanların hayatına zamandan ziyade hava şartları, yani doğrusal oran nedir bilmeyen, sürekli ileri akmak yerine girdap gibi döne döne hareket eden, yüklenmeler ve ani boşalımlarla belirlenen,

devamlı değişen, farklı şekillerde beliren ve kimsenin sonunda ne olarak gelişip çıkacağını bilemediği, nicelenmesi imkânsız bir büyüklük egemen olmamış mıdır hep? Kısa bir süre öncesine kadar kendi ülkemin geri kalmış ve unutulmuş bölgelerinde de neredeyse eskiden denizaşırı keşfedilmemiş kıtalarda olduğu kadar geçerli olan "zamanın dışında olma" hali, dedi Austerlitz, hâlâ eskisi gibi geçerliliğini korumaktadır, Londra gibi bir zaman metropolünde bile. Ölüler zamanın dışındalar mesela, ölmek üzere olanlar ve evde ya da hastanelerde yatmakta olan hastalar, sadece onlar da değil, en ufak bir kişisel üzüntü bile bizi her türlü geçmiş ve gelecekten koparmaya yetmiyor mu? Aslında, dedi Austerlitz, asla bir saatim olmadı, ne bir regülatör ne bir çalar saat ne de bir cep saati, hele bir kol saati hiç. Belki de benim de o günlerde asla anlayamadığım bir içtepiyle, ama şimdi zannettiğime göre zamanın geçmemesini, geçmediğini, onun peşinden geri koşabileceğimi, orada her şeyin daha evvelden olduğu gibi olduğunu veya daha doğrusu, zamanın bütün anlarının eşzamanlı olarak yan yana var olabileceğini, aynı şekilde tarihin anlattığı hiçbir şeyin gerçek olmadığını, olan bitenlerin henüz yaşanmadığını, tam tersine şu anda, onları düşündüğümüz anda yaşandıklarını umut ettiğimden –her ne kadar böyle bir şey doğal olarak daimi bir sıkıntı ve asla sona ermeyen bir eziyet ihtimali doğursa da– zamanın gücüne karşı her zaman direnmiş ve kendimi güncellik denen şeyden soyutlamış olduğumdan dolayı bir saat bana öteden beri gülünç, baştan aşağı yalancı bir şey olarak görünmüştür. – Austerlitz ile rasathaneden ayrıldığımızda saat üç buçuğa geliyordu ve yavaş yavaş alacakaranlık çökmeye başlamıştı. Belli bir süre daha rasathanenin önündeki duvarla çevrili meydanda durduk. Uzaklardan şehrin boğuk öğütme sesi, yükseklerden de ancak birer dakika aralıklarla çok alçaktan ve bana öyle geliyordu ki çok yavaşça kuzeydoğudan gelerek Greenwich üzerinden uçan, sonra da batıya kırıp Heathrow'a doğru gözden kaybolan büyük uçakların gümbürtüsü geliyordu. Akşamları

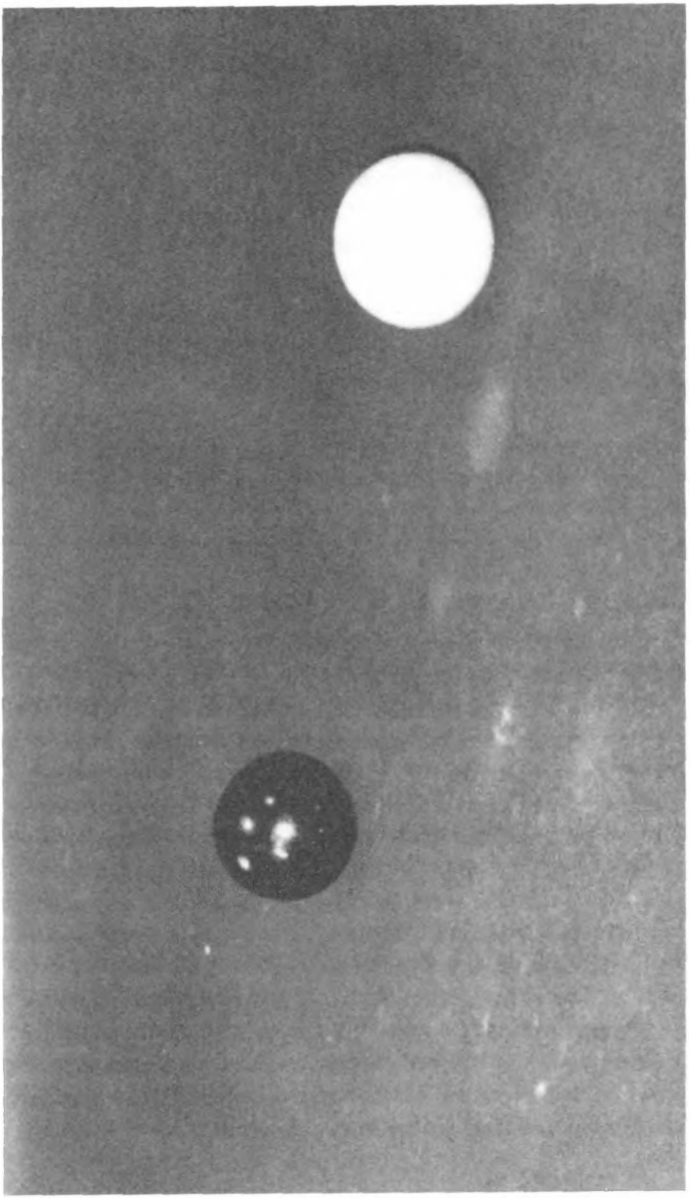
yuvalarına dönen kocaman meçhul canavarlar gibi, gövdelerinden çıkan kaskatı, hareketsiz kanatlarıyla üzerimizde, gitgide daha da kararan havada asılı duruyorlardı. Parkın yamaçlarındaki çıplak çınar ağaçlarını yerden yükselen yoğun bir gölge sarmıştı çoktan; önümüzde, tepenin eteğinde, iki kum yolunun boydan boya kestiği geniş, kapkaranlık bir çimenlikle Denizcilik Müzesi'nin beyaz cepheleri ve sütunlu geçitleri görünüyordu ve nehrin öte yakasında, Köpekler Adası'nda, hızla yoğunlaşan karanlığın üstündeki son ışıklara doğru ışıl ışıl camdan kuleler yükseliyordu. Greenwich'e inerken Austerlitz bana parkın geçtiğimiz yüzyıllarda birçok kez resmedildiğini anlattı. Bu resimlerde yeşil çimler ve ağaçlar, ön planda genellikle tek tük dolaşan küçücük insan figürleri, çoğu kez rengârenk kabarık elbiseleri ve şemsiyeleriyle kadınlar ve ayrıca o zamanlar parkta ağıllarda beslenen beyaz, yarı evcil hayvanlar yer alıyormuş. Ancak resimlerin gerisinde, ağaçların ve Denizcilik Koleji'nin iki kubbesinin ardında, nehrin çizdiği kıvrımı ve deyiş yerindeyse dünyanın sınırına kadar çizilmiş soluk bir şerit olarak sayılmamış ruhların şehrini görmek mümkünmüş, tanımlanamayan, sinip pusmuş, grimsi, alçı renginde bir şey, yeryüzünün bir çeşit uru veya yara kabuğu, onun üzerinde de bütün resmin yarısını, hatta daha da fazlasını kaplayan ve belki de tam o anda en arkada bir yağmur perdesinin indiği gökyüzü. Öyle sanıyorum ki, dedi Austerlitz, buna benzer bir Greenwich panoramasını ilk kez, daha dün de bahsettiğim gibi Oxford'daki eğitim yıllarım boyunca Hilary ile beraber sık sık ziyaret ettiğim harap haldeki kır köşklerinin birinde gördüm. Daha dün gibi hatırlıyorum, dedi Austerlitz, gezilerimizin birinde akçaağaç ve kayın ağacı fidanlarının yetiştiği bir parkta dolaşırken, o günlerde, ellili yılların ortasında, yaptığım bir hesaba göre ortalama iki-üç günde bir en az bir tanesinin baştan aşağı yağmalandığı bu terk edilmiş evlerden biri çıkmıştı karşımıza. Zaten bu gezilerimiz sırasında kitaplıklar, parkeler ve merdiven tırabzanlarından ısınma tesisatının pirinç

boruları ve mermer şöminelere kadar her şeyin sökülüp alınmış olduğu birçok eve rastlıyorduk; çatıların çökmüş olduğu ve diz boyu yıkıntı, çöp ve molozla, koyun ve kuş pisliğiyle, tavandan dökülmüş alçıların birbirine yapışarak oluşturduğu şekilsiz topak parçalarıyla dolu evler. Ancak bu orman gibi sık parkın içinde, hafif güneye meyilli bir tepenin eteğinde yükselen Iver Grove en azından dıştan bakınca pek hasarlı görünmüyordu. Buna rağmen filkulağı eğreltiotunun ve başka yabani bitkilerin sarmış olduğu taş merdivenin önünde durup kör pencerelere bakarken sanki ev kısa zaman içinde maruz kalacağı utanç verici sondan dolayı sessiz bir dehşet içindeymiş gibi geldi bize. İçeri girince zemin kattaki kabul salonunun bir harman yeriymişçesine buğday taneleriyle dolu olduğunu gördük. Barok tarzı alçı süslemelerin yer aldığı ikinci bir salonda ise yan yana yüzlerce patates çuvalı duruyordu. Bir süre hiç kıpırdamadan bu görüntüyü seyrettik, ta

ki –tam birkaç resim çekmeye hazırlanırken, dedi Austerlitz– Iver Grove'un sahibi, sonradan kendini tanıttığına göre James Mallord Ashman adında bir şahıs, batıya bakan terastan içeri girinceye kadar. Bizim her tarafı dökülen evlere olan merakımızı büyük bir anlayışla karşılayan Ashman ile yaptığımız uzun sohbetin sonunda, savaş yıllarında nekahet dönemindeki askerler için ordu tarafından el konulan aile köşkündeki ufak tefek tamiratların bi-

le imkânlarını çok aştığını, dolayısıyla parkın öbür ucunda yer alan ve araziye ait olan Grove Farm'a taşınmaya ve bu çiftliği de kendisinin işletmeye karar vermek zorunda kaldığını öğrendik. Burada patates çuvalları ve buğday tanelerinin olmasının sebebi de budur işte, demişti Ashman, dedi Austerlitz. Iver Grove 1780 yıllarında Ashman'ın ataları tarafından inşa edilmiş, dedi Austerlitz, adam uykusuzluk çektiğinden evin çatısına bir rasathane de kurmuş ve burada kendini çeşitli astronomik araştırmalara, özellikle selenografiye, yani Ay haritacılığına vermiş ve Ashman'ın söylediğine göre, bu merakı nedeniyle şanı İngiltere sınırlarını aşmış ünlü minyatürcü ve pastel ressamı Guildfordlu John Russell ile yazışıyormuş sürekli, çünkü Russell o dönemde onlarca yıldır beş çarpı beş ayak büyüklüğünde, dünyanın uydusunun daha önceki bütün tasvirlerini, Riccioli ve Cassini'nin olduğu kadar Tobias Mayer ve Hevelius'unkileri de hem doğruluk hem de güzellik açısından katbekat aşan bir Ay haritası üzerinde çalışıyormuş. Ay'ın doğmadığı ya da bulutların ardında gizli kaldığı gecelerde, demişti Ashman ev içerisinde yaptığımız turun sonunda bilardo salonuna girerken, atası kendi döşediği bu odada gün ağarana kadar kendisine karşı oyun üstüne oyun oynuyormuş. Söylediğine göre 1813 yılını 1814 yılına bağlayan yılbaşı gecesindeki ölümünden beri bu odada artık kimse eline bir isteka almamış, ne büyükbabası ne babası ne de Ashman'ın kendisi, kadınlardan tabii hiç söz etmeye gerek yok. Gerçekten de, dedi Austerlitz, odada her şey yüz elli yıl önce bıraktığı gibi duruyor olmalıydı. Üstündeki arduvaz levhalar ile iyice ağırlaşan büyük maun masa hâlâ yerinde duruyordu; puan sayma aleti, duvardaki altın çerçeveli ayna, ıstakaların ve uzatma sopalarının durduğu raf, içinde fildişi topların, tebeşirlerin, fırçaların, cilalama bezlerinin ve bilardo oyunu için gerekli başka her tür malzemenin saklandığı çekmeceli vitrin, bütün bunlara bir daha hiç dokunulmamış ve hiçbir şey hiçbir şekilde değiştirilmemişti. Şöminenin üzerinde Turner'in *View from Greenwich Park* adlı

tablonun bir gravürü asılı duruyordu ve ay araştırmacısının kendi kazandığı veya kaybettiği oyunları güzel bir el yazısıyla kaydettiği defter, yüksek sehpanın üstünde hâlâ açık bir halde duruyordu. Pencerelerin iç kepenkleri hep kapalı kalmıştı, odaya hiç gün ışığı girmemişti. Bu salon, dedi Austerlitz, görünüşe göre evin kalan kısmından her zaman tecrit edilmiş, öyle ki geçen bir buçuk asır süresince pervazların, siyah-beyaz kareli taş döşemenin ve bambaşka bir dünyaya benzeyen masayı kaplayan yeşil çuhanın üstüne incecik bir toz tabakası dahi yerleşememişti. Normalde geri alınamaz bir şekilde akıp giden zaman sanki burada durmuştu, arkamızda bıraktığımız yıllar sanki hâlâ gelecekte yer alıyordu ve çok iyi hatırlıyorum, dedi Austerlitz, Ashman ile Iver Grove'un bilardo odasında dururken Hilary saatlerin ve günlerin akışına ve nesillerin değişimine bunca zaman kapalı kalan bu odada yalnız bizim değil, bir tarihçinin duygularının dahi allak bullak olacağını söylemişti. Ashman buna cevap olarak 1941 yılında eve askerler el koyunca, bilardo odasının ve en üst kattaki çocuk odalarının kapılarını sahte bir duvar örerek gizlediğini söyledi ve önlerine büyük elbise sandıklarının konulduğu bu paravanları 1951 veya 1952 yılının sonbaharında kaldırıp on yıl sonra ilk defa çocuk odalarına ayak basınca, işte o zaman, demişti Ashman, akli dengemi kaybetmeme ramak kalmıştı. Great Western Railway vagonlarından oluşan treni ve tufandan kurtarılan uslu hayvanların çifter çifter dışarı baktığı Nuh'un gemisini gördüğümde, sanki önümde zamanın uçurumu açılmış gibiydi ve sekiz yaşındayken, Preparatory School'a[1] gönderilmeden önceki akşam, yatağımın başucunda duran komodinin köşesine çaresiz bir öfkeyle oyduğum kertiklerin üzerinde parmağımı gezdirirken içimde aniden bir kez daha aynı öfke kabardı ve daha ne olduğumu anlayamadan kendimi arka avluda buldum ve elimdeki silahla defalarca garajın saat kulesine ateş ettim, kurşunların açtığı delikleri kad-

[1] Yüksekokula hazırlayan özel okul. (Y.N.)

randa hâlâ görebilirsiniz. Ashman ya da Hilary, Iver Grove ya da Andromeda Lodge, ne hakkında düşünürsem düşüneyim, dedi Austerlitz parkın gitgide karanlığa gömülen çimli yamaçlarından şehrin önümüzde geniş bir yarım daire şeklinde açılmış olan ışıklarına doğru inerken, her şey bende bir tecrit edilmişlik ve çaresizlik duygusu uyandırıyor. Öyle sanıyorum ki, diye devam etti bir süre sonra ansızın konuşmasına, Barmouth'a Fitzpatricklere son kez 1957 yılının Ekim başlarında, bir önceki yıl Courtauld Institute'ta başlamış olduğum mimarlık tarihi ile ilgili araştırmalarıma devam etmek için Paris'e yapacağım yolculuğun hazırlıklarının ortasındayken gittim. Ziyaretimin nedeni Evelyn Amca ile Alphonso Büyükamca'nın cenazeleriydi. İkisi birer gün arayla ölmüşlerdi, Alphonso'ya bahçede en sevdiği elmalarını toplarken inme inmişti, Evelyn ise korku ve acıyla kıvranarak buz gibi soğuk yatağında can vermişti. Birbirinden bu kadar farklı bu iki adamın, kaderinden ve dünyadan hep şikâyetçi olan Evelyn ile mutlu ve gamsız Alphonso'nun toprağa verildiği sabah, bütün vadinin üstüne sonbahar sisi çökmüştü. Tam cenaze alayı Cutiau Mezarlığı'na doğru yola çıkmışken, aniden güneş ışınları Mawddach'ın üstünü kaplayan sis perdesini araladı ve kıyı boyunca hafif bir meltem esti. Az sayıdaki koyu giysili insan figürleri, birkaç kavak ağacı, suyun üzerindeki aydınlık, karşı kıyıda Cader Idris Dağı, bütün bunlar gariptir ki geçenlerde Turner'ın suluboya resimlerinin birinde yeniden keşfettiğim bir cenaze sahnesinin öğeleriydi. Gördüklerini ister hemen yerinde olsun, ister daha sonra geçmişe bakarak olsun, tuvale yansıtma alışkanlığında olan Turner'ın neredeyse cisimsiz olan ve *Funeral at Lausanne* adını taşıyan bu resmi 1841 yılına aittir, yani Turner'ın artık pek seyahatlere çıkamadığı, faniliği ile ilgili düşüncelerin kafasında gitgide daha fazla dolaşmaya başladığı ve belki de bu nedenle Lozan'daki bu küçük cenaze alayı gibi daha önce şahit olduğu olaylar, hafızasının derinliklerinden ortaya çıkınca hemen fırçasına sarılıp geldikleri gibi giden görüntüleri yakalamaya çalıştığı bir dö-

nemden kalmadır. Ancak bana Turner'ın bu suluboya resminde çekici gelen şey, dedi Austerlitz, sadece Lozan'daki sahnenin Cutiau'dakine benzerliği değildi, bu resim bana ayrıca Gerald ile 1966 yılının yaz başlarında Morges'un kuzeyinde, Cenova Gölü'nün kıyıları boyunca uzanan bağlarda yaptığımız son yürüyüşü hatırlattı. Turner'ın resimlerini içeren kitapları incelemeye ve onun hayatını araştırmaya devam edince, aslında tamamen önemsiz olan, ama buna rağmen beni yine de garip bir şekilde duygulandıran bir bilgiye rastladım: Turner 1798 yılında çıktığı bir kara yolculuğu sırasında Galler'den geçerken Mawddach Deltası'na da uğramış, hem de o zamanlar benim Cutiau'daki cenazede olduğum yaştaymış. Şimdi bunları anlatırken, dedi Austerlitz, Andromeda Lodge'un güney kanadında yer alan kabul salonunda cenaze misafirlerinin arasında sanki daha dün oturmuşum gibi hissediyorum, onların fısıldaşmalarının uğultusunu ve Adela'yı bu kocaman evde yapayalnız ne yapacağını bilmediğini söylerken duyuyorum. Artık sonuncu sınıfta olan ve Oswestry'den eve sırf cenaze töreni için gelmiş olan Gerald, öğrencilerin ruhlarını sonsuza kadar çirkinleştiren, iğrenç bir mürekkep lekesine benzettiği Stower Grange'da hâlâ hiçbir şekilde dü-

zelme göstermeyen kötü yaşam şartlarından bahsetti. Cadet Force'un havacılık bölümüne üye olmasından bu yana, haftada bir kez bir Chipmunk ile bu sefil yerin üzerinden geçerek uzaklara uçabiliyor olması, evet, bir tek bu koruyormuş aklını artık. Yeryüzünden ne kadar yükselirsen o kadar iyi, demişti bana, bu nedenle de üniversitede astronomi okumaya karar vermişti. Akşam dörde doğru Gerald ile Barmouth İstasyonu'na kadar gidip onu uğurladım. Tekrar eve dönünce –yavaştan karanlık çökmeye başlamıştı ve henüz yağmamasına rağmen havada ince bir yağmur kokusu vardı, dedi Austerlitz– bahçenin sisli derinliklerinden Adela çıktı karşıma, üzerinde yeşile çalan toprak renginde, pamuklu bir elbise vardı, elbisenin incecik kıvrılmış kenarında biriken milyonlarca su damlası, çevresinde bir çeşit hale yaratıyordu. Kucağında kocaman bir demet bordo rengi krizantem taşıyordu ve ikimiz tek bir kelime bile etmeden yan yana avludan geçip evin eşiğinde durduğumuzda serbest olan sol elini kaldırdı ve alnıma düşen saçımı sıvazladı, sanki bu tek hareketinde kendisini bana ömrüm boyunca hatırlatacak bir güç olduğunu biliyor gibiydi. Evet, Adela'yı hâlâ gözümün önüne getirebiliyorum, o zaman olduğu gibi güzel görüyorum onu, o benim gözümde asla değişmedi. Uzun yaz günlerinin sonunda ikimiz Andromeda Lodge'un savaş yıllarından beri bomboş duran balo salonunda sık sık badminton oynardık, Gerald ise bu sırada genellikle güvercinlerine akşam yemini verirdi. Tüylü topumuz biz vurdukça bir oraya bir buraya uçardı. Bu sırada topun her seferinde nasılsa yarım bir dönüş yaparak vıuz diye hızla katettiği yol, akşamın alacakaranlığını delen beyaz bir hat gibiydi ve yemin edebilirim ki, Adela topa vurmak için parke zeminden birkaç karış yükseldikçe, yerçekiminin izin verdiğinden çok daha uzun süre asılı kalırdı havada. Oyunu bıraktıktan sonra genellikle bir süre daha salonda kalır ve bir akdikenin rüzgârla hareketlenen dalları arasından odaya giren son gün ışınlarının sivri kemerli yüksek pencerenin karşısındaki duvarda yarattığı resimleri yok olana kadar seyre-

derdik. Sürekli değişip duran bu desenlerde gelip geçici, hemen savrulup kaybolmaya hazır, adeta oluşum anının ötesine geçemeyen bir şeyler vardı, ama yine de burada, durmaksızın yeni yeni formasyonlar oluşturan bu güneş ve gölge örgüsünde buzulların yarattığı akıntılar ve kocaman buz sahalarına sahip dağlar, yaylalar, bozkırlar, çöller, çiçek bahçeleri, adalar, mercan resifleri, takımadaları ve atoller, fırtınanın eğdiği ormanlar, papatyalar ve yeryüzünden havaya doğru yükselen dumanı görebiliyorduk. Bir keresinde, hiç unutmam, dedi Austerlitz, yavaş yavaş karanlığa gömülen bu dünyayı beraberce seyrederken Adela bana doğru eğilerek şöyle demişti: Palmiyelerin yapraklarını görüyor musun? Ya orada kumulların arasından gelen kervanı? – Austerlitz, Adela'nın hafızasından asla silinmemiş sorusunu tekrarlarken artık Greenwich'i geride bırakmış, şehir içine girmiştik. Bindiğimiz taksi yoğun akşam trafiğinde adım adım ilerliyordu. Yağmur yağmaya başlamıştı, farların yaydığı ışık asfaltta parlıyor ve boncuk boncuk gümüşi damlaların süzüldüğü araba camlarından içeri giriyordu. Greek Road, Evelyn Street, Lower Road ve Jamaica Road'u aşarak Tower Bridge'e kadar olan en fazla üç millik yolu ancak bir saatte alabildik. Austerlitz kucağındaki sırt çantasına sarılmış, arkasına yaslanmıştı ve sessizce önüne bakıyordu. Belki gözlerini yummuştur da, diye geçti aklımdan, ama ona göz ucuyla dahi bakmaya cesaret edemedim. Ancak Liverpool Street İstasyonu'nda, benimle içeride trenimin kalkış saatini beklediği McDonald's restoranında, en ufak bir gölgeye dahi izin vermeyen parlak ışıklandırma ile ilgili bir yorumda bulunduktan sonra –şimşek çaktığındaki o dehşetli an sonsuza kadar yakalanmış burada, demişti söz arasında, ve artık ne gündüz var ne de gece– hikâyesine bıraktığı yerden devam etti. Cenaze gününden sonra Adela'yı bir daha hiç görmedim, ama bunun tek suçlusu benim, diye başladı söze, çünkü Paris'te kaldığım dönemde İngiltere'ye bir kez olsun dönmedim. Londra'daki işime başlayıp da artık üniversitedeki ders aşamasını bitirip tez

çalışmasına başlamış olan Gerald'ı Cambridge'te ziyaret ettiğimde ise, Andromeda Lodge çoktan satılmış, Adela da Willoughby adında bir entomolog ile Kuzey Carolina'ya gitmişti. Cambridge Havaalanı'nın yakınında küçük bir kasaba olan Quy'da kiraladığı bir dairede oturan ve arazi ile evin satışından kendi payına düşen parayla kendine küçük Cessna tipi bir uçak almış olan Gerald, sohbetimizin konusu ne olursa olsun, dönüp dolaşıp yine uçma tutkusuna geliyordu. Mesela bir keresinde Stower Grange'daki okul günlerimiz hakkında konuşurken, dedi Austerlitz, benim oradan ayrılıp Oxford'a gitmemden sonra kendisinin en önemli sınıflandırma ölçütü olarak uçma kabiliyeti derecesini esas aldığı bir ornitoloji sistemi oluşturmak için gece gündüz nasıl çalıştığını en ince ayrıntısına kadar anlatmıştı ve bu sistemi ne şekilde geliştirirsem geliştireyim, demişti Gerald, dedi Austerlitz, güvercinler hep ilk sırada yer alıyordu, sadece en uzun yolları katederken sergiledikleri hızdan dolayı değil, aynı zamanda yön belirleme ustalığında da diğer bütün canlılar arasında sivrilmekteydiler. Böyle bir güvercini Kuzey Denizi'nde hüküm süren bir tipinin ortasında bir gemiden uçurursak, takati kesilmediği sürece mutlaka eve giden yolu bulurmuş. Böylesine tehditkâr bir boşluğun ortasına bırakılan, üstelik aşmak zorunda kalacakları büyük mesafeyi sezdiklerinden dolayı korkudan yürekleri kesin yarılacak gibi olan bu hayvanların, diye devam etmişti Gerald, yuvalarının yönünü nasıl kestirdiklerini bugüne kadar kimse keşfedememiştir. En azından, demişti Gerald, güvercinlerin yıldızları, hava akımlarını ya da manyetik alanları esas alarak yön bulduğunu söyleyen malum bilimsel açıklamalar, şahsen on iki yaşındayken, eğer güvercinlerin yön duygusuna ilişkin bu sorunun yanıtını bulabilirsem kendi güvercinlerimi aksi yönde de, mesela Barmouth'tan Oswestry'deki sürgün yerime de uçurabileceğim ümidiyle ürettiğim çeşitli teorilerden daha inandırıcı gelmiyor bana; ama o günlerde güvercinlerimin yükseklerden bana doğru süzülüşlerini hayal etmekten hiç vazgeçmezdim –

güneş ışınları hiç hareket ettirmedikleri kanatlarının tüyleri arasından huzme huzme yayılıyordu ve sonunda güvercinlerim yavaşça guruldayarak, genellikle saatler boyunca dışarısını seyrettiğim pencerenin pervazına konuyorlardı. Bir uçağa binip de altımda havanın taşıma gücünü ilk hissettiğimde duyduğum özgürlük hissi tarif edilemez, demişti Gerald, ve ben kendim de, dedi Austerlitz, 1962 veya 1963 yılının yaz sonuna doğru Cambridge'in küçük havaalanının pistinden bir akşam beraber havalandığımızda onun ne kadar gururlandığını, evet, mutluluktan gözlerinin pırıl pırıl parladığını hatırlıyorum. Güneş biz uçağa binmeden az önce batmıştı, ama göğe doğru yükseldikçe etrafımızı yine ışıl ışıl bir aydınlık sardı ve bu aydınlık ancak güneye doğru yol alarak Suffolk'un beyaz kıyı şeridini takip ettiğimizde, denizin derinliklerinden yükselen gölgeler yavaş yavaş üzerimize kapandığında, batı dünyasının sınırlarındaki son pırıltı da söndüğünde kayboldu. Kısa bir süre sonra altımızdaki toprak parçasını, ağaçlık alanları ve mahsulü toplanmış solgun tarlaları ancak hayal meyal seçebiliyorduk ve birdenbire ortaya çıkan Thames'in denize döküldüğü yerde çizdiği kıvrımı ise ömrüm boyunca unutmayacağım, gres yağı kadar siyah bir ejderha kuyruğu gibi kıvrılıyordu çökmekte olan gecenin içinde ve kıyısı boyunca sıralanan Canvey Island, Sheerness-on-Sea ve Southend-on-Sea'de bir bir ışıklar yanıyordu. Çok sonra, karanlıkta Picardie üzerinde dönüş yapıp rotamızı yine İngiltere'ye çevirdiğimizde, gözlerimizi fosforlu gösterge ve rakamlardan ayırıp önümüze baktığımız zamanlar, kokpitin camlarının ardından görünüşte hareketsizmiş gibi duran, ama gerçekte ağır ağır dönen gökkubbeyi görüyorduk, hem de daha önce hiç görmemiş olduğum bir şekilde, Kuğu, Kraliçe, Ülker, Arabacı, Kuzey Tacı ve isimlerini bilmediğim diğer bütün takımyıldızları, yüz binlerce isimsiz yıldızın dört bir yana saçılmış ve ışıl ışıl yanan toz bulutlarının içinde neredeyse kaybolup gitmişti. 1965 yılının sonbaharında, dedi Austerlitz bir süre anılarına dalmış bir halde sustuktan sonra, Gerald, Yılan

konstellasyonundaki Kartal bulutsusunu konu alan, bugün bildiğimiz gibi çığır açan tezlerini geliştirmeye başladı. Kendisi geniş bölgelere yayılmış yıldızlararası bir gazdan bahsediyordu; bu gazın bir araya toplanarak birçok ışık yılı boyunca uzayın derinliklerinde yükselen, fırtına bulutlarını andıran oluşumlar meydana getirdiğini ve yerçekiminin de etkisiyle durmaksızın hızlanan bir yoğunlaşma süreci içersinde bu oluşumlarda yeni yeni yıldızların doğduğunu söylüyordu. Gerald'ın bir keresinde, orada yukarıda yıldızcıklarla dolu gerçek bir doğumhane var, dediğini hatırlıyorum, bu iddiasının da kısa bir zaman önce bir gazetede, Hubble teleskopunun dünyaya gönderdiği sansasyonel resimlerin birine ilişkin bir yorumda doğrulandı-

ğını gördüm. Her halükârda, dedi Austerlitz, Gerald çalışmasının devamını getirmek için Cambridge'ten ayrılıp Cenevre'de bir astrofizik araştırma enstitüsüne girdi. Onu orada sık sık ziyaret ettim ve şehir dışında kırlarda ya da göl kenarında yaptığımız yürüyüşlerde fikirlerinin, fizik fantezilerinin bulutsusu içinden yıldızlar gibi ortaya çıkışına tanık oldum. Gerald o günlerde Cessna'sı ile karlarla

ışıldayan dağların veya Puy de Dome'un volkanik zirveleri üzerinden geçerek o güzelim Garonne'dan aşağı Bordeaux'ya kadar yaptığı gezileri de anlatıyordu bana. Bu uçuşların birinden bir daha geri dönmemek, herhalde alın yazısıydı onun, dedi Austerlitz. Savoy Alpleri'ndeki kazayı

öğrendiğim gün, benim için en kara günlerden biriydi ve belki de kendi çöküşümün, zaman geçtikçe gitgide daha hastalıklı bir hale dönüşen kendi içime kapanma sürecimin de başlangıcıydı.

* * *

Bir daha Londra'ya gidip Austerlitz'i Alderney Street'teki evinde ziyaret edene kadar yaklaşık üç ay geçti. Aralık ayında birbirimizle vedalaşırken ondan bir haber bekleyeceğime dair anlaşmıştık. Haftalar geçtikçe ondan haber alacağıma dair kuşkularım gittikçe artmıştı, onu kıracak bir şeyler söylemiş veya herhangi bir şekilde canını sıkmış olmaktan korkuyordum. Aynı zamanda yine eski alışkanlığına kapılıp belirsiz bir süre için meçhul bir hedefe doğru yolculuğa çıkmış olabileceğini de düşünüyor-

dum. Austerlitz'in bazen anları, başlangıcı ve sonu olmayan zaman dilimleri olarak yaşadığını, bazen de tam tersine bütün yaşamını hiçbir süresi olmayan kör bir nokta olarak gördüğünü daha o zamanlar anlamış olsaydım, beklemek belki bana daha kolay gelirdi. Her halükârda bir gün mektuplarımın arasında yirmili veya otuzlu yıllardan ve artık kimsenin hatırlamadığı bir kampanyadan kalma, Mısır çöllerinde kurulmuş beyaz çadırların resminin olduğu bir kartpostal buldum, arkasında da *Saturday*

19 March, Alderney Street, bir soru işareti ve Austerlitz'in yerine büyük bir A harfinden başka bir şey yazmıyordu. Alderney Street, Londra'nın East End bölgesinin dış mahallelerinden birinde yer alır. Trafiğin her zaman sıkışık olduğu, bunun gibi cumartesi günleri kıyafet ile kumaş satıcılarının kaldırımlara tezgâh kurduğu ve insandan geçilmeyen Mile End Kavşağı'na yakın olup geniş asfalt caddeye paralel giden son derece sessiz ve sakin bir sokaktı. Hemen köşede alçak, kaleye benzer bir apartman binası, malların açıkta sergilenmesine rağmen hiçbir satıcının gözükmediği çim yeşili bir büfe, dökme demir bir parmaklığın çevrelediği ve görünüşüne bakılırsa kimsenin bir kez olsun ayak basmadığı çimenlik bir alan ve sokağın sağ tarafında adam boyunda, yaklaşık elli metre uzunlu-

ğunda tuğla bir duvar olduğunu hatırlıyorum hayal meyal, bu duvarın sonunda da altı-yedi evin olduğu bir sıranın en başında Austerlitz'in evini buldum. Oldukça geniş görünen evin iç kısmında mobilya olarak sadece zaruri parçalar vardı, ne perde asılmış ne de halı serilmişti. Duvarlar açık mat gri, tabanlar ise daha koyu bir griye boyanmıştı. Austerlitz'in beni ilk önce aldığı caddeye bakan odada modası geçmiş, bana garip bir şekilde gereğinden uzun görünen bir divan dışında, sadece duvarlar gibi mat gri bir cila sürülmüş büyük bir masa duruyordu, üstünde düz sıralar halinde muntazam aralıklarla yerleştirilmiş mesafeler içerisinde çoğu eski tarihli ve köşeleri artık yıpranmış birkaç düzine resim bulunuyordu. Aralarında artık bana çok tanıdık gelen resimler de vardı, Belçika'nın çorak toprakları, Paris'in tren istasyonları ve metro viyadükleri, Jardin des Plantes'taki Palmiye Evi, çeşit çeşit gece kelebekleri ve güveler, ustalıkla inşa edilmiş güvercinlikler, Gerald Fitzpatrick'in Quy yakınlarındaki havaalanında çekilen bir resmi ve bir sürü küçüklü büyüklü kapı resmi. Austerlitz bazen burada saatlerce oturduğunu ve bunları ya da sahip olduğu diğer resimleri iskambil falı oyunu gibi arkaları üste bakacak şekilde dizdiğini ve onları bir bir çevirdikçe karşısına çıkan görüntü karşısında her seferinde yeniden şaşkınlığa kapılarak aralarındaki ailevi benzerliğe göre onları sağa sola kaydırıp üst üste koyduğunu veya oyundan tamamen çıkarıp kenara aldığını anlattı, ta ki gri masanın üstünde tek bir resim kalmayana ya da sonunda düşünme ve hatırlama işinden yorulmuş olarak divana uzanmak zorunda kalana kadar. Böyle zamanlarda da çoğunlukla divanda akşamın geç saatlerine kadar yatıp zamanın içimde geri kıvrıldığını hissederdim, dedi Austerlitz zemin kattaki iki odanın ilkinden arka tarafta kalanına geçerken, oraya gelince de küçük gazocağını yaktı ve şöminenin iki tarafında duran sandalyelerden birine oturmamı rica etti. Bu odada da başka herhangi bir mobilya yoktu, sadece gitgide daha da yoğunlaşan alacakaranlıkta mavi mavi titreşen ateşin gölgesinin

oynadığı gri döşeme tahtaları ve duvarlar vardı. Gazın akarken çıkardığı hafif hışırtılı ses hâlâ kulağımda; Austerlitz mutfakta çay malzemelerini hazırlarken, ateşin verandanın cam kapısındaki yansımasını büyülenmiş gibi seyrettiğimi hâlâ hatırlıyorum, sanki dışarıda, bahçenin artık neredeyse tamamen karanlığa gömülmüş çalılarının arasında yanıyordu. Austerlitz çay tepsisiyle içeri girip adına *toasting-fork* denen özel bir çatalla mavi gaz ateşinde tost ekmekleri kızartmaya başlayınca, yansımaların kavranmaz oluşlarına dair bir söz ettim, o da bunun üzerine, kendisinin de geceleri sık sık burada oturup dışarıda karanlıkta yansıyan, görünüşte hareketsiz duran ışık noktasına baktığını söyledi, bu sırada da ister istemez aklına hep Amsterdam'daki Rijks Müzesi'nde ziyaret ettiği bir Rembrandt sergisi gelirmiş; bu sergide birçok kez reprodüksiyonu yapılmış kocaman şaheser tabloların önünde bir an bile olsun durmak gelmezken içinden, çok daha küçük, yaklaşık yirmiye otuz santimetre boyutlarında, hatırladığı kadarıyla Dublin koleksiyonundan getirtilen ve altındaki yazıya göre Mısır'a kaçışı tasvir eden, ama kendisinin ne kutsal çifti ne çocuk İsa'yı ne de katırı seçebildiği, sadece zifiri karanlığın simsiyah parıldayan cilası içerisinde ufacık, bugün bile gözlerinin önünden gitmeyen bir ateş parçasını görebildiği bir tablonun önünden bir türlü ayrılamamış. – Ama bu bir yana, diye ekledi kısa bir süre sonra Austerlitz, hikâyemin neresinden devam etsem? Fransa'dan dönüp bu evi bugün artık gülünç sayılabilecek bir rakam olan dokuz yüz elli pounda satın aldıktan sonra yaklaşık otuz yıl boyunca öğretmenlik yaptım; 1991 yılında da, daha görev sürem dolmadan emekliye ayrıldım, kısmen, dedi Austerlitz, sizin de kesin bildiğiniz gibi yüksekokullarda da gitgide yayılan aptallıktan dolayı, kısmen de mimarlık ve uygarlık tarihi ile ilgili araştırmalarımı uzun süredir hayal ettiğim gibi kâğıda dökebilmeyi umduğum için. İlk Anvers sohbetlerimizden beri ilgimin ne kadar geniş alanlara yayıldığını, konulara hangi açıdan yaklaştığımı, görüş ve yorumlarımı sonunda binbir yöne

dağılacak şekilde aklıma estiği gibi, gayet eğreti bir biçimde söze döktüğümü az çok fark etmiş olmalısınız, dedi Austerlitz. Daha Paris'teyken araştırmalarımı bir kitap halinde derlemeyi kafama koymuştum, ama daha sonraları yazıya dökme işini hep erteleyip durdum. Yazmaya niyetlendiğim bu kitapla ilgili hayatımın çeşitli dönemlerinde kurduğum hayallerim, çok ciltli sistematik-betimleyici bir eserin planından başlayarak hijyen ve sağlık, ceza infaz kurumları mimarisi, dünyevi tapınaklar, suyla şifa sanatı, hayvanat bahçeleri, yola çıkış ile dönüş, aydınlık ile gölge, buhar ile gaz ve buna benzer birçok konuya ilişkin denemeler dizisine kadar uzanıyordu. Yalnızca Enstitü'ten Alderney Street'e eve getirdiğim kâğıtlarımın büyük kısmı, daha ilk gözden geçirişimde bile bana artık işe yaramaz, yanlış ve çarpıtılmış karalamalar gibi göründü. Karşımda tutunabilenleri ise, gezginin dolaştığı neredeyse unutulmuş manzaraları tıpkı bir albümü karıştırır gibi bir daha

gözümde canlandırabilmek için yeniden ölçüp biçip bir düzene oturtmaya çalıştım. Ancak her geçen ayla beraber

bu işi başarmak için gösterdiğim gayret arttıkça, sonuç beni daha fazla hayal kırıklığına uğratıyordu ve evrak paketini açıp yıllar içerisinde üstünü yazıyla doldurmuş olduğum sayısız kâğıdı elime alır almaz içimi bir bıkkınlık ve tiksinti duygusu sarıyordu, dedi Austerlitz. Oysa okumak ve yazmak en sevdiğim uğraştı. Şafak sökene kadar, dedi Austerlitz, artık kelimeleri seçip okuyamaz hale gelene ve binbir düşüncenin bir girdap gibi başımı döndürdüğü vakitlere kadar bir kitabın başında nasıl da zevkle otururdum; gece karanlığının sardığı evimde çalışma masamın başında oturduğum ve lambanın ışığında kurşunkalemimin ucunun, çizgili kâğıtta soldan sağa satır satır ilerleyen gölgesini adeta kendiliğinden ve bana tamamen sadık bir şekilde takip edişini izlemekten başka bir iş yapmıyormuş gibi olduğum zamanlar kendimi nasıl da güvende hissederdim. Ama şimdi yazmak bana çok zor geliyordu, öyle ki çoğu kez tek bir cümle için neredeyse bir günümü harcıyordum ve tam büyük zahmetler sonucunda düşünüp bulduğum cümleyi yazıya döktüm derken, kurduğum yapıların beni utandıracak kadar yanlış, kullandığım bütün kelimelerin de yersiz olduğu çıkıyordu ortaya. Bir şekilde kendimi kandırarak günlük işimin hakkını vermiş olduğumu düşünmeyi başarabildiğim zamanlar da olmuyor değildi, ama o zaman da en geç ertesi sabah, kâğıda göz atar atmaz, en korkunç yanlışlar, tutarsızlıklar ve münasebetsizlikler yine çıkıyordu karşıma. Yazdıklarım az ya da çok olsun, onları ne zaman okumaya kalkışsam, bana hepsi baştan sona o denli ters geliyordu ki, hemen anında her şeyi yok edip baştan başlamak zorunda kalıyordum. Bir süre sonra artık ilk adımı atmaya cesaret edemez oldum. Bir ayağını öbürünün önüne nasıl koyması gerektiğini bilmeyen bir ip cambazı misali sadece altımda sallanan platformu hissediyordum ve denge çubuğunun ancak göz ucuyla görebildiğim yanıp sönen iki ucunun artık yol gösteren ışıklar olmaktan çıkıp beni boşluğa düşürmek için konmuş uğursuz birer tuzak olduğunu fark ediyordum dehşetle. Arada sırada bir fikrin tam bir

açıklık ve netlikle kafamda belirdiği de oluyordu, ama daha böyle bir şey olur olmaz, onu yakalayıp tutmaktan aciz olduğumu biliyordum, çünkü eskiden hiç tereddüt etmeden güvenebildiğim dilin sonsuz olanakları, kalemi elime alır almaz akla gelebilecek en yavan sözlerin keşmekeşi haline dönüşüyordu. O zaman acınası bir koltuk değneğiydi cümledeki bütün ifadeler, bomboş bir safsatadan ibaretti bütün sözler. Ve ben böyle bir zihin bulanıklığı içinde saatlerce ve günlerce gözümü duvardan ayırmadan oturuyor, ruhumu yoruyor ve en ufak bir görevin veya işin bile, mesela farklı eşyalarla dolu bir çekmecenin toplanması gibi, insanın gücünü aşabiliyor olmasının ne denli korkunç olduğunu öğreniyordum. Sanki uzun zaman önce içimi sarmış olan bir hastalık şimdi ortaya çıkmış gibiydi, sanki yavaş yavaş her şeyi felce uğratacak olan ahmakça ve dar görüşlü bir şeyler kök salmıştı içimde. Alnımın ardında kişilik çöküşünün habercisi olan o rezil uyuşukluğu hissetmeye başlamıştım, artık belleğimin olduğu kadar muhakeme gücümün, hatta varlığımın bile olmadığını, bütün ömrüm boyunca aslında sadece kendimi yok etmiş olduğumu, kendime ve dünyaya sırt çevirmiş olduğumu seziyordum. O günlerde biri gelip beni idam sehpasına götürecek olsaydı, hiç ses çıkarmadan boyun eğerdim, gözlerimi dahi açmadan, tıpkı Hazar Denizi'nde vapurla yolculuk eden deniz tutmuş yolcuların, onlara denize atılacakları söylendiğinde hiç direniş göstermemesi gibi. İçimde neler olup bittiğini bilmiyorum ama, dedi Austerlitz, yazılması gereken her cümlenin eşiğinde kapıldığım panik duygusu –bu cümleye veya herhangi başka bir cümleye nasıl başlayacağımı bir türlü bilemiyordum– kısa bir süre içinde, aslında çok daha basit bir iş olan okuma işine de yayıldı, öyle ki bütün bir sayfayı her yönüyle kavramayı denediğimde aklım çaresiz bir biçimde allak bullak oluyordu. Dilin eski bir şehir olduğunu farz edersek, sokaklar ve meydanlarla dolu dolambaçlı bir yer, çok eski dönemlere uzanan evleri, yıkılmış, ıslah edilmiş ve yeni inşa edilmiş mahalleleri ve açık araziye doğru sürekli genişle-

yen kenar mahalleleri olan bir şehir, o zaman ben de uzun süre ayrı kaldığı için bu yığıntı içinde artık yolunu bulamayan, bir otobüs durağının ne işe yaradığını bilmeyen, arka avlu, kavşak, bulvar veya köprü nedir artık bilmeyen bir insan olurdum. Dilin bütün yapısının, tek tek parçaların cümle içindeki diziminin, noktalamanın, bağlaçların ve hatta sonunda en basit nesnelerin isimleri dahil, her şeyin üstüne aşılamaz bir sis bulutu çökmüştü. Geçmişte yazmış olduklarımı da, evet özellikle onları hiç anlamıyordum. Bu tür bir cümle, diye düşünüyordum sürekli, bu, sadece görünüşte bir anlam taşımaktadır, aslında olsa olsa geçici bir çaredir, tıpkı bazı deniz bitkileri ve hayvanlarının, mesela ahtapotların, uzun kollarıyla çevrelerini yokladığı gibi bizim de bizi çevreleyen karanlığı körü körüne yoklamak için kullandığımız bir nevi hastalıklı uzantısıdır cahilliğimizin. Tam da normal şartlarda bana, işte burada hedef odaklı bir zekâ görüyorum dedirtecek şey, yani bir fikrin belli bir üslup inceliği içindeki yaratılışı, bana sadece tamamen gelişigüzel bir girişim ya da ancak bir kuruntudan ibaret görünüyordu. Artık hiçbir yerde bir bağlantı göremiyordum, cümleler aralarında hiçbir bağlam olmayan sözcüklere, sözcükler harflerin keyfî dizimine, harfler parça parça işaretlere ve bunlar da herhangi bir sürüngenin salgılayıp ardında bırakmış olduğu, içimi dehşet ve utanç duygusuyla dolduran, orada burada gümüş gibi parlayan kurşun grisi bir ize ayrışıyordu. Bir akşam, dedi Austerlitz, bazısı deste deste bağlı, bazısı da dağınık duran ne kadar kâğıdım, not defterim, dosyam ve seminer notum varsa, benim yazımla kaplı olan ne varsa, her şeyi toplayıp evden dışarı taşıdım, bahçenin sonundaki komposto yığınının üstüne atıp üstünü çürümüş yapraklar ve birkaç kürek toprakla örttüm. Gerçi bundan sonraki haftalarda, odalardaki eşyaları atıp taban ve duvarları yeniden boyarken, hayatımın yükünden kurtulmuş gibi rahat bir nefes almıştım, ama aynı zamanda da yavaş yavaş üstüme gölgelerin çöktüğünü hissetmeye başladım. Özellikle günbatımında, ki eskiden en çok bu saatleri se-

verdim, önce hafif, sonra yoğunlaştıkça yoğunlaşan, ağır ağır uçuklaşan renklerin güzel oyununu hain, ışıksız bir donukluğa dönüştüren, kalbimi gerçek boyutunun dörtte birine sıkıştıran ve aklımda sadece Great Portland Street'te bulunan ve yıllar önce bir doktorun muayenehanesinden çıktıktan sonra bir tuhaf olduğum o binanın üçüncü kattaki merdiven korkuluklarından kendimi aşağı, karanlık boşluğa atmam gerektiği düşüncesini bırakan bir korku düşüyordu içime. Zaten az sayıdaki tanıdıklarımdan birini görmeye gitmek veya başka herhangi doğal bir nedenden dolayı insanlar arasına karışmak, benim için o günlerde imkânsız hale gelmişti. Birinin anlattıklarını dinlemek, hele hele biriyle konuşmak düşüncesi beni dehşetle ürpertmeye yetiyordu, dedi Austerlitz, ve bu durumum devam ederken yavaş yavaş kendimi nasıl da yalnız bırakmış olduğumun farkına vardım: Üstelik eskiden beri öyleydim, hem Gallerliler hem İngilizler, hem de Fransızların arasındayken. Ne de olsa gerçek kökenimi hiç düşünmemiştim, dedi Austerlitz. Aynı şekilde kendimi hiçbir sınıfa, mesleğe veya dine de ait hissetmemiştim. Sanatçılar ve entelektüeller arasındayken, burjuva hayatı içerisindeyken de kendimi rahatsız hissediyordum; yakın bir dostluk kurmaya gelince, bunu zaten uzun süredir başaramıyordum. Biriyle tanışır tanışmaz fazla laubali davrandığımı düşünüp geri çekilirdim, biri bana yakınlık gösterir göstermez ise hemen uzaklaşmaya bakardım. Sonunda insanlarla aramdaki tek bağ, ölçüsüzce abarttığım belli nezaket kuralları çerçevesinde gelişir oldu ve bugün biliyorum ki, dedi Austerlitz, bu nezaketim aslında o an karşımda duran kişiye yönelik değildi, daha çok bana öteden beri kaçınılmaz bir çaresizliğin pençesinde olduğum gerçeğine gözlerimi kapatma imkânı tanıyordu. Aynı günlerde, bahçede yazılarımı imha edip evi boşaltmamın ardından, gitgide daha çok mustarip olduğum uykusuzluk sorunumdan kaçmak için Londra içinde gece yürüyüşlerine de çıkmaya başladım. Sanırım bir yıldan fazla bir süre, dedi Austerlitz, karanlık basar basmaz evden dışarı çıktım,

uzaklaştıkça uzaklaştım, Mile End ve Bow Road'u geçerek Statford üzerinden Chigwell ve Romford'un kenar mahallelerine, oradan Bethnal Green ve Canonbury'nin öbür ucuna, Holloway ve Kentish Town'ın içinden Hampstead Düzlüğü'ne, ardından güneye dönüp nehrin karşısına geçerek Peckham veya Dulwich'e ya da batıya yönelip Richmond Park'a kadar gittim. İnanılmaz ama bu devasa şehri bir ucundan diğer ucuna bir gecede yayan olarak aşmak gerçekten mümkün, dedi Austerlitz, ve bir kez yalnız başına yürümeye alışıp da bu yollarda yalnızca tek tük gece hayaletlerine rastladığında, o zaman Greenwich'te olsun, Bayswater veya Kensington'da olsun dört bir yanımızı saran sayısız evde, her yaşta Londralının –görünüşe göre uzun zaman önce varılan bir anlaşmaya uyarak– sımsıkı örtünmüş ve kendilerini güvenli bir çatı altında sanarak yataklarında yatıyor olmasına şaşmaya başlarsın, çünkü gerçekte onlar tıpkı bir zamanlar çölü aşarken verilen molada olduğu gibi yüzlerini korkuyla toprağa dönmüş olarak serilip kalmışlardır sadece. Yürüyüşlerim beni en sapa semtlere, bu metropolün başka şartlarda asla gelmeyeceğim ön avlularına kadar götürüyordu, gündüz olduğunda da çevre mahallelerden merkeze akın eden diğer bütün zavallı ruhlarla beraber metro ile yine Whitechapel'e geri dönüyordum. Bu arada metro istasyonlarında, fayansla kaplı dar geçitlerinde olsun, dik bir eğimle boşluğa inen yürüyen merdivenlerde olsun, karşıdan gelen kalabalığın arasında veya yeni hareket eden bir trenin grimsi camlarının ardında sık sık çok önceden tanıdığım bir yüzü gördüğümü sandığım da olmuştur. Bu aşina yüzlerde her zaman diğerlerinden farklı bir şeyler vardı, silik bir şeyler demek istiyorum ve bazen gece gündüz beni takip edip huzurumu kaçırıyorlardı. Gerçekten de o günlerde, genel olarak gece gezintilerimden eve dönerken, bir çeşit ince dumanın veya tülün ardından, deyiş yerindeyse silikleşmiş bir maddeselliğin renk ve şekillerini görür gibi oluyordum, uhrevi bir dünyadan gelme görüntüler, Thames'ten denizin üzerindeki gölgelere açılan bir yelkenli filosu,

Spitalfield'da silindir şapka takmış bir arabacının sürdüğü bir fayton, yanımdan yürüyüp geçerken gözlerini kaçıran, otuzlu yılların elbiselerini giymiş bir hanım. Bu tür sanrılara özellikle çok halsiz düştüğüm anlarda maruz kalıyordum. Böyle zamanlarda bazen etrafımda şehrin gürültüsü tamamen kesiliyormuş, sanki caddelerdeki trafik sessizce akıp gidiyormuş ya da biri kolumdan çekiştiriyormuş gibi hissediyordum. Arada bir arkamda birilerin yabancı bir dilde benim hakkımda konuştuğunu da duyuyordum, dedi Austerlitz, Litvanyaca, Macarca veya bunlara benzer çok yabancı bir dil olmalı diye düşünüyordum. Gezintilerimde karşı konulmaz bir şekilde beni hep kendine çeken Liverpool Street Station'da buna benzer çok olay yaşadım. Ne de olsa ana bölümü sokak seviyesinden on beş ile yirmi ayak kadar aşağıda olan bu istasyon, seksenli yılların sonlarında başlanan tadilatından önce Londra'nın en karanlık ve en tüyler ürpertici yerlerinden biriydi, çok kez de söylendiği gibi adeta ölüler diyarına açılan bir kapıydı. Rayların arasındaki balast, çatlak traversler, tuğla duvarlar, yan duvarlardaki yüksek pencerelerin pervazları ve camları, kontrolörlerin tahta kulübeleri, palmiye yapraklarına benzer başlıklara sahip yüksek dökme demir sütunlar, hepsi bir asırdır kok kömürü tozu, kurum, su buharı, kükürt ve mazotun karışımından oluşmuş yağlı bir tabakayla kapkara olmuştu. Güneşli günlerde bile salonun cam çatısından, içerideki yuvarlak lambaların da pek aydınlatamadığı soluk bir grilik giriyordu sadece ve

boğuk bir uğultunun, yüzlerce adımın hafif tıkırtı ve hışırtısının doldurduğu bu ebedi karanlıkta, trenlerden boşalan veya onlara doğru akın eden insanlar ilerliyordu, bazen bir araya geliyor, sonra yine ayrılıyorlar, baraj suyu gibi dar geçitler ve turnikelerde birikiyorlardı. Her zaman, dedi Austerlitz, East End'e dönerken Liverpool Street'te indiğimde, en az bir iki saat ayrılmazdım oradan, daha sabah erkenden yorgun olan diğer yolcular ve evsizlerle beraber bir bankta oturuyor veya bir tırabzana dayanmış duruyordum ve bu sırada içimde bir türlü dinmeyen o sızıyı, akıp geçmiş zamanın girdabının neden olduğunu sezmeye başladığım o kalp ağrısını hissediyordum. Şimdi istasyonun bulunduğu alanda, bir zamanlar şehrin surlarına kadar bataklık çayırlarının uzandığını biliyordum. Küçük Buz Çağı olarak anılan dönemin soğuk kışlarında bu bataklıklar aylarca buz tutuyor ve Londralılar ayakkabılarının tabanına kemikten yapılmış dar uzun parçalar takarak, oraya buraya yerleştirilmiş meşalelerin titrek ışığı altında tıpkı Anverslilerin Esko Nehri'nde kaydığı gibi bazen gece yarılarına kadar burada paten kayıyorlardı. Sonraki yıllarda bataklık çayırlarında üst üste drenaj çalışmaları yapıldı, karaağaçlar dikildi, sebze bahçeleri ile livarlar kuruldu ve şehirlilerin mesai saatinden sonra yürüyüşe çıkabilecekleri beyaz kum yolları açıldı, kısa bir süre sonra da ta Forest Park ve Arden'e kadar küçük bahçe köşkleri ve kır evleri inşa edildi. İstasyonun bugünkü ana bölümünün ve Great Eastern Hotel'in kapladığı alanda, diye anlatmaya devam etti Austerlitz, 17. yüzyıla kadar Beytüllahimli Kutsal Meryem Tarikatı'nın manastırı duruyordu. Bu manastırı, haçlı seferlerin birinde Müslümanların elinden mucizevi bir şekilde kurtarılan Simon Fitz-Mary adında biri kurmuştu, dini bütün rahip ve rahibeler kurucunun, atalarının, bundan sonraki nesillerinin ve akrabalarının ruhlarının kurtuluşu için dua etsinler diye. Bishopsgate'in hemen dışındaki bu manastırın külliyesi içinde Bedlam adıyla tarihe geçen, akıl sağlığını yitirmiş veya herhangi başka bir şekilde felakete uğramış kişilerin kal-

dığı hastane de bulunuyordu. İstasyonda bulunduğum zamanlar, dedi Austerlitz, sonraları başka çok duvarın örüldüğü ve şimdi çehresi yeniden değişen bu mekâna kurulmuş bu sığınağın sakinlerinin kaldığı odaların nerede olabileceğini tespit etmeye, bunları neredeyse zorla gözümde canlandırmaya çalışırdım ve kendi kendime, burada yüzyıllar boyunca toplanmış acı ve ıstırabın gerçekten dinip dinmediğini, bugün bile istasyonun uzun geçitleri ve merdivenlerini katederken, bazen alnımda soğuk bir esinti duyduğumda sezdiğim gibi hâlâ bu acı ve ıstırabın içinden geçip geçmediğimizi sorardım. Ayrıca Bedlam'dan batıya doğru uzanan, çamaşır ağartma çimenliklerini gördüğümü de zannederdim, yeşil çimin üzerine yayılmış beyaz keten bezleri ile dokumacı ve çamaşırcı kadınların küçük figürlerini görürdüm, çimenliklerin ardında ise Londra'daki kilise avlularının artık yetersiz kalması ile beraber ölülerin gömülmeye başlandığı alanları görürdüm. Tıpkı canlılar gibi ölüler de çok fazla sıkıştıklarında, dışarılara, daha az kişinin yerleşmiş olduğu ve uygun bir mesafede huzur içinde yatabilecekleri bölgelere taşınırlar. Ama arkalarından sürekli yenileri gelmeye devam ediyor, ardı arkası kesilmiyor bir türlü, sonunda bütün yerler işgal edildiğinde de bundan sonrakileri yerleştirmek için mezarların üstüne yeni mezarlar açılıyor, ta ki tarlanın dört bir köşesi birbirine karışmış kemik ve kafataslarıyla kaplanana kadar. Bir zamanlar çamaşır ağartma çimenlikleri ile mezarlıkların olduğu, 1865 yılında Broadstreet Station'ın kurulduğu alanda, 1984 yılındaki yıkım çalışmaları esnasında yapılan kazılarda bir taksi durağının altında dört yüzden fazla iskelet gün ışığına çıkarıldı. O günlerde kısmen mimarlık tarihine duyduğum meraktan, kısmen kendimin bile anlayamadığım sebeplerden dolayı sık sık kazı alanına gidip ceset kalıntılarının da bol bol resmini çektim, dedi Austerlitz, ve sohbet ettiğim arkeologlardan birinin bu çukurdan çıkartılan her metreküp molozun içinde ortalama sekiz iskeletin bulunduğunu anlattığını hâlâ hatırlıyorum. Londra şehri 17. ve 18. yüzyılda işte bunca da-

ğılmış cesedin tozu ve kemiğiyle yoğrulmuş bu toprak parçasını da içine alarak gitgide daha da dolambaçlaşan pis kokulu sokakların ve tahta, kerpiç ya da Londra'nın en aşağı sakinleri için var olan başka ne tür malzeme varsa ondan yapılmış, aynı derecede pis kokulu evlerin karmaşası içinde genişleyip durmuştur. Şehrin kuzeydoğusundaki iki tren istasyonunun inşa çalışmasına başlanmadan önce, 1860 ile 1870'li yılları arasında, mühendislerin planlarında anatomik bir haritadaki kas ve sinir kordonları gibi görünen demiryolu raylarını şehrin sınırına kadar götürebilmek için bütün bu sefalet mahalleleri yerle bir edildi ve yığınla toprak kazılıp karıştırılarak içerisinde gömülü ölülerle beraber yerinden oynatıldı. Çok geçmeden Bishopsgate'in önünde uzanan arazi gri bir balçık deryasına, hiç kimsenin kendini ait hissetmediği ıpıssız bir yere dönüştü. Wellbrook Deresi, su kanalları ve göller, bataklık tavukları, çulluklar ve balıkçıllar, karaağaçlar ve dut ağaçları, Paul Pindar'ın geyik bahçesi, Bedlam'ın akıl hastaları, Angel Alley'in, Peter Street'in, Sweet Apple Court'un ve Swan Yard'ın dilencileri, hepsi yok olmuştu ve bir asır boyunca her gün Broadgate ve Liverpool Street istasyonlarından geçip duran milyonlarca insan da şimdi onlarla aynı kaderi paylaşıyor. Ama ben tadilat çalışmalarının yapıldığı o günlerde, dedi Austerlitz, sanki ölüler yok oldukları yerden dönmüş ve etrafımdaki alacakaranlığı garip bir şekilde ağır, sonu gelmez faaliyetlerle dolduruyorlarmış gibi hissediyordum. Mesela sakin bir pazar sabahı, Harwich'ten gelen gemilerin önünden geçerek limana yanaştıkları son derece kasvetli bir peronda bankta oturduğumu ve sırtında demiryolu görevlilerinin giydiği yıpranmış bir üniforma, başında ise beyaz bir türban olan bir adamı, elindeki süpürgeyle bir oraya bir buraya yönelerek parke taşlı perondaki çöpleri toplarken seyrettiğimi hatırlıyorum. Beyhudeliği ile öldükten sonra çekmek zorunda kalacağımız söylenen ebedi cezaları anımsatan bu iş sırasında dalgınlıkla hep aynı hareketleri yapan adam, gerçek bir faraş yerine yan parçalarından birinin kopartılmış ol-

BISHOPSGATE WARD WITHOUT
ST BOTOLPH WITHOUT BISHOPSGATE

duğu bir karton kutu kapağı kullanıyordu. Bu kapağı ayağıyla iteleyerek önce peronu yukarı kadar süpürdü, sonra aynı şekilde yine aşağı başlangıç noktasına, istasyonun iç cephesinin önünde ikinci kata kadar yükselen inşaat levhalarının arasında yer alan, yarım saat önce çıkmış olduğu alçak kapının önüne geldi ve gördüğüm kadarıyla gerisin geriye kayboldu bu kapının ardında. Onu neden takip ettiğimi bugün bile anlamış değilim, dedi Austerlitz. Ama zaten hayatımızdaki neredeyse bütün önemli adımları, ne olduğu belirsiz bir içtepiyle atmıyor muyuz? Her halükârda o pazar sabahı birdenbire kendimi yüksek levhaların ardında buldum, hem de şimdiye kadar varlığından bile haberdar olmadığım *Ladies Waiting Room*[1] diye bir salonun hemen girişinde. Türbanlı adam görünürde yoktu. İskelede de hiç kıpırtı yoktu. Yaylı kapıya yaklaşmaya çekindim, ama pirinç koluna el atar atmaz, cereyandan korunmak için asılmış aba perdeyi de geçerek belli ki yıllardır kullanılmayan salondan içeri girmiş oldum bile, tıpkı, dedi Austerlitz, sahneye çıkan ve çıktığı anda hem ezberlediklerini hem de defalarca oynadığı rolü bir daha hatırlamamak üzere tamamen unutan bir oyuncu gibi. Bana olağanüstü yüksek gibi görünen salonda yerimden kıpırdamadan, yüzümü kubbenin altında sıralanan orta sahın pencerelerinden içeri giren ve bir ağ veya seyrek örülmüş, yer yer tiftiklenmiş bir dokuma gibi hemen üzerimde asılı duran, ay ışığına benzer buz grisi ışığa çevirmiş olarak dururken dakikalar veya saatler geçmiş olabilir. Bu ışık yükseklerde çok aydınlık olmasına rağmen, yukarısı ışıl ışıl yanıyordu adeta, aşağı indikçe görünüşe göre çevredeki duvarlar ile salonun alt bölümleri tarafından soğuruluyordu, karanlığı daha da artırarak simsiyah, damar damar süzülüyordu sanki, aynı kayın ağaçlarının dümdüz gövdeleri veya beton cepheler üzerinden akan yağmur suları gibi. Bazen dışarıda şehrin üstünde bir bulut tabakası dağıldığında, bekleme salonundan içeri ansızın hızla ışık huzmeleri giriyordu, ama onlar da çoğu kez daha yarı yol-

[1] (İng.) Sadece kadınlar için olan bekleme salonu. (Y.N.)

da sönüp gidiyordu. Başka ışıklar ise tuhaf, fizik kurallarına aykırı yörüngeleri takip ediyordu, doğru bir hat çizmeyi bırakıp sarmallar ve burgaçlar oluşturarak kendi çevrelerinde dönüyorlardı, ta ki sonunda yer değiştirip duran gölgeler tarafından yutulana kadar. Derken bu gölge-ışık oyunun arasında, göz açıp kapayıncaya kadar bir süre boyunca, önümde devasa mekânların açıldığını gördüm, göz alabildiğine uzanan sıra sıra payandalar ve sütunlar, kat üstüne kat taşıyan tonozlar ve örme kemerler, bakışı gitgide daha yukarı çeken geniş taş merdivenler, daracık tahta merdivenler ve el merdivenleri, derin uçurumları birbirine bağlayan üst geçitlerle iner kalkar köprüler ve onların üstünde itişip kakışarak ilerleyen ufacık figürler gördüm, mahkûmlar, diye düşündüm, dedi Austerlitz, bu zindandan çıkış yolunu arayan mahkûmlar; kafamı geriye vermiş, boynum sızlaya sızlaya yukarı baktıkça, içinde bulunduğum mekân uzadıkça uzuyormuş gibi geldi bana, sanki perspektifte esasen olasılıkdışı bir kısaltmayla sonsuza kadar devam ediyormuş ve aynı zamanda, sadece böyle sahte bir evrende mümkün olabileceği gibi kendi içine bükülüyormuş gibiydi. Bir ara çok yukarılarda ortası delik bir kubbe görür gibi oldum, alt kısmını çepeçevre saran parapet üstünde eğreltiotları ile genç söğüt ağaçları ve balıkçılların büyük, darmadağın yuvalar kurduğu daha nice başka çalılıklar yetişiyordu ve ben bu balıkçılları kanatlarını açmış, delikten aydınlık mavi göğe doğru uçarken gördüm. Hiç unutmam, dedi Austerlitz, bu mahkûmiyet ve kurtuluş hayalleri arasında, acaba bir harabenin mi, yoksa bir kaba inşaatın içine mi düştüğüm sorusu içimi kemiriyordu. Liverpool Street'te yeni istasyonun adeta eskisinin yıkıntıları içinden çıkıp yükseldiği o günlerde bir bakıma ikisi de doğru sayılırdı ki, asıl can alıcı nokta aslında sadece dikkatimi dağıtan bu soru da değildi, bilincimin dış bölgelerinde canlanmaya başlayan bölük pörçük hatıralarımdı, mesela Paris yıllarımdan tanıdığım ve kendisinden daha çok bahsetmek zorunda kalacağım Marie de Verneuil ile 1968 yılının Kasım

ayında geniş kırın içerisinde bir başına yükselen Norfolk'taki Salle Kilisesi'nin sahnında durduğum ve ona söylemem gereken sözleri dilim tutulmuş gibi bir türlü söyleyemediğim o anın hatıraları. Dışarıda çayırlardan bembeyaz sisler yükseliyordu ve Marie ile hiç konuşmadan onun yavaş yavaş kapının eşiğinden içeri süzülüşünü seyrediyorduk, alçaktan yuvarlanan, dalgalana dalgalana ilerleyen bir bulut yığını gitgide bütün taş döşemeyi kaplıyor, yoğunlaştıkça yoğunlaşıyor ve hızla yükseliyordu, öyle ki çok geçmeden belimize kadar içinde kaldık ve yakında nefesimizi keseceğinden korkmaya başladık. Liverpool Street İstasyonu'ndaki terk edilmiş *Ladies Waiting Room*'da işte bunun gibi hatıralar sardı ruhumu, tıpkı toz grisi ışıkta gördüğüme inandığım uçsuz bucaksız labirentvari dehlizler gibi ardı arkası kesilmeyen, iç içe geçmiş, çok daha eskilere uzanan şeylerin gizlendiği hatıralar. Gerçekten de içimde öyle bir his vardı ki, dedi Austerlitz, sanki tam ortasında gözlerim kamaşmış gibi durduğum bekleme salonu, geçmişimin bütün hatıralarını, eskiden beri bastırdığım, söndürdüğüm korkularımı ve arzularımı içeriyordu, sanki ayaklarımın altındaki döşeme taşlarının siyah-beyaz kareli deseni, hayatımın son oyununun oynanacağı zemindi, sanki bu zemin zamanın bütün düzlemi boyunca uzanıyordu. Belki de bu nedenle salonun alacakaranlığında otuzlu yılların kıyafetlerini giymiş, orta yaşlı iki kişi gördüm, sırtına gabardin bir pardösü geçirmiş, özenle taranıp toplanmış saçının üstüne şapkasını yan takmış bir kadın ve onun yanında da koyu renk takım elbiseli, papaz yakalıklı sıska bir adam. Evet, gördüklerim sadece papazla karısı da değildi, dedi Austerlitz, almaya geldikleri erkek çocuğunu da gördüm. Çocuk kendi başına, biraz kenarda duran bir bankta oturuyordu. Dizlerine kadar uzanan beyaz çoraplar içindeki bacakları henüz yere yetişmiyordu ve kucağında sımsıkı tuttuğu sırt çantası olmasaydı, dedi Austerlitz, sanırım onu tanıyamayacaktım. Ama hal böyle olunca, sırt çantasından onu hemen tanıdım, İngiltere'ye yarım asır kadar önce ilk defa burada,

bu bekleme salonunda ayak basmış olduğumu anladım, hayatımda ilk defa kendimi hatırladım. O an ne hale geldiğimi anlatmakta, başka birçok şeyi anlatmakta olduğu gibi zorlanıyorum, dedi Austerlitz; içimden bir şey koptu sanki, hem utanç hem hüzün duydum ya da kelimeler kifayetsiz kaldığından hakkında konuşulması imkânsız bambaşka bir his, ki o gün dillerini anlayamadığım o iki yabancı yanıma geldiğinde kelimeler benim için yine kifayetsizdi. O çocuğu bankta otururken gördüğümde beynime donuk bir uyuşukluğun yayıldığını ve bu uyuşukluğun arasından, terk edilmiş olmanın yıllar geçtikçe bende açmış olduğu yıkımın bilincine vardığımı, bir de aslında hiçbir zaman tam olarak hayatta olmadığım veya ancak o an, deyiş yerindeyse ölümümün arifesinde dünyaya gözümü açmış olduğum düşüncesiyle üstüme korkunç bir yorgunluğun çöktüğünü hatırlıyorum sadece. Vaiz Elias ile soluk benizli karısı 1939 yazında bana evlerinin kapısını neden açtılar bilmiyorum, bu konuda sadece tahminler yürütebilirim, dedi Austerlitz. Çocukları olmadığından belki de kendilerini o günlerde dört buçuk yaşında olan bir oğlanın eğitim ve terbiyesine adayarak duygularının kuşkusuz günden güne daha da çekilmez hale gelen katılaşmasına karşı koymak istiyorlardı ya da günlük işlenen hayırların dışına çıkan, kişisel fedakârlıklar ve feragatler gerektiren bir hayır işini Tanrı'ya borç biliyorlardı. Bir ihtimal, benim Hıristiyan inancından uzak kalmış ruhumu ebedi cehennem azabından kurtarmak zorunda olduklarını da düşünmüş olabilirler. Elias çiftinin himayesi altında Bala'da geçirdiğim ilk dönemlerde başıma neler geldiğini artık pek bilemeyeceğim. Beni mutsuz eden yeni elbiseler hatırlıyorum, ayrıca yeşil sırt çantamın sırra kadem bastığını; hatta geçenlerde anadilimin yavaş yavaş öldüğünü, en azından duvarları kazıyıp kapıları yumruklayan, ama ne zaman kulak kabartsan korkudan suspus kesilen bir mahkûm gibi bir süre daha içimde kaldığına inandığım sesinin aylar geçtikçe azaldığını da sezdiğimi düşündüm. Eğer ki Liverpool Street Station tadilat çalışmaları çerçe-

vesinde sonsuza kadar yok olmadan birkaç hafta önce, çeşitli olayların birbirini kovalaması sonucunda o pazar sabahı oraya girmemiş olsaydım, çocukluğumda kısa sürede tamamen unutmuş olduğum kelimeler, onlara ait her şeyle beraber hâlâ hafızamın derinliklerinde kapalı kalmış olacaktı. Bekleme salonunda ne kadar kaldım bilmiyorum, dedi Austerlitz, ne şekilde dışarı çıktığımı ya da Bethnal Green veya Stepney'de hangi yollardan geçtiğimi de bilmiyorum, nihayet karanlık çökerken eve vardığımda öyle bitkindim ki, sırılsıklam olmuş elbiselerimi dahi çıkarmadan yatağa yattım ve daha sonraları defalarca yaptığım hesaplamalarımın sonucunda anladığım üzere ancak bir sonraki günü takip eden gecenin ilerlemiş bir saatinde uyandığım derin ve ıstıraplı bir uykuya daldım. Bedenim ölü gibi hareketsiz kalakalmışken, kafamın içinde hummalı düşüncelerin dolaştığı bu uykuda, yıldız şeklindeki bir kalenin içindeydim, bütün dünyayla irtibatı kesilmiş bir zindandaydım ve her biri şimdiye kadar bulunduğum ve tarif ettiğim mimari yapılara çıkan uzun, basık dehlizlerden geçerek buradan dışarı çıkmanın yolunu bulmalıydım. Kötü, bir türlü son bulmayan, ana teması birçok defa başka epizodlarla kesintiye uğrayan bir rüyaydı. Mesela bu epizodlardan birinde ışıksız bir arazi ve oradan hızla geçmekte olan çok küçük, toprak renginde on iki minyatür vagonu ve simsiyah bir lokomotifi olan bir treni gördüm kuşbakışı, arkaya doğru uzanan dumanının ucu, süratinden dolayı büyük bir devekuşu tüyünün ucu gibi sağa sola savruluyordu. Sonra baktım ki manzara değişmiş, kompartımanımın penceresinden karanlık çamlıklar, derin bir vadi, ufukta kocaman bulut dağları ve etraflarına toplanmış evleri haliyle aşan, geniş kanatları her darbeyle sabahın alacakaranlığını yaran yel değirmenleri gördüm. Rüyalarımın ortasında, dedi Austerlitz, olağanüstü net olan bu görüntülerin gözlerimin ardına kadar gelip adeta benden dışarı çıkmaya çalıştıklarını hissettim, ama uyandığımda tek bir tanesinin kabataslak halini bile getiremedim aklıma. O an hatırlamak konusunda pek idman-

lı olmadığımı anladım, meğerse mümkün mertebe hiçbir şey hatırlamamak ve bilmediğim kökenimle ilgili her şeyden kaçınmak için çabalamışım sürekli. Bu nedenle şimdi bu bana ne kadar inanılmaz gibi gelse de, Almanların Avrupa'yı istilası, kurdukları köle devleti ve kurtulmuş olduğum kovuşturma ile ilgili hiçbir şey bilmiyordum, bir şeyler biliyorduysam bile bu, bir tezgâhtar kızın mesela veba veya kolera ile ilgili bildiklerinden fazla değildi. 19. yüzyılın sona ermesiyle benim için dünya da sona ermişti. Bu dönemin ötesine geçmeye cesaret edemiyordum, oysa araştırmakta olduğum bütün burjuva dönemi mimarlık ve uygarlık tarihi, daha o zamanlar yavaş yavaş belirmeye başlamış olan bu felakete işaret ediyordu zaten. Gazete okumuyordum, çünkü, bugün bunun farkındayım artık, kötü haberlerden korkuyordum, radyoyu sadece belli saatlerde açıyordum, savunma tepkilerimi mükemmelleştirdikçe mükemmelleştiriyor, bir çeşit karantina ve bağışıklık sistemi geliştiriyordum, böylece gitgide daha çok daralan bir alanda yaşamını sürdüren şahsımın evveliyatıyla uzak dahi olsa herhangi bir bağlantısı olan her şeye karşı kendimi korumuş oluyordum. Hem zaten onlarca yıldır sürekli asıl hafızamın yerini dolduran, yani yedek bir hafıza görevi gören bilgi biriktirme işiyle de meşguldüm; ama aldığım bütün güvenlik önlemlerine rağmen olur da arada bir benim için tehlikeli olan bir haber kaçınılmaz olarak bana ulaşmayı başarmışsa bile, o zaman belli ki üç maymunu oynamasını ve olayı sıradan herhangi bir sıkıntı gibi kolayca unutabilmişim. Bu arada düşünme faaliyetimi böyle bir otosansürden geçirmem, içimde harekete geçen her anıyı sürekli geri çevirmem, diye devam etti Austerlitz, her seferinde daha büyük bir çaba harcamamı gerektiriyordu, bu da haliyle dil kabiliyetimi sonunda tamamen felce uğrattı, bütün çizim ve notlarımı yok etmeme, Londra'nın içinde sonu gelmez gece gezintilerine çıkmama ve gitgide daha çok sanrılar görmeme yol açtı, en sonunda, 1992 yılının yazında büyük bir sinir buhranıyla sonlandı. Yılın kalan kısmını nasıl geçirdiğimi bile-

miyorum, dedi Austerlitz; sadece 1993 ilkbaharında, durumum artık düzelmeye yüz tutunca şehre indiğim ilk günlerden birinde, British Museum yakınlarındaki, eskiden düzenli olarak mimari gravürler aradığım bir sahafa girdiğimi hatırlıyorum. Dalgın dalgın çeşitli rafları karıştırmıştım, gözlerim dakikalarca kimi zaman bir yıldız tonoza veya örgü frize, kimi zaman da bir inzivagâha, monopterosa veya mozoleye takılmıştı, oysa neye ve niçin baktığımın farkında bile değildim. Sahaf dükkânının sahibi Penelope Peacefull, uzun süredir hayranlık duyduğum çok güzel bir hanım, sabah saatlerinde alışkanlığı olduğu üzere, kâğıtlar ve kitaplarla yüklü yazı masasında hafif yan oturmuş, sol elindeki kalemle *Telegraph* gazetesinin arka sayfasındaki bulmacayı çözüyordu. Arada sırada bana dönüp gülümsüyor, bazen de düşüncelere dalmış olarak dışarı sokağa bakıyordu. Dükkân son derece sessizdi, bir tek Penelope'un sürekli yanında bulundurduğu küçük radyodan çok kısık sesler geliyordu ve başta zar zor duyulan, ama kısa bir süre sonra sanki kulağımın dibinde konuşuluyormuş gibi duyduğum bu sesler beni o denli etkisi altına aldı ki, önümde duran kâğıtları tamamen unutup biraz gıcırdayan aletten gelen hiçbir sözü kaçırmamam gerekiyormuş gibi kıpırdamadan olduğum yerde kaldım. Duyduğum, 1939 yazında çocukken özel bir sevkıyat ile İngiltere'ye gönderilişleri hakkında konuşan iki kadının sesiydi. Söz arasında birçok şehir ismi geçti –Viyana, Münih, Danzig, Bratislava, Berlin–, ancak kadınlardan biri Nazi Almanya'sını ve trenden yel değirmenlerini gördüğü Hollanda'yı iki günde aştıktan sonra Hoek'e vardıklarını, buradan bindikleri PRAGUE adındaki feribot ile Kuzey Denizi'ni geçerek Harwich'e devam ettiklerini anlatmaya başlayınca, birdenbire bu bölük pörçük anıların kesinlikle benim hayatıma da ait olduklarını anlamıştım. Programın sonunda verilen irtibat adreslerini ve telefon numaralarını, aniden gelen bu aydınlanmayla dehşete kapıldığımdan, yazacak durumda değildim. Kendimi bir rıhtımda uzun bir ikili sıra oluşturmuş, çoğunlukla sırt çantalı çocukla-

rın arasında beklerken görüyordum. Ayaklarımın altındaki büyük dört köşe parke taşlarını, taşlardaki pırıltıyı, limanın griye çalan mavi suyunu, çapraz palamarları ve çapa zincirlerini, geminin bir evden bile yüksek pruvasını, başımızın üzerinde çığlık çığlığa uçuşan martıları, bulutların arasından süzülen gün ışınlarını ve karanlık topraklardan geçerken bizim kompartımandaki küçük çocuklarla ilgilenen, ekose kumaştan pelerini ve kadife beresi içindeki kızıl saçlı kızı görüyordum yine, ki o an sahaf dükkânında hatırladığım üzere, daha sonra defalarca rüyalarıma girerek gecenin mavimsi ışığı ile aydınlanan küçük bir odada, bir çeşit bandoneon ile bana neşeli bir şarkı çalan da odur. *Are you allright?*[1] – diye bir ses duydum aniden uzaklardan ve ancak bir süre sonra kendime gelip nerede olduğumu hatırlayınca, Penelope'un belki de benim ansızın taş kesilmiş gibi kalakalmamdan endişelenmiş olabileceğini anladım. Sadece düşüncelere dalıp çok uzaklara gittim, diye cevap verdiğimi hatırlıyorum, *as a matter of fact,*[2] Hoek van Holland'a; bunu duyunca Penelope güzel yüzünü hafifçe kaldırarak sanki kendisi de bu kasvetli limanda sık sık bulunmak zorunda kalıyormuş gibi anlayışla gülümsedi bana. *One way to live cheaply and without tears,*[3] diye sordu sonra damdan düşercesine, elindeki tükenmez kalemi katlamış olduğu gazetedeki bulmacaya vuruyordu ve tam ben bu abuk sabuk İngiliz bulmacalarının en basitini dahi hiçbir şekilde çözemediğimi itiraf edecekken, *Oh, it's rent free!*[4] diye haykırdı ve son boş kutucuklara aceleyle bu sekiz harfi yazıverdi. Penelope ile vedalaştıktan sonra Russell Square'de yüksek, hâlâ tamamen çıplak çınar ağaçlarının altındaki bir bankta bir saat kadar oturdum. Güneşli bir gündü. Birkaç sığırcık kuşu çimenlikte kendilerine özgü telaşlı tavırlarıyla bir sağa bir sola mekik dokuyor ve safran çiçeklerinin yapraklarını

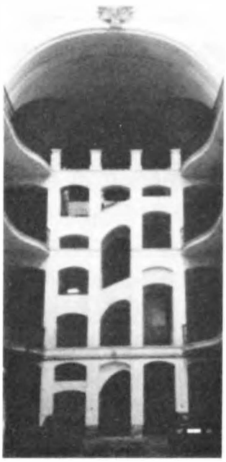
[1] (İng.) İyi misiniz? (Y.N.)

[2] (İng.) Aslında. (Y.N.)

[3] (İng.) Ucuz ve gözyaşları olmadan yaşamanın bir yolu. (Y.N.)

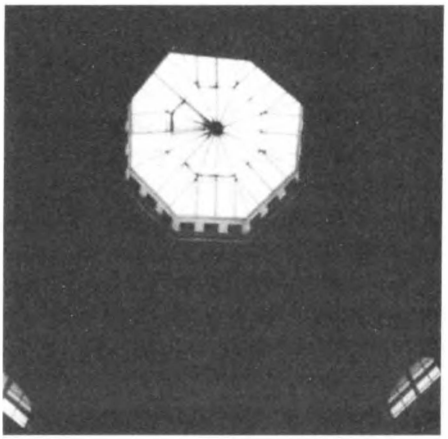
[4] (İng.) Kirasız. (Y.N.)

gagalıyorlardı. Onları izledim, ışığın vurduğu yöne bağlı olarak siyah tüylerinin arasında altın veya yeşil parıltıların yandığını gördüm ve bu esnada her ne kadar PRAGUE feribotuyla mı yoksa başka bir gemiyle mi İngiltere'ye geldiğimi bilmesem de, sadece bu şehrin adının mülteci çocuklar bağlamında kullanılmış olmasının bile oraya dönmem için yeterli bir sebep olduğuna kanaat getirdim. Hilary'nin Stower Grange'da geçirdiğim son aylarda vatandaşlığa alınmam için gerekli işlemleri başlattığında karşılaştığı zorlukları düşündüm, ayrıca hiçbir yerden, ne Galler'deki çeşitli sosyal güvenlik kurumlarından ne Foreign Office'ten[1] ne de mülteci çocukların İngiltere'ye getirilmesinde en büyük payı bulunan ve Londra'nın bombalanması esnasında çoğu kez en ağır şartlarda ve neredeyse sadece vasıfsız elemanlarla yürütülen tahliye ve taşınma işleri sırasında belgelerin çoğunu kaybeden yardım komitelerinden hakkımda hiçbir bilgi alamadığını hatırladım. Ama bir umut, Çek Elçiliği'nden benim durumumda olan kişilerin başvurabileceği yerlerin adresini aldım ve son derece aydınlık, deyiş yerindeyse aşırı ışıklandırılmış, insanların hepsinin ölüme yakın sigara tiryakileriymiş gibi hasta ve solgun göründüğü bir günde, dedi Austerlitz, Ruzyne Havaalanı'na iner inmez bir taksiye atlayıp çok eski zamanlardan kalma, hatta belki de bu şehirdeki birçok şey gibi zamanın dışında kalan, devlet arşivlerini barındıran o garip binanın yer aldığı Küçük Mahalle'deki Karmelitská'ya gittim. Binanın zengin bir biçimde süslenmiş büyük ön kapısına sonradan açılmış daha dar kapıdan içeri girildiğinde ilk önce eskiden fayton ve kaleskaların geçtiği loş, beşik tonozlu

[1] (İng.) Yabancılar Şubesi. (Y.N.)

bir geçide geliniyor, oradan da cam bir kubbenin örttüğü, en azından yirmiye elli metre genişliğindeki bir iç avluya çıkılıyor. Avluyu çevreleyen binanın üç katını da, pencere-

leri sokağa bakan evrak kalemlerine ulaşımı sağlayan dar bir balkon kuşatıyor, yani anlayacağınız dışarıdan daha çok saraya benzeyen bu bina, esasen avlu arazisinin çevresine yanıltıcı bir üslupla inşa edilen üç, en fazla dört metre derinliğinde, içinde koridorların ve geçitlerin olmadığı dört kanattan oluşuyor, bu haliyle tıpkı dört köşe veya yuvarlak bir avlunun çevresine kurulmuş, iç cephesi volta atılacak köprülerle donatılmış hücre kanatlarına sahip bina modelinin cezanın infazı için en uygun şekil olarak öne çıktığı burjuva çağının cezaevlerine benziyor. Ancak Karmelitská'daki arşiv binasının iç avlusu bence sadece bir hapishaneyi andırmakla kalmıyordu, dedi Austerlitz, aynı zamanda bir manastırı, binicilik okulunu, opera binasını veya bir tımarhaneyi de andırıyordu ve yukarıdan çöken alacakaranlığa bakarken bütün bu çağrışımlar kafamda birbirine karıştı ve karanlığın arasından tıpkı bir zamanlar denize açılan bir feribottaki yolcular gibi şapkalarını veya mendillerini sallayan kalabalık bir insan topluluğu gördüğümü sandım. Her halükârda biraz olsun kendime gelene

kadar epey bir zaman geçti, sonra da kapıdaki görevlinin eşikten adım attığım ve avludaki ışığın çekimine kapılarak hiç aldırmadan yanından geçtiğimden beri beni göz hapsine aldığı girişin yanındaki gişeye döndüm. Oldukça alçak olan gişede herhalde diz çökmüş bir halde duran kapıcıyla konuşmak için insan iyice eğilmek zorunda kalıyordu. Kısa bir süre sonra ben de aynı şekilde diz çöksem de, hiçbir şekilde ona derdimi anlatamadım, bu nedenle kapıcı sonunda telefon açıp benim sadece *anglicky* ve *Anglican* sözcüklerini ayırt edebildiğim bir söz tufanı ile binanın içersindeki arşiv çalışanlarından birini çağırdı ve gerçekten henüz ben kulübenin yanındaki yazı masasında zi-

yaretçi formunu doldururken görevli bayan deyiş yerindeyse gökten inmiş gibi ansızın yanımda bitiverdi, dedi Austerlitz. Tereza Ambrosová –biraz beceriksizce konuştuğu, ama bunun dışında gayet düzgün olan İngilizcesiyle ricamın ne olduğunu sorarken kendisini böyle tanıtmıştı–, kırk yaşlarında, soluk tenli, hatta neredeyse saydam bir kadındı. Bir tarafı asansör boşluğunun duvarına sürtünen son derece dar asansörde, bu tür bir kafesteki insanların birbirine mecburi yakınlığından dolayı ikimiz de sessiz ve mahcup, üçüncü kata çıkarken sağ şakağının altında mavi bir damarın tıpkı bir taşın üzerinde kımıldamadan güneş-

lenen bir kertenkelenin boğazındaki damarlar gibi usul usul attığını gördüm. Bütün avluyu çevreleyen balkonların birinden yürüyerek Bayan Ambrosová'nın bürosuna ulaştık. Korkuluklardan aşağı, garip bir şekilde uzamış izlenimi veren, her halükârda olduklarından çok daha uzun görünen iki-üç aracın durduğu avluya şöyle bir göz ucuyla bakmaya ancak cesaret edebildim. Doğrudan balkondan girdiğimiz büronun dört bir yanında, dolaplarda, bel vermiş raflarda, belli ki yalnız dosyaların taşınması için kullanılan küçük arabada, duvarın önündeki eski zamanlardan kalma berjer koltukta ve karşılıklı duran iki yazı masasında kınnapla bağlanmış evrak dosyaları yığılıyordu, gün ışığına maruz kaldıklarından çoğu sararmış ve kenarları da yıpranmıştı. Bu kâğıt yığınlarının arasında, bazısı basit toprak saksılar, bazısı ise rengârenk çini saksılar içinde, en az bir düzine süs bitkisi kendine yer bulmuştu, mimozalar ve mersin ağaçları, kalın yapraklı sarısabırlar, gardenyalar ve uzun bir tahta çubuğun çevresinde birçok kez kıvrılarak yükselen bir sarmaşık. Bayan Ambrosová'nın benim için yazı masasının önüne kibarca çektiği koltuğa oturup kökenimin çeşitli gerekçelerle uzun süre benden gizlendiğini, türlü sebeplerden dolayı kendimle ilgili araştırmalarda bulunmayı sürekli ihmal ettiğimi, ama şimdi art arda meydana gelen önemli olayların sonucunda, dört buçuk yaşındayken, savaşın patlak vermesinden önceki aylarda, o günlerdeki çocuk sevkıyat trenlerinden biriyle Prag şehrinden ayrıldığıma kanaat getirdiğimi ya da en azından böyle bir şeyi ihtimal dahilinde gördüğümü ve bu yüzden 1934 ile 1939 yılları arasında Prag'da yaşamış olan, az sayıda olduklarını düşündüğüm benim soyadımdaki kişileri adresleriyle beraber kayıtlarda bulabileceğim ümidiyle arşive geldiğimi anlatırken, kısaca bu konuda hayatımda ilk defa birine açılırken Bayan Ambrosová başını hafifçe yana eğmiş bir halde, pürdikkat beni dinledi. Bu aralıksız, aynı zamanda bana nedense birden abes gelen açıklamalarda bulunurken öyle bir telaşlandım ki kekelemeye başladım ve artık ağzımdan neredeyse tek bir söz bile çıkara-

maz hale geldim. Sonuna kadar açık olan pencerenin altında duran, defalarca kötü boyayla boyanmış ağır kaloriferden gelen sıcağı hissettim birden, sadece Karmelitská'dan yukarı gelen sokak gürültülerini, tramvayın ağır ağır ilerlemesini, polis sirenlerinin uzaklardan gelen tiz sesini duyar oldum ve ancak Tereza Ambrosová çukur, menekşe rengi gözleriyle endişeli endişeli bakarak bana bir bardak su uzatınca ve ben bardağı iki elimle tutarak yavaş yavaş suyu içerken söz konusu dönemden kalma nüfus kayıtlarının tamamının hâlâ durduğunu, Austerlitz isminin gerçekten de nadir bir isim olduğunu ve bu nedenle ilgili suretleri benim için yarın öğleden sonraya kadar hazırlamanın zor bir iş olmaması gerektiğini söyleyince yine rahat bir nefes alabildim. Bu işle bizzat ilgileneceğini söyledi. Bayan Ambrosová ile vedalaşırken ne söylediğimi, arşiv binasından nasıl çıktığımı veya sonra nereye gittiğimi bilmiyorum, dedi Austerlitz; sadece Karmelitská'dan pek uzak olmayan bir yerde, Kampa Adası'ndaki küçük bir otelde bir oda tuttuğumu, karanlık basıncaya kadar orada pencere kenarında oturduğumu ve Moldau'nun ağır ağır akan çamur rengi suyuna, artık bana tamamen yabancı olup benimle hiçbir şekilde ilgisi olmamasından korktuğum karşı yakadaki şehre baktığımı biliyorum. Kafamda ıstırap dolu bir ağırlıkla binbir düşünce dolaşıyordu, hepsi birbirinden belirsiz ve anlaşılmaz. Bütün gece kâh uyumadan öylece yattım, kâh karabasanlarla yatağımda döndüm durdum. Bu kabuslarımda bir sürü merdivenden inip çıktım ve boş yere yüzlerce kapının zilini çaldım, fakat sonunda şehrin dışındaki banliyölerden birinde, bodrum katındaki bir nevi zindandan eski, kırış kırış bir imparator ceketi ile önünde çaprazlama altın bir saat zincirinin uzandığı çiçekli bir yelek giymiş olan Bartolomej Smecka adında bir kapıcı çıktı ve kendisine uzattığım kâğıdı inceledikten sonra üzüntüyle omuz silkip Aztek kabilesinin soyunun maalesef yıllar önce tükendiğini, onlardan geriye sadece orada burada yaşayan ve dillerinden daha birçok kelimeyi bilip anlayan yaşlı birkaç papa-

ğanın kaldığını söyledi. Ertesi gün, diye devam etti Austerlitz, yine Karmelitská'daki devlet arşivi binasına gittim, ilk önce biraz oyalanıp aklımı toparlamak için büyük avlunun ve bana asimetrik şekli nedeniyle birçok İngiliz asilzadenin bahçeleri ve parklarında kurdurduğu, esasen hiçbir işe yaramayan kuleleri hatırlatan, balkonlara çıkan dar merdiven dairesinin resimlerini çektim. Sonunda bu merdivenlerden yukarı çıktım, bu arada her sahanlığında durarak farklı büyüklükteki duvar boşluklarının birinden, yalnızca bir kez beyaz bir iş önlüğü giymiş ve yürürken sağ bacağı hafif içe doğru bükülen bir arşiv çalışanının gelip geçtiği ıssız avluya baktım. Tereza Ambrosová'nın bürosundan içeri girdiğimde, kendisi, pencere parapetine yerleştirilmiş çeşitli toprak saksıların içindeki sardunya fidanlarını sulamaktaydı. Bu aşırı ısıtılmış ortamda evdeki ilkbahar soğuğunda olduğundan daha iyi gelişip büyüyorlar, dedi Bayan Ambrosová, kaloriferin ayarı uzun süredir bozuk, bu nedenle de burası, özellikle bu mevsimde, bir seradan farksız oluyor. Belki de dün bir ara bu nedenle fenalaştınız. Bu arada Austerlitzlerin adreslerini kayıtlardan çıkarıp yazdım bile. Düşündüğüm gibi, yarım düzineden fazla değiller. Bayan Ambrosová yeşil sulama ibriğini bir kenara koydu ve yazı masasının üzerindeki kâğıdı bana uzattı. Austerlitz Léopold, Austerlitz Viktor, Austerlitz Tomáš, Austerlitz Jeronym, Austerlitz Edvard ve Austerlitz František diye yazıyordu alt alta kâğıtta ve en sonunda da belli ki bekâr bir hanım olan bir Austerlitzová Agáta vardı. İsimlerin ardına bir de meslekleri yazılmıştı –toptan kumaş tüccarı, haham, sargı bezi fabrikatörü, büro amiri, gümüşçü, matbaa sahibi, şarkıcı–, ayrıca yaşadıkları semt ve adresleri vardı: VII U vozovky, II Betlémská vs. Bayan Ambrosová nehrin öbür yakasına geçmeden önce araştırmalarıma Küçük Mahalle'de, bulunduğumuz yere hemen on dakikalık mesafede yer alan Šporkova'da başlamamı tavsiye etti ki, burası Schönborn Sarayı'nın oradan yokuş yukarı çıkınca ulaşılan küçük bir sokaktı ve 1938 yılının nüfus kayıtlarına göre Agáta Aus-

terlitzová burada 12 numaralı apartmanda yaşamıştı. Böylelikle, dedi Austerlitz, daha Prag'a gelir gelmez, ilk çocukluk yıllarımın geçtiği, hafızamdaki her türlü izinin silinmiş olduğu yeri bulmuş oldum. Daha sokak köşelerini döner dönmez, Vlašska ile Nerudova sokaklarının evleri ve avluları arasından geçip son olarak ayaklarımın altında Šporkova'nın engebeli kaldırım taşlarını hisseder hissetmez, bu yollarda daha önce de yürüdüğüm hissine kapıldım, sanki hatırlamaya gayret ettiğimden dolayı değil de, uzun süredir uyuşmuş olan ve şimdi yeniden canlanan duyularım sayesinde belleğimin kapıları bana yeniden açılıyordu. Gerçi hiçbir şeyi kesin olarak tanıdığımı söyleyemeyeceğim, ama yine de arada bir gözüm güzel işlenmiş bir pencere parmaklığına, bir çıngırak düzeneğinin demir sapına veya bir bahçe duvarının üstünden sarkan badem ağacının dallarına takıldığından, olduğum yerde kalakalıyordum. Bir ara uzun süre bir evin girişinde durdum, dedi Austerlitz, ve başımı kaldırarak kemerli kapının kilit taşının pürüzsüz sıvası içine işlenmiş, hem enine hem boyuna en fazla bir ayak uzunluğunda olan kabartmaya baktım; turkuvaz rengi yıldızlı bir zeminin üstünde mavi bir köpek görünüyordu, köpeğin ağzında da, birden iliklerime kadar ürpererek sezdiğim gibi, geçmişimden getirmiş olduğu bir dal vardı. Ardından Šporkova Sokağı'nın 12 numaralı apartmanının kapısından içeri adım atınca beni karşılayan serinlik, hemen girişin yanındaki duvarın içine yerleştirilmiş, elektrik tertibatının yer aldığı şimşek simgeli teneke kutu, antrenin benekli yapay taş döşemesi üzerindeki güvercin grisi ve kar beyazı sekiz yapraklı çiçek mozaiği, nemli badana kokusu, çok hafif

bir eğimle yükselen merdiven, tırabzanın başında belli aralıklarla devam eden fındık şeklindeki demir tırabzan babaları – unuttuklarımın dizgi kasasına ait bir sürü harf

ve işaret, diye düşünürken duygularım allak bullak oldu, korkuyla karışık bir mutluluk kapladı içimi, öyle ki birçok defa sessizliğe gömülmüş merdiven dairesinin basamaklarına çöküp başımı duvara yaslamak zorunda kaldım. Sonunda en üst kata çıkıp sağdaki dairenin zilini çalana ka-

dar en az bir saat geçmişti herhalde, içeriden bir ses gelip kapı açılana ve sonradan bana anlattığına göre otuzlu yıllarda Prag Üniversitesi'nde Romanoloji okurken hem annem Agáta'nın komşusu hem de benim bakıcım olan Vera Ryšanová ile göz göze gelene kadar ise ömrümden ömür gitti. Artık iyice ihtiyarlamış olmasına rağmen aslında hiç değişmemiş gibi görünen Vera'yı hemen tanıyamamamı, dedi Austerlitz, aşırı heyecanıma ve bu durumdayken gözlerime inanacak halimin kalmayışına bağlıyorum. Haliyle ben de dilim dolaşa dolaşa, bir gün önce zar zor ezberlediğim cümleyi söyledim yalnızca: *Prominte, prosím, ze Vás obtezuji. Hledám paní Agátu Austerlitzovou, která zde mozná v roce devatenáct set tricet osm bydlela.* Affedersiniz, 1938 yılında burada yaşamış olduğunu sandığım Agáta Austerlitzová adında bir hanımı arıyorum. Vera dehşete kapılmış gibi birdenbire bana çok tanıdık gelen iki eliyle yüzünü kapattı, aralık tuttuğu parmak uçlarının arasından bana baktı ve çok yavaş, ama benim için gerçekten harikulade bir netlikte, sadece şu birkaç Fransızca sözcüğü söyledi: Jacquot, dedi, *est-ce que c'est vraiment toi?*[1] Birbirimize sarıldık, ellerini ellerimin içine aldım, tekrar sarıldık, bilmiyorum kaç defa, sonunda da Vera beni karanlık holden her şeyin hemen hemen altmış yıl önceki gibi göründüğü odaya geçirdi. Vera'nın Mayıs 1933'te büyükteyzesinden daire ile beraber devraldığı bütün mobilyalar, solunda Meissen porseleninden bir Pulcinello, sağında da çok sevdiği Columbine'nin durduğu vertiko dolap, *Comédie humaine*'in küçük, kıpkırmızı elli beş cildini barındıran cam kapaklı kitaplık, yazı masası, uzun divan, divanın ayakucunda katlı duran devetüyünden battaniye, Bohemya dağlarının mavimsi akvarelleri, pencere parapetindeki saksı çiçekleri, bütün bunlar şimdi bir anda içimde akıp giden tüm yaşamım boyunca yerli yerinde kalmıştı, çünkü söylediğine göre Vera, dedi Austerlitz, beni ve kız kardeşi kadar sevdiği annemi kaybettikten sonra çevresinde artık

[1] (Fr.) Bu gerçekten sen misin? (Y.N.)

başka hiçbir değişikliğe tahammül edemez olmuş. O mart gününün öğleden sonrası ve akşamında Vera ile birbirimize hikâyelerimizi hangi sırayla anlattığımızı artık tam olarak bilmiyorum, dedi Austerlitz, ama ilk önce yıllar geçtikçe hissetmeye başladığım iç sıkıntısını hiç anmayarak kısaca kendimden bahsettiğimi, sonra da akıbeti meçhul kalan annem Agáta ile babam Maximilian hakkında konuştuğumuzu hatırlıyorum. Babasının devrime kadar bir baharat dükkânı işlettiği St. Petersburg'dan gelen Maximilian Aychenwald'in, Çekoslovakya Sosyal Demokrat Partisi'nin en aktif üyelerinden biri olduğunu söyleyen Vera, onun, daha oyunculuk kariyerin başında bulunan, o zamanlar taşrada çeşitli kasabalarda sahneye çıkan ve kendisinden on beş yaş küçük olan annemle Nikolsburg'da, genel eylemlerde ve işçi toplantılarında konuşmacı olarak çıktığı gezilerin birinde tanışmış olduğunu söyledi. Anlattığına göre 1933 yılının Mayıs ayında, kendisinin de Šporkova'daki bu eve yeni taşındığım bir dönemde, dedi Austerlitz, Agáta ile Maximilian anlata anlata bitiremedikleri, güzel anılarla dolu bir Paris seyahatinden döndükten sonra beraberce burada bir daire kiralamışlar, ama yine de evlenmemişler. Agáta ve Maximilian, Fransa'ya ait her şeyi çok seviyorlarmış. Maximilian kökten bir ihtilalciymiş ve Çekoslovakya'yı, Avrupa'ya karşı durulamaz bir şekilde dalga dalga yayılan faşizm selinin ortasında bir özgürlükler adası, bir nevi ikinci İsviçre yapmayı düşlüyormuş; Agáta'nın daha iyi bir dünya hayali ise, herkesten fazla hayranlık duyduğu Jacques Offenbach'tan esinlendiğinden, karmakarışıkmış – bu arada, diye eklemişti Vera, Çekoslovakya'da pek yaygın olmayan ismini de annenin bu hayranlığına borçlusun. Hem Agáta hem de Maximilian'ın Fransız uygarlığının bütün ifade şekillerine duydukları ilgiyi tutkulu bir Romanist olarak ben de paylaşıyordum diyen Vera, zaten eve taşındıkları günkü ilk konuşmalarından sonraki dostluklarının da bu ilgiden doğduğunu söyledi, dedi Austerlitz, bu dostluk neticesinde de doğal olarak, diye anlatmaya devam etti Austerlitz,

Agáta ve Maximilian'a nazaran daha fazla boş zamanı olduğundan, doğumumdan sonra en azından anaokuluna başlayana kadar bana bakmayı teklif etmiş, söylediğine göre Vera bu teklifi yapmış olmaktan asla pişmanlık duymamış, çünkü daha konuşmaya bile başlamadığım zamanlar sanki kendisini herkesten iyi ben anlıyormuşum gibi hissediyormuş, sonrasında ise üç yaşlarındayken son derece hoş sohbetimle de fevkalade eğlendirmeye başlamışım kendisini. Seminarska Bahçesi'nin yamaçlarında, armut ile kiraz ağaçları arasında veya sıcak günlerde Schönborn Sarayı'nın parklarında dolaşırken Agáta ile öyle anlaştıklarından aramızda hep Fransızca konuşurmuşuz, ancak akşamüzeri eve dönünce, Vera bize akşam yemeğini hazırlarken, yani eve ve aileye ait veya çocukça konuların ağırlıkta olduğu sohbetlerimizde Çekçe'yi kullanırmışız. Bu sözünün ortasında Vera, öyle sanıyorum ki farkında olmadan, Fransızca'dan Çekçe'ye geçmişti, dedi Austerlitz, ve ne havaalanında ne devlet arşivinde, hatta yanlış bir adrese gitseydim bana pek yararı dokunmayacağından emin olduğum soruyu ezberlerken bile, Çekçe ile bir alakamın olduğu aklımın ucundan bile geçmemişken, şimdi bir mucize sonucu işitme duygusuna yeniden kavuşmuş bir sağır gibi Vera'nın söylediği hemen her şeyi anlıyordum ve bundan böyle artık sadece gözlerimi kapatıp onun hızla akıp giden çok heceli sözlerini duymak istiyordum. Günlük yürüyüşlerimizden döndükten sonra, özellikle havanın iyi olduğu mevsimlerde, diye anlatmaya devam etmişti Vera, dedi Austerlitz, en sevdiğim yer olan pencere altındaki geniş tahta banktan aşağıdaki leylak bahçesine ve kambur terzi Moravec'in terzihanesinin bulunduğu karşıdaki alçak eve bakabileyim diye Vera ilk iş olarak her zaman pencere parapetindeki sardunya saksılarını bir kenara çekermiş ve o ekmeği kesip çayı kaynatırken ben hiç susmayarak ona Moravec'in o an ne işle meşgul olduğunu, bir ceketin yıpranmış eteğini mi düzeltiğini, düğme kutusunu mu karıştırdığını yoksa bir paltoya astar mı diktiğini anlatırmışım. Ama Vera'nın dediğine

göre, en çok Moravec'in iğneyle ipliği bir kenara bırakıp büyük makasla diğer bütün malzemelerini yerine kaldırdığı, keçe örtüyle kaplı tezgâhının üstünü topladığı, ardından üstüne çift kat gazete kâğıdı serdiği ve bu gazetenin üstüne de mevsimine göre değişiklik gösteren, kimi zaman beyazpeynirle soğancıktan, kimi zaman bir bayır turpu veya soğanlı birkaç domatesten, bazen de tütsülü ringa balığından veya haşlanmış patatesten oluşan, muhakkak bütün gün iple çektiği akşam yemeğini koyduğu anı kaçırmamaya özen gösterirmişim. Şimdi kol kalıbını kutuya koyuyor, şimdi mutfağa gidiyor, şimdi birasını almış içeri giriyor, şimdi bıçağı bileyliyor, sert salamdan küçük bir parça kesiyor, birasından büyük bir yudum alıyor, elinin tersiyle dudağına bulaşan köpükleri siliyor, diye veya buna benzer şekilde, hep aynı ama yine de hep biraz da olsa farklı olarak Vera'ya her akşam terzinin akşam yemeğini tarif edermişim ve bu arada Vera sık sık kendi yemeğimi, yani tereyağlı ekmeğimi yemem için beni uyarmak zorunda kalırmış. Vera bana eşsiz gözlem sanatımı anlatırken ayağa kalkmıştı, pencereyi açarak leylak ağaçlarının bembeyaz ve sık sık açtığı, öyle ki çökmekte olan akşam karanlığında ilkbaharın ortasında kar yağmış gibi görünen karşıki evin bahçesini göstermişti bana. Duvarla çevrili bahçeden gelen tatlı koku, artık çatıların üstüne kadar çıkmış ay, şehrin alçak kesimlerinden gelen kilise çanlarının sesi ve Vera'nın uzun zaman önce vefat ettiğini söylediği Moravec'in eskiden birçok kez korla dolu ağır ütüsünü havada sallarken görüldüğü terzihanenin sarı ön cephesindeki yeşil balkon, bunlar ve daha birçok başka görüntü, dedi Austerlitz, bir bir üşüşüyordu zihnime ve nasıl ki eskiden hafızamın en derinine gömülmüş ve kilitliydilerse, şimdi de pencereden dışarı bakarken o denli parlak ve net canlanıyorlardı yine gözümde. Kısa bir süre sonra Vera tek bir söz bile etmeden, büyükteyzesinden miras kalan burma sütunlu, sayvanlı yatağın yanında annemle babamın evde olmadığı zamanlar benim uyumuş olduğum yüksek başlıklı küçük kanepenin hâlâ durduğu

odanın kapısını açtığında da aynısını yaşamaya devam ettim. Yeniay, karanlık odanın içini aydınlatıyordu, yarı aralık pencerenin kolunda beyaz bir bluz asılıydı (hatırladığım kadarıyla eskiden de genellikle orada hep öyle bir bluz dururdu, dedi Austerlitz); Vera'nın eskiden yanıma, divana oturarak Krkonose Dağları ve Bohemya Ormanı'ndan hikâyeler anlatırkenki hali geldi gözümün önüne, hikâyenin mutlu sonuna gelip de gözlüğünü çıkarıp bana doğru eğildiğinde alacakaranlıkta hayal meyal seçilen nadir güzellikteki gözleri canlandı önümde; masaldan sonra yanı başımda ders kitaplarını okurken, ben şefkatli muhafızımın ve altında oturduğu ışık dairesinin yaydığı beyazımtırak aydınlığın koruması altında olduğumu içime sindire sindire bir süre daha uyanık kalmayı seviyordum. Böyle akşamlarda birazcık gayret edince her şeyi, benim gibi odasında uykuya yattığından emin olduğum kambur terziyi, çepeçevre evi dolanan ayı, halı ve duvar kâğıdının desenlerini, hatta yüksek ocağın çinilerindeki kıldan ince çatlakları bile getirebiliyordum gözümün önüne. Bu oyundan sıkılıp da uyumak istediğimde, sadece Vera okuduğu kitabın sayfasını çevirene kadar kulak kabartırdım ve bir sonraki çevrilen sayfanın hafif hışırtısını dahi duymadan, kapının buzlu camına hakkedilmiş gelincik çiçekleri ve sarmaşıkların arasında nasıl kendimden geçtiğimi şimdi bile hissediyorum, dedi Austerlitz, daha doğrusu şimdi bunu yeniden hissediyorum. Tekrar oturma odasına dönüp yan yana oturduğumuzda titrek elleriyle bana bir bardak naneli çay uzatan Vera, yaptığımız yürüyüşlerde, Seminarska Bahçesi'nin, Chotek Parkı'nın ya da Küçük Mahalle'deki diğer yeşillik alanların dışına pek çıkmadığımızı söyleyerek konuşmasına kaldığı yerden devam etti, dedi Austerlitz. Yalnız bazen, yaz mevsiminde, bir kenarına rengârenk bir rüzgâr gülünü tutturduğumuz çocuk arabasıyla daha uzun gezintiler de yaparmışız, ta Sofie Adası'na ya da Moldau kıyısındaki yüzme okuluna gidermişiz veya Petrín Dağı'ndaki gözlem kulesine çıkarmışız. Bu kuleden bir saat, bilemedin iki saat kadar, boylu bo-

yunca ayaklarımızın altında uzanan ve o zamanlar hem çok sayıdaki kulelerin büyük bir kısmının, hem de pırıl pırıl pırıldayan nehrin üzerindeki yedi köprüsünün isimlerini ezbere bildiğimi söylediği şehri izlermişiz. O günlerde gönlümüzü okşayan bu görüntüler, demişti Vera, artık evden kolay kolay çıkamadığımdan ve bu nedenle neredeyse yeni hiçbir şeyle karşılaşmadığımdan beri, gitgide daha da netleşerek, adeta düşler olarak bana geri dönüyor. Bu sırada da sanki bir bir dioramaya, çocukken bir keresinde Reichenberg'de gördüğüm ve içindeki figürlerin gerçeğe uygunluklarını tuhaftır ki sadece aşırı küçültülmüş olmalarına borçlu olduğu o garip ve akışkan sıvıyla dolu kutuya bakıyormuş gibi hissediyorum. O gün Reichensberg'deki dioramada gördüğüm Suriye'nin sarı çölleri, Zillertal Alpleri'nin karanlık çam ormanların ardında yükselen zirveleri ya da rüzgârda uçuşan kahverengi bir pelerin giymiş olan şair Goethe'nin Weimar'da, tepesine bavulların sıkıca bağlanmış olduğu posta arabasına bindiği, bu dioramada ebedileşen an kadar harikulade bir şeyi ömrümde bir daha hiç görmedim. Şimdi ise çocukluk dönemimden kalma bu anılar, Šporkova'dan beraberce çıktığımız gezilerin anılarıyla birleşmiş durumda. İnsanın anıları tekrar canlanınca, bazen sırça bir dağın ardından geçmiş zamanlara bakıyormuş gibi oluyor ve şimdi sana bunları anlatırken, dedi Vera, gözlerimi kapattığımda ikimizi, anormal bir şekilde büyümüş iki gözbebeğine indirgenmiş olarak, Petrín Dağı'ndaki gözlem kulesinden aşağı, teleferiğin şişman bir tırtıl gibi yavaş yavaş yukarı tırmandığı yeşil tepeye bakarken görüyorum ve bu sırada çok daha uzakta, şehrin diğer ucunda, Vyšehrad'ın eteklerindeki evlerin arasından senin özlemle beklediğin tren de görünüyor ve ağır ağır, ardında beyaz bir buhar bulutu bırakarak, nehrin üstündeki köprüden geçiyor. Bazen, hava müsait olmadığında, demişti Vera, Otylie Teyzemi dünya savaşından önce işletmeye başladığı ve kutsanmış bir ev veya bir tapınak gibi dingin, her türlü dünyevi düşünceyi yok eden bir havaya sahip Šeríková'daki eldiven dükkânında

ziyaret ederdik. Otylie Teyze çıtı pıtı, bekâr bir kadındı. Çıkarılıp takılabilen bembeyaz bir dantel yakası olan siyah ipekten piliseli bir elbise giyerdi ve buram buram müge kokardı her zaman. Kendi deyişiyle saygıdeğer hanım müşterilerinden biriyle ilgilenmediği zamanlar, pamuk ipliğinden örülmüş günlük kullanıma uygun eldivenlerin yanı sıra, kadife veya güderiden yapılmış, Paris ve Milano'dan gelme son derece şık modellerin de olduğu yüzlerce, hatta belki de binlerce çift eldiven arasında, kendisinin oluşturduğu, onyıllardır tarihin bütün dönüm noktaları boyunca başarıyla sürdürdüğü ve sadece kendisinin gerçekten anladığı bir eldiven düzeni ve hiyerarşisini bundan sonra da dur durak bilmeden sürdürmekle meşguldü. Ama biz ziyaretine geldiğimizde, demişti Vera, o zaman sadece seninle ilgilenirdi, sana sağı solu gezdirir, üstelik çok kolay sürülebilen düz çekmeceleri açıp içlerinden art arda bütün eldivenleri çıkarmana izin vermekle kalmaz, onları sana denettirirdi de ve bu arada sanki daha o zamanlar seni ileride dükkânı miras bırakacağı kişi olarak görüyormuş gibi, sana sabırla bütün modellerin özelliklerini anlatırdı. Ayrıca üç buçuk yaşındayken, çok sevdiğin kadife bir eldivenin üzerindeki küçük, simsiyah parlayan malakit taşlarını kullanarak sayı saymayı da Otylie Teyzem'den öğrendiğini çok iyi hatırlıyorum, demişti Vera, dedi Austerlitz, ve ardından *jeden, dve, tri,* diye saymaya başlamıştı, ben de *ctyri, pet, šest, sedm,* diye devam etmiştim ve bu sırada kendimi emin olmayan adımlarla buzda yürüyen biri gibi hissetmiştim. Šporkova'daki bu ilk ziyaretim sırasında o kadar heyecanlıydım ki, bugün artık Vera'nın bütün hikâyelerini ayrıntısıyla hatırlamam mümkün değil, dedi Austerlitz, ama öyle sanıyorum ki, söz bir şekilde dönüp dolaşıp Otylie Teyze'nin eldiven dükkânından Agáta'nın kariyerinin başlangıcından beri hayali olan Olympia rolünde 1938 yılının sonbaharında Prag'da ilk sahneye çıktığı Stavovske Tiyatrosu'na geldi. Ekim ayının ortasında, bütün oyuncular operetteki rollerini ezberledikten sonra, seninle genel prova-

ları izlemeye gittik diyen Vera, bütün yol boyunca durmadan konuştuğum halde sahne girişinden tiyatroya adım atar atmaz aniden huşu dolu bir sessizliğe gömüldüğümü anlattı. Provalarda az çok rasgele sıralanmış sahneler oynanırken ve daha sonra tramvayla eve dönerken de aşırı suskun ve içime kapanıkmışım. İşte Vera'nın daha çok laf arasında söylemiş olduğu bu sözü, beni ertesi sabah kalkıp Stavovske Tiyatrosu'na gitmeye sevk etti, dedi Austerlitz, ve epey iyi bir bahşiş vererek kapıcıdan o aralar onarımda olan tiyatro salonunun resimlerini çekme iznini kopardıktan sonra tam kubbenin merkezinin altında uzun süre yalnız başıma yerde oturdum. Yaldızlı süslemeleri alacakaranlıkta pırıl pırıl parlayan localar, dört bir yanımda yukarı doğru sıralanıyordu; karşımda uzanan, bir zamanlar Agáta'nın durmuş olduğu ön sahne, feri sönmüş bir göz gibiydi. Ve Agáta'nın sahneye çıkışıyla ilgili içimde silik de olsa ufacık bir anı bulmaya çabaladıkça, tiyatro salonu gitgide daralıyor, duvarları üstüme üstüme geliyormuş gibi hissettim, sanki büzüşüp küçücük kalmış, parmak çocuk gibi bir mahfazanın veya kadife kaplı bir kutunun içinde kapalı oturuyormuş gibiydim. Ancak bir süre sonra kapalı perdenin ardından hızla biri geçip de ağır kumaş parçasını dalgalandırdığında, işte ancak o zaman, dedi Austerlitz, gölgeler kımıldanmaya başladı ve aşağıda, orkestra çukurunda, smokinli, böceğe benzeyen orkestra şefini ve çeşitli çalgılarının ayarlarıyla uğraşan başka siyah figürler görür gibi oldum, akort edilen aletlerin birbirine karışan seslerini duydum ve sanki birden bir çalgıcının başı ile bir kontrbasın kolu arasından, parke zemin ile perdenin alt köşesi arasındaki aydınlık ışık şeridinde sim işlemeli, gök mavisi bir ayakkabı gördüm. Aynı günün akşamında Vera'yı Šporkova'da ikinci kez görmeye gittiğimde ve kendisi benim sorum üzerine Agáta'nın Olympia kostümünün altına gerçekten de böyle gök mavisi, sim işlemeli ayakkabılar giydiğini doğruladığında, beynimin içinin adeta parçalandığını hissettim. Vera, Stavovske Tiyatrosu'ndaki genel provadan son derece etki-

lenmiş göründüğümü söyledi, tahminine göre bu, her şeyden evvel benim Agáta'nın bir peri kızı kadar büyüleyici, ama bana tamamen yabancı birine dönüşmüş olmasından korkmamdan ileri geliyordu ve o bunu söyler söylemez, dedi Austerlitz, içim o güne kadar duymadığım bir acıyla dolu olarak Vera'nın yatağının ayakucundaki divanda yattığımı, uyku saatim çoktan geçmiş olmasına rağmen karanlıkta gözlerim ardına kadar açık, saat kulelerinin her çeyrek saatte bir vuruşunu dinleyerek Agáta'nın eve dönmesini beklediğimi, sonunda onu öbür dünyadan getiren arabanın sesini duyduğumu, onun nihayet odama girip parfüm ve sahne tozu karışımından oluşan, dağılmaya yüz tutmuş garip bir tiyatro kokusu yayarak yanıma oturduğunu hatırladım. Önden sımsıkı bağlanmış, kül grisi, ipek bir korsaj giymiş, ama yüzünü seçemiyorum, sadece hemen teninin önünde uçuşan, süt beyazında, renk renk harelenen ince bir tül benzeri bir şey görüyorum, dedi Austerlitz, derken alnımı okşarken sağ omzundan aşağı şalı kayıyor. – Prag'daki üçüncü günümde, diye anlatmaya devam etti Austerlitz biraz kendini topladıktan sonra, sabah erkenden bir tepenin üzerinde yer alan Seminarska Bahçesi'ne çıktım. Vera'nın anlattığı kiraz ve armut ağaçları kökünden kesilmişti ve onların yerine daha uzun süre meyve vermeyecek olan, dalları henüz zayıf yeni ağaçlar dikilmişti. Yol, çiy düşmüş çimenlerin arasından kıvrılarak yokuş yukarı devam ediyordu. Yarısında şişman, kısa boylu, yaşlılıktan artık dizlerinde derman kalmadığından olacak arada bir duraklayıp kaşlarını çatarak yere bakaduran, açık kızıl rengi bir köpeği gezdiren yaşlı bir hanıma rastladım. Köpeği görünce Vera ile çıktığımız yürüyüşlerde, hemen hepsine telden bir ağızlık takılmış olan ve belki de bu nedenle gücenmiş ve öfkeli görünen küçük köpekleriyle dolaşan böyle yaşlı kadınlarla çok karşılaştığımızı hatırladım. O gün öğlene kadar güneşin altında bir bankta oturdum ve Küçük Mahalle'deki evlerle Moldau'nun ardında uzanan, tıpkı bir tablonun üzerindeki vernikte olduğu gibi her tarafında gelip geçmiş zamanın

bıraktığı eğri büğrü çatlaklar ve yarıklar uzanıyormuş gibi görünen şehir panoramasını seyrettim. Sırrına varılamaz yasalarla oluşan bu desenin ikinci bir örneğini, dedi Austerlitz, bundan kısa bir süre sonra, Vera'dan öğrendiğime göre, çocukken severek tırmandığım, çok dik bir yerde tutunmayı başarmış bir kestane ağacının iç içe geçmiş kökünde gördüm. Yüksek ağaçların altında yetişen por-

suk ağaçları da bana pek tanıdık geldi, en az çukurluğun dibindeki serin hava ya da o nisan gününde artık geçmiş de olsalar, ormanın her yanını kaplayan dağ laleleri kadar tanıdık, hem şimdi yıllar önce Hilary ile kırlara yaptığımız gezintilerden birinde, kendimizi aniden Gloucestershire' da her şeyiyle Schönborn Bahçesi'ne benzeyen bir parkın kuzey yamacında bulduğumuzda, neden birdenbire dilim tutulmuş gibi kalakaldığımı da anlamıştım – ince tüylü yaprakları ve mart ayında açan o kar beyazı çiçekleriyle her yanı kaplamıştı *anemone nemorosa*. – Austerlitz 1997 yılının o kış akşamında, içyüzünü asla öğrenemeyecekmi-

şim gibi gelen bir sessizliğin kapladığı Alderney Street'teki evde otururken hikâyesinin bir bölümünü daha böyle bitirdi, beyaz dağ lalesinin bilimsel adıyla. Gazocağının

mavi, muntazam alevleri arasında belki on beş dakika, bilemedin yarım saat daha oturduk, sonra Austerlitz ayağa kalkarak bu saatten sonra artık geceyi onun evinde geçirmemin daha iyi olacağını söyledi, bunu der demez de önüme düşüp merdivenlerden yukarı çıkarak beni zemin kattaki gibi neredeyse tamamı boş olan bir odaya götürdü. İçeride duvar boyunda bir çeşit portatif karyola vardı, ama iki ucunda iki sap olduğundan bir sedyeye benzediği de söylenebilirdi. Yatağın yanında Château Gruaud-Larose'un logosunu taşıyan tahta bir kutu duruyordu ve kutunun üstünde, bir abajurun yumuşak ışığı altında, bir su bardağı, bir sürahi ve bakalit kaplamalı eski bir radyo yer alıyordu. Austerlitz iyi geceler dileyerek kapıyı hafifçe ardından kapattı. Pencerenin başına gittim, dışarıya, ıssız Alderney Street'e baktım, yine odanın ortasına döndüm, yatağa otur-

dum, ayakkabı bağlarımı çözdüm, yan odada kıpırtılarını duyduğum Austerlitz'i düşündüm ve sonra bir kez daha başımı kaldırınca odanın loş ışığında, şöminenin üstünde, hepsi farklı şekillendirilmiş, en fazla beş-altı santim yüksekliğinde olan bakalit kaplamalı yedi kutucuğu gördüm. Hepsini bir bir açıp lambanın altına tutunca, her birinin içinde bu evde canından olmuş –Austerlitz öyle demişti ya– bir gece kelebeğinin ölüsünün olduğunu gördüm. Bunlardan bir tanesinin, desenlerinin dokuma sırrını kimsenin anlayamayacağı kanatları kapalı, tüy gibi hafif, fildişi rengindeki bir yaratığın, bakalit kutucuğunu hafifçe sallayarak sağ elimin içine düşmesini sağladım. Sanki son bir engelin üzerinden atlayacakmış gibi gümüş rengi pullarla kaplı gövdesinin altına kıvırdığı bacakları o denli inceydi ki, onları zar zor seçilebiliyordum. Bütün vücudu üzerinde yüksek bir kavis çizen duyargası da görünmezliğin sınırında titreşiyordu. Buna karşılık belki de yıllar önce ölmüş, ama hiçbir şekilde tahribata uğramamış bu gece yaratığının, yine dar mezarına koymadan önce uzun uzun incelediğim pörtlek, donuk, simsiyah gözü pek belirgindi. Yatmadan önce yatağın yanındaki Bordeaux kutucuğunun üstünde duran radyoyu açtım. Yuvarlak camının altındaki ışıklı levhada çocukken bana her zaman çok egzotik gelen şehir ve istasyonların isimleri göründü – Monte Ceneri, Roma, Lyublyana, Stockholm, Beromünster, Hilversum, Prag ve daha niceleri. Radyonun sesini çok hafif açtım, uzaklarda, uzayın derinliklerinde yayılan, anlayamadığım bir lisana kulak verdim, bir kadındı konuşan, sesi bazen dalgalar arasında kayboluyor, sonra yine ortaya çıkıyor ve bilmediğim bir yerlerde bir Bösendorfer ya da Pleyel'in tuşları üstünde dolaşan ve rüyalarıma kadar eşlik edecek nağmeler çıkartan iki usta elin çaldığı parçayla –galiba Bach'ın *Wohltemperiertes Klavier*'liydi– karışıyordu. Sabah uyandığımda sık gözlü pirinç hoparlörden sadece çok zayıf bir hışırtı geliyordu. Bundan kısa bir süre sonra, kahvaltıda, bu gizemli radyonun bahsini açınca Austerlitz gece çöker çökmez havada uçuşmaya

başlayan ve bizim sadece çok azını yakalayabildiğimiz seslerin tıpkı yarasalar gibi kendilerine has, gün ışığından sakındıkları bir yaşam sürdüklerine inandığını söyledi. Son yıllarda geçirdiğim uykusuz gecelerde, diye devam etti, Budapeşte, Helsinki veya La Coruña'daki spikerleri dinlerken, bu seslerin çok yukarılarda dalgalar halinde ilerlediğini görürdüm ve keşke daha şimdiden onların yanında olabilseydim, diye düşünürdüm. Ama hikâyeme geri dönecek olursak... Schönborn Bahçesi'nde yaptığım yürüyüşün ardından, yine dairesinde otururken, Vera bana ilk kez uzun uzun anne ve babamı anlattı, kimlerden olduklarını, nasıl bir yaşam sürdürdüklerini –tabii bildiği kadarıyla– ve beraber kurdukları hayatın sadece birkaç yıl içinde nasıl yok edildiğini. Annen Agáta, diye başlamıştı sanırım konuşmasına Vera, dedi Austerlitz, esmer, hafif melankolik görünümüne rağmen umut dolu, hatta bazı bazı gamsız bile denebilecek bir kadındı, bu konuda Sternberg'de daha Avusturyalıların egemenliği altındayken kurmuş olduğu bir fes ve ev terlikleri imalathanesine sahip olan, karşılaştığı her türlü tersliği kendine hiç dert etmeden geçiştirmesini bilen yaşlı babası Austerlitz'e çekmişti. Kızını ziyaret ettiği bir gün onun, Mussolini'nin adamları Doğu dünyasına özgü feslere benzeyen başlıkları takmaya ve İtalya'dan gelen siparişleri artık neredeyse yetiştiremez duruma geldiğim günden beri işlerim hiç de küçümsenmeyecek kadar iyi gidiyor, diye konuştuğunu duymuştum. O günlerde opera ve operet şarkıcısı olarak umduğundan çok daha kısa bir sürede sanat çevrelerinin takdirini kazanmış olan Agáta da iyice başı döndüğünden er ya da geç daha güzel günlerin geleceğine inanıyordu, oysa ki Maximilian, aynı Agáta gibi şen bir mizaca sahip olmasına rağmen, kendisini tanıdığımdan beri, diye anlatmıştı Vera, dedi Austerlitz, Almanya'da iktidarı ele geçiren türediler ile onların yönetimi altında hiç sonu gelmeyecekmiş gibi çoğalan ve kendisinin resmen tüylerini ürperttiklerini söylediği birlik ve insan topluluklarının, daha en başından kendilerini körü körüne bir fetih ve yok

etme tutkusuna kaptırdıklarından emindi ve ona göre bu tutkunun odak noktasında, radyo dinleyen herkesin de duyabileceği gibi, Alman şansölyenin konuşmalarında hiç ağzından düşürmediği sihirli "bin" kelimesi yer alıyordu. Kısık bir ses, Almanlara bas bas bağırarak uluslarının büyüklüğünün bin, on bin, yirmi bin, bin kere bin, binlerce kez bin ile ölçülebileceğini bellettirdi, ama bu aynı zamanda onları bekleyen çöküşü de hazırladı, derdi Maximilian. Yine de Maximilian, Alman halkının bir başkası tarafından büyük felaketine sürüklendiğine kesinlikle inanmıyordu, demişti Vera, diye anlatmaya devam etti Austerlitz, Maximilian'a göre bu felaket, gerek her bir ferdin kendi içinde yaşattığı ütopik bir arzu, gerekse aile içinde ortak beslenen birtakım duygular zemininde daha en baştan beri böylesine sapkın bir hal alarak kendi kendini yaratmıştı ve ancak ondan sonra içsel taşkınlığının simgesel temsilcileri olarak, Maximilian'ın deyişiyle topu akılsız ve tembel adamlar olan Nazi devlet büyüklerini ortaya çıkarmıştı. Maximilian 1933 yazının başında yaşadığı bir olayı da sık sık anlatırdı, diye o günleri hatırlamaya devam etmişti Vera, dedi Austerlitz, söylediğine göre bir gün Teplitz'deki bir sendika toplantısından sonra Krušné Dağları'nın iç kesimlerine doğru yoluna devam etmiş ve mola verdiği bir hanın bahçesinde dağa günlük gezintiye çıkmış ve gerekli alışverişi Alman tarafında kalan bir köyde yapmış olan birkaç kişiye rastlamış. Aldıkları arasında yeni bir bonbon çeşidi de varmış, ahududu renginde, şeker şerbeti içinde kaynatılmış, yani sahiden insanın ağzında eriyen bir gamalı haç. Bu Nazi şekerlemelerini görür görmez, demiş Maximilian, Almanların ağır sanayiden insanın midesini bulandıran bu tür ürünlerin imalatına kadar bütün üretim sistemini yeniden düzenledikleri kafasına dank etmiş, hem de söylediğine göre birinin buyruğu üzerine yapmıyorlarmış bunu, tam tersine her bir üretici tek başına aldığı bir kararla, ulusal yükselişten duyduğu coşkuyla bu düzenlemeye katılmış. Vera bunun dışında Maximilian'ın genel gidişatı daha iyi değerlendirebilmek için

otuzlu yıllarda birçok kez Avusturya ve Almanya'ya gittiğini de anlattı, dedi Austerlitz, ve Maximilian'ın Nürnberg'e yaptığı bir gezinin sonunda, partisinin kongresi için gelen Führer'e düzenlenen baş döndürücü karşılama törenini bütün ayrıntılarıyla nasıl canlı bir şekilde tasvir ettiğini çok iyi hatırladığını söyledi. Führer'in gelişine daha saatler varken bütün Nürnbergliler ve her bir yandan, sadece Franken veya Bavyera'dan değil, Holstein'dan Pomeranya'ya, Silezya'dan Kara Orman'a kadar ülkenin dört bir köşesinden gelen insanlar, önceden belirlenmiş güzergâh boyunca dip dibe sıkışmış, heyecanlı bir sabırsızlıkla bekleşiyormuş, derken aniden kopan çığlıklar ve alkışlar arasında ağır Mercedesler görünmüş ve yukarı çevrilmiş, pırıl pırıl parlayan yüzler ile özlemle öne doğru uzatılan kollar deryasını ikiye bölen yoldan ağır ağır ilerlemişler. Maximilian tek bir vücut haline gelen ve garip kasılmalar ve devinimlerle sarsılan bu kalabalığın içinde kendini biraz sonra öğütülüp dışarı atılacak yabancı bir madde gibi hissettiğini söylemiş Vera'ya. Lorenz Kilisesi'nin önündeki yerinden kortejin dalgalanan halkın arasından kendine zar zor yol açarak eski şehre doğru ilerlemesini izlemiş. Şehrin bu bölgesinin sivri çatılı evleri, pencerelerden salkım salkım sarkan sakinleriyle, Maximilian'ın deyişiyle uzun süredir ümitle beklenen Kurtarıcı'nın nihayet geldiği tıkabasa dolu bir gettoyu andırıyormuş. Maximilian bu karşılama törenini her anlattığında, diye devam etmişti Vera, daha sonraları Münih'te bir sinemada izlediği sansasyonel kongre filmini de anmadan edemezdi; dediğine göre bu filmi gördükten sonra, Almanların bütün dünyanın maskarası olmuş olmayı asla hazmedemedikleri için kendilerini dünyayı mesihleştirmek üzere seçilmiş bir halk olarak görmeye başladıkları konusunda hiçbir şüphesi kalmamış. Derin bir huşu içinde donakalan izleyiciler, önce Führer'in uçağının bulutlar arasından çıkarak yavaş yavaş yere inişine tanık olmuşlar; ardından Maximilian'ın deyişiyle bütün bir ulusun yüreğine işleyen bir yas marşı eşliğinde Hitler, Hess ve

Himmler'in yeni devlet iktidarının bir sürü hareketsiz Alman bedeninden oluşturduğu, yolun iki tarafında hizaya girmiş askerî saflar arasında ağır ağır yürüdüğü şehitleri anma merasiminde, herkesin paylaştığı trajik geçmişin hatıraları tazelenmiş bir daha; sonra da beyazperdeyi vatan için can vermeye gönüllü savaşçılar ve meşalelerin ışığı altında gizemli gizemli sallanarak gecenin içinde ilerleyen sürüyle bayrak kaplamış; ama görüntüler sadece bundan ibaret değilmiş, Maximilian'ın anlattığına göre, demişti Vera, şafak sökerken kuşbakışı çekilmiş, ta ufka kadar uzanan beyaz bir çadırkent de görülüyormuş ve hava biraz daha aydınlanınca bu çadırlardan teker teker, çifter çifter veya küçük gruplar halinde Almanlar dışarı çıkmış ve gitgide daha da büyüyen sessiz bir kafile halinde aynı yönde ilerlemeye başlamışlar, sanırsın ki, demişti Maximilian, ulu bir sesi takip ediyorlar ve çölde geçirilen uzun yıllardan sonra nihayet Vaat Edilen Topraklar'a gitmek üzere yola koyulmuşlar. Maximilian'ın bu sinema serüveninden sadece birkaç ay sonra, Viyana'daki Kahramanlar Meydanı'na akın eden yüz binlerce Avusturyalıyı, onların üzerimize kocaman bir dalga gibi çöken, saatler süren bağırış çağırışlarını duyduk radyodan, demişti Vera. Maximilian'ın dediğine göre, burada toplanan halkın kolektif paroksizmi, diye devam etmişti, olayların dönüm noktasını oluşturuyordu. Tüyler ürpertici uğultusu hâlâ kulaklarımızda yankılanırken, daha yaz geçti demeden, Avusturya'dan sürülen ve sürülmeden önce eski hemşehrileri tarafından son kuruşlarına kadar soyulan ilk kaçaklar boy gösterdi Prag'da ve bu gurbet ellerde geçinebilme umuduyla, her ne kadar bu umutlarının boşa çıkacağının farkında olsalar da, seyyar satıcı olarak kapı kapı dolaşıp saç tokalarıyla kurdeleler, kurşunkalemle mektup kâğıtları, kravatlar ve daha nice başka tuhafiye satmaya başladılar, tıpkı bir zamanlar Galiçya, Macaristan ve Tirol'de sırtlarında küfeleriyle köy köy dolaşan ataları gibi. Kapımıza gelen bu satıcılardan birini hâlâ hatırlıyorum, demişti Vera, dedi Austerlitz, Saly Bleyberg adındaki bu adam söyle-

diğine göre, iki dünya savaşı arasındaki dönemde Praterstern civarındaki Léopoldstadt'da bir garaj işletmişti ve Agáta karşılıklı birer kahve içmek için kendisini eve davet edince Avusturyalıların vicdansızlığına dair korkunç hikâyeler anlatmıştı bize: işyerini Bay Haselberger diye birine devretmeye nasıl zorlandığını, sonra zaten cüzi miktarda olan satış parasının da ne şekilde dolandırıldığını, nasıl bankadaki mevduatından ve kıymetli evraklarından edildiğini ve ardından Steyr marka arabasına el konulduğunu, en sonunda da ailesinin ve kendisinin holde bavullarının üstünde oturmuş, çakırkeyif kapıcı ile boşalttıkları evi görmeye gelen genç, belli ki yeni evli çiftin arasındaki pazarlıkları dinlemeye mecbur kaldıklarını. Çaresiz bir öfkeyle elindeki mendili mıncıklayıp duran zavallı Bleyberg'in bu anlattıkları en kötü beklentilerimizi bile aşmasına rağmen ve Münih Antlaşması'ndan beri durum tamamen ümitsiz bir hal almış olsa da Maximilian, belki partide işler asıl şimdi büyük ivedilik kazandığından veya hukukun insanı koruduğuna dair inancından mümkün olduğunca vazgeçmek istemediğinden kışın tamamını Prag'da geçirdi. Agáta ise Maximilian ne kadar ısrar ederse etsin, Fransa'ya önden gitmeye razı gelmedi, yani olaylar *öyle gelişti ki, o günlerde son derece* büyük bir tehlike altında bulunan baban, demişti Vera, dedi Austerlitz, ancak 14 Mart günü ikindi vakti, deyiş yerindeyse son dakikada, Ruzine'den Paris'e yalnız uçmak zorunda kaldı. Bizimle vedalaşırken, demişti Vera, üstünde erik rengi muhteşem bir kruvaze takım, başında ise yeşil bantlı, geniş kenarlı bir fötr şapka olduğunu hâlâ hatırlarım. Ertesi sabah, gün henüz doğmuştu ki, Almanlar kendilerini adeta yoktan var ediyormuş gibi görünen şiddetli bir tipinin ortasında Prag'a girdi ve tankları köprüyü geçip Narodní'den yukarı çıkarken bütün şehir derin bir sessizliğe gömüldü. O günden itibaren insanlar kendi kabuğuna çekildi, yürüyüşleri bile değişti, daha ağır, uykudaymış gibi yürümeye başladılar, artık kime ve nereye gideceklerini bilmiyor gibiydiler. Ama bizi asıl yıldıran, demişti Vera,

dedi Austerlitz, trafik akışının hiç vakit kaybetmeden sağ şeride alınması oldu. Ne zaman bir aracın yolda sağ yönden gittiğini görsem, yüreğim sızlardı, çünkü o zaman aklıma hep, bundan böyle sahte bir dünyada yaşamak zorunda olduğumuz gelirdi. Ama şu da bir gerçek ki, diye devam etmişti Vera, Agáta yeni rejimin altında yaşamını sürdürmekte haliyle benden daha çok zorlanıyordu. Almanlar, Yahudi halkının uymak zorunda olduğu yasaları çıkardığından beri artık sadece belli saatlerde alışverişe çıkabiliyordu; taksiye binemiyor, tramvayda sadece son vagonda yolculuk edebiliyor, ne bir pastaneye ne bir sinemaya ne de bir konsere gidebiliyor veya herhangi başka bir topluluğa karışabiliyordu. Kendisi de artık sahneye çıkamıyordu ve o kadar sevdiği Moldau Nehri'nin kıyılarında, bahçelerde ve parklarda dolaşması da kendisine yasaklanmıştı. Bir keresinde yeşil olan hiçbir yere gidemiyorum artık, demişti ve ardından, hiçbir şey düşünmeden, öylesine bir vapurun güvertesinde durmanın ne denli güzel olduğunu ancak şimdi anlıyorum, diye eklemişti. Gün geçtikçe daha da uzayan kısıtlamalar listesi –Vera'nın kısa sürede park tarafında kalan kaldırımlarda yürümenin, bir çamaşırhane veya kuru temizlemeciye girmenin veya umumi bir telefonu kullanmanın da yasaklandığını söyleyen sesi hâlâ kulağımda, dedi Austerlitz–, Agáta'yı çıldırmanın eşiğine getirmişti. Şu odada bir aşağı bir yukarı yürür, parmakları açık eliyle alnına vura vura ve kelimeleri bir bir heceleyerek bağırırdı: Ak lım al mı yor! Ak lım al mı yor! Hiç bir za man da al ma ya cak!! Yine de mümkün olduğu zamanlar hemen şehre iner, başvurabileceği her makama başvurur, Prag'da yaşayan kırk bin Yahudi'ye açık tek postanede saatlerce bir telgraf göndermek için sıra beklerdi; bilgi toplar, bağlantılar kurar, paralar yedirir, onay ve teminatlar bulup getirirdi ve akşam eve dönünce gece yarılarına kadar düşünür, bir çıkar yol arardı. Ama ne kadar çok çabalarsa çabalasın, zaman geçtikçe yurtdışına çıkış iznini alabileceğine dair ümitleri yavaş yavaş söndü ve sonunda, yazın ortasında, her yerde artık savaşın yakın

olduğunun, çıkmasıyla beraber yasakların daha da ağırlaştırılacağının konuşulmaya başlandığı vakitler, tiyatrodan bir arkadaşının aracılığıyla o aylarda Prag'dan Londra'ya tek tük kalkan çocuk sevkıyatlarından birine adını yazdırmayı başardı, diyen Vera, annemin en azından beni İngiltere'ye göndermeye karar verdiğini anlattı, dedi Austerlitz. Agáta'nın çabalarının bu ilk semeresini almaktan dolayı hissettiği heyecanlı sevinç, diye hatıralarını anlatmaya devam eden Vera, dedi Austerlitz, benim, daha beş yaşını bile doldurmamış, sürekli sakınılan bir çocuğun, önce uzun tren yolculuğunda, ardından yabancı bir ülkede yabancı insanlar arasında yalnız kalınca kendini nasıl hissedeceğini düşündükçe, endişe ve kederle gölgeleniyormuş. Öte yandan, demişti Vera, Agáta artık ilk adım atıldığına göre yakında kendisi için de bir çıkış yolu bulacağından emin olduğunu ve sonra hep beraber Paris'te yaşayacağınızı söyler dururdu. Böylece bu arzusu ile sorumsuzca affedilmez bir şey yapıyor olmanın korkusu arasında sıkışmış, tereddütler içinde kıvranıyordu ve kim bilir, eğer hemen Prag'dan ayrılman gerekmeseydi, bir-iki gün daha geç yola çıksaydın, belki de seni hiç gönderemeyebilirdi. Wilson Garı'ndaki veda saatini ancak hayal meyal hatırlıyorum, diyen Vera biraz düşündükten sonra, eşyaların küçük bir deri bavulda toplanmıştı ve bir sırt çantasında da biraz yolluk vardı, diye devam etmişti *–un petit sac à dos avec quelques viatiques,* diye Fransızcasını tekrar eden Austerlitz, şimdi biliyorum, Vera'nın bu sözleri, ondan sonraki bütün hayatımın özetiydi aslında, dedi. Vera ayrıca beni emanet ettikleri on iki yaşındaki bandoneonlu kızı, son anda satın alınan, üzerinde Chaplin'in resminin olduğu bir defteri, geride kalan ailelerin çocuklarının ardından salladığı, havalanmakta olan bir güvercin sürüsünü andıran beyaz mendilleri ve trenin ağır ağır harekete geçtikten sonra aslında gardan ayrılmadığı, aksine camla örtülü perondan çıktıktan sonra, daha pek fazla uzaklaşmadan, herkesi aldatarak yerin altına gömüldüğü gibi garip bir izlenime kapıldığını hatırlıyordu. Nitekim Agáta da

bu günden sonra tamamen değişti, diye devam etmişti sözlerine Vera, dedi Austerlitz. Bütün zorluklara inat, içinde koruduğu birazcık neşe ve ümidi, artık belli ki bir türlü engellemeyi başaramadığı bir melankoli örtüverdi. Galiba para yedirerek kendini buradan kurtarmayı bir kez daha denedi, dedi Vera, ama sonra artık neredeyse hiç evden dışarı çıkmaz oldu, pencereleri bile açmaktan çekinirdi, saatlerce hiç kımıldamadan salonun en karanlık köşesindeki mavi kadife koltukta oturur veya elleriyle yüzünü kapatır, kanepede yatardı. Artık sadece bundan sonra olacakları bekliyordu, özellikle de İngiltere veya Paris'ten mektup bekliyordu. Elinde Maximilian'a yazdığı mektupları gönderebileceği üç adres vardı –biri Odéon'daki bir otelin, bir diğeri Glacière Metro İstasyonu civarındaki küçük bir dairenin, üçüncüsü de şimdi artık adını hatırlayamadığım bir semtteki ikinci bir dairenindi– ve Agáta farkında olmadan, adresleri yanlış bir zamanda karıştırmış ve böylece mektupların ardının kesilmesine sebep olduğu düşüncesiyle yiyip bitiriyordu kendini, ama aynı zamanda Maximilian'ın kendisine göndermiş olduğu mektuplara, daha Prag'a gelir gelmez gizli servisin el koyuyor olabileceğinden de şüphelenip endişeler içinde kıvranıyordu. Gerçekten de Agáta'nın Šporkova Sokağı'nda yaşadığı dönemde, yani 1941 yılının kışına kadar posta kutusu hep boş kaldı, sanki bir keresinde Agáta'nın bana söylemiş olduğu gibi, tam da bütün ümitlerimizi bağlamış olduğumuz mesajlar ya yanlış iletiliyor ya da çevremizde uçuşan kötü ruhlar tarafından emilip tüketiliyordu. Agáta'nın o zamanlar garipsemiş olduğum bu sözünün, demişti Vera, o aralar Prag şehrini sindiren görünmez zulümleri ne denli doğru anlattığını çok sonra, Almanların egemenliği altında hukukun ne denli büyük ölçüde soysuzlaştırıldığını, onların gece gündüz Petschek Sarayı'nda, Pankrác Cezaevi'nde ve şehir dışında Kobylisy'de uyguladıkları şiddeti öğrendiğimde anladım. Hafif bir kabahat için, iktidardaki rejimin koyduğu kuralların en ufak ihlali için bile, insan bir yargıcın karşısında kendini savunmaya ancak doksan

saniye kadar bir zaman bulduktan sonra, idama mahkûm edilebiliyordu ve mahkeme salonunun hemen bitişiğinde yer alan infaz odasında, tavanında bir köşeden diğer köşeye uzanan demir putrelde, gerekirse orada asılı cansız bedenler biraz sıkıştırılarak, derhal asılabiliyordu. Bu baştan savma prosedürlerin faturası, aylık taksitler halinde ödenebileceği notuyla beraber, asılan veya giyotinde başı kesilen tutuklunun ailesine gönderiliyordu. O zamanlar henüz bütün bunlardan dışarı pek fazla bir şey sızmasa da, Almanlardan duyulan korku bütün şehre sinsice ilerleyen bir miyasma gibi yayılıyordu. Agáta onun kapalı pencereler ve kapılardan bile içeri girerek insanın nefesini kestiğini söylüyordu. Şimdi savaşın çıkmasından sonraki iki yılı düşündüğümde, demişti Vera, dedi Austerlitz, o günlerde sanki her şey bir girdaba kapılmış ve döne döne hep daha büyük hızla aşağı çekilmiş gibi hissediyorum. Radyoda spikerler garip, gırtlaktan gelen keskin bir sesle, Alman ordusunun ardı arkası kesilmeyen zaferlerinin haberlerini veriyordu; kısa bir sürede bütün Avrupa kıtasını işgal eden bu ordunun her harekâtı, Almanlara tek bir şey düşündürüyordu, o da bu "seçilmiş" halka mensup oldukları için son derece parlak kariyerlere sahip olacakları bir dünya imparatorluğu kuracaklarını. Öyle sanıyorum ki, demişti Vera, dedi Austerlitz, ardı ardına zaferlerin yaşandığı bu yıllarda Almanlar arasındaki son kuşkucu kişiler bile bir nevi yükseklik sarhoşluğuna kapılmışlardı, biz alt edilenlere gelince, deyiş yerindeyse deniz seviyesinin altında yaşıyor ve SS'lerin bütün ülkenin ekonomisine nüfuz etmelerini ve bütün işyerlerinin ardı ardına Alman yeddieminlere devredilmesini izlemek zorunda kalıyorduk. Sternberg'deki fes ve ev terlikleri fabrikası bile Arileştirildi. Agáta elinde kalanlarla ancak kıt kanaat geçinebiliyordu. Bankadaki birikmiş yatırımları da, düzinelerce maddeden oluşan sekiz sayfalık bir servet bildirim belgesi vermeye mecbur bırakıldıktan sonra donduruldu. Tablo veya antika eserler gibi değerli eşyaları elden çıkarması da kesinlikle yasaklanmıştı ve bir keresin-

de eli titreyerek bana işgal güçlerinin bu resmî tebligatlardan birinde yer alan ve bu emirlere aykırı davranıldığı takdirde hem ilgili Yahudi'nin hem de malı satın alan kişinin en ağır şekilde cezalandırılacağını söyleyen bir bölümü gösterdiğini de çok iyi hatırlıyorum, demişti Vera. İlgili Yahudi, diye bağırmıştı Agáta, sonra da eklemişti: Ne biçim yazı bu böyle! İnsanın görünce gözü kararıyor! Sanırım 1941 sonbaharının son günleriydi, diye devam etmişti Vera, Agáta radyoyu, gramofonu, o kadar sevdiği plaklarını, dürbünlerini, küçük opera dürbünlerini, müzik aletlerini, mücevherlerini, kürklerini ve Maximilian'ın geride bıraktığı kıyafetlerin hepsini Mecburi Teslimat Dairesi diye adlandırılan yere götürmek zorunda kaldı. Bu sırada farkında olmadan yaptığı bir hata nedeniyle buz gibi soğuk bir günde –o yıl kış erken gelmişti, dedi Vera– Ruzyne Havaalanı'na kar küremeye gönderildi ve ertesi sabah saat üç civarı, gecenin en sessiz olduğu bir saatte, beklediği gibi Musevi Cemaati'nden iki görevli gelip altı gün içerisinde sevkıyat için hazırlanmasını söylediler. Bu görevliler, diye tasvir etmişti onları Vera, dedi Austerlitz, birbirine çok benziyorlardı, nasıl söylesem, belirsiz, titreşen yüzlere sahiptiler, ne işe yaradıklarını anlamasam da çok kullanışlı görünen birçok pensi, cebi, düğmesi ve kemeri bulunan ceketler giyiyorlardı. Bir süre alçak bir sesle Agáta'ya hararetli hararetli bir şeyler anlattılar, ardından da ona bir tomar belge teslim ettiler ki, sonradan incelediğimizde bunlarda her şeyin en ince ayrıntısına kadar belirlenmiş ve kayda geçirilmiş olduğunu gördük: Çağrı belgesini alan kişinin nereye ve saat kaçta gelmesi gerektiği, yanına ne tür kıyafetler alabileceği –etek, yağmurluk, sıcak tutacak bir başlık, kulaklık, kolçak, gecelik, iç çamaşırı vb.–, her zaman gerekli olabilecek malzemeler olarak nelerin tavsiye edilebileceği –mesela dikiş iğnesi ve ipliği, vazelin, ispirto ocağı ve mum–, ana bagajın toplam ağırlığının elli kiloyu aşamayacağı, el bagajı ve azık olarak yanına ne alabileceği, bavullara isim, varış yeri ve verilen numaranın yazılması gerektiği; ekteki bütün formların

eksiksiz doldurulması ve imzalanması gerektiği, kanepe yastığı veya herhangi bir başka mobilya parçasını yanına almanın ve İran kilimi, kışlık mantolardan veya buna benzer değerli başka kumaş parçalarından sırt çantası ve seyahat çantası hazırlamanın yasak olduğu, yanına çakmak almanın ve yükleme yerinde sigara içmenin, hatta o andan itibaren sigaranın tamamen yasak olduğu ve resmî makamların her buyruğunun her halükârda eksiksiz yerine getirilmesi gerektiği bildiriliyordu. Agáta adeta mide bulandıran bir dilde yazılmış bu emirlere uyacak halde değildi, demişti Vera; daha ziyade hafta sonu tatiline çıkan biri gibi çantasına, işine yarar mı yaramaz mı diye hiç düşünmeden, gelişigüzel bir şeyler tıkıştırdı, öyle ki sonunda ne kadar zoruma gitse de ve kendimi bunu yaparak ne kadar suç ortağı gibi hissetsem de eşya toplama işini ben üstlendim, Agáta da bu sırada sırtını bana dönmüş, camın başında duruyor ve tek bir insanın bile görünmediği ıssız sokağa bakıyordu. Belirlenen günün erken saatlerinde, daha hava karanlıkken, bagajları kızağa sıkıca bağlamış olarak yola koyulduk ve döne döne yere düşen karın içinden yürüyerek Moldau'nun sol kıyısına inen uzun yolda hiç konuşmadan ilerledik, Stromovka Parkı'nın yanından geçerek Holešovice'deki Fuar Sarayı'na doğru devam ettik. Buraya yaklaştıkça alacakaranlığın içinden çıkan ağır yüklü insan grupları çoğaldı, bunlar şiddetini daha da artıran karda güçbela yürüyerek aynı hedefe doğru yol aldıklarından zamanla yolda salkım saçak bir kafile oluştu ve böylece saat yediye doğru, sadece tek bir elektrik lambasının loş ışığının aydınlattığı girişe ulaştık. Yaşlısı genci, seçkini sıradanı, her türlü insanın olduğu ve herkesin emredildiği gibi boynuna bağlı sağlam bir ipte kendisine ait nakliye numarasını taşıdığı, arada sırada korkulu bir fısıldaşmayla hareketlenen insan kalabalığının arasında beklemeye başladık. Kısa bir süre sonra Agáta oradan ayrılmamı istedi. Vedalaşırken bana sarıldı ve şöyle dedi: Bak, Stromovka Parkı tam karşıda. Arada bir benim yerime orada gezer misin? Bu güzelim yeri her zaman çok

sevmişimdir. Belki gölcüklerin karanlık sularına baktığında, talihli bir günde, yüzümü görürsün. Ya sonra, demişti Vera, sonra ben eve döndüm. Šporkova'ya ancak iki saatte varabildim. Agáta'nın o an nerede olduğunu hayal etmeye çalışıyordum, hâlâ giriş kapısının önünde mi bekliyordu acaba, yoksa artık içeride fuar alanında mıydı? İçerisinin neye benzediğini ancak yıllar sonra, hayatta kalmayı başaran birinden öğrenebildim. Nakledilmek üzere toplanan bütün bu insanlar, kara kışa rağmen ısıtılmayan, buz gibi soğuk, ahşap bir barakaya kapatılmış. Burası kör bir lambanın ışığı altında büyük bir telaşın hâkim olduğu yıkık dökük bir yermiş. Yeni gelenlerin çoğu bagajlarını kontrol ettirmek, yanlarındaki para, saat ve diğer kıymetli eşyaları da gaddarlığı ile herkesi korkutan, Fiedler adındaki bölük komutanına teslim etmek zorunda kalmışlar. Bir masanın üstünde gümüş sofra takımları, tilki kürkleri ve astragan mantolar yığılıyormuş. Kişisel bilgileri kaydediliyor, anketler dağıtılıyor ve kimlik kartlarına "SÜRGÜN EDİLDİ" veya "GETTOYA YERLEŞTİRİLDİ" damgası vuruluyormuş. Alman görevliler ve onların Çek ve Yahudi yardımcıları telaşla sağa sola koşuşturuyor, bağırıp çağırıp küfürler ediyor ve bol bol dayak atıyorlarmış. Yolcular kendilerine gösterilen yerlerde durmak zorundaymış. Çoğu sessiz sedasız duruyor, bazıları için için ağlıyormuş, ama ümitsizlikten parlayıverenler, bas bas bağıranlar, kıyametleri koparanlar da az değilmiş. Fuar Sarayı'nın yakınındaki barakalarda birçok gün kalınmış, sonunda bir sabah, erken bir saatte, henüz yollarda pek bir kimse yokken, nöbetçi erlerin eşliğinde yakındaki Holešovice Garı'na yürünmüş, orada da o günlerin ifadesiyle "vagonlara yükleme" işi aşağı yukarı bir üç saat daha sürmüş. Sonraki yıllarda, dedi Vera, sık sık şehrin dışına doğru yürüyerek Holešovice'ye, Stromovka Parkı'na ve Fuar Merkezi'ne gittim ve çoğu kez orada altmışlı yıllarda kurulmuş olan Lapidarium'a da uğrayarak saatlerce vitrindeki taş örneklerini, pirit kristallerini, yemyeşil Sibirya malakitlerini, Bohemya mikalarını, granit ve kuvarsları,

katran karası bazaltları, kirli sarı kireç taşlarını seyrettim ve kendi kendime dünyamızın nasıl bir temel üzerine kurulmuş olduğunu sordum. Agáta'nın evini terk etmek zorunda kaldığı gün, diye devam etmişti Vera anlatmaya, dedi Austerlitz, el konulan malların toplandığı Yeddiemin Deposu'ndan Šporkova'ya bir görevli geldi ve kapıyı mühürledi. Sonra Noel ile yılbaşı arasında bir gün şüpheli birkaç adam daha gelerek geride kalan her şeyi, mobilyaları, lamba ve avizeleri, halı ve perdeleri, kitap ve partisyonları, sandık ve çekmecelerdeki kıyafetleri, yatak takımlarını, yastıkları, yorganları, battaniyeleri, çarşafları, mutfak takımları ve aletlerini, saksılardaki süs bitkilerini ve şemsiyeleri, tüketilmemiş gıda malzemelerini, hatta kilerdeki birkaç yıllık konserve armut ile kirazları ve artakalan patatesleri de toplayıp bütün bu malları tek bir kaşık bile bırakmayarak sahipsiz malların Almanlara has titizlikle bir bir kayda geçirildiği, değerlerinin biçildiği, gerekirse yıkandığı, cilalandığı veya onarıldığı ve sonunda raflara yerleştirildiği ellinin üzerindeki depolardan birine taşıdılar. Son olarak, demişti Vera, Šporkova'ya bir de haşarat temizleyicisi geldi. Beni iliklerime kadar ürperten donuk bakışlara sahip, ürkütücü bir adamdı bu. Bugün bile hâlâ rüyalarıma girmekte, beyaz, zehirli bir duman bulutunun arasında odaları dezenfekte etmekte. – Vera hikâyesini bitirdiğinde, diye sözlerine devam etti Alderney Street'teki o sabah Austerlitz, Šporkova'daki dairesinin her soluğumuzda sanki daha da derin bir sessizliğe gömüldüğü uzunca bir aradan sonra koltuğunun yanındaki sehpadan ufak boyutta, belki de dokuza altı ölçülerinde iki resim alarak bana uzattı; bu resimleri, bir önceki akşam nasıl olduğunu anlamadan, birdenbire elinde tuttuğunu gördüğü kırmızı renkteki o elli beş Balzac kitabından birinde tesadüfen bulmuştu. Vera dolabın cam kapağının kilidini açtığını ve kitabı diğerlerinin arasından aldığını hiç hatırlamadığını söyledi, üstüne basa basa belirttiğine göre o günlerden beri ilk kez eline aldığı, bilindiği gibi Albay Chabert'e yapılan büyük haksızlığı anlatan say-

faları çevirirken bulmuş birden kendini. Bu iki resmin sayfaların arasına nasıl geldiğinin kendisi için de bir muamma olduğunu söyleyen Vera, Agáta'nın daha Šporkova'da yaşarken, Almanlar şehre girmeden önceki haftalarda kitabı okumak üzere almış olabileceğini düşünüyordu. Her halükârda resimlerin birinde taşrada bir tiyatro sahnesi görülmektedir, belki Reichenau ya da Olmütz'de ya da Agáta'nın Prag'daki ilk işinden önce arada bir sahneye çıktığı diğer yerlerden birinde. İlk bakışta Vera sol alt köşedeki iki kişinin Agáta ile Maximilian olduğunu sanmış, o kadar ufak tefekler ki doğru düzgün seçilemi-

yorlar bile, demişti bana, dedi Austerlitz, ama sonra bunların başka kişiler olduğunu fark etmiş, belki de emprezaryo ile yardımcısı veya sihirbaz ile asistanı. Kendi kendine bu korkutucu kulisin önünde hangi oyunun sahnelenmiş olabileceğini sorduğunu söyleyen Vera, arka plandaki dağlarla ıssız orman manzarasından dolayı ya *Wilhelm Tell* ya *Sonnambula* ya da Ibsen'in son eseridir, diye düşünmüş. Başının üstündeki elmayla İsviçreli çocuk geldi gözümün önüne, demişti Vera, uyurgezer kadının ayağının altında küçük köprünün bel verdiği o korkunç anı yaşadım ve yukarıdaki sarp kayalıklardan çığın kopmak üzere olduğunu hissettim, biraz sonra bu biçare şaşkınla-

rı (bu kuş uçmaz kervan geçmez yere nasıl gelmişti ki bunlar?) kendisiyle beraber sürükleyip uçuruma yuvarlayacaktı.[1] Vera susunca ben de vadiye inen kar yığınını görür gibi oldum, dedi Austerlitz, ancak dakikalar sonra Vera'nın tekrar konuşmaya başladığını, unutulmuşluğun içinden çıkan böyle fotoğraflarda hep anlaşılmaz bir şeyler olduğunu söylediğini duydum. Sanki bunların içinde bir şeyler kımıldıyormuş, hafif ve ümitsiz iç çekmeler duyuyormuş gibi geliyor insana, diyordu Vera, sanki bu resimlerin kendi hafızaları var da bizi hatırlıyor, bizim, yani hayatta kalanlar ile artık aramızda olmayanların eskiden nasıl olduklarını hatırlıyorlar. Peki ya bu, diğer fotoğraftaki, diye devam etmişti Vera bir süre sonra, bu da sensin Jacquot, 1939 yılının Şubat ayında, Prag'dan gidişinden hemen altı ay kadar önce çekildi. Agáta seni nüfuzlu hay-

[1] Burada Schiller'in İsviçreli bir halk kahramanını anlattığı *Wilhelm Tell* oyunu, Bellini'nin uyurgezer bir kadının hikâyesini anlattığı *La Sonnambula* librettosu ve Ibsen'in *Biz Ölüler Uyanınca* oyununun bazı sahnelerine gönderme yapılmaktadır. (Ç.N.)

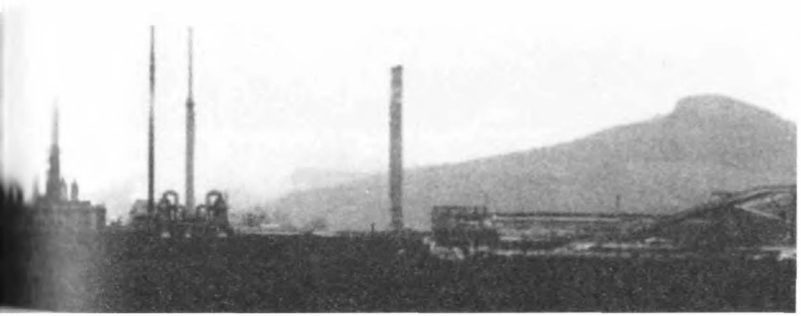
ranlarının birinin evinde düzenlenen bir maskeli baloya götürmeye karar vermişti ve üzerindeki kar beyazı kostüm sırf bu vesile için dikilmişti. Resmin arka tarafında o sıralar buraya ziyarete gelmiş olan dedenin el yazısıyla *Jacquot Austerlitz, paze ruzové královny,*[1] yazıyor. Resim önümde duruyordu, dedi Austerlitz, ancak elime almaya cesaret edemedim. Aklımda sürekli *paze ruzové královny, paze ruzové královny* sözcükleri dolanıp duruyordu, sonunda bu kelimelerin anlamları çok uzaklardan bana doğru gelmeye başladı ve hatıralarımın arasından Güller Kraliçesi ile onun elbisesinin uzun kuyruğunu tutan uşağın resmi canlandı. Ama o akşam ve sonraki yıllarda ne kadar çabalarsam çabalayayım, o uşağın rolündeki halimi bir türlü hatırlayamadım. Oldukça yandan ayrılmış saçımın alnımdan aşağı düşen hali bana pekâlâ tanıdık geliyordu, ama bunun dışında her şey mazinin derinliklerinde silinmişti. O zamandan beri resmi defalarca inceledim, üstünde durduğum ve nerede yer aldığı konusunda hiçbir fikrimin olmadığı çorak tarlayı, ufkun üzerindeki hafif bulanık koyu yeri, çocuğun tepesi ürkütücü bir şekilde parlayan kıvır kıvır saçlarını, görünüşe göre bükük tuttuğu –veya bir keresinde düşünmüş olduğum gibi, dedi Austerlitz– kırık veya çıkık olup da bir tahta parçasıyla sabitlenmiş olan kolunun üstündeki pelerinini, altı büyük sedef düğmeyi, balıkçıl kuşu tüyüyle süslü abartılı şapkayı ve hatta kısa pantolonundaki kıvrımları, her ayrıntıyı büyüteçle inceledim, ama hafızamı tazeleyecek tek bir ipucu bulamadım. Bu sırada da kendi payını talep etmeye gelmiş olan ve şimdi şafak sökerken bu boş tarlada onun yerine tehlikeye atılmamı ve böylece kendisini yakın zamanda başına çökecek olan felaketten kurtarmamı bekleyen uşağın keskin bakışının iliklerime kadar işlediğini hissediyordum. Vera'nın bana bu küçük kavalyenin resmini gösterdiği akşam, sanmayın ki duygulandım ya da sarsıldım, dedi Austerlitz, sadece dilim tutulmuş, aklım

[1] Güller Kraliçesi ve uşağı; Jacques Offenbach'ın *Mavi Sakal* operetinden karakterler. (Ç.N.)

durmuştu, hiçbir şey düşünemez haldeydim. Sonraları da ne zaman bu beş yaşındaki uşağı düşünsem, içime şuursuzca bir korku düşüyordu sadece. Bir keresinde rüyamda uzun süreli bir ayrılıktan sonra Prag'daki dairemize döndüğümü gördüm. Bütün mobilyalar yerli yerinde duruyor. Annemle babamın yakında tatilden döneceğini ve onlara çok önemli bir şey vermem gerektiğini biliyorum. Uzun süre önce ölmüş olduklarından haberim yok. Sadece çok yaşlı olduklarını düşünüyorum, öyle doksan veya yüz yaşlarında, zaten hâlâ yaşıyor olsalardı o yaşlarda olacaklardı. Ama nihayet kapıda göründüklerinde en fazla otuz beş yaşlarındalar. İçeri giriyorlar, odalarda dolaşıyorlar, şunu bunu elliyorlar, bir süre salonda oturuyorlar ve birbirleriyle sağır ile dilsizlerin gizemli dilinde konuşuyorlar. Bana aldırış etmiyorlar. Yakında tekrar dağa, şimdiki evlerinin olduğu yere döneceklerini de seziyorum. Geçmiş zamanın hangi yasalara göre geri geldiğini anladığımızı sanmıyorum, dedi Austerlitz, şu da var ki, zaman diye bir şeyin olmadığına, sadece daha üst bir stereometri düzeyinde iç içe geçmiş, yaşayanlarla ölülerin gönüllerince aralarında dolaşabileceği mekânlar olduğuna dair inancım da günden güne artıyor ve bunu ne kadar çok düşünürsem, o kadar çok inanıyorum ki hâlâ hayatta olan bizler, ölülerin gözünde gerçekdışı, sadece arada sırada, bazı ışık ve atmosfer şartları uygun olduğunda görünen varlıklarız. Kendimi bildim bileli, dedi Austerlitz, hep gerçeklikte bir yerim yokmuş gibi hissetmişimdir, aslında var olmadığımı hissetmişimdir ve bu duygu hiçbir zaman Šporkova'daki o dairede Güller Kraliçesi'nin uşağının bakışının içime işle-

diği o akşamki kadar güçlü olmamıştır. Ertesi gün trenle Terezín'e giderken de kim olduğumu, ne olduğumu bilmiyordum. Bir nevi trans halinde ıssız Holešovice Garı'nın peronunda durduğumu, iki tarafımdaki rayların sonsuzluğa doğru devam ettiğini, her şeyi çok bulanık algıladığımı ve trene biner binmez koridordaki pencerelerden birine yaslandığımı, dışarıda akıp giden şehrin kuzey banliyölerini, Moldau Ovası'nı ve diğer kıyıdaki villalar ile bahçeli evleri seyrettiğimi hatırlıyorum. Yolculuğum boyunca nehrin öte yakasında artık işletilmeyen kocaman bir taşocağı, sonra çiçek açmış kiraz ağaçları, ardından aralarında uzun mesafeler bulunan bir-iki köy gördüm, bunun dışında sadece boş ve çorak Bohemya toprakları uzanıyordu önümde. Bir saat kadar sonra Lovosice'de trenden indiğimde birden sanki haftalarca yolculuk etmişim gibi hissettim, hep daha doğuya ve zaman içinde hep daha geriye. İstasyonun önündeki meydan, derme çatma bir tezgâhın ardında biri geçse de, önüne sağlam bir siper gibi yığmış olduğu lahanalardan alsa diye bekleyen, kat kat giyinmiş bir köylü kadın dışında bomboştu. Ortalıkta taksi de görünmüyordu, ben de tabana kuvvet diyerek Lovosice'den Terezín'e doğru yayan yola koyuldum. Artık nasıl göründüğünü hatırlamadığım şehri ardımda bırakınca, dedi Austerlitz, önümde kuzeye doğru geniş bir panorama açıldı: önde küf yeşili bir tarla, ardında soğutma kuleleri ve bacalarından büyük bir ihtimalle yıllardır durmaksızın beyaz dumanın yükseldiği, yarı yarıya çökmüş bir petrokimya kombinası. Uzakta ise bir kavis halinde Bohušovice Ovası'nı kuşatan, bu soğuk ve kapalı sabah saatinde en

yüksek zirveleri alçak gökyüzünde kaybolmuş konik Bohemya Dağları'nı gördüm. Artık en fazla bir buçuk saatlik yolumun kaldığını tahmin ettiğim kalenin karaltısını kaçırmamak için gözlerimi öne dikerek yolun kenarından dümdüz yürümeye devam ettim. Hayalimde bütün çevreye hükmeden muazzam büyüklükte bir tesis canlandırmıştım, oysa Terezín tam tersine, Eger ile Elbe nehirlerinin birleştiği koyardaki nemli ve alçak arazinin bir yerine büzülüp kalmıştı, öyle ki sonradan bir yerde okuduğuma göre, ister Leitmeritz'in çevresindeki tepelerden, ister şehrin hemen dibinden bakılsın, bira imalathanesinin bacasından ve kilise kulesinden başka bir şey görmek mümkün değilmiş. 18. yüzyılda yıldız şeklindeki bir yatay kesit üzerine, kuşkusuz köylüleri angaryaya koşarak örülmüş tuğla surlar geniş bir hendeğin içinden çıkıyordu ve önünde uzanan eğimli araziden pek yüksek sayılmazdı. Eski *glacis* ve ot bürümüş toprak tabyaları da zamanla çalılar ve büyücek bitkiler kapladığından Terezín güçlendirilmiş değil de, daha çok kamufle edilmiş, büyük kısmı sulak

toprağın içine gömülmüş bir şehre benziyordu. Her halükârda o soğuk ve nemli sabah saatinde Lovosice yolundan Terezín'e doğru yürürken hedefime aslında ne kadar

yaklaşmış olduğumun son ana kadar farkında değildim. Birkaç yağmur karası akçaağacı ile kestane ağacı hâlâ görüşümü engelliyordu, sonra bir baktım ki garnizon binalarının ön cepheleri arasındayım, bir-iki adım sonra da kendimi iki sıra ağacın çevrelediği tören alanında buldum. Bu kasabada daha baştan beri dikkatimi çeken ve bugün bile hâlâ anlamakta zorlandığım bir şey varsa, dedi Austerlitz, o da son derece ıssız bir yer oluşudur. Vera'dan öğrendiğime göre Terezín uzun yıllar önce yine olağan bir belediye olmuştu, ama yine de karşıda, dört köşe meydanın diğer ucunda birini görene kadar neredeyse on beş dakika geçmişti, elindeki bastona dayanmış, ancak çok ağır yürüyebilen iki büklüm bir kişiydi bu, ama bu yavaşlığına rağmen, gözümü ondan sadece bir anlığına ayırdığımda, birdenbire ortadan kaybolmuştu. Bunun dışında bütün sabah, çeşmeli parkın ıhlamur ağaçları arasında karşıma çıkan ve ellerini kollarını sallayarak, kekeleye kekeleye Almanca kim bilir nasıl bir hikâye anlatan, yırtık pırtık bir takım elbise giymiş bir akıl hastasından başka kimseye rastlamadım, derken o da kendisine verdiğim yüz kron banknotu elinde, göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir süre içinde birden ortadan kayboluverdi. Campanella'nın ideal

Güneş Devleti gibi katı bir geometrik tasarıma göre kurulmuş olan kale bölümünün tenhalığı bile yeterince kasvetliyken, evlerin ketum cephelerindeki ve hangisine bakar-

sam bakayım tek bir perdenin bile aralanmadığı kör pencerelerdeki soğukluk çok daha iç karartıcıydı. Arka cephelerde kırmızı renkle kabaca numaralandırılmış sıra sıra kül tenekelerini fark etmiş olsam da, bu metruk binalarda

birilerinin yaşayabileceğini, yaşıyorsa da bunların kimler olabileceğini hayal bile edemiyordum, dedi Austerlitz. Ama Terezín'de beni en çok ürküten kapılar oldu, onlara

baktıkça sanki hepsi bugüne kadar hiç gün ışığının girmediği, içinde duvarlardan dökülmüş badana parçalarından ve ağlarını ören, kısa bacaklarıyla hızlı hızlı parkelerin üzerinde koşuşturan veya ağlarında asılı durup sabırla kurbanlarını bekleyen örümceklerden başka hiçbir şeyin kımıldamadığını düşündüğüm bir karanlığın girişini kapatıyormuş gibime geliyordu, dedi Austerlitz. Daha geçenlerde, tam uyanmanın eşiğindeyken, Terezín'in bu kışla binalarının birinden içeri baktım. İçerisi kat kat, zeminden tavana kadar, bu usta hayvanların ağlarıyla doluydu. Uyur uyanık bir halde bu toz grisi, zaman zaman hafif bir esintiyle titreşip bulanıklaşan düşsel görüntüyü kaçırmamaya ve onda neyin gizlendiğini anlamaya çalıştığımı hatırlıyorum, ama o gitgide daha da dağılarak yerini şehir meydanının batısında bulunan, Terezín'e gittiğim gün belki biri gelir de açar ümidiyle öğle suları uzun uzun önünde boş yere beklediğim ANTIKOS BAZAR adındaki

garip mağazanın pırıldayan vitrinlerinin hayaline bıraktı yerini. ANTIKOS BAZAR, dedi Austerlitz, şayet gözden kaçırdıklarım yoksa, küçük bir bakkal haricinde Terezín'deki tek dükkân. Şehirdeki en büyük evlerden birinin ön cephesinin tamamını kaplıyor ve sanırım zemini de kaldırım seviyesinin çok altında bulunuyor. Ne var ki ben sadece vitrinde sergilenen malları görebiliyordum ve Bazar'ın içinde yığılan ıvır zıvırın sadece çok küçük bir kısmını seçebiliyordum. Ama belli ki tamamen keyfî bir şekilde düzenlenmiş olan ve her biri meydanı çevreleyen ıhlamur ağaçlarının camda yansıyan kara dallarıyla görünüşe göre tamamen doğal bir şekilde bütünleşerek birer ölü doğa tablosu izlenimi veren bu dört vitrin bölmesi bile beni öyle bir cezbetti ki, uzun süre onların büyüsünden sıyrılamadım ve alnımı soğuk cama dayayarak orada gördüğüm tek bir nesne ya da nesnelerin arasındaki ilişki, kafamı kurcalayan, akıl erdirilemez sorulara kesin cevap verebilecekmiş gibi yüzlerce eşyayı inceledim. Divanın arkalığı üstüne serilmiş, beyaz dantelden bayramlık masa örtüsü ne anlama geliyor olabilirdi, ya brokar kaplaması solmuş koltuk? Bir kehanet barındırıyormuş gibi görünen farklı büyüklükteki üç pirinç havanın sırrı neydi, ya kristal kâselerin, seramik vazoların ve toprak testilerin, *Theresienstadt*[1] *Kolonyası* yazılı teneke reklam panosunun, midye kabuklarıyla süslü kutucuğun, minyatür laternanın, içinde muhteşem deniz çiçeklerinin yüzdüğü cam kürelerin, yelkenleri rüzgârla şişmiş gibi görünen gemi ma-

[1] Terezín'in Almanca adı. (Ç.N.)

ketinin, ince bir keten kumaştan dikilmiş, açık renk, yazlık yerel elbisenin, geyik boynuzundan düğmelerin, fev-

kalade büyük Rus subay şapkası ile altın rengi apoletlere sahip zeytuni üniforma ceketinin, balık oltasının, avcı çantasının, Japon yelpazenin, ya da bir abajurun çevresi boyunca belki Bohemya, belki de Brezilya'da sessizce akan bir nehrin etrafına ince fırça darbeleriyle çizilmiş uçsuz bucaksız manzaranın? Ya ayakkabı kutusu büyüklüğündeki bir vitrinde, bir dal parçasına tünemiş, yer yer güvelerin gazabına uğramış, içi doldurulmuş sincap? Ödün vermez bir kararlılıkla büyük, camdan gözlerini benden ayırmayan bu hayvanın Çekçe adı *-veverka-* uzun süre önce hafızamdan silinmiş bir dostumun adı gibi çok uzaklardan geldi yine aklıma. Bütün bunların, diye sordum kendi kendime, dedi Austerlitz, hiçbir yerden çıkmayarak ve hiçbir yere dökülmeyerek devridaim olarak kendine akan nehrin, sebatla pozunu koruyan sincabın, *veverka*'nın, yahut şahlanan atının üstünde geriye doğru dönüp sol koluyla bütün ümitleri kırılmış, masum ve biçare bir kızcağızı kendine doğru çekerek kuşkusuz korkunç bir felaketten kurtaran bir kahramanı gösteren porselen kompozisyonun anlamı neydi? Sırrına varılamaz bir geliş-

meler ağı sonucunda sahiplerinden daha uzun ömürlü olan ve yıkım sürecini atlatan Terezín pazarındaki diğer bütün süs eşyaları, alet edevatlar ve yadigârlar da tıpkı bu sürekli şimdi meydana gelen, ebedileşen kurtuluş anı gibi zamanın ötesindeydiler, öyle ki şimdi onların arasında belli belirsiz ve zar zor tanınır bir halde kendi gölgemi de görebiliyordum. Daha Bazar'ın önünde beklerken, diye bir süre sonra konuşmasına devam etti Austerlitz, hafif hafif yağmur atıştırmaya başlamıştı ve ne kapıdaki yazıdan çıkardığıma göre adı Augustyn Nemecek olan Bazar içindeki lokalin sahibi, ne de başka biri ortalarda gözüktüğünden oradan ayrılarak birkaç sokak dolandım, ta ki birden kendimi şehir meydanının kuzeydoğu köşesinde yer alan, daha önce dikkatimden kaçmış olan Getto Müzesi'nin önünde bulana kadar. Merdivenlerden yukarı çıktım ve bir çeşit gişenin ardında, leylak rengi bir bluz giymiş ve demode bir dalgalı saç modeli olan, yaşı belli olmayan bir hanımın oturduğu antreden içeri girdim. Beni görünce elindeki oya işini bir kenara bıraktı ve hafifçe eğilerek bana bir giriş bileti uzattı. Bugün benden başka bir ziyaretçi olup olmadığını sorunca, müzenin kısa bir süre önce açıldığını ve bu yüzden, hele ki bu mevsimde ve bu havada, şehir dışından çok az kişinin geldiğini söyledi. Buradakiler de zaten içeri girmiyorlar, diye devam etti ve

çevresini çiçek yaprağına benzer ağlarla bezediği beyaz mendili tekrar eline aldı. Böylece tek başıma asma kattaki ve üst kattaki sergi salonlarını bir bir dolaştım, dedi Austerlitz, sergi masalarının önünde durdum, lejantları bazen üstünkörü, bazen de harfi harfine okudum, röprodüksiyon fotoğraflara baktım, gördüklerime inanamayıp sık sık resimlere sırtımı döndüm, savunma sistemimin benden o kadar uzun süredir uzak tuttuğu ve şimdi bu evde beni her cepheden çevreleyen Yahudileri kovuşturma tarihinin nasıl bir şey olduğunun ilk defa farkına varmış olarak pencerelerin birinden dışarı, arka bahçeye bakma ihtiyacını duydum. Diğer devletler söz konusu olduğunda son derece gelişmiş olan topografya bilincimde o ana kadar sadece bembeyaz lekelerden ibaret olan Büyük Alman Reich'ının ve himayesi altındaki devletlerin haritalarını inceledim, döşedikleri demiryolu hatlarının güzergâhını takip ettim; Nasyonal Sosyalistlerin nüfus politikasını gösteren belgelerden, bazen içlerinden geldiği gibi, bazen inceden inceye hesap ederek olağanüstü bir çabayla uygulamaya koydukları "düzen ve temizlik" saplantısından adeta gözlerim kamaştı; bütün Orta Avrupa'da köleliğe dayanan bir ekonomi kurulduğunu, iş güçlerinin kasıtlı olarak yıpratıldığını, kurbanların nereden geldiklerini ve nerede öldüklerini, hangi güzergâhlardan nereye götürüldüklerini, isimlerinin neler olduğunu, kendilerinin ve gardiyanlarının nasıl göründüklerini öğrendim. Bütün bunları şimdi anlıyordum ya da daha doğrusu anlıyor da sayılmazdım, çünkü müzede art arda odaları gezerken ve sonra bir daha gezerken, korkarım ki sadece kendi hatamdan dolayı bihaber olduğum ve şimdi bir bir gözlerimin önüne serilen bütün bu detaylar kesinlikle akıl alacak gibi değildi. Prag ve Pilsen, Würzburg ve Viyana, Kufstein ve Karlsbad ve daha nice başka yerde gözaltına alınıp Terezín'e getirilen insanların bagajlarını, çeşitli imalathanelerde ürettikleri el çantası, kemer tokası, elbise fırçası ve tarak gibi eşyaları gördüm, kalenin önündeki alanın zirai kullanıma açıldığını, muntazam bir şekilde birbirinden

ayrılan parsellerde yulaf, kenevir, şerbetçiotu, kabak ve mısır gibi ürünlerin yetiştirildiğini gösteren üretim projeleri gördüm. Bilançolar gördüm, ölüm kayıtları, akla gelebilecek her türlü çizelgeyi, işbaşındakilerin baktıkça kendi gözetimleri altında hiçbir şeyin kaybolmadığını görüp rahat nefes aldıkları sıra sıra sayı ve rakamları gördüm. Şimdi ne zaman geriye dönüp de Terezín'deki bu müzeyi düşünsem, dedi Austerlitz, Viyana'daki imparatoriçenin[1] siparişi üzerine, yıldız şeklindeki kalenin gözü okşayan yeşil-kahverengi tonlarda, kendisini çevreleyen kıvrım kıvrım araziyle uyum içinde çizilmiş çerçeveli yatay kesit şeması geliyor gözümün önüne, aklın keşfettiği ve en ince ayrıntısına kadar düzenlediği bir dünya modeli. Bu zapt edilmesi imkânsız kale hiçbir zaman, 1866'da Prusyalılar tarafından bile kuşatılmadı; bilakis, dış kazamatlarından birinde Habsburg İmparatorluğu' nun birçok siyasi mahkûmunun ömür çürüttüğünü saymazsak, burası bütün 19. yüzyıl boyunca iki, bilemedin üç alaya ve aşağı yukarı iki yüz kadar sivile yer olan sessiz ve sakin bir garnizon, sarı badanalı duvarların, avluların, çardakların, budanmış ağaçların, fırınların, birahanelerin, subay gazinolarının, kışlaların, cephaneliklerin, ara sıra verilen konserlerin, zaman zaman çıkılan manevraların, can sıkıntısı ile bunalan subay eşlerinin ve sanırsın ki sonsuza kadar geçerli bir görev nizamnamesinin olduğu biraz sapa kalmış bir şehirdi. Sonunda, dedi Austerlitz, oyacı kadın yanıma gelip yakında kapatması gerektiğini söylediğinde, bilmem kaçıncı defadır 1942 yılının Aralık ayı ortasında, yani Agáta'nın Terezín'e getirildiği dönemde, en fazla bir kilometrekare genişliğinde alan kaplayan gettoda altmış bin kadar kişinin kapalı tutulduğunu okuyordum ve çok geçmeden yine dışarıda tenha şehir meydanında dururken, birdenbire apaçık bir şekilde, bu insanların buradan götürülmediği, tam tersine, eskisi gibi evlerde, bodrum katlarında ve tavan aralarında dip dibe yaşadığı, merdi-

[1] İmparatoriçe Maria Thereza. Oğlu Avusturya İmparatoru II. Joseph, 1780 yılında kaleyi fethettikten sonra buraya onun adını vermiştir. (Ç.N.)

venlerden inip çıktığı, pencerelerden dışarı baktığı, cadde ve sokaklarda yürüdüğü ve hatta ince ince çiseleyen yağmurun gri çizgiler çektiği bütün hava boşluğunu sessiz sedasız bir topluluk halinde doldurduğu hissine kapıldım. Gözlerimin önünde hâlâ bu sahne, nereden çıktığı belli olmayan ve hemen önümde, yani müzenin girişinden sadece bir-iki adım ötede, neredeyse bordüre bindirerek duran eski püskü otobüse bindim. Taşradan başkente giden otobüslerden biriydi. Şoför tek bir söz bile söylemeden bana yüz kronluk banknotumun üstünü verdi, ben de bu parayı hatırladığım kadarıyla Prag'a kadar sımsıkı elimde tuttum. Dışarıda gitgide kararan Bohemya kırsalı, çıplak şerbetçiotu sırıkları, koyu kahverengi tarlalar, gözün alabildiğine düz ve boş, pencerenin ardından akıp geçiyordu. Otobüsün içi çok fazla ısıtılmıştı. Alnımda ter damlalarının biriktiğini ve göğsümün daraldığını hissediyordum. Arkama döndüğümde bütün yolcuların, istisnasız, uykuya dalmış olduğunu gördüm. Yamulmuş gövdeleri iyice kaykılmış, koltuklara kıvrılmışlardı. Kiminin başı öne düşmüş, kiminin ise yana veya arkaya. Birçoğu hafif hafif horluyordu. Bir tek şoför, gözünü yağmurda parlayan yoldan ayırmıyordu. Güneye doğru yolculuklarda çoğu kez olduğu gibi sanki boyuna yokuş aşağı gidiyormuşuz izlenimine kapıldım, özellikle Prag'ın dış mahallelerine ulaştığımızda sanki bir rampadan aşağı bir labirente yuvarlanıyormuşuz gibi geldi bana. Bu labirentin iyice içine girdiğimizde ise epey yavaşladık, bir sağa bir sola döndük, öyle ki sonunda tamamen tersim döndü. Zaten bu nedenle de akşamın o erken saatinde aşırı kalabalık bir aktarma merkezi olan Prag Otogarı'na vardığımızda, orada bekleşen, otobüslere binip inen binlerce kişi arasından sıyrıla sıyrıla yanlış yöne doğru yürümüşüm. Otogardan dışarı çıkınca karşıdan bana doğru gelen insanlar –çoğunun elinde büyük alışveriş çantaları ve solgun yüzlerinde dertli bir ifade vardı– öyle kalabalıktılar ki, onların sadece şehir merkezinden geliyor olabileceklerini düşündüm. Ama çok sonraları şehir haritasından kontrol edince, gördüm ki, öyle zannettiğim

gibi doğru bir hat üzerinden gitmemişim merkeze, tam tersine, etrafında beni neredeyse Vyšehrad'a götüren geniş bir kavis çizdikten sonra Yeni Şehir semtinden geçmişim, ancak ondan sonra Moldau'nun kıyısı boyunca yürüyerek Kampa Adası'ndaki otelime ulaşmışım. O kadar uzun süre yürümekten bitap düşmüş bir halde kendimi yatağa atıp tam penceremin karşısında kurulu setin üzerinden aşağı akan suyun şırıltısını dinleye dinleye uykuya dalmaya çalıştığımda vakit epeyce ilerlemişti. Ama o gece gerek gözlerim ardına kadar açıkken, gerekse kapalıyken hep Terezín'den ve Getto Müzesi'nden görüntüler geldi gözümün önüne, surların tuğlalarını, Antikos Bazar'ın vitrinini, sonu gelmeyen isim listelerini, üzerinde Salzburg ile Viyana'daki Bristol otellerinin etiketleri bulunan deri bir bavulu, resimlerini çekmiş olduğum kapalı ev kapılarını, kaldırım taşları arasında biten otları, kömürlüğün hemen önüne yığılmış kömürleri, sincabın cam gözünü ve o karda kışta ağır yüklü kızağı çeke çeke Holešovice'deki fuar alanına doğru yürüyen Agáta ile Vera'nın gölgelerini gördüm. Ancak sabaha doğru uykuya dalabildim, ama o zaman bile, bu derin şuursuzluk anımda, görüntülerin ardı arkası kesilmedi, tam tersine, daha da çoğalarak bir kâbusa dönüştüler. Bilmiyorum neden, bu kâbusumda, yerle bir edilmiş bir bölgenin ortasında Kuzey Bohemya şehirlerinden biri olan Dux göründü bana; oysa o güne kadar bu şehirle ilgili sadece Casanova'nın ömrünün son yıllarını orada, Waldstein kontlarının şatosunda, matematik ve ezoterik konulu araştırma yazılarını ve beş bölümlük fütürist romanı *Icosameron*'u kaleme alarak geçirdiğini biliyordum. Rüyamda yaşlılıktan iyice zayıflamış ve küçülmüş olan bu soylu hovardayı, kasvetli bir kasım akşamı[1] Waldstein kontlarının kırk binden fazla kitabını barındıran kütüphanesinin altın kakmalı raflarının arasında, bir başına yazı masasının ardında otururken gördüm. Pudralı peruğunu bir kenara koymuştu, seyrek saçları bedeninin çöküşüne işaret eder-

[1] Dux şehrinin de yer aldığı Dux bölgesi, 21 Kasım 1938'de III. Reich'a bağlanmıştır. (Ç.N.)

cesine küçük bir beyaz bulut gibi başının üstünde uçuşuyordu. Sol omzunu biraz yukarı kaldırmış, dur durak bilmeden yazıyordu. Tüy kaleminin kâğıt üzerindeki cızırtısından başka ses çıkmıyordu, yazar bir-iki saniyeliğine başını kaldırıp nemli, uzağı artık iyi seçemeyen gözlerini Dux Parkı'nın üzerinde yükselen, ama artık pek az kalmış aydınlığa diktiğinde, bu cızırtı da duruyordu. Bir duvarla çevrilerek koruma altına alınmış arazinin arkasında, Teplice'ten Most'a ve oradan da Chomutov'a kadar bütün bölgenin üzerine zifiri bir karanlık çökmüştü. Orada kuzeyde, kara bir duvar misali, ufkun bir ucundan diğer ucuna sınır dağları uzanıyordu, dağların etekleri boyunca ise hırpalanmış, zedelenmiş topraklar, eski yer yüzeyini yarmış derin uçurumlar ve sarp sekiler vardı. Eskiden sert toprağın olduğu, yolların kıvrıldığı, insanların yaşadığı, tarlaların içinden tilkilerin koşturduğu ve çeşitli kuşların daldan dala konduğu yerde, şimdi sadece boşluk vardı, onun dibinde de sadece taş, çakıl ve esintilerin bile dalgalandıramadığı ölü sular. İçin için linyit kömürünün yandığı enerji santrallarının karaltıları gemiler gibi süzülüyorlardı karanlıkta, kireç renginde dikdörtgen prizmalar, tepeleri diş diş soğutma kuleleri, yüksek mi yüksek bacalar ve hepsinin üstünde hastalıklı renklere bürünmüş batı göğüne doğru uzanan bembeyaz, hareketsiz bir duman. Gökyüzünde, sadece gecenin indiği kısmında, birkaç yıldız görünüyordu, isli isli tüten ışıklar misali, ama onlar da bir bir sönüp durmaksızın dolanmış oldukları yörüngelerde kabuk bağlamış izler bırakıyorlardı. Güneyde geniş bir kavis çizen sönmüş Bohemya volkanları yükseliyordu ve ben bu kâbusumda, patlasalar da etraftaki her şeyin üstünü siyah bir toz bulutuyla örtseler, diye can attığımı biliyorum. – Ertesi gün ancak saat iki buçuk civarı, biraz kendime geldikten sonra, Kampa Adası'ndan Šporkova'nın yolunu tuttum, dedi Austerlitz. Şimdilik bu son ziyaretim olacaktı oraya. Prag-Londra seferini, hiç bilmediğim Almanya'nın içinden geçerek bir daha yapmak zorunda olduğumu, fakat hemen döneceğimi ve uzun süreliğine belki de

yakınındaki bir yerde bir daire kiralayacağımı Vera'ya daha önceden söylemiştim. Pırıl pırıl bir bahar günüydü. Vera sabahtan beri gözlerinin ardında sızım sızım bir ağrı duyduğundan yakınarak güneş giren pencerelerin önündeki perdeleri çekmemi istedi. Odanın loş ışığında, kırmızı kadife koltuğuna yaslanmış, yorgun gözlerini kapatmış, kendisine Terezín'de gördüklerim hakkında anlattıklarımı dinledi. Sincaba Çekçe ne dendiğini de sordum Vera'ya ve o, güzel yüzüne yavaş yavaş bir gülümsemenin yayıldığı bir sürenin ardından *veverka*, diye cevap verdi. Ardından da, diye devam etti Austerlitz, Schönborn Bahçesi'ni çevreleyen duvarın üst kısmından, sonbaharda hazinelerini toprağa gömen sincapları defalarca izlediğimizi anlattı. Eve döndüğümüzde de, ilk satırından son satırına kadar ezbere bildiğin halde en sevdiğin, mevsimlerin değişimini anlatan kitabından hikâyeler okuturdun bana, diyen Vera, özellikle tavşanların, karacaların ve kekliklerin yeni yağmış karın ortasında durduğu kış resimlerine bakmaya doyamadığımı ekledi ve söylediğine göre ne zaman karın ağaç dallarının arasından yere düştüğünü ve yakında bütün ormanı kaplayacağını anlatan sayfaya gelsek, dedi Austerlitz, gözlerimi kitaptan kaldırıp ona bakar ve sormışım: Mademki her yer beyaza bürünüyor, o zaman sincaplar kışlık yiyeceklerini sakladıkları yeri nasıl bilip buluyorlar? *Ale kdyz všechno zakryje sníh, jak veverky najdou to místo, kde si schovaly zásoby?* Seni her seferinde yeniden endişeye düşüren soru buydu işte, demişti Vera. Evet, sincaplar nasıl biliyor ki bunu? Ya biz neler biliyoruz, neler hatırlıyoruz ve sonunda neler buluyoruz? Holešovice'deki fuar alanının kapısında vedalaşmamızın üzerinden altı yıl geçmişti, diye anlatmaya devam eden Vera, Agáta'nın 1944 yılının Eylül ayında, Terezín'e getirilmiş bin beş yüz başka tutukluyla beraber doğuya[1] gönderildiğini öğrendiğini söyledi. Bundan sonra Vera, uzun süre hiçbir şey düşünememiş, ne Agáta'yı ne onun başına ne

[1] Doğuda Auschwitz ve Treblinka gibi ölüm kampları yer almaktaydı. (Ç.N.)

gelmiş olabileceğini ne de manasız bir geleceğe doğru devam eden kendi hayatını. Haftalarca kendine gelememiş, yüreğinin dağlandığını hissetmiş, kopmuş bağları aramış ve bütün bunları gerçekten yaşadığına inanamamış. Benim İngiltere'de, babamın da Fransa'daki yerini bulmak için yürüttüğü araştırmalar hep sonuçsuz kalmış. Hangi yola başvurursa başvursun, bir süre sonra bütün izler kayboluyormuş, çünkü o günlerde büyük bir sansürcü ordusu, posta trafiğini altüst ettiğinden yurtdışından bir cevap alana kadar çoğu kez aylar geçiyormuş. Belki, diye anlatmaya devam etmişti Vera, dedi Austerlitz, doğru mercilere şahsen başvurabilseymiş her şey çok farklı olabilirmiş, ama bunun için ne fırsat çıkmış ne de imkânları müsaitmiş. Böylece yıllar gelip geçmiş, ama şimdi geçmişe bakınca bu yıllar kendisine kurşun gibi ağır tek bir gün gibi geliyormuş. Gerçi öğretmenlik mesleğine devam etmiş ve varlığını korumak için ne gerekiyorsa yapmış, ama o dönemden beri kalbi adeta nasır bağlamış, hissetmez ve nefes almaz olmuş. Yalnız son ve bir önceki yüzyılın kitaplarında zaman zaman hayat bulur gibi olmuş. Vera'nın buna benzer sözlerinden sonra genellikle aramızda uzun süreli bir sessizlik oluşuyordu, sanki ne yapacağımızı, ne diyeceğimizi şaşırıyorduk, dedi Austerlitz, Šporkova'daki loş dairede saatler hiç fark etmeden akıp geçti böylece. Akşama doğru Vera'nın tüy gibi hafif ellerini ellerimin içine almış, onunla vedalaşırken, birdenbire benim Wilson Garı'ndan yola çıktığım gün, tren gözden kaybolduğunda, Agáta'nın kendisine söylemiş olduğu sözler geldi aklına: Daha geçen yaz bu garda bindiğimiz bir trenle Marienbad'a gitmiştik. Ya şimdi, şimdi nereye gidiyoruz? Vera'nın ilk başta pek önemsemediğim bu hatıra kırıntısı, kısa bir süre sonra kafamı öyle bir kurcalamaya başladı ki, daha aynı akşam, doğru dürüst telefon etme alışkanlığım olmadığı halde Kampa Adası'ndaki otelden aradım onu. Evet, diye cevap vermişti Vera yorgunluktan zar zor konuşarak, vaktiyle, 1938 yazında, hepimiz Marienbad'a gitmiştik, Agáta, Maximilian, ben ve tabii sen. Harikulade,

saadet dolu diyebileceğim üç hafta geçirmiştik orada. Kaplıcalara kür için gelen aşırı şişman veya sıska mı sıska misafirler, ellerindeki şifalı su bardaklarıyla ağır ağır tesiste dolanırken, Agáta'nın da bir keresinde söz arasında söylemiş olduğu gibi olağanüstü sakin ve barışçıl görünüyorlardı. Palace Hotel'in hemen ardındaki Osborne-Balmoral Pansiyonu'nda kalıyorduk. Sabahları genellikle kaplıcalara gider ve öğleden sonraları çevreyi dolaşmaya çıkardık. Ben, dedi Austerlitz, dört yaşında olduğum o yaz tatilinden hiçbir şey hatırlamıyordum ve belki de çok sonraları, 1972 yılının Ağustos sonlarında, tam da orada, Marienbad'da, çok daha güzel bir hayata adım atmak üzere olduğumu hissettiğimde, bu gelişme karşısında aniden şuursuzca bir korkuya kapılmamın sebebi de buydu. Paris'teki ilk dönemimden beri sürekli mektuplaştığım Marie de Verneuil, çıkacağı Bohemya yolculuğunda kendisine eşlik etmemi rica etmişti, orada Avrupa'daki kaplıcaların gelişimini konu alan mimarlık tarihi tezi için araştırmalarda bulunmak ve beni –bugün gönül rahatlığıyla söyleyebileceğim gibi, dedi Austerlitz– yalnızlığımdan kurtarmayı denemek istiyordu. Her şeyi düşünmüştü. Prag'daki Fransız Elçiliği'nde ataşe olan kuzeni Frédéric Félix'in bizim için havaalanına gönderdiği kocaman bir Tatra marka limuzin ile doğru Marienbad'a gittik. Aracın arka tarafındaki yumuşacık koltuklarda iki, bilemedin üç saat kadar oturduğumuz süre içinde, genellikle uzun mesafeler boyunca dümdüz devam eden, iki yanında bomboş toprakların uzandığı bir şosede sürekli batıya doğru yol aldık, kâh aşağı, geniş tabanlı vadilere indik, kâh en uzak toprakların gözler önüne serildiği –Baltık Denizi'ne kadar Bohemya uzanıyor önümüzde, demişti Marie– geniş yaylalara çıktık. Kimi zaman da bir testere demiri gibi gri gökyüzüne karşı iyice beliren, mavimsi ormanlarla kaplı, alçak sıradağlar boyunca ilerledik. Yoldaki trafik yok denecek kadar azdı. Karşıdan ancak tek tük hususi araç geliyordu, kendimiz de nadiren ardında koyu duman bulutları bırakarak ağır ağır uzun yokuşları tırmanan bir kamyonu sol-

luyorduk. Ne var ki, iki üniformalı motosikletli Prag Havaalanı'ndan ayrıldığımızdan beri hiç peşimizi bırakmamıştı. Başlarındaki deri kasklar ve koruyucu gözlükler üniformalarını tamamlıyordu ve sağ omuzlarının ardından çaprazlama asmış oldukları karabinalarının namluları görünüyordu. Bu iki davetsiz refakatçiyi oldukça korkutucu bulmuştum, dedi Austerlitz, hele kendimizi tepelerden birinin zirvesinden aşağı saldığımızda, bir süreliğine gözden kaybolup sonra arkalarında parlayan gün ışığından dolayı daha bir tehditkâr karanlık gölgeler olarak yeniden ortaya çıktıkları vakit, iyice gözüm korktu. Kuru gürültüye pabuç bırakmayan bir kız olan Marie ise sadece gülerek, bu iki gölge adam SSCB'nin Fransa'dan gelmiş misafirlere tahsis ettiği özel şeref alayı olsa gerek, diye dalga geçti. Ormanlı tepeler arasından aşağı kıvrılan bir yolu takip ederek Marienbad'a yaklaştığımızda hava kararmıştı ve evlerin dibine kadar sokulmuş çam ağaçlarının arasından çıkıp tek tük sokak lambalarıyla yetersizce aydınlatılmış kasabaya sessizce süzüldüğümüzde, dedi Austerlitz, bir an hafif bir huzursuzluğa kapıldığımı hatırlıyorum. Araba Palace Hotel'in önünde durdu. Şoför eşyalarımızı indirirken Marie ona bir-iki talimat daha verdi ve sonra ikimiz duvardaki bir sıra asma aynanın iki kat daha büyük gösterdiği lobiye girdik. Lobi pek tenha ve sessizdi, sanırsın ki vakit çoktan gece yarısını geçmiş. Dar bir bölmenin içinde, yüksekçe bir masanın ardında ayakta duran resepsiyonistin, okumakta olduğu kitaptan başını kaldırıp zar zor duyulan bir mırıltıyla bizleri *Dobry vecer*, diye selamlaması epey bir zaman aldı. En fazla kırkında olmasına rağmen, katlanmış bir yelpaze gibi alnının kıvrım kıvrım burun ve kaşlarına doğru sarktığı bu çelimsiz adam, başka hiçbir şey söylemeden ağır ağır, sanki bizden daha yoğun bir atmosfer içinde hareket ediyormuş gibi gerekli formaliteleri tamamladı, vizelerimizi görmek istedi, pasaportlarımızın tek tek sayfalarını karıştırdı, yukarı tırmanan bir yazıyla kareli bir okul defterine uzunca bir kayıt tuttu, bize sorularla dolu bir form doldurttu, uzun

uzun bir çekmeceyi karıştırıp anahtarımızı çıkardı ve en nihayetinde bir zili çalarak eciş bücüş bir komi çağırabildi. Bu adamcağız dizlerine kadar uzanan, fare grisi, naylon bir iş gömleği giymişti ve tıpkı otelin resepsiyon müdürü gibi bütün uzuvlarını felce uğratan hastalıklı bir uyuşukluğun pençesine düşmüş gibiydi. İki hafif bavulumuzu yüklenmiş, önümüz sıra üçüncü kata çıkarken –Marie'nin lobiye girer girmez dikkatimi çektiği asansör belli ki uzun süredir çalışmıyordu– bir süre sonra çetin bir sırtı aşarak zirveye yaklaşan bir dağcı gibi güçbela ilerler oldu, birçok defa durup soluklanmak zorunda kaldı, biz de bu sırada birkaç basamak aşağıda durup onu bekledik. En üst sahanlıkta ayağının dibindeki bir teneke tepside kırık bir bardak, bir sandalyenin üstünde başı öne düşmüş bir şekilde uyuklayan –herhalde devlet eliyle işletilen bütün kaplıca otellerinde olduğu gibi, diye aklımdan geçirdiğimi hatırlıyorum, dedi Austerlitz–, meslektaşıyla aynı gri iş gömleğini giymiş ikinci komi dışında merdivenlerde kimseye rastlamadık. Bizim odanın kapı numarası 38'di – büyük, neredeyse salon denebilecek bir yerdi. Duvarlar kırmızı şarap renginde, yer yer iyice yıpranmış brokar bir duvar kâğıdıyla kaplıydı. Aynı şekilde kapının iki yanındaki ağır perdeler ve duvar içine oyulmuş bir hücre içinde yer alan, beyaz yastıkları tuhaf bir şekilde dik duran yatak da eski zamanlara aitti. Marie hemen yerleşmeye başladı, bütün dolap ve çekmeceleri açtı, banyoya gitti, muslukların ve eski tarzdaki duşun çalışıp çalışmadığına baktı ve her yere iyice göz gezdirdi. En sonunda da, çok garip, dedi, her şey düzenli ve yerli yerinde de, yazı masası sanki yıllardır tozu alınmamış gibi görünüyor. Sonra da bana dönüp, dedi Austerlitz, bu kayda değer olguyu nasıl açıklarsın, diye sordu. Yoksa yazı masası tekin değil midir, ne dersin? Buna ne cevap verdiğimi bilmiyorum, dedi Austerlitz, ama o akşam daha birkaç saat açık pencerenin başında oturduğumuzu ve Marie'nin bana Marienbad'ın tarihi ile ilgili birçok şey anlattığını hatırlıyorum, 19. yüzyılın başında vadideki kaynakların etrafını saran ormanla-

rın nasıl yok edildiğinden, yamaçlara gelişigüzel inşa edilen klasik üsluptaki ilk evler ve otellerden, kısa süre içinde yaşanan bölgesel kalkınmadan bahsetmişti. Dört bir yandan, Prag'dan, Viyana'dan, Venedik'ten mimar ve duvarcılar gelmiş, Prens Lobkowitz'in saray bahçıvanlarından biri, ormanlık araziyi İngilizlere has bir doğa parkına dönüştürmeye başlamış, yerel ve egzotik ağaçlar dikmiş, geniş alanları çimlendirip oraya buraya çalılıklar serpiştirmiş, iki tarafı ağaçlı yollar, sıra kemerler ve kameriyeler kurmuş. Bu topraklardan gitgide daha görkemli oteller fışkırmış, bir de kür salonları, hamamlar, okuma odaları, bir konser salonu ve kurulur kurulmaz dönemin en iyi sanatçılarına ev sahipliği yapan bir tiyatro binası. 1873 yılında büyük, dökme demir Kollonade inşa edilmiş ve böylece Marienbad bundan böyle Avrupa'nın en çok ziyaret edilen kaplıcalarından biri olmuş. Marie'nin anlattığına göre –ki konuşmanın bu bölümünde her zamanki nüktedanlığıyla kendini oldukça renkli ve kıvrak bir tıp diline kaptırmıştı, dedi Austerlitz– maden suyu pınarları ve Auschowitz Ilıcaları olarak bilinen kaynaklar, o dönemin burjuva sınıfı arasında oldukça yaygın olan obeziteye, mide şişkinliğine, bağırsak tembelliğine ve başka belaltı tutukluklarına, âdet düzensizliğine, karaciğer sertliğine, safra salgılama bozukluğuna, damla hastalığına, dalak hipokrondisine, böbreklerde, mesanede ve idrar yollarında görülen rahatsızlıklara, salgı bezlerinde görülen iltihaplara ve sıraca türünden deformasyonlara, aynı şekilde sinir sisteminde görülen bozukluğa ve kas sistemindeki uyuşukluğa, yorgunluğa, el titrekliğine, kötürümlüğe, balgam birikimine, uzun süreli deri hastalıklarına ve akla gelebilecek başka her türlü derde şifa buldukları konusunda nam salmış. O dönemi düşününce, diye devam etmişti Marie, toplumda sahip oldukları seçkin statüyü koruyup koruyamayacaklarının endişesiyle yaşayan ve bu endişeyi şişmanlıkları ile bastırmak istercesine, doktorların bütün tavsiyelerini göz ardı ederek, o yıllarda kür yerlerinde de kurulan zengin sofraların sefasını sürmeye devam eden aşırı

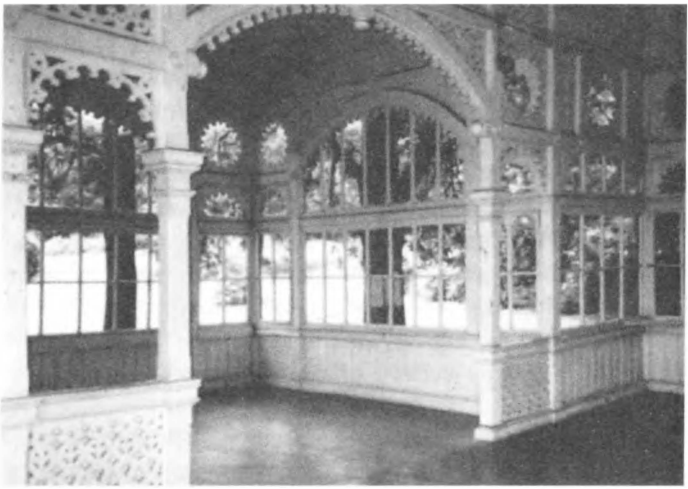
şişman adamlar geliyor gözümün önüne; ama başka misafirler de görüyorum, çoğunlukla hanım misafirler, bu solgun, artık tazeliğini yitirmiş hanımefendiler, dolambaçlı yollarda dalgın dalgın yürüyor, o hamam senin, bu hamam benim geziyorlar veya Amalia Tepesi ya da Miramont Şatosu'ndaki gözlem platformlarına çıkarak mahzun gözlerle dar vadinin üzerinden geçen bulutların çizdiği manzarayı izliyorlar. Marie'yi dinlerken içimde uyanan ender mutluluk hissi, dedi Austerlitz, çelişkili bir biçimde aklıma benim de bundan yüz yıl önce Marienbad'da kalan misafirler gibi sinsi bir hastalığa yakalanmış olduğum fikrini getirdi, ama bu düşünceyle beraber artık iyileşme yoluna girdiğim ümidi de doğdu içimde. Gerçekten de ömrümde Marie ile geçirdiğim o ilk gece kadar iyi uyuduğumu hatırlamıyorum. Düzenli soluklarını duyuyordum. Arada bir gökyüzünde çakan şimşeklerin ışığında kısacık bir an güzel yüzü görünüyordu yanımda, ardından dışarıda yine yağmurun şarıltısı duyuluyor, beyaz perdeler odanın içine doğru savruluyordu; ve tam uykuya dalmak üzereyken, nihayet bir kurtuluş inancı ya da ümidi olarak başımın içindeki baskının azaldığını hissettim. Ama gel gör ki, hiç de düşündüğüm gibi olmadı. Daha şafak sökmeden içimde büyük bir sıkıntıyla uykumdan sıçradım, o kadar sarsılmıştım ki, Marie'yi görecek halim bile yoktu, yatağın içinde daha fazla kalamadım, deniz tutmuş biri gibi doğrulup yatağın kenarına oturdum. Rüyamda komilerden birini görmüştüm, bize kahvaltılık olarak teneke bir tepsi içinde küf yeşili bir içecek ve bir Fransız gazetesi getirmişti. Gazetenin ilk sayfasında kaplıca idaresinde reform zorunluluğuna dair bir makale yer alıyordu ve bu makalede sık sık otel çalışanlarının kötü talihinden de bahsediliyordu, *qui portent,* diye yazıyordu rüyamdaki gazetede, dedi Austerlitz, *ces longue blouses grises comme en portant les quincailliers.*[1] Gazetenin geri kalan kısmı neredeyse sadece posta pulu büyüklüğündeki, ufacık yazıla-

[1] (Fr.) Hırdavatçıların giydikleri gibi uzun gri iş gömlekleri giyen bu otel görevlileri. (Y.N.)

rını zar zor okuyabildiğim ölüm ilanlarından oluşuyordu. Bu ilanlar sadece Fransızca yazılmamıştı, Almanca, Lehçe ve Flamanca olanları da vardı. Frederieke van Winckl-mann diye birini hâlâ hatırlarım, dedi Austerlitz, ilanda kendisi ile ilgili *kalm en rustig van ons heengegaan,* diye yazıyordu, ayrıca garip bir kelime olan *rouwkamer* kelimesi, bir de şöyle bir not kalmış aklımda: *De bloemen worden na de crematieplechtigheid neergelegd aan de voet van het Indisch Monument te Den Haag.* Uyandıktan sonra pencerenin başına gitmiştim, yağmurdan dolayı hâlâ ıslak anayol boyunca bakarak tepelerde bir kavis çizecek şekilde yükselen görkemli Pacifik, Atlantic, Metropole, Polonia ve Bohemia otellerinin sıra sıra balkonları, köşe kuleleri ve çatı katındaki ek odalarıyla, karanlık bir denizdeki transatlantikler gibi sabah sisinin arasından ağır ağır belirmesini izledim. Geçmişte bir yerde, diye düşündüm, bir hata yaptım ve şimdi yanlış bir yaşamın içindeyim. Aynı gün şehrin tenha sokaklarında yürürken ve ardından Kollonade'ye çıkarken, hep biri daha yanımda yürüyormuş ya da bir şey bana dokunup geçiyormuş gibi hissettim. Bir köşeyi döndüğümüzde önümüze çıkan her yeni manzara, her ev, giriş kapılarının önündeki her merdiven bana hem tanıdık hem de tamamen yabancı geldi. Bir zamanlar son derece görkemli olan binaların şimdiki harap durumu, kırık oluklar, yağmur suyunun kararttığı cepheler, yer yer dökülmüş sıvalar, altından çıkan kaba duvar örgüsü, tahta veya oluklu sacla kapatılmış pencereler adeta ruh halimi yansıtıyordu, ama gerek parktaki bu ilk yürüyüşümüzde, gerek daha sonra, akşamüzeri Moskova Kavárnası'nda en az dört metrekare büyüklüğündeki bir nilüfer çiçeği resminin altında otururken, bu halimi ne kendim anlayabildim ne de Marie'ye anlatabildim. Çok iyi hatırlıyorum, dedi Austerlitz, dondurma ısmarlamıştık, daha doğrusu sonradan ortaya çıktığına göre dondurmaya benzer bir şekerlemeymiş ısmarladığımız, pelte kıvamında, patates nişastası tadında, bir saat sonra bile hâlâ erimemiş olmak gibi dikkat çekici bir özelliğe sahip, şekilsiz bir kütle.

Moskova Kavárnası'nda bizden başka, arka masaların birinde satranç oynayan yaşlı iki bey vardı sadece. Ellerini sırtına kavuşturmuş, sigara dumanının sararttığı tül perdenin ardından yolun karşı tarafındaki moloz ve çöp yığınlarının arasında biten bodur Frenk maydanozlarını seyreden garson da artık ilerlemiş bir yaştaydı. Kır saçı ile bıyığı itinayla tıraş edilmişti ve şu an sırtında o fare grisi iş gömleklerinden biri olsa da, insan onu kolayca simsiyah, tastamam oturan bir frak, olağanüstü bir temizlikle parlayan kolalı Frenk gömleğinin üstünde kadife bir papyon ve büyük bir otel lobisinin avizelerinin ışığının yansıdığı rugan ayakkabılar ile hayal edebilirdi. Bir ara Marie'ye küçük bir tabağın içinde, güzel bir palmiye motifiyle süslü kırklık bir Küba sigarası paketi getirip centilmence sigarasını yaktığında, Marie'nin hayranlıktan mest olduğunu gördüm. Küba dumanı yavaş yavaş mavimsi katmanlar halinde aramızdaki havayı doldurdu ve bir süre sonra Marie, senin neyin var böyle, diye sordu, neden böyle dalgınlaştın, içine kapandın? Dün mutluluktan havalarda uçarken, bugün nasıl yerlerde sürünebiliyorsun? Buna verebilecek tek bir cevabım vardı: Bilmiyorum. Öyle sanıyorum ki, dedi Austerlitz, burada, Marienbad'da, meçhul bir şeyin yüreğimi titrettiğini açıklamaya çalıştım, meçhul, ama akla yakın bir şey, basit bir isim ya da insanın dilinin ucunda olup da bir türlü bulup çıkaramadığı bir kelime gibi. Bundan sonraki birkaç günü nasıl geçirdiğimizi artık ayrıntılarıyla hatırlamam mümkün değil, dedi Austerlitz. Genellikle saatlerce kaplıca suyuyla dolu küvetlerde, ardından da dinlenme odalarında yattım, bu bana bir yandan çok iyi geldi, ama diğer yandan hatıralarımın canlanmasına karşı yıllardır gösterdiğim direnci de zayıflattı galiba. Bir gün Gogol Tiyatrosu'nda bir konsere gittik. Bloch adında bir Rus piyanist beş-altı dinleyici önünde *Kelebekler*'i ve *Çocukluk Manzaraları*'nı çaldı. Otele dönerken Marie, galiba biraz da beni uyarmak için, dedi Austerlitz, Schumann'ın içindeki ışığın kararmasından ve yavaş yavaş delirişinden bahsetti, öyle ki sonunda Düssel-

dorf Karnavalı'nın hengâmesi içinde köprünün parmaklıklarından bir sıçrayışta soğuk Ren sularına atlamış, iki balıkçı da onu kıyıya çıkarmak zorunda kalmış. Bu olaydan sonra ancak birkaç yıl daha yaşadı, diye anlatmaya devam etmişti Marie, o da Bonn'un Bad Godesberg semtindeki özel bir ruh ve sinir hastalıkları kliniğinde. Eşi Clara genç Brahms'ı da yanına alarak kendisini düzenli aralıklarla ziyaret ediyormuş, ama dünya ile bağı tamamen kopmuş, yanlış yanlış şarkılar mırıldanıp duran bu adamla artık hiçbir şekilde konuşulmadığından çoğu kez sadece kapıdaki bir gözetleme deliğinden onu biraz seyredip dönermiş. Marie'yi dinlerken ve zavallı Schumann'ı Bad Godesberg'deki odacığında hayal etmeye çalışırken, gözümün önüne hep bir başka hayal daha geliyordu, Königswart Şatosu'na yaptığımız bir gezi sırasında önünden geçtiğimiz bir güvercinliğin hayali. İçinde bulunduğu arazi gibi herhalde daha Metternich zamanından kalma güvercinlik de harap haldeydi. Bu konik yapının içi, kendi ağırlığı altında sıkışmış olduğu halde en az iki ayak yüksekliğine ulaşmış güvercin pisliğiyle doluydu; bu yığının kurumuş tepesinde, ölümcül hasta olup da duvardaki nişlerinden düşmüş güvercinlerin cansız bedenleri yatıyordu, bu damın altındaki karanlığın içinde zar zor seçilen, hâlâ canlı arkadaşları ise yakına yakına kuğuruyorlardı, bir-iki ince, yumuşak tüy de yavaşça döne döne aşağı düşüyordu. Bu Marienbad anılarımdan her biri, delirmiş Schumann'dan dehşet diyarında tutuklu güvercinlere kadar, içerdikleri ıstırap nedeniyle, benim özümü tanıma yolumda ilk merhaleye dahi ulaşmamı imkânsız kılıyorlardı. Marienbad'daki son günümüzde, diye nihayet anlatmaya devam etti Austerlitz, artık buradan vedalaşmak için de diyebiliriz, akşama doğru parkın içinden geçerek Auschowitz Ilıcaları diye bilinen yere gittik. Orada bütün çevresi camlı, iç cepheleri bembeyaz, nakış gibi işlenmiş, narin bir şadırvan vardı. Batmakta olan güneşin aydınlattığı ve suyun monoton şırıltısı dışında derin bir sessizliğin hâkim olduğu bu şadırvanda Marie, yarın doğum günün, biliyor-

sun değil mi, diye sordu ansızın. Yarın, dedi, uyanır uyanmaz sana mutlu ve sevgi dolu yıllar dileyeceğim ve bu sanki mekanizmasını bilmediğim bir makineye muntazam işleyeceği yıllar diliyormuşum gibi olacak. Ne olur söyle, dedi bana, neden böyle soğuk duruyorsun, neden böyle içine kapanıksın? Neden, dedi, buraya geldiğimizden beri buz tutmuş bir göl gibisin? Neden bir şeyler söylemek, hatta bağırmak ister gibi ağzının açıldığını görüyorum da, sonra hiçbir şey duymuyorum? Geldiğimizde neden eşyalarını bavullarından çıkarıp yerleştirmedin, neden adeta sadece sırt çantana bağımlı yaşıyorsun? Aramızda birkaç adımlık mesafe, yüz yüze duruyorduk, tıpkı tiyatro sahnesindeki oyuncular gibi. Marie'nin göz rengi gitgide azalan ışıkla beraber değişiyordu. Ve ben hem ona hem kendime, son günlerde beni baskı altında tutan duyguların ne denli anlaşılmaz olduklarını, delirmiş gibi etrafımda sürekli sırlar ve işaretlerin olduğunu sandığımı, hatta zaman zaman sanki evlerin ketum duvarları hakkımda kötü bir şeyler biliyormuş gibi hissettiğimi ve kendimi bildim bileli yalnız kalmam gerektiğine inandığımı ve buna şimdi, onun için yanıp tutuşmama rağmen, her zamankinden daha fazla inandığımı bir kez daha açıkla-

maya çalıştım. Birinin yokluğuna, kendi yalnızlığımıza ihtiyaç duyduğumuz doğru değildir, dedi Marie. Doğru değildir. Bilmiyorum neden korkuyorsun, ama korkan bir tek sensin. Zaten her zaman biraz uzaktın, bunun pekâlâ farkındayım, ama şimdi sanki bir eşiğin önünde duruyor da, onu geçmeye cesaret edemiyor gibisin. Marie'nin söylediklerinde ne kadar haklı olduğunu o zamanlar kendime bile itiraf edemedim, ama bugün, dedi Austerlitz, biri bana çok fazla yakınlaştığında neden ondan uzaklaşma ihtiyacını duyduğumu ve neden böyle uzaklaşarak kendimi kurtulmuş saydığımı, ama aynı zamanda kendimi korkulacak derecede çirkin, dokunulmayacak derecede iğrenç biri gibi hissettiğimi de artık biliyorum. Parkın içinden geri dönerken karanlık çöküyordu. Önümüzde kıvrılarak ilerleyen beyaz kum yolun iki yanında karanlık ağaçlar ve çalılar bulunuyordu ve kısa bir süre sonra tamamen kendi hatam nedeniyle kaybedecek olduğum Marie kendi kendine bir şeyler mırıldanıyordu, ki bu mırıldandıklarından şimdi bir tek "*qui se promenaint dans les allées désertes du parc*[1] zavallı âşıklar" sözleri aklımda kalmış. Neredeyse kasabaya varmıştık, dedi Austerlitz, derken artık çayırlardan beyaz sis bulutlarının yükseldiği bir yerde, muhtemelen bir Bohemya kombinasından veya belki de sosyalist bir kardeş ülkeden gönderilen on-on iki insancıktan oluşan bir grup sanki yerden bitmiş gibi ansızın yandaki çalıların arasından çıkıp yolumuzu kesiverdi. Birbirinin peşi sıra yürüyorlardı ve her birinin elinde o dönem Marienbad'da memba suyunun içildiği, her yanı sıyrılmış plastik bardaklarından vardı. Bunun dışında, dedi Austerlitz, istisnasız hepsinin üzerinde, ellili yılların sonunda Batı'da moda olan o ince, petrol mavisi perlon yağmurluklardan olduğunu hatırlıyorum. Yolun bir tarafından çıktıkları kadar ani bir şekilde yolun öbür tarafında kaybolurken çıkardıkları kuru hışırtı, bugün hâlâ zaman zaman kulaklarıma geliyor. – Šporkova'daki son ziyareti-

[1] (Fr.) Parkın ıssız yollarında gezinen. (Y.N.)

mi takip eden o gece, diye anlatmaya devam etti Austerlitz, Marienbad anıları işte böyle sabaha kadar zihnimi kurcalayıp durdu. Dışarısı aydınlanmaya başlar başlamaz eşyalarımı topladım, Kampa Adası'ndaki otelden ayrıldım ve sabah sisinin çöktüğü Karl Köprüsü'nün üzerinden, Eski Şehrin içinden ve bu erken saatte tek bir insanın bile görülmediği Wenzel Meydanı'ndan geçerek Wilsonova'daki merkez gara yürüdüm, oraya varır varmaz da Vera'nın anlattıklarına dayanarak kafamda oluşturduğum hayaline hiç uymadığını fark ettim. Zamanında ünü Prag'ı da aşan *art nouveau* üslubundaki bu yapının etrafı, belli ki altmışlı yıllarda, çirkin cam cepheler ve beton ek binalarla çevrilmişti ve ben kale benzeri bu yapıya ancak epey bir zaman sonra bir giriş bulabildim. İçeri girdiğimde kendimi zemin katta basık bir salonda buldum, dört bir yanımı kalabalık bir yolcu ordusu çevreliyordu, belli ki grupça veya ailecek burada bavullarının arasında gecelemişlerdi, çoğu da zaten hâlâ uyuyordu. Ucu bucağı görülmeyen bu kamp yeri erguvani, adeta cehennemi ışıklar içindeydi. Işığın kaynağını araştırınca, biraz yüksekte yer alan, aşağı yukarı yirmiye on metre genişliğinde bir platformda duran ve boşu boşuna çalışan, zırıltılar çıkarıp duran yaklaşık yüze yakın oyun makinesinden yayıldığını gördüm. Yerde yatan kımıltısız bedenlerin arasından ve üstünden geçtim, merdiven çıkıp merdiven indim, buna rağmen aslında sadece bir sürü küçük dükkândan oluşan gar denen bu labirentte bir türlü yolumu bulamadım. Bir ara karşıdan gelen üniformalı bir görevliye, *Hlavní nádrazí, Wilsonovo nádrazí*, diye sordum ve adam kaybolmuş bir çocukmuşum gibi dikkatlice kolumdan tutarak beni, bu garın 1919 yılında özgürlükçü Amerika Başkanı Wilson'a ithaf edildiğinin yazılı olduğu bir levhanın bulunduğu köşeye götürdü. Yazıyı okumayı bitirip yanımda duran görevliye başımı eğerek teşekkür ettikten sonra, adam beni birkaç köşe daha döndürerek ve birkaç merdivenden daha geçirerek bir çeşit asma kata götürdü. Buradan yukarı bakınca insan, tepesinde eski Wilson Garı'nın heybet-

li kubbesini görebiliyordu ya da daha doğrusu bu kubbenin sadece yarısını görebiliyordu, çünkü diğer yarısı adeta içine saplanan yeni konstrüksiyon tarafından kesilip yok edilmiş gibiydi. Kubbenin geriye kalan parçasının kenarı boyunca ise, pastane masalarının kurulmuş olduğu bir çıkma yer alıyordu. Hoek van Holland'a bir bilet satın aldıktan sonra trenim kalkana kadar yarım saat orada oturdum ve zihnimde onlarca yıl geriye dönmeye, Agáta'nın kucağında, neredeyse boynumu incitecek kadar uzun bir süre gözlerimi tepemizdeki muazzam yüksek kubbeden ayırmak istemediğim, sadece Vera'nın anlattıklarından bildiğim o anı hatırlamaya çalıştım. Ama ne Agáta ne Vera, ne de ben geçmişten çıkageldik. Bazen sanki perdeler aralanacak gibi oluyordu; bir an Agáta'nın omzunu hissettiğimi veya Vera'nın bana yolculuk için satın almış olduğu Chaplin defterciğimin kapağındaki resmi gördüğümü zannederdim, ama bu fragmanları yakalamaya veya deyiş yerindeyse görüntüleri netleştirmeye çalıştıkça hepsi üzerimde dönen boşluğun içinde kaybolup gidiyordu. Bundan kısa bir süre sonra, trenimin saat yedi on üçte kalkışından hemen önce, vagonumun koridor penceresinden dışarı bakarken peronun üçgenlerden, yarım dairelerden, yatay ve dikey doğrulardan ve köşegenlerden oluşan cam ve demir çatısını görüp de içimde en ufak bir kuşku bırakmayan bir kesinlikle onu daha önce de aynı alacakaranlık içerisinde gördüğümü anladığımda çok daha fazla şaşırdım, evet, dedi Austerlitz, hatta korktum ve tren ağır ağır gardan çıkıp çok katlı apartmanların arka cepheleri arasından ilerleyip sonunda Yeni Şehrin altından geçen karanlık tünele girdiğinde ve tekdüze sallantılar içinde Moldau'nun üzerinden geçtiğinde, işte o vakit gerçekten, dedi Austerlitz, Prag'dan gönderilişimden bu yana, zamanın bu şehirde adeta durmuş olduğunu hissettim. Karanlık, insanın içini sıkan bir sabahtı. Dışarısını daha iyi görebileyim diye oturduğum Çek Devlet Demiryolları'na ait trenin yemek vagonunun beyaz örtülü masasında, eskiden Belçika'daki genel evlerin pencerelerinde duranlara

benzer, büzgülü pembe dantelle sarılmış küçük bir lamba yanıyordu. Aşçı, başında eğik şapkası, mutfağının girişine yaslanmış sigara içiyor ve sırtında pötikare bir yelek, boynunda sarı bir papyonu olan ufak tefek, kıvırcık saçlı bir adamcağız olan garsonla konuşuyordu. Dışarıda, iyice basık duran gökyüzünün altında işlenmemiş topraklar ve tarlalar gelip geçiyordu, sazan balığı livarları, ormanlık alanlar, bir nehir kıvrımı, bir kızılağaç korusu, tepeler ve çukurluklar ve eğer yanlış hatırlamıyorsam Beroun civarında en az bir millik bir alana yayılan bir kireçtaşı ocağı: alçak bulutların içinde kaybolan bacalar ve yüksek silolar, dikdörtgen prizma şeklinde kocaman yontma beton blokları, paslanmış oluklu teneke ile örtülü, hem aşağı hem yukarı doğru çalışan taşıyıcı bantlar, kireçtaşını öğütmek için değirmenler, konik çakıl yığınları, barakalar ve yük vagonları ve hepsinin üstünü kaplayan açık gri bir tortu ve toz. Sonra yine geniş, açık arazi ve dışarı baktığım sürece yolların hiçbirinde tek bir araç, göz alabildiğine tek bir insan evladı bile yok, sadece belki sıkıntıdan, belki alışkanlıktan ya da uymak zorunda oldukları bir talimattan dolayı Holoubkov, Chrást veya Rokycany gibi ufak istasyonlarda bile bu solgun nisan sabahında da Prag Ekspresi'nin gümbür gümbür geçişini kaçırmamak için peronlara çıkmış, kırmızı kasketli, çoğu sarı bıyıklı istasyon şefleri görünüyordu. Ufak bir mola verdiğimiz Pilsen ile ilgili, dedi Austerlitz, sadece perona indiğimi ve içimde bir hatırlama refleksi uyandırdığından dökme demir bir sütunun başlığının resmini çektiğimi hatırlıyorum. Ama sütuna baktıkça içimi bir huzursuzluk kapladı. Bir yara kabuğu gibi kahverengi pas lekeleriyle kaplı bu karmaşık başlık bezeklerinin vaktiyle, 1939 yazında, çocukları taşıyan trenle Pilsen'den geçerken sahiden belleğime kazınıp kazınmadığı sorusu değildi beni huzursuz eden, aksine, her ne kadar saçma olduğunu bilsem de, yüzeyinin pul pul soyulmasıyla adeta canlıymış gibi görünen bu dökme demir sütunun beni hatırladığı ve deyiş yerindeyse artık benim hafızamdan silinmiş olaylara tanıklık ettiği düşüncesiydi.

Pilsen'i geçince Bohemya ve Bavyera arasında uzanan dağlara doğru yol aldık. Bir süre sonra adım adım karanlık ormanlar sokuldu rayların dibine ve trenin hızı yavaşladı. Tepelerini kâh ince bir sis tabakasının, kâh alçaktan süzülen bulutların sardığı, nemden damla damla olmuş sık çam ağaçlarının arasında yol aldık bir saat kadar, sonra yolumuz yine yokuş aşağı devam etti, vadi giderek genişledi ve bir de baktık ki pırıl pırıl bir bölgeye çıkıvermişiz. Almanya'dan ne beklediğimi tam olarak ben de bilmiyorum, dedi Austerlitz, ama nereye bakarsam bakayım temiz kasabalar ve köyler, düzenli fabrika avluları ve şantiyeler, ihtimamla, sevgiyle bakılan bahçeler, sundurmaların altında muntazam bir şekilde istif edilmiş yakacak odun yığınları, çayırlıkların arasında uzanan düzgün asfaltlı yollar, çeşitli renkte arabaların hızla geçtiği otobanlar, iyi değerlendirilmiş orman parselleri, akış güzergâhı düzenlenmiş nehirler ve belli ki istasyon şeflerinin artık tren geçerken önünde durmak zorunda olmadığı yeni istasyon binaları gördüm. Bulutlar yer yer dağılmış, oraya buraya vuran sıcak güneş ışıkları etrafı aydınlatıyordu ve Çek tarafında çoğu kez ancak ağır ağır ilerliyormuş gibi görünen tren, şimdi aniden akıl almaz bir hafiflikle yoluna doludizgin devam etti. Öğleye doğru Nürnberg'e varmıştık ve bu adı bana tamamen yabancı Almanca yazılış şekliyle görür görmez, Vera'nın babamın betimlemelerine dayanarak Nasyonal Sosyalistlerin 1936 yılındaki parti kongresi ve o gün burada sokaklara dökülen halkın coşkusuyla ilgili anlattıkları geldi aklıma ve belki bu yüzden, dedi Austerlitz, sadece bir sonraki bağlantı trenlerini öğrenmek istemiş olmama rağmen, yani hiç niyetlenmediğim halde, Nürnberg Garı'ndan dışarı çıktım ve hiç tanımadığım bu şehrin içine girdim. Daha önce Alman toprağına ayak basmamıştım hiç, Almanya topografyası, Almanya tarihi veya Almanya'nın günümüzdeki yaşam koşulları hakkında bilgi edinmekten hep kaçınmışımdır, bu nedenle de Almanya, dedi Austerlitz, bana en yabancı ülkelerden biriydi, Afganistan veya Paraguay'dan bile ya-

bancı. Garın önündeki alt geçitten çıkar çıkmaz mahşeri bir kalabalığın içine karıştım, insanlar tıpkı nehir yatağındaki su gibi caddenin bütün genişliği boyunca akıyorlardı, ama sudan farklı olarak sadece bir yöne değil, iki yöne birden ilerliyorlardı, hem aşağı hem yukarı. Galiba bir cumartesi günüydü, insanların alışveriş için şehre indiği ve bu yaya cennetlerinde –sonradan öğrendiğime göre, dedi Austerlitz, buna benzer caddelerden Almanya'nın hemen bütün şehirlerinde varmış– sel gibi aktığı bir gün. Bu gezimde ilk gözüme çarpan şey, gri, kahverengi ve yeşil avcı paltolarıyla avcı şapkalarının bolluğu oldu, bir de genel olarak çok güzel ve kullanışlı kıyafetlerin giyildiğine ve Nürnbergli yayaların ayağındaki ayakkabıların son derece sağlam olduğuna dikkat ettim. Bana doğru gelenlerin yüzlerine uzun uzun bakmaya çekindim. Etrafımda çok az ses duyunca, bu insanların şehrin içerisinde ne denli sessiz ilerlediğini görünce bir tuhaf oldum; caddenin iki yanına sıralanmış binalara bakıp da üsluplarından oldukça eski, 16. veya 15. yüzyıla ait oldukları anlaşılan binaların bile herhangi bir yerinde, köşelerinde, sivri çatılı damların alınlıklarında, pencerelerin pervazları veya kabartma kenarlarında tek bir eğri büğrülük ya da gelip geçen zamanın herhangi başka bir izini görmeyince de garip bir huzursuzluk duydum. Hafif inişli bir kaldırımdan aşağı yürüdüğümü, bir ara bir köprünün korkuluğundan bakınca karanlık bir suyun üzerinde bir çift bembeyaz kuğu gördüğümü ve sonra, evlerin çatılarının ardında, oldukça küçülmüş olarak, adeta pul formatında, şatoyu gördüğümü hatırlıyorum. Bir lokantaya girmek ya da en azından sayısız büfelerin veya seyyar satıcıların birinden bir şey almak gelmedi içimden. Bir saat kadar sonra gara geri dönmek istediğimde, belki şimdi yokuş çıktığımdan ya da artık bu yöne doğru gerçekten daha fazla insan geldiğinden, gittikçe daha da güçlenen bir akıntıya karşı mücadele ediyormuşum gibi hissettim. Her halükârda, dedi Austerlitz, tedirginliğim gitgide arttı, öyle ki garın çok yakınına, *Nürnberger Nachrichten* Yayınevi binasının önüne gel-

diğimde, kırmızımsı taştan bir pencere kemerinin altına geçip alışveriş peşindeki bu ordunun biraz dağılmasını beklemek zorunda kaldım. Su gibi önümden akan Alman halkının kıyısında uyuşuk uyuşuk ne kadar durduğumu artık ben de bilmiyorum, dedi Austerlitz, ama horoz tüylü bir Tirol şapkası takmış olan yaşlıca bir hanım, herhalde eski sırt çantamdan dolayı beni evsiz biri sandığından, önümde durup gutlu parmaklarıyla cüzdanından bir mark çıkarıp çekine çekine bana bir sadaka olarak uzattığında saat artık dört veya beş olmuştu. 1956 yılında basılan ve üzerinde Şansölye Adenauer'in başının bulunduğu bu demir parayı, nihayet akşama doğru trene binmiş, Köln'e doğru devam ederken hâlâ elimde tutuyordum, dedi Austerlitz. Neredeyse bütün yol boyunca koridorda durup pencereden dışarı baktım. Würzburg ile Frankfurt arasındaydı sanırım, yolumuz bol ağaçlı bir bölgeden geçti, kilometreler boyunca uzanan çıplak meşe ve kayın dalları, yer yer çamlıklar. Böyle dışarı bakarken hafızamın derinliklerinden bir yerden, gerek Bala'da vaizin evindeyken, gerek daha sonraki hayatımda sık sık gördüğüm bir rüyanın anısı canlandı, rüyamda nereye gittiğimi bilmeden tamamı karanlık ormanlarla kaplı, uçsuz bucaksız ve isimsiz bir ülkeden geçiyordum ve şimdi yavaş yavaş anlıyordum ki, dedi Austerlitz, bu dışarıda gelip geçen manzara, beni yıllardır huzursuz eden görüntülerin aslıydı. Derken ikinci bir saplantılı hayalimi daha hatırladım: bu sonu gelmek bilmeyen yolculukta bana eşlik eden ve kompartımanın pencere tarafında oturmuş, hiç kımıldamadan dışarı karanlığa bakan bir ikiz erkek kardeşin hayali. Onun hakkında, adı dahil, hiçbir şey bilmiyordum, üstelik aramızda tek bir kelime dahi geçmemişti, ama yine de ne zaman aklıma gelse, yolculuğun sonunda artık iyice bitkin düşüp öldüğü ve bagaj bölmesindeki diğer eşyalarımızın arasına kaldırıldığı düşüncesiyle kendi kendime işkence ediyordum. Ya sonra, dedi Austerlitz, sonra Frankfurt'un ardında bir yerlerde, ömrümde ikinci defa Ren Vadisi'ne sapıp da nehrin Binger Loch kısmındaki Mäuse Kulesi'ni gör-

düğümde, Vyrnwy Baraj Gölü'ndeki kulenin niçin hep yüreğimi ürperttiğini de kesinlikle anlamış oldum. Artık akşamın alacakaranlığında ağır ağır akan nehirden, suyun içinde hiç kımıldamadan duruyormuş gibi görünen mavnalardan, karşı kıyıdaki ağaçlar ve çalılıklardan, bağlardaki üzüm kütüklerinin ince hatlarından, kurşuni kayalardan ve o an bana tarihöncesi, henüz keşfedilmemiş topraklara açılıyormuş gibi görünen uçurumlardan gözlerimi ayıramıyordum. Benim için sahiden mitolojik olan bu manzaranın büyüsünden henüz sıyrılamamıştım ki, dedi Austerlitz, batmaya yüz tutan güneş ansızın bulutların arasından görünüverdi, bütün vadiyi pırıl pırıl aydınlattı ve ışığı karşıki tepelere, tam da bizim geçmekte olduğumuz yerde, sanki nehrin doğu kıyısı boyunca uzanan dağların içi baştan başa oyulmuş da bu dağlar sadece yeraltında kilometrekareler genişliğinde alana yayılmış bir üretim tesisini gizliyormuş gibi gökyüzüne üç dev bacanın yükseldiği yamaçlara dek yayıldı. Ren Vadisi'nden geçerken, dedi Austerlitz, insan hangi çağda olduğunu da kestiremez hale geliyor. Nehrin çok üstünde yer alan ve Reichenstein, Ehrenfels veya Stahleck gibi garip isimlere sa-

hip şatoların bile, demir yolunun oradan bakılınca, Ortaçağ'dan kalma mı olduklarını, yoksa ancak son yüzyılda sanayi baronları tarafından mı inşa ettirildiğini söylemek güç. Bazılarının, mesela Katz Şatosu ve Maus Şatosu'nun kökeni efsanelere dayanıyor gibi ve harabeler bile ilk bakışta romantik bir tiyatro kulisi gibi görünüyor. Her halükârda tren Ren Vadisi'nden aşağı inerken hayatımın hangi evresindeydim şaşırmıştım. Akşam güneşinin pırıltısı arasından uzun yıllar önce karşı kıyıya yayılıp kısa sürede bütün göğü kızıla boyamış olan sabah güneşini görüyordum ve şimdi bile ikincisinin de neredeyse birincisi kadar korkunç olduğu Ren yolculuklarımı düşündüğümde allak bullak oluyorum, kafamda her şey birbirine karışıyor, okuduklarım, bizzat yaşadıklarım, belirdiği gibi geçmişe gömülen anılarım, gözümün önünden akıp giden görüntüler ve arada artık hiçbir şeyin olmadığı, canımı yakan kör noktalar. Bu Alman toprağını, dedi Austerlitz, eski gezginlerin tasvir ettiği gibi görüyorum, akış yönü düzenlenmemiş, yer yer taşan büyük nehri, suyun içinde oynaşan somon balıklarını, ince nehir kumunda yürüyen yengeçleri görüyorum; Victor Hugo'nun Ren şatolarını konu aldığı kasvetli karaboya resimlerini görüyorum, katliam şehri Bacharach[1] civarında bir yerde portatif bir sandalyeye oturmuş, el çabukluğu ile suluboya resimler çizerken Joseph Mallor Turner'i görüyorum, Vyrnwy'nin derin sularını ve bu sulara gömülen Llanwyddyn halkını görüyorum ve bir zamanlar ülkeyi istila ettiği anlatılan o büyük fare ordusunun[2] gri kalabalığını görüyorum, kendilerini dalgaların arasına atıyor ve başları suyun üzerinde,

[1] Rivayete göre, 1288 yılında Ren bölgesindeki Bacharach'ta bir çocuk işkence görüp öldürülünce, halk bu cinayetten Yahudileri sorumlu tutup yirmi altı Yahudi'yi linç etmiştir. (Ç.N.)

[2] Efsaneye göre, Mäuse Kulesi'ni inşa ettiren, açgözlülüğü ve merhametsizliği ile ünlü Başpiskopos II. Hatto, açlıktan kırılan halkın bütün mahsulünü kendi ambarlarına toplatmış. Ardından ekmek için kapısına gelen insanları bir ambara kapatıp yakmış, zavallılar bağırdıkça da, "Fareler nasıl çığlık çığlığa, duyuyor musunuz?" diye dalga geçmiş. Ama yanan ambardan kaçan binlerce fare bundan böyle başpiskoposun peşini bırakmamış, yatak odasını basıp ona saldırmış, başpiskopos kendini kurtarmak için adadaki Mäuse Kulesi'ne kaçtığında onu orada da bulup diri diri yemişler. (Ç.N.)

can havliyle kurtarıcı adaya doğru yüzüyorlar. – Austerlitz anlatırken günün nasıl geçtiğini fark etmemişiz, Alderney Street'teki evden beraberce çıkarken hava kararmaya başlamıştı. Mile End Road yolunu tutarak biraz şehrin dışına doğru yürüdük ve bir süre sonra Austerlitz'in tıpkı hemen yanı başındaki yüksek duvarlarla çevrili, kasvetli St. Clement's Spital gibi hikâyesinin bu aşamasında önemli yer tuttuğunu söylediği büyük Tower Hamlets Mezarlığı'na vardık. Londra'nın üzerine yavaş yavaş çökmekte olan akşam karanlığında, Kraliçe Victoria döneminde kıymetli ölülerin anısına dikilmiş anıtlar, mozoleler, mermer haçlar, mezar taşları, dikilitaşlar, şişkin gövdeli kül kavanozları ve çoğunun kanadının eksik olduğu ya da başka her-

hangi bir tahribatı bulunan, sanki tam göğe yükselecekken taşlaşmış gibi görünen melek figürlerinin arasında uzanan yollarda yürüdük. Bu anıtsal eserlerin çoğu, me-

zarlığın dört bir köşesinde biten akçaağaçların kökleri nedeniyle yerinden oynamış ya da tümüyle yıkılmıştı. Soluk yeşil, kırçıl, toprak sarısı veya turuncumsu renkte taş yosunlarıyla kaplı lahitler paramparçaydı, mezarların kendileri ise kısmen çökmüş, kısmen de yerinden çıkmıştı, sanki ölülerin yerleşim alanını bir deprem vurmuştu ya da mahşere çağrıldıklarından meskenlerinden çıkmışlar ve o sırada yaşanan panik içerisinde, bizim onlara dayattığımız o güzelim düzeni altüst etmişlerdi. Bohemya'dan döndüğüm ilk haftalarda, diye devam etti hikâyesine Austerlitz, mezarların arasında yürürken, burada yatan ölülerin isimlerini, doğum ve ölüm tarihlerini bir bir ezberledim, eve çakıl taşları ve sarmaşık yaprakları, bir keresinde de taştan bir gül ile kırılmış bir melek eli götürdüm, ama Tower Hamlets'teki gündüz yürüyüşlerim beni ne kadar rahatlatıyorduysa, akşamları o kadar korkunç, bazen saatler süren ve gittikçe daha da büyüyen korkularla cebelleşiyordum. Belli ki ruhsal sarsıntılarımın kaynaklarını öğrenmiş olmamın, bütün o geçmiş yılların ötesinden bakmama rağmen kendimi çok açık ve net olarak alışmış olduğu yaşamdan aniden kopartılmış bir çocuk olarak görebilmemin bana pek yararı olmuyordu: Mantığım ezelden beri bastırmış olduğum, ama şimdi zorla içimden çıkan reddedilmişlik ve yok edilmişlik duygusuyla baş edemiyordu. En basit işlerin ortasındayken, mesela ayakkabılarımı bağlarken, çay bardaklarını yıkarken veya çaydanlıktaki suyun kaynamasını beklerken ansızın bu dehşetli korkuya yakalanıyordum. Sanki günlerdir çöldeymişim gibi hemen dilim damağım kuruyor, nefesim daralıyor, yüreğim hızla çarpıyor, adeta ağzıma geliyordu, bütün vücudumdan soğuk bir ter boşanıyor, tir tir titreyen elimin üstünde bile ter damlaları çıkıyor ve baktığım her yer kara bir örtüyle kaplı oluyordu. İçimden çığlık atmak gelirdi, ama yine de ağzımdan hiç ses çıkmazdı, kendimi sokağa atmak istiyordum, ama yerimden kımıldayamıyordum, hatta bir keresinde çok uzun, eziyetli bir kasılmanın ardından içimde bir şeylerin ansızın paramparça kırıldığını

hissettim ve vücudumun parçalarının karanlık ve uzak bir bölgeye saçıldığını gördüm. Buna benzer kaç kriz daha geçirdiğimi artık hatırlamıyorum, dedi Austerlitz, ama bir gün Alderney Street'in sonundaki büfeye giderken bayılıp yere yığılınca ve bu sırada başımı bordüre çarpınca, bir sürü farklı hastane ve araştırma merkezinin ardından St. Clement's Spital'a yatırıldım ve sonradan bana açıklandığına göre vücut fonksiyonlarımı olmasa da bütün düşünme mekanizmamı ve bütün duygularımı felce uğratan neredeyse üç haftalık bir bilinçsizliğin ardından nihayet kendime geldiğimde, kendimi büyük erkek koğuşlarının birinde buldum. Bana verilen ilaçların etkisiyle garip, adeta ayağım yerden kesilmiş gibi bir hisle orada, hastane binasının içinde dolaşıyordum, dedi Austerlitz ve eliyle duvarın ardında yükselen hastanenin tuğla cephesini gös-

terdi, hiçbir ümidim ve arzum olmaksızın bütün kış koridorlarda mekik dokudum, kafamın içinde beynimin tamamen çökmüş dört duvarı dışında hiçbir şey hissetmeden, bulanık pencerelerin ardından şimdi durduğumuz bu mezarlığa bakıp durdum. Sonraları, biraz olsun düzelince, hastabakıcılardan birinin vermiş olduğu teleskopla daha gün doğmadan mezarlıkta av peşinde koşan tilkileri, ani hareketlerle oraya buraya zıplayan, sonra yine kımıldamadan kalakalan sincapları, arada bir gözüken yapayalnız

kalmış insanların yüzlerini ve karanlık basarken mezarlığın üstünde geniş daireler çizerek uçan bir baykuşun ağır kanat hareketlerini izledim durdum. Ara sıra hastanenin diğer sakinleriyle sohbet ettim, mesela işinin tam ortasındayken, alnının ardında bir yerde aniden aşırı gerilmiş bir şeylerin koptuğu anı, çatı kirişlerinden birinin üstünde cızırdayıp duran transistorlu radyodan bugün artık kendisine bir an olsun rahat vermeyen felaket habercilerinin sesini ilk kez duyduğu anı hâlâ çok iyi hatırladığını söyleyen bir çatı kaplamacısıyla. Oradayken, dedi Austerlitz, Vaiz Elias'ın delirmesini ve Denbigh'de ölüp gittiği akıl hastanesini de sık sık düşündüm. Yalnız kendimi, kendi hikâyemi ve düşmüş olduğum halleri hiçbir şekilde düşünmek istemiyordum. Hastanede son görüştüğüm doktor, bana kendimi yormayacağım bir iş bulmamı tavsiye etti, mesela bir fidanlıkta çalışabilirsin, demişti ve böylece ben de sonraki iki yıl boyunca her sabah erkenden trene atlayıp büro çalışanları iş merkezlerine doğru akarken ters istikametteki Romford'a, yeni işyerime, geniş bir parkın bitişiğinde yer alan ve belediyeye bağlı bir işletme olduğundan kalifiye bahçıvanların yanı sıra bedensel özürlü veya ruhsal huzura ihtiyaç duyan insanların da yardımcı olarak çalışabildiği bir süs bitkisi yetiştirme bahçesine gittim. Aylar geçtikçe Romford'daki bu bahçede bir dereceye kadar da olsa sağlığıma yeniden kavuştum, ama bunu neye borçlu olduğumu ben de tam olarak bilmiyorum, birlikte çalıştığım, yaşadıkları ruhsal acı yüzlerine vurmuş, ama gönlü şen kalmış insanlara mı, seralardaki devamlı nemli ve sıcak ik-

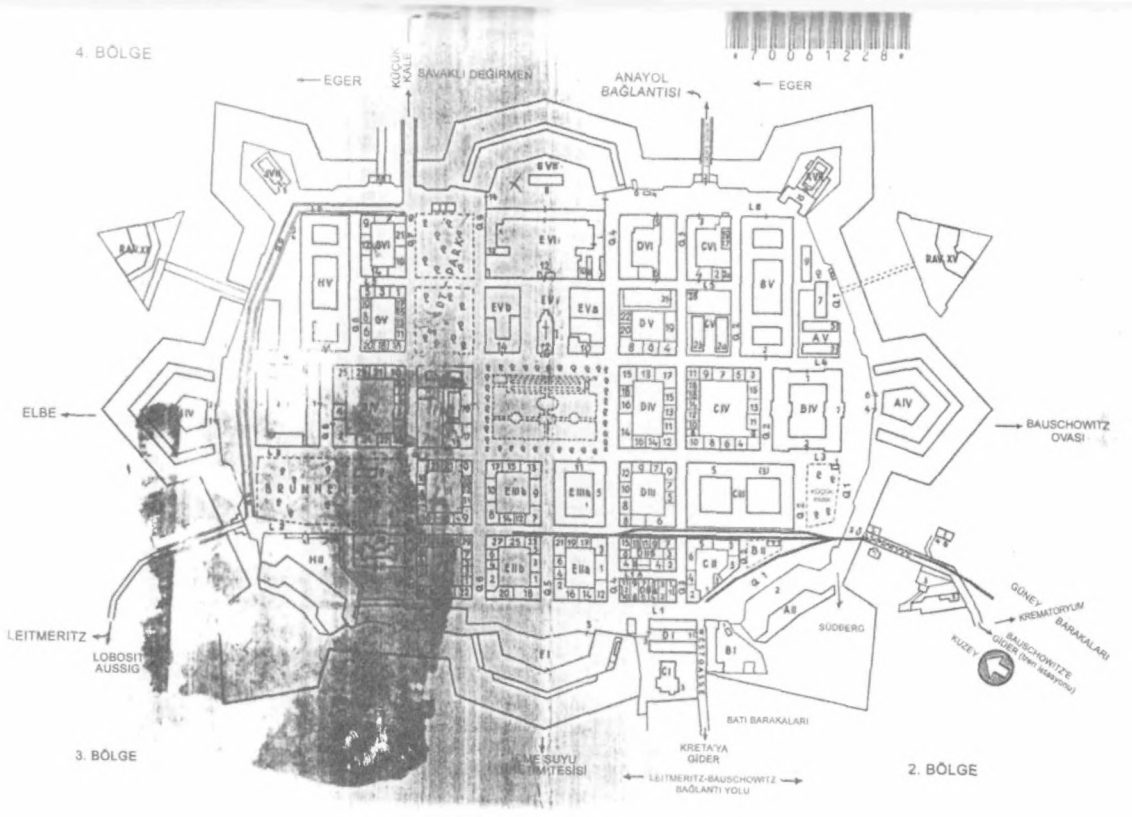
lime mi, bütün havaya dağılan yumuşak toprak kokusuna mı, muntazam sıralar olarak uzanan çiçeklere mi, yoksa fi-

delerin tek tek özenle ayrılıp saksılarının değiştirilmesinden, turfandalık tarhların bakımından ve en sevdiğim uğraş olan çiçeklerin küçük gözlü ibrikle sulanmasından oluşan işin özündeki sürekliliğe mi. Romford'daki bu yardımcı bahçıvanlık dönemimde, dedi Austerlitz, akşamları ve hafta sonları o zamana kadar tanımadığım H.G. Adler'in 1945 ile 1947 yılları arasında çok zor şartlar altında kısmen Prag, kısmen de Londra'da yazmış olduğu ve 1955 yılında Alman bir yayınevi tarafından yayınlanmadan önce defalarca gözden geçirmiş olduğu, Terezín Gettosu'nun yapısını, gelişimini ve iç organizasyonunu anlattığı yaklaşık sekiz yüz sayfalık eserini incelemeye başladım.

Duvarlarla çevrilmiş Terezín'i ziyaret ettiğim sırada konuyla ilgili hiçbir fikrim olmadığımdan hayal bile edemediğim pek çok şey hakkında bana satır satır bilgi veren bu kitabı, Almancamın yetersizliğinden dolayı son derece yavaş okuyabiliyordum, evet, dedi Austerlitz, onun en az Mısırlıların hiyerogliflerini veya Babillilerin çivi yazısı kadar zor geldiğini söyleyebilirim. Terezín'de her alana hâkim olan Almanca uzmanlık dilinin ve resmî dilin görünüşe göre hiç ara vermeden ürettiği birleşik kelimeleri, çoğu sözlüğümde bulunmadığından, hece hece çözmek zorunda kalıyordum. Sonunda *Barackenbestandteillager*,[1] *Zusatzkostenberechnungsschein*,[2] *Bagatellreparaturwerk-*

[1] (Alm.) Baraka kampları. (Y.N.)
[2] (Alm.) Ek masraf hesap pusulası. (Y.N.)

4. BÖLGE
EGER
KÜÇÜK KALE
BAVAKLI DEĞİRMEN
ANAYOL BAĞLANTISI
EGER
ELBE
BAUSCHOWITZ OVASI
LEITMERITZ
LOBOSITZ AUSSIG
SÜDBERG
GÜNEY KREMATORYUM BARAKALARI
BAUSCHOWITZ'E GİDER (Ters istasyonu)
KUZEY
BATI BARAKALARI
KRETA'YA GİDER
3. BÖLGE
ME SUYU ARITMA TESİSİ
LEITMERITZ-BAUSCHOWITZ BAĞLANTI YOLU
2. BÖLGE

stätte,[1] *Menagetransportkolonnen,*[2] *Küchenbeschwerdeorgane,*[3] *Reinlichkeitsreihenuntersuchung*[4] veya *Entwesungsübersiedlung*[5] –Austerlitz çok sayıda sözcüğün birleştirilmesiyle oluşturulmuş bu Almanca kelimeleri, beni hayretler içinde bırakarak bir kez olsun teklemeden ve hiç aksansız söyledi– gibi terim ve kavramların içerdiği tek tek sözcüklerin karşılığını tespit ettiğimde, bu kez de, diye devam etti Austerlitz, bunlardan çıkardığım olası anlamı, kelimenin içinde bulunduğu cümleye ve devamında gelen bağlama oturtmak için epey uğraşmam gerekiyordu, ama sadece tek bir sayfayı okumam bile gece yarılarına kadar sürdüğünden ve böyle uzun bir zaman içine yayılınca pek çok şey kaybolduğundan, ayrıca toplumsal yaşamın bir nevi fütürist deformasyona uğradığı getto sistemi –her ne kadar Adler bu sistemi en ince ayrıntısına kadar bütün gerçekliğiyle tasvir etse de– benim için gerçekdışılığını korumaya devam ettiğinden, bu bağlam da hep elimden kayıp gidecek gibi oluyordu. Bu nedenle bildiğim geçmişimden önceki geçmişimin araştırılmasını istemeyerek de olsa bunca yıldır kendim engellemiş olmamı ve dolayısıyla 1988 yılındaki ölümüne kadar Londra'da yaşamış olan Adler ile bu Terezín hakkında yüz yüze görüşme fırsatını kaçırmış olmamı bir türlü affedemiyorum. Daha önce de söylediğim gibi, dedi Austerlitz, burada bir kilometrelik alanda bazen altmış binden fazla insan bir araya tıkıştırılmış, sanayiciler ve fabrikatörler, avukatlar ve doktorlar, rabbiler ve profesörler, şarkıcılar ve bestekârlar, banka müdürleri, tüccarlar, sekreterler, ev kadınları, çiftçiler, işçiler ve milyonerler, Prag'dan ve himaye altındaki diğer bölgelerden, Slovakya'dan, Danimarka'dan ve Hollanda'dan, Viyana ve Münih'ten, Köln ve Mainfrank ve Westfalen bölgelerinden gelen insanlar; her biri yaklaşık iki metrekarelik bir ikamet alanıyla yetinmek zorunday-

[1] (Alm.) Ufak tamirat atölyeleri. (Y.N.)
[2] (Alm.) İaşe nakliye nizamı. (Y.N.)
[3] (Alm.) Mutfak şikâyet birimi. (Y.N.)
[4] (Alm.) Ariyet sıralaması araştırması. (Y.N.)
[5] (Alm.) Arındırma amaçlı göç; göçe zorlama anlamında. (Y.N.)

Verzeichnis der als Sonderweisungen bezeichneten Arbeiten.

1. Dienststelle
2. Kameradschaftsheim
3. SS-Garage
4. Kleine Festung
5. Deutsche Dienstpost
6. Reserve-Lazarett
7. Berliner Dienststelle
8. Gendarmerie
9. Reichssippenforschung
10. Landwirtschaft
11. Torfabladen
12. Schleusenmühle
13. Eisenbahnbau Ing. Figlovský
14. Eisenbahnbau eig. Rechnung
15. Feuerlöschstriche E I, H IV
16. Straßenbau Leitmeritz
17. Straßenbau f. Rechnung Ing. Figlovský (T 321)
18. Uhrenreparaturenwerkstätte
19. Zentralamt f. d. Regelung der Judenfrage in Prag
20. Bau des Wasserwerks (T 423)
    a) Ing. Figlovský b) Artesia, Prag
    c) Ing. C. Pštross, Prag d) sonstige Posten
21. Silagenbau Ing. Figlovský
    (Hilfsdienst ")
22. Kanalisationsarbeiten (T 45)
23. Kanalisationsarbeiten für Rechnung Ing. Figlovský
24. Bau der Silagegrube Ing. Figlovský
25. Steinbruch Kamaik
26. Krematoriumbau
27. Hilfsarbeiten und Schießstätte Kamaik-Leitmeritz
28. Kreta-Bauten und deren Erhaltungskosten
29. Chemische Kontrollarbeiten
30. Gruppe Dr. Weidmann [s. 19. Kap.]
31. Bucherfassungsgruppe [s. 19. Kap.]
32. Schutzbrillenerzeugung
33. Uniformkonfektion
34. Rindsledergaloschen
35. Zentralbad (arische Abt.)
36. Glimmerspalten
37. Kaninchenhaarscheren
38. Tintenpulversäckchenfüllen
39. Elektrizitätswerk
40. Kartonagenwerkstätte
41. Lehrspiele
42. Markenledenwarenerzeugung (früher Galanterie)
43. Instandhaltung von Uniformen
44. Juteslicke-Reparatur
45. Bijouterie
46. Straßenerhaltung und Straßenreinigung
47. Arbeitsgruppe Jungfern-Breschan
48. Projektierte Hydrozentrale
49. NSFK-Flugplatz
50. Schlachthof
51. Schieß-Stand
52. Holzkohleerzeugung

Özel Direktif olarak tanımlanan işlerin listesi: 1. Büro, 2. Kameradschaftsheim (SS askerlerin lojmanı), 3. SS Garajları, 4. Küçük Kale, 5. Alman Posta Servisi, 6. Hastane, 7. Berlin Bürosu, 8. Jandarma, 9. Reich Soy Araştırma Dairesi, 10. Tarım, 11. Turba Taşımacılığı, 12. Savaklı değirmen, 13. Demiryolu İnşaatı Müh. Figlovsky, 14. Demiryolu İnşaatı kendi hsb., 15. Yangın Söndürme Göletleri E I, H IV, 16. Leitmeritz Yolu İnşaatı, 17. Yol İnşaatı Müh. Figlovsky (T 321), 18. Saat Tamir Atölyeleri, 19. Prag Yahudileri Meselesini Düzenleme Genel Merkezi, 20. İçme Suyu Üretim Tesisi İnşaatı (T 423), a) Müh. Figlovsky (T 321) b) Artesia, Prag c) Müh. C. Pštross, Prag d) Diğerleri, 21. Silaj Yapımı Müh. Figlovsky, 22. Kanalizasyon Çalışmaları (T 45), 23. Kanalizasyon Çalışmaları Müh. Figlovsky, 24. Toprakaltı Silo İnşaatı Müh. Figlovsky, 25. Kamaik Taş Ocağı, 26. Krematoryum İnşaatı, 27. Kamaik - Leitmeritz Poligonu, 28. Kreta Binaları ve Bakım Masrafları, 29. Kimyasal Kontrol İşleri, 30. Dr. Weidmann'ın Ekibi (bkz. 19. Bölüm, Adler), 31. Muhasebe Grubu (bkz. 19. Bölüm, Adler), 32. Motosikletçi Gözlüğü Üretimi, 33. Üniforma Konfeksiyonu, 34. Dana Derisi Galoşları, 35. Umumi Banyo (Ariler bölümü), 36. Mika Ayırma, 37. Tavşan Postu Kırpma, 38. Mürekkep Tozu Torbacıkları Doldurma, 39. Elektrik Santralı, 40. Karton Ambalaj Üretim Yeri, 41. Eğitici Oyunlar, 42. Cephede Kullanılacak Dayanıklı Gıda Üretim Yeri (eskiden süs eşyası üretim yeri), 43. Üniforma Tamirat Yeri, 44. Sırt Çantası Tamirat Yeri, 45. Bijuteri, 46. Yolların Tadilat ve Temizlik İşleri, 47. Jungfer-Breschan Çalışma Ekibi, 48. Su Santralı Projesi, 49. NSFK Havaalanı, 50. Mezbaha, 51. Atış Yeri, 52. Odun Kömürü Üretimi. (Ç.N.)

mış ve Almanların deyişiyle vagonlara yüklenip doğuya gönderilene kadar, çalışabilecek durumda olan herkes Dış Ticaret Dairesi'nin kâr amaçlı kurduğu imalathanelerde, mesela sargı bezi atölyesinde, çantacıda, süs eşyası üretiminde, tahta tabanlı ayakkabı veya sığır derisinden galoş üretiminde, odun kömürü yapım yerinde, Değirmen, Kızma Birader ve Şapkayı Yakala gibi eğlenceli oyunların yapımında, mika minerali ayırma işinde, tavşan postu kırpma yerinde, mürekkep tozu doldurma işinde, SS'lerin ipekböceği yetiştirme yerinde ve daha nice başka kasaba içi üretim işletmesinde, elbise deposunda, elbise onarım tezgâhlarında, aşınma bölümünde, paçavra deposunda, muhasebe grubunda, mutfakta, patates soymada, kemik değerlendirmede veya döşekçide, hasta ve düşkünlerin bakımında, haşarat ve kemirgenlerle mücadelede, Kışla Amirliği'nde, Nüfus Kayıt Dairesi'nde, "Şato" diye anılan BV Kışlası'nın içinde yer alan Yahudiler Bağımsız Yönetim Birimi'nde veya yük taşımacılığında boğaz tokluğuna çalışmak zorundaymış. Taşımacılık işi, Terezín'e Bohemya'nın boşaltılan köylerinden getirtilen elliye yakın eski cenaze arabasıyla sürdürülüyormuş; araba okuna koşulmuş iki kişi arabayı önden çekiyor, en az dört, kimi zaman sekiz kişiyi bulan bir ekip de kâh arkadan itiyor, kâh tekerlere yükleniyormuş, arabalar da böylece sallana sallana, ağır ağır, insanlarla dolup taşan sokaklarda ilerliyormuş. Bir süre sonra gümüşe çalan siyah boyaları soyulmuş, hasarlı üst kısımları, yani arabacının yeri ve dört oymalı direk üzerinde duran kemerli tavan testere ile kabaca kesilmiş, son olarak da alt kısımlarına sulandırılmış kireçle numaralar verilmiş ve bazı yazılar yazılmış, öyle ki arabaların önceki kullanım amaçlarını ele verecek hiçbir şey kalmamış. Gerçi sık sık aynı amaçla kullanıldıkları oluyormuş hâlâ, dedi Austerlitz, çünkü Terezín'de her gün taşınanların büyük kısmı yine ölülerden oluşuyormuş. Ölüm Terezín'de kol geziyormuş; ne de olsa hem nüfus yoğunluğundan ve yetersiz beslenmeden dolayı kızıl hastalığı, anterit, difteri, sarılık ve tüberküloz gibi bulaşıcı hastalıkla-

rın önüne geçilemiyormuş, hem de Almanların ele geçirdiği bölgelerden buraya gönderdiklerinin yaş ortalaması zaten yetmişin üzerindeymiş. Üstelik bu yaşlı insanlar gönderilmeden önce masallarla uyutuluyormuş, kendilerine Bohemya'da güzel bahçeler içinde yürüyüş yolları, pansiyonlar ve villalara sahip bir sağlık merkezi olan Terezín Kaplıcaları'na gidecekleri söyleniyormuş ve çoğu kişi

80.000 Reich Markı gibi hayli yüksek fiyatlarla buradan ev almak için ikna ediliyormuş, razı gelmeyenler ise bir şekilde buna mecbur ediliyormuş. Kafalarında bu hayallerle yola çıkan insanlar baştan aşağı uygunsuz donanmış olarak –sırtlarında en iyi giysileri, bavullarında kampta hiç ihtiyaçları olmayacak eşyalar ve yadigârlarla– Terezín'e ulaştıklarında, genellikle hem bedenen hem ruhen çökmüş oluyorlarmış zaten, kendilerinden geçmiş, sayıklıyorlarmış, çoğu ismini bile hatırlamayacak halde oluyormuş ve böylesine bitap düştüklerinden kimi daha kampa gelir gelmez ölüyormuş, kimi de sadece birkaç gün daha yaşıyor ya da kişiliklerindeki psikopatolojik değişimden dolayı konuşma ve hareket kabiliyeti kaybını da beraberinde getiren, gerçeklikten kopuk, bir çeşit çocuklaşma hali sergiliyorlarmış, hemen eski süvari kışlasının kazamatlarında

bulunan psikiyatri bölümüne tıkılıyor, oradaki dehşetli koşullar altında da genellikle bir-iki hafta içinde ölüp gidiyorlarmış; öyle ki Terezín'de hapis arkadaşlarına olabildiğince iyi bakan çok sayıda doktor ve uzman olmasına rağmen ve de eski bira fabrikasının malt kurutma fırınındaki buharlı dezenfeksiyon kazanına ve komutanlığın bitlenmeye karşı açtığı büyük savaşta kurdurduğu hidrosiyanik gaz odasına ve bütün diğer hijyenik önlemlere rağmen, sadece Ağustos 1924 ile Mayıs 1943 tarihleri arasında ölü sayısı yirmi bini aşmış –getto yöneticilerinin istediği de bu değil miydi zaten, dedi Austerlitz–, bunun sonucunda da eski binicilik okulundaki marangozhane tabut yetiştiremez olduğundan, Bohusevice yoluna çıkan kapıya yakın kazamattaki ana ceset deposunda zaman zaman beş yüzü aşkın ölü yığılıyormuş ve krematoryumun kırk dakikada bir doldurulan fırınları gece gündüz tam kapasite çalışıyormuş, dedi Austerlitz, ve, diye devam etti sonra da, Bohusevice ile Getto'yu birbirine bağlayacak demiryolunun inşasında bir alay insanın çalıştırılmasından Katolik Kilisesi'nin kulesindeki saatin çalışmasından sorumlu kişiye kadar her bir görev ve yetkinin akıllara durgunluk verecek bir idari gayret ve hırsla düzenlenmiş olduğu, Adler'in de kitabında genel kurgusunu ayrıntılarıyla verdiği Terezín'deki bu kapsayıcı mahkûmiyet ve zorla çalıştırma sisteminin, sonuçta sadece hayatı yok etmeye güdümlenmiş bu sistemin, sürekli gözetlenip denetlenmesi ve istatistiksel kaydının tutulması zorunluymuş. Özellikle gettonun toplam nüfusuyla ilgili istatistikler ihmale gelmemeliymiş. Sürekli yeni trenlerin geldiğini ve kamp sakinlerinden bazılarının düzenli olarak "ayıklanıp" üzerinde D.İ. –Dönüşü İstenmiyor– yazan dosyalarla doğuya gönderildiğini göz önünde bulundurursak, bunun aşırı zahmetli, sivil idarecilerin gücünü aşan bir iş olduğunu siz de takdir edersiniz, bu nedenle de sayısal doğruluğu prensip edinen SS yetkilileri sık sık Terezín'de nüfus sayımı yapmışlar. Bu sayımlardan biri, dedi Austerlitz, 10 Kasım 1943 gününde Bohusevice Ovası'nda, surların önündeki açık arazide gerçek-

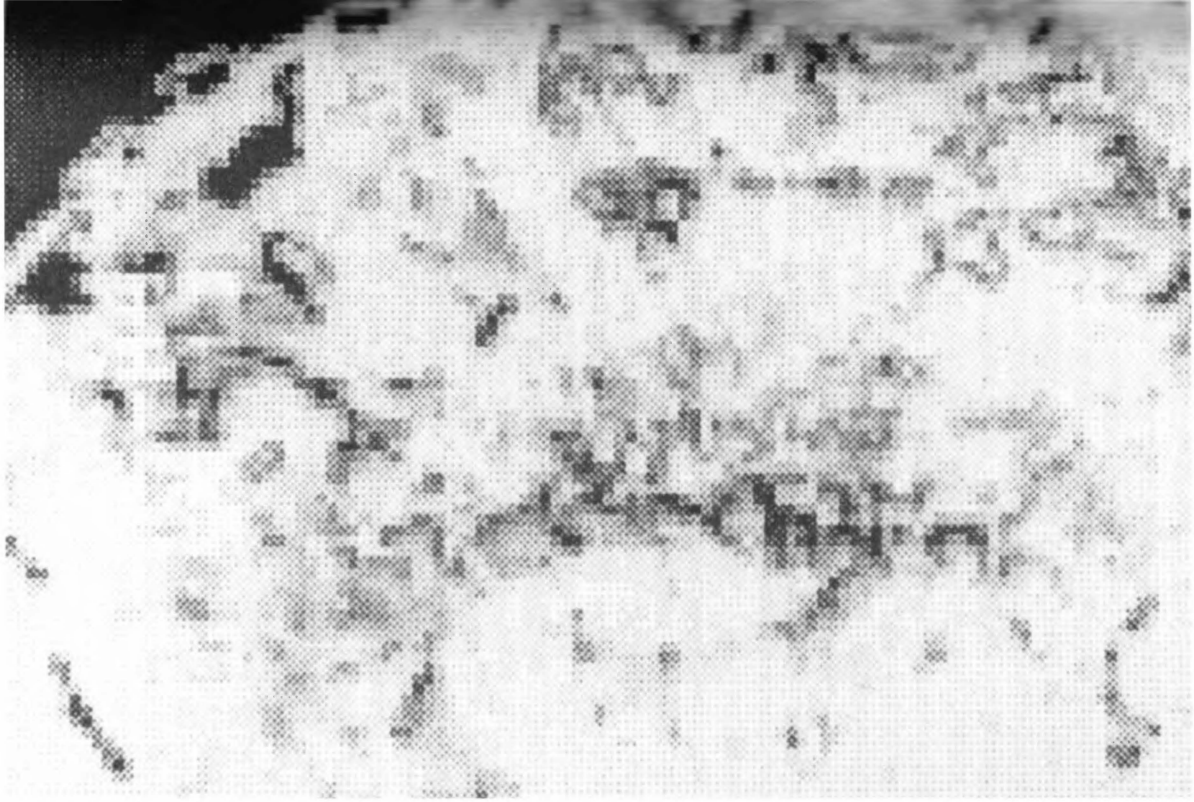
leştirilmiş; gettoda kim var kim yok –çocuklar, yaşlılar ve güçbela da olsa yürüyebilen hastalar dahil– şafak vakti önce barakaların önündeki avlularda toplanmış, sonra uygun adım kale dışına çıkıp burada silahlı jandarmaların gözetimi altında, önceden dikilmiş numaralı tahtaların ardına blok halinde dizilmişler ve bütün gün, bir dakika için bile sıradan çıkamadan, nemli ve soğuk sisin içinde SS'leri beklemek zorunda kalmışlar. SS'ler nihayet saat üç sularında motosikletlerinin üzerinde geldiklerinde sayım işlemine başlamışlar ve surların içinde kalan az sayıdaki kişiyi de hesaba katınca ulaştıkları nihai sonucun gerçekten kendilerinin de beklediği gibi kırk bin yüz kırk beşe denk olduğuna kanaat getirene kadar sayımı iki kez daha tekrarlamışlar, ancak ondan sonra, artık akşam yemeği vaktiymiş, geldikleri gibi hızla uzaklaşmışlar, ama bu sırada tutukluların dönüş emrini vermeyi unuttuklarından, gökyüzünü kara bulutların kapladığı o 10 Kasım günü binlerce kişilik bir kalabalık, boynu bükük ve aniden bastıran sağanak yağmurla şiddetli rüzgârın altında başaklar gibi bir o yana bir bu yana sallanarak, iliklerine kadar ıslanmış bir halde ve gitgide daha da büyüyen bir telaş içinde gecenin bir yarısına kadar beklemişler; ancak en sonunda, bir panik dalgasına kapılarak, çoğunun sevk edildiği günden beri ilk kez dışına çıkmış olduğu şehre geri akmışlar. Bundan kısa bir süre sonra, dedi Austerlitz, yeni yılın ilk günlerinde, Reich'ın yetkili mercileri, 1944 yaz başına planlanmış Kızıl Haç heyetinin ziyaretini, sürgün gerçeğini örtbas etmek için iyi bir fırsat olarak gördüklerinden, adına "güzelleştirme harekâtı" dedikleri bir işe girişmişler. Bu harekât çerçevesinde getto sakinleri, SS'lerin yönetimi altında geniş kapsamlı bir ıslah programının üstesinden gelmek zorunda kalmış: Çimenlikler, yürüyüş yolları ve kolumbaryuma sahip bir "kül kavanozu mezarlığı" kurulmuş, dinlenmek için banklar konulup iç açıcı oymalar ve çiçek süsleriyle bezenmiş, Almanya'ya özgü yol işaretleri dikilmiş, binden fazla gül fidanı ekilmiş, yeni kurulan bebek kreşi ile çocuk yuvası kabartmalarla bezenmiş, bahçe-

lerine birer sığ eğlence havuzu açılmış, çocukların oynaması için kum sandıkları ve atlı karıncalar yerleştirilmiş ve şimdiye kadar en yaşlı getto sakinlerinin kaldığı, kocaman avizesinin karanlık salonda hâlâ asılı durduğu harap haldeki OREL Sineması bir-iki hafta içinde konser ve tiyatro salonuna dönüştürülürken, SS'lerin mağazalarından getirtilen mallarla dört bir tarafa bakkallar, züccaciyeler, erkek ve kadın giyim butikleri, ayakkabıcılar, iç giyim mağazaları, seyahat malzemeleri ve bavul dükkânları açılmış; bir dinlenme yurdu, ibadethane, kütüphane, jimnastik salonu, postane ve kargo şubesi, ayrıca bir generale yakışır yazı masası ve kulüplerdekine benzer bir koltuk takımıyla döşenmiş bir müdür odasına sahip bir banka ve önüne çadırlarla katlanabilir sandalyeler yerleştirilerek gelip geçenleri oturmaya davet eden bir ortamın yaratıldığı bir pastane de varmış artık; ve böylelikle iyileştirme ve güzelleştirme önlemleri sürüp gitmiş, ziyaret günü yaklaşana kadar testereler çalıştırılmış, çekiçler vurulmuş, kalın ve ince fırçalarla boyalar sürülmüş ve bütün bu kargaşanın içinde –herhalde nüfusu seyrekleştirmek için– zayıf düşmüş, pek gösterilmeye müsait olmayan yedi bin beş yüz kişi daha doğuya gönderildikten sonra Terezín, aldatıcı, belki de kendi sakinlerinden bazılarının bile gözünü boyayan veya en azından birtakım ümitlere sevk eden bir Eldorado'ya dönüşmüş. Sonunda iki Danimarkalı ve bir İsviçreliden oluşan heyet gelip de baştan sona kamp komutanlığının öngördüğü bir zaman ve mekân planına göre sokaklarda gezdirilirken, sabah erkenden sabunlu suyla fırçalanıp yıkanan tertemiz kaldırımlarda yürürken, pencerelerden dışarı bakan insanların, savaşın korkunçluğundan uzak, ne kadar güler yüzlü ve hallerinden hoşnut olduğunu, herkesin ne kadar güzel ve temiz giyimli olduğunu, az sayıdaki hastaya ne kadar iyi bakıldığını, tabaklar içine konmuş son derece lezzetli yemeğin ve ekmek dilimlerinin beyaz keten eldivenlerle dağıtıldığını, adım başı ilanların insanları spor müsabakalarına, kabarelere, tiyatro gösterimlerine ve konserlere davet ettiğini ve şehrin binlerce

sakininin paydostan sonra kalenin metrisleri ve burçlarına üşüşüp orada neredeyse bir transatlantikteki dünya gezginleri gibi temiz havanın keyfini çıkardığını kendi gözleriyle görmüşler – gerçekten de görenin içini tümüyle rahatlatan bir gösteri. Almanlar da heyet gittikten sonra, belki propaganda amacıyla, belki de bütün fiil ve hareketlerini kendi gözlerinde meşrulaştırmak için, bütün bunları filme almışlar ve Adler'in yazdıklarına göre, dedi Austerlitz, bu filme daha Mart 1945'te –rol alanların çoğu artık hayatta değilken– Yahudi bir folk müziği eklenmiş ve savaş sona erince İngiliz işgalindeki bölgede bir kopyası bulunmuş, ama Adler'in kendisi, dedi Austerlitz, onu hiç görmemiş, anlaşılan film kayıplara karışmış. Aylarca, diye devam etti Austerlitz, Imperial War Museum ve daha nice yerde bu filmin nerede olabileceğini ele verecek ipuçları aradım umutsuzca, çünkü Prag'dan ayrılmadan önce Terezín'e gitmiş olmama rağmen ve Adler'in oradaki yaşam koşullarını en ince ayrıntısına kadar anlattığı, kelimesi kelimesine okuyup incelediğim yazısına rağmen, o gettoda yaşamanın nasıl bir şey olduğunu ne hissedebilmiş ne de anlayabilmiştim ve annem Agáta'nın da o günlerde orada olmuş olabileceğini bir türlü aklım almamıştı. Film bir ortaya çıksa, o zaman orasının gerçekte nasıl bir yer olduğunu görebilir ya da sezebilirdim belki, diye düşünüyordum sürekli ve Agáta'yı, benden artık çok daha genç bir kadını, kesinlikle tanıdığımı hayal ederdim hep, ya sahte pastanedeki müşterilerin arasında oturuyordu, ya süs eşyaları satan bir mağazada tezgâhtarlık yaptığından bir çekmeceden dikkatlice bir çift eldiven çıkartıyordu ya da Adler'in anlattığına göre "güzelleştirme harekâtı" esnasında Terezín'de sahneye konan *Hoffmann'ın Masalları* oyununda Olympia'yı oynuyordu, dedi Austerlitz, bazen de, sırtında bir yaz elbisesi ve gabardin bir manto, sokakta yürürken canlanıyordu gözümde: Dolaşmaya çıkmış getto sakinlerinin arasından bir tek o bana doğru yürüyor, adım adım yaklaşıyor, yaklaşıyor, yaklaşıyor, sonunda adeta filmin dışına çıkıp benim içime geçiyordu. Imperial War Museum yetkilileri sonun-

da Berlin Federal Arşivi aracılığıyla aramakta olduğum Terezín filminin bir kopyasını bulunca, işte bu hayallerim nedeniyle büyük bir heyecana kapıldım. Müzenin video kabinlerinden birinde, kaseti tir tir titreyen ellerle cihazın içine soktuğumu hatırlıyorum, sonra da gördüklerimden hiçbir şey anlamadan, demirhanede, çömlekçide, heykel atölyesinde, çantacıda, ayakkabıcıda yapılan çeşit çeşit işlerin –devamlı ve anlamsız bir çekiç vurma, bileme, kaynaştırıp yapıştırma, kesip biçme, lehimleme, tutkallama, dikme– görüntülerinin gözümün önünden aktığını, bu yabancı yüzlerin art arda birkaç saniyeliğine önümde belirdiğini, günün sonunda kadın ve erkek işçilerin barakalardan çıktığını ve bembeyaz hareketsiz bulutlarla dolu bir göğün altında, boş bir tarlanın içinden geçtiğini, bir kışlanın avlusunda, zemin katın önüne ve birinciyle ikinci kata yığılmış kalabalık bir seyirci kitlesinin önünde futbol oynandığını, umumi banyoda duşların altında bazı erkeklerin durduğunu, kılığı kıyafeti yerinde beyefendilerin kütüphaneden kitap ödünç aldıklarını, tam teşekküllü bir orkestranın konser verdiğini, kalenin surları önünde yer alan, güneşin pırıl pırıl aydınlattığı sebze bahçelerinde bir grup insanın tarhları tırmıkladığını, fasulye ve domates fidanlarını suladığını ve lahana yapraklarının arasındaki tırtılları temizlediğini, sonra paydos zamanı gelince hallerinden hoşnut görünen inanların evlerinin önündeki banklarda oturduklarını, çocukların karanlık basmadan önce koşa zıplaya son oyunlarını oynadıklarını, yetişkinlerden birinin kitap okuduğunu, bir diğerinin komşusuyla laflad ığını, bazılarının ise kollarını kavuşturmuş, tıpkı eskiden akşam karanlığı ağır ağır çökerken âdet olduğu gibi pencerelerde yattığını, filmi daha dün izlemiş gibi hatırlıyorum. Ama ilkin bu görüntülerin hiçbirini kafam almadı, sinirlerimi gitgide daha da bozarak gözümün önünde titreşip durdular sadece, üstelik Berlin'den gönderilen bu kopyanın, orijinalindeki gibi "Führer, Yahudilere bir şehir armağan ediyor" başlığına sahip olmasına rağmen, sadece filmin başındaki bazı sahnelerin kesilip yapıştırılmasıyla elde edilmiş, on dört daki-

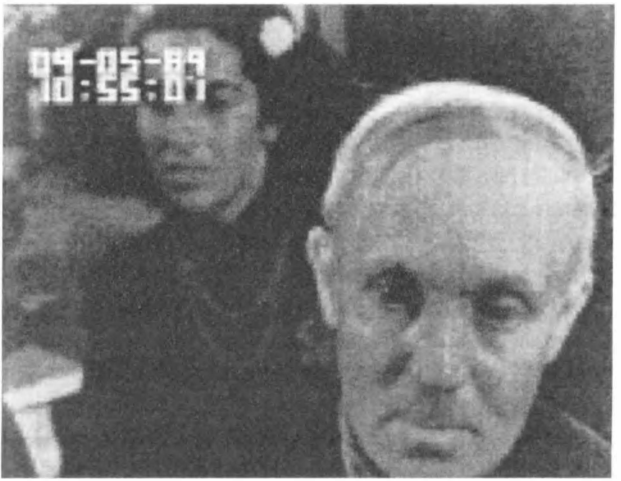
kalık derme çatma bir yapıttan ibaret olduğu ortaya çıktığında hırsım iyice arttı, çünkü filmi ne kadar izlersem izleyeyim, hayal meyal seçilen yüzlerin arasında ne kadar ararsam arayayım, Agáta'yı bulmayı bir türlü başaramadım, bütün umutlarım boşa çıktı. Ortaya çıkmalarıyla kaybolmaları bir olan görüntüleri ayrıntılarıyla inceleyebilmek imkânsızdı, dedi Austerlitz, sonunda bu Terezín fragmanını bir saate çıkaracak ağır çekim bir kopyasını hazırlatabileceğimi akıl ettim ve gerçekten de o zamandan beri tekrar tekrar izlediğim bu katbekat uzatılmış belgeselde daha önce hiç fark etmediğim birçok nesne ve insan gördüm. Yalnız bu filmde fabrika ve atölyelerdeki kadın ve erkekler uykudaymış gibi çalışıyorlardı, dikiş yaparken ellerindeki iğneyi kumaştan geçirip yukarı kaldırmaları o denli uzun sürüyor, gözkapakları o denli ağır kapanıyor ve konuşmak için dudaklarını oynatırken veya kameraya bakmak için başlarını kaldırırken o denli yavaşlardı. Artık yürümüyorlar da süzülüyorlardı adeta, sanki ayakları yere değmiyor gibiydi. Vücut hatları belirsizleşmişti ve özellikle dışarıda parlak gün ışığında çekilen sahnelerde, tıpkı Louis Draget'nin yüzyıl dönümünde Paris'te çektiği akışkan fotoğraflar ve elektrograflardaki insan elinin konturları gibi onların da konturları silinip gitmişti. Film şeridinde daha önce pek fark etmediğim, çok sayıdaki yıpranmış yer, şimdi görüntünün ortasında birleşiyor, görüntüyü yok edip yerine dağlık kuzey kesimlerinin havadan çekilmiş resimlerini veya bir mikroskobun altındaki su damlasında görünenleri hatırlatan siyah benekli, parlak beyaz desenler yaratıyordu. Ama bu yavaşlatılmış kopyada beni en çok ürküten, seslerdeki değişim oldu. Hemen filmin başında, bir demirhanede kıpkırmızı demirin işlenip bir koşum öküzüne nal çakılmasını gösteren kısa bir sekansta, Berlin kopyasının ses kaydında duyulan Avusturyalı bir operet bestecisinin neşeli, hızlı polkası garip şekilde ağırlaşmış, uzayıp giden bir yas marşına dönüşmüştü ve filme eklenmiş, aralarında sadece *La Vie Parisienne*'deki kankan ile Mendelssohn'un *Bir Yaz Gecesi Rüyası*'ndaki skerzoyu ta-

nıyabildiğim diğer bütün müzikler de, dedi Austerlitz, adeta yeraltındaki bir dünyada, ezelden beri insan sesinin erişemediği, akla gelebilecek en kötü korkunçlukları barındıran derinliklerde dolaşıyorlardı. Anlatıcının konuşmalarına gelince, onlar tümüyle anlaşılmazdı. Berlin kopyasında gırtlaktan gelen kısık ve atılgan bir sesin, yüz adamlık birliklerin ve daha küçük çalışma ekiplerinin nerede ihtiyaç duyulursa orada çalıştıklarını ve lüzum görüldüğü takdirde mesleki eğitim de aldıklarını, bir sözle her bir çalışma gönüllüsünün çalışma sürecine sorunsuz katılabilme imkânının olduğunu anlattığı yerde, dedi Austerlitz, şimdi artık sadece tehditkâr bir hırlama vardı, ki buna benzer bir şeyi hayatımda sadece bir kez duymuştum; yıllar önce aşırı sıcak bir mayıs günü Paris'teki Jardin des Plantes'ta bir an başım dönünce kısa süreliğine kuş kafeslerinin önündeki banklardan birine çökmüştüm, derken yakındaki yırtıcı hayvanlar kafesinden, oturduğum yerden görülmeyen ve o an esaretin sağduyularından ettiğini düşündüğüm aslan ve kaplanların boğuk feryatları yükseldi, saatlerce, kesintisiz. Ama asıl hikâyeme dönecek olursam, dedi Austerlitz, elimdeki kopyanın sonuna doğru Terezín'de bestelenmiş bir müzik parçasının –eğer yanılmıyorsam Pavel Haas'ın[1] *Studie für Streichorchester*'inin– galasından nispeten uzun sayılabilecek görüntüler vardı. Önce en arkadan, pencerelerin açık durduğu salonu görüyoruz, kalabalık dinleyici kitlesi, konserlerde alışık olduğumuz gibi sıra sıra değil de, bir lokantadaymış gibi, muhtemelen gettonun marangozhanesinde imal edilmiş, arkalıklarında kalp şeklinde bir boşluğun olduğu, kısaca Alp bölgesine özgü sandalyelerde, bir masanın etrafında dörder dörder oturuyor. Gösteri devam ederken kamera yakın çekime geçerek tek tek insanların yüzlerini odaklanıyor; bir ara görüntüye, kısa gri saçlı başı ekranın sağ yarısını kaplayan yaşlı bir adam geliyor, arka planda sol üst köşede ise genç bir kadının yüzü beliriyor, kendisini çevreleyen kara kara gölgeler-

[1] Besteci Pavel Haas. Terezín'den Auschwitz'e gönderilip orada öldürülmüştür. (Ç.N.)

den neredeyse hiç farkı olmadığından ilk başta dikkatimi bile çekmeyen bir yüz. Kadın, dedi Austerlitz, boğazına kadar kapalı siyah elbisesinin üstünde üç narin kavis çizen, zar zor seçilen bir gerdanlık takmış, başının bir tarafına da beyaz bir çiçek tutturmuştu. Bu kadın, hayal meyal hatıra-

larıma ve elimdeki diğer ipuçlarına dayanarak tiyatro oyuncusu Agáta'yı hayalimde nasıl canlandırdıysam, o an tam öyle görünüyor, diye düşünüyorum; bana hem yabancı, hem yakın gelen bu yüze tekrar tekrar bakıyorum, dedi Austerlitz, filmi defalarca geri sarıyorum ve ekranın sol üst köşesindeki zaman göstergesini fark ediyorum, kadının alnının bir kısmını kapatan o rakamları, 10:53'ten 10:57'ye kadar ilerleyen dakika ve saniyeleri, görünmeleri ile kaybolmaları bir olan, bir türlü okunamayan saliseleri. – Bu yılın başında, diye devam etti hayat hikâyesine, sık sık yaptığı gibi tam konuşmanın ortasında dalıp gitmiş olan Austerlitz, bu yılın başında, dedi böylece, sizinle son karşılaşmamızdan kısa bir süre sonra ikinci kez Prag'a gittim, Vera ile sohbetlerime devam ettim, bir bankada onun için bir çeşit emeklilik fonu açtırdım ve elimden geldiğince başka yönlerden de yaşam koşullarını düzeltmeye gayret göster-

dim. Fazla soğuk olmayan günlerde, ara sıra çıkan işlerinde Vera'ya yardımcı olması için ayarladığım taksiciyi çağırarak, Vera'nın daha önce anlatmış olduğu ve kendisinin de ezelden beri gitmediğini söylediği yerlere gittik. Petrín'deki manzara gözlem kulesine çıkıp ayağımızın altındaki şehri, Moldau'nun iki kıyısı boyunca ve köprüleri üzerinde karıncalar gibi ağır ağır ilerleyen arabaları ve trenleri izledik yine, Stromovka Parkı'nda soluk kış güneşinin altında yürüdük biraz, Holešovice'de fuar alanında yer alan planetaryumda belki de iki saat kadar oturup bildiğimiz yıldız takımlarının bir Fransızca bir de Çekçe isimlerini saydık, bir keresinde de şehri ardımızda bırakıp ta Liboc'taki yabani hayvanlar parkına gittik, burada Vera'nın Agáta ve Maximilian'ın en sevdiği gezi yerlerinden biri olduğunu söylediği, Tirol Arşidükü Ferdinand'ın yaptırdığı yıldız biçiminde bir rüya şatosu da vardı. Bütün bunların dışında her gün Celetná'daki Prag Tiyatro Arşivi'ne gidip 1938 ile 1939 yıllarına ait evrakları inceledim ve sonunda mektuplar, siciller, program broşürleri ve sararmış gazete kupürleri arasında annemin belleğimdeki bulanık hatırasıyla örtüştüğünü düşündüğüm, üzerinde hiçbir yazı bulunmayan bir kadın oyuncunun resmini buldum. Daha önce Terezín filminden kopyaladığım kadın dinleyicinin yüzünün resmini uzun uzun inceleyen, ama sonunda başını hayır diye sallayarak onu bir kenara koyan Vera, bu sefer getirdiğim resme bakar bakmaz Agáta'yı tanıdı: Hiç şüphe yok, işte bu, tam o dö-

nemlerdeki hali. – Bu arada Austerlitz ile St. Clement's Spital'in ardındaki mezarlıktan çıkıp Liverpool Street'e kadar yürümüştük. Tren istasyonunun önünde vedalaşırken Austerlitz, Prag Tiyatro Arşivi'nden aldığı ve bir zarf içinde yanında taşıdığı resmi, hatıra olsun diye bana verdi, çünkü söylediğine göre buraları terk edip Paris'e gidecekmiş; bir yandan İngiltere'de yaşadığı sahte hayattan kurtulmuş olarak, dedi, öte yandan hiçbir yere, ne bu başlangıçta yabancısı olduğu şehre ne de bir başka yere ait olmayışının acısı içinde, hem babasının izini sürecek, hem de kendisinin orada yaşadığı o yıllara geri dönecekmiş.

***

Daha aynı yılın eylül ayında Austerlitz, üzerine yeni adresini (6, rue des cinq Diamants, 13ème arrondissement) de yazmış olduğu bir kartpostalla selamlarını gönderdi bana. Bu, çok iyi biliyordum, kendisini en kısa zamanda ziyaret etmem için bir çağrıydı da aynı zamanda. Gare du Nord'da trenden indiğimde, iki aydan uzun bir süredir ülkenin büyük bölümünü kasıp kavuran bir kuraklığın ardından, burada hâlâ yakıcı yaz sıcaklarının hâkim olduğunu gördüm. Ekim ortalarına kadar da bu böyle devam etti. Daha sabah erkenden sıcaklık yirmi beş dereceyi aştı ve öğlene doğru bütün şehir, Ile de France'ın üzerine çullanan devasa benzin ve kurşun buharı katmanının ağırlığı altında oflayıp pufluyordu adeta. İnsanın nefesini kesen, duman rengi hava hareketsizdi. Bulvarlardaki trafik ancak adım adım ilerliyor, binaların yüksek taş cepheleri parlak ışıkta titreşiyordu, Tuiler ve Lüksemburg Bahçesi'ndeki ağaçların yaprakları yanık, metro trenlerindeki ve sıcak bir samyelinin estiği yeraltı geçitlerindeki insanlar ölesiye yorgundu. Sözleştiğimiz gibi daha geliş günümde Austerlitz ile Boulevard Auguste Blanqui'de, hemen Metro Station La Glacière'in yakınındaki Le Havane bistrobarında buluştuk. Gün ortasında bile oldukça karanlık olan bara girdiğimde, duvarın tepesine yerleştirilmiş, en az iki

metrekare genişliğindeki televizyon ekranında, haftalardır Endonezya'nın köy ve şehirlerinde nefes aldırmayan, yüzlerine koruyucu bir maske takmış, hangi sebeple bilinmez, cesaret edip dışarı çıkan insanların başlarına gri küller yağdıran duman bulutlarının görüntüleri yer alıyordu. Bir süre ikimiz de dünyanın bir ucunda yaşanan bu felaketin görüntülerini izledik, sonra Austerlitz her zaman âdeti olduğu üzere, lafı uzatmadan anlatmaya koyuldu. Paris'teki ilk dönemimde, ellilerin sonunda, rue Emile Zola'da, şekilsiz beton kütlesi hâlâ ara sıra rüyalarıma giren Pont Mirabeau'nun birkaç adım ötesinde yer alan ve Amélie Cerf adında, yaşlıca, teni saydam denebilecek bir hanıma ait 6 numaralı evde bir oda kiralamıştım. Aslında şimdi de rue Emile Zola'da bir daire kiralamak niyetindeydim, ama sonra fikrimi değiştirip şehrin bu kesiminde, en son yaşadığı daire rue Barrault'da yer alan babam Maximilian Aychenwald'in görünüşe göre hiçbir iz bırakmadan sonsuza dek kaybolmadan önce en azından bir süreliğine sokaklarında gezip dolaştığını düşündüğüm on üçüncü bölgede bir daire tutmaya karar verdim. Gerçekten de bugün dairelerin çoğunun boş durduğu rue Barrault'daki bu apartmanda yaptığım araştırmalar bir sonuç vermedi; nüfus kayıt dairelerindeki soruşturmalarım da, gerek Parisli memurların dillere destan ve bu yılkı sıcaklar nedeniyle iyice artan aksiliklerinden dolayı, gerekse zamanla umutsuz bir vaka olduğunu kabul etmek zorunda kaldığım ricamı farklı farklı makamlara sunmak bana da gitgide daha zor gelmeye başladığından, aynı şekilde neticesiz kaldı. Ben de bu nedenle bir süre sonra plansız programsız dolaşmaya başladım, kendime hiç hedef koymadan Boulevard Auguste Blanqui'den ayrılan sokaklarda yürüdüm, mesela bir yanındaki sokaklardan birine sapıp Place d'Italie'ye kadar çıktım, sonra diğer yanındaki sokaklardan birine girerek Glacière'e kadar indim, bu arada, her ne kadar mantıksız olduğunu bilsem de, hep babamın ansızın karşıma dikilebileceğini ya da şu veya bu kapıdan çıkabileceğini ümit ediyordum. Bu barda da şu anda oturduğum yerde

oturarak saatlerce babamı, sırtında erik rengi, belki artık birazcık yıpranmış kruvaze takımı, bir pastane masasının üzerine eğilmiş, hasretini çektiği Prag'daki ailesine bir süre sonra artık yerine ulaşmayan mektuplardan birini yazarken hayal etmeye çalıştım. Babamın 1941 yılının Ağustos ayında ilk Paris *razzia*'sından sonra Drancy Toplama

Kampı'nın henüz tamamlanmamış binalarına mı sevk edildiği, yoksa ertesi yılın temmuz ayında, Fransız jandarmasının adına *grande rafle*[1] dediği bir harekâtla on üç bin Yahudi hemşehrisini dairelerinden alıp götürdüğü ve yüzden fazla kurbanın çaresizlikten pencerelerden atladığı veya başka bir şekilde canına kıydığı zaman mı tutuklandığı sorusu hiç çıkmıyordu aklımdan. Korkudan donakalan şehrin sokaklarından hızla geçen dört bir yanı kapalı polis araçlarını, Vélodrome d'Hiver'de açık havada bekletilen tutukluları ve kısa bir süre sonra onları Drancy ve Bobigny'deki garlardan alıp götüren trenleri görür gibi oluyordum; bu tutukluların Büyük Alman Reich'ının içinden devam eden yolculuklarından görüntüler geliyordu gözümün önüne, sırtında güzel takımı ve başında siyah velur şapkasıyla, bütün bu kaygılı insanların arasında her zaman cesur, her zaman sakin olan babam geliyordu. Bazen de Maximilian mutlaka Paris'i zamanında terk etmiş, bu kovuşturmadan kurtulmuştur, diye düşünüyordum, trenle güneye doğru gitmiş, ardından da Pirene Dağları'nı yayan aşmış ve bu kaçışı sırasında kayıplara karışmıştır, diyordum kendi kendime. Kimi zaman da, daha önce de söylediğim gibi, sanki hâlâ Paris'teymiş ve kendini bana göstermek için fırsat kolluyormuş gibi bir his doğuyordu içimde. Bu tür hislere bugünden ziyade, geçmişe ait yerlerde kapılıyordum. Mesela şehrin sokaklarında dolaşırken bir yerlerde, onyıllardan beri değişmemiş olan o sessiz sakin avlulardan birinden içeri baktığımda, burada unutulanların sıkı sıkıya sarıldığı zamanın nasıl daha yavaş aktığını neredeyse bedenen duyuyorum. Böyle zamanlarda hayatımızın bütün anları tek bir mekânda bir araya gelmiş gibi hissediyorum, sanki gelecekte yaşanacak olaylar da şimdiden varlık kazanmışlar da onlara gelmemizi bekliyorlarmış gibi hissediyorum, tıpkı bir daveti kabul ettiğimizde belli bir saatte belli bir evde beklendiğimizi bilerek oraya gitmemiz gibi. Aynı şekilde gelip geçmiş ve büyük bir kısmı silinmiş olan mazide de randevularımız olamaz

[1] (Fr.) Büyük baskın. (Y.N.)

mı, adeta zamanın ötesinde bizimle temaslarını sürdüren yerleri ve insanları ziyaret edemez miyiz? Örneğin geçenlerde, son derece boğucu bir sabah saatinde, Merhametli Kardeşler Tarikatı'nın 17. yüzyılda Hôtel de Dieu Hastanesi'ne ait bir araziye kurdurmuş olduğu ve bugün yüksek iş merkezlerinin çevrelediği Montparnasse Mezarlığı'nın ayrı bir köşesinde bulunan Wölfflin, Wormster, Meyerbeer, Ginsberg, Franck ve daha nice Yahudi ailesinin anıtmezar-

ları arasında dolaştım, dolaşırken de neredeyse bütün ömrümü köklerimden habersiz geçirmiş olmama rağmen, sanki hep onların arasında yaşamışım veya onlar hâlâ bana eşlik ediyormuş gibi bir his vardı içimde. Bütün o güzel Alman isimlerini okuyup aklımda tuttum – rue Emile Zola'daki ev sahibemi anımsattığından özellikle Hippolyte Cerf diye birinin adı hemen belleğime kazındı. Herhalde adı önceleri Hippolyt Hirsch olan bu adam, yazıttaki bilgilere göre 1807 yılında Neuf-Brisach'ta doğmuş ve Frankfurtlu Antoinette Fulda ile nikâhından uzun bir süre sonra, 8 Mart 1890'da, 16 Adar 5650 tarihinde[1] Paris'te vefat etmiş. Almanya'dan Fransa'nın başkentine göçmüş bu çiftin Adolphe, Alfonse, Jeanne ve Pauline adlarında çocukları varmış; kızlar aileye Bay Lanzberg ile Bay Ochs'u damat getirmişler ve böylece Ochs ailesinin devamı gelmezken Hugo ve Lucie Sussfeld nesli ortaya çıkmış, ama dar mozolenin içine yerleştirilmiş, bir asparagus fidanının yarı yarıya örttüğü anma levhasında bu karı kocanın da 1944 yılında sürgün yolculuğunda öldükleri yazıyordu. Seyrek yapraklı asparagus dallarının arasından *morts en déportation*[2] kelimelerini seçmeye çalışırken aklımdan neler geçmemişti ki? Bu olayların üzerinden şimdi artık yarım asır geçmişken, Kasım 1958'de birkaç parça eşyamla Amélie Cerf'in rue Emile Zola'daki evine yerleştiğimde on beş yıldan fazla zaman geçmemiş, diye düşündüğümü hatırlıyorum, dedi Austerlitz. Böyle yaşanan on iki-on üç yıl nedir ki, diye sormuştum kendi kendime. Umarsız acılarla dolu tek bir an değil midir sadece? Ya Amélie Cerf, ortalıkta bir ruh gibi dolaşan bu kadın, soyunun hayatta kalan son üyesi miydi acaba? O yüzden mi aile kabristanında onun adına bir anma yazısı yoktu, koyacak kimse kalmamış mıydı? Zaten bu kabristana gömülmüş müydü ki, yoksa o da Hugo ve Lucie gibi gri bir yokluğa mı karışmıştı? Bana gelince, dedi Austerlitz uzun bir suskunluktan sonra, o ilk Paris

[1] 26 Eylül 1889'de başlayan ve 14 Eylül 1890'da sona eren İbrani yılı. İbrani takviminde 5650 yılı, 354 çeker. (Y.N.)
[2] (Fr.) Nakil sırasında ölüm. (Y.N.)

dönemimde, bundan sonra bütün ömrümü vakfettiğim araştırmalarıma gömüldüm. Hafta içinde her gün rue Richelieu'deki Ulusal Kütüphane'ye gittim, burada toplanmış bütün diğer fikir işçileriyle sessiz bir dayanışma içerisinde akşama kadar yerimde oturup incelediğim eserlerin küçük puntoyla yazılmış dipnotları, bu dipnotların atıf yaptığı kitaplar, sonra onların dipnotları derken, hep daha geriye döndüm, beni gerçekliğin bilimsel tasvirinden en ince ve en tuhaf ayrıntılara götüren sürekli bir geri dönüş hareketi içine girdim adeta, tabii bunun etkilerini de tamamen karma ve içinden çıkılmaz bir hal alan, gitgide daha da çatallaşan ve dallanıp budaklanan notlarımda görmek mümkündü. Okuma salonunda yanımda genellikle saçları özenle kesilmiş, kolluklu, yaşlıca bir adam oturuyordu. Onlarca yıldır kilise tarihine ilişkin bir sözlük üzerinde çalışıyor olmasına rağmen, ancak K harfine gelebildiğinden eserini hiçbir zaman tamamlayamayacağı ortadaydı. Ufacık, inci gibi yazısıyla bir kez olsun tereddüde kapılmadan veya bir şey silmeden küçük fişlerini peş peşe doldurur ve sonra onları alfabetik olarak düzgünce önüne sererdi. Yıllar sonra bir gün, dedi Austerlitz, Bibliothèque Nationale'in iç dünyasını anlatan siyah-beyaz bir film izlediğimde, okuma salonlarında doldurulan talep formlarının nasıl süratle borulardan, deyiş yerindeyse sinir yollarından aşağı inerek kitapların muhafaza edildiği salonlara ulaştığını, kütüphanenin karışık mekanizmasına bağımlı araştırmacılar topluluğunun, nasıl son derece karmaşık, sürekli gelişen, sayısız kelime üretmek için sayısız kelimeyle beslenen bir varlık haline geldiğini görmüştüm. Sadece bir kez izlediğim, ama zihnimde gitgide daha da fantastik ve akıl ermez bir hal alan bu filmin adı galiba *Toute la mémoire du monde*'du (Dünyanın Bütün Belleği) ve Alain Resnais tarafından çekilmişti. Hafif vızıltı, hışırtı ve öksürme seslerinin doldurduğu kütüphanenin salonundayken, Mutlular Adası'nda mı yoksa tam tersine bir ceza kolonisinde mi bulunduğumu sorardım sık sık kendime, ki bu soru birinci kattaki yazma eser ve belge koleksiyonu bölü-

mündeki çalışma yerimden dışarısını, karşı kanadın üst katındaki bir sıra pencerede yansıyan çatının koyu arduvaz levhalarını, ince, kiremit kırmızısı bacaları, pırıl pırıl buz mavisi gökyüzünü ve bembeyaz tenekeden rüzgâr fırıldağını, fırıldağın içinden kesilmiş, yukarı doğru uçan, gökyüzünün kendisi kadar mavi kırlangıcı en az bir saat kadar seyrettiğim, asla aklımdan çıkmayan o gün de aklımı kurcalıyordu. Eski camlardaki yansımaların kimi dalgalı, kimi eğri büğrüydü, dedi Austerlitz, ve onların bu görüntüsü karşısında her nedense gözlerimin dolu dolu olduğunu çok iyi hatırlıyorum. İşte o gün benim gibi belge koleksiyonu bölümünde çalışan Marie de Verneuil, benim bu tuhaf kederlenmemi fark etmiş olacak ki, gizlice haberleşen mahkûmlar gibi kimseye fark ettirmeden bir not uzatarak beraberce kahve içmeye davet etti beni. O an öyle bir durumdaydım ki, onun bu garip davranışının nedenini sorgulamadım bile; hiç sesimi çıkarmadan, sadece başımı sallayarak davetini kabul ettim ve neredeyse itaatkâr diyebileceğim bir tavırla, dedi Austerlitz, peşine takılıp onunla merdivenlerden aşağı indim ve iç avluyu geçerek kütüphaneden dışarı çıktım, hafif serin, nedense bir bayram havası sezdiğim bu sabah saatinde, ferahlatıcı bir rüzgârın estiği sokaklardan geçerek Palais Royal'e kadar yürüdük ve oradaki sütunlu pasajların birinde, dedi Austerlitz, hatırladığıma göre Napoléon'un ordusunun rengârenk marş ve savaş üniformaları içindeki yüzlerce kurşun askerinin sergilendiği bir camekânın hemen önünde uzun uzun oturduk. Marie hem bu ilk buluşmamızda hem de daha sonraki görüşmelerimizde, kendisi çok seçkin bir ailenin kızı olduğundan, benim ise adeta bir meçhulden geldiğimi anladığından olacak, kendinden ve yaşadığı hayattan çok az bahsetti. Marie'nin birbiri ardı sıra nane çayı ve vanilyalı dondurma siparişi verdiği pasaj kafesindeki sohbetimiz, ortak ilgi alanımızı keşfettikten sonra, genellikle mimarlık tarihi çevresinde cereyan etti, mesela hiç unutmam, dedi Austerlitz, Marie'nin kısa bir zaman önce kuzenlerinden biriyle ziyaret etmiş olduğu ve görüp görebileceği en gi-

zemli yerlerden biri olarak tabir ettiği Charente'taki bir kâğıt değirmeninden de bahsetmiştik uzun uzun. Kalın meşe kalaslarıyla inşa edilmiş, bazen kendi ağırlığı altında inildeyen bu muazzam yapı, ağaçlar ve çalılıkların arasında yarıya yarıya gizlenmiş bir halde, yemyeşil bir ırmağın kıvrımında yükseliyor, demişti Marie. Kusursuz bir el yatkınlığına sahip ve birinin bir gözü şaşı, diğerinin bir omzu yüksek olan iki erkek kardeş, içeride kâğıt ve bez parçası yığınlarının tertemiz, bembeyaz bir sayfaya dönüşümünü sağlıyorlar ve sonra bu sayfaları büyük bir harman yerindeki raflarda kurumaya bırakıyorlar. Orada insanı, dedi Marie, sessiz sakin bir alacakaranlık sarıp sarmalıyor, jaluzilerin arasından dışarıdaki gün ışığını görüyor, savaktan akan suyun hafif şırıltısını ve ağır ağır dönen değirmen çarkının sesini duyuyor ve sadece ebedi huzura kavuşmayı diliyorsun. Kendi hakkında hiç konuşmadığı halde bana iç dünyasını açtığı bu kâğıt değirmeni hikâyesinin bitmesiyle beraber, dedi Austerlitz, Marie'nin bundan böyle benim için ne ifade edeceği artık belliydi. Sonraki haftalar ve aylarda, diye anlatmaya devam etti Austerlitz, sık sık Lüksemburg Bahçesi, Tuiler ve Jardin des Plantes'ta yürüyüşlere çıktık, budanmış çınar ağaçları arasında uzanan açık alanda aşağı yukarı dolaştık, Doğa Tarihi Müzesi'nin batı cephesinden önce sağa, sonra sola döndük, Palmiye Evi'ne girip çıktık, Alp Bahçesi'nin dolambaçlı yollarını takip ettik, bir zamanlar Afrika'daki kolonilerden getirilen kocaman hayvanların, fillerin, zürafaların, gergedanların, hecinlerin ve timsahların sergilendiği, bugün ise ağaç kütükleri, suni kayalar ve bulanık gölcükler gibi berbat doğa bozuntuların yer aldığı kafeslerin çoğunun boş ve terk edilmiş olduğu kasvetli hayvanat bahçesinde dolaştık. Bu yürüyüşlerimiz esnasında yetişkinlerin hâlâ hayvanat bahçesine getirmeye devam ettiği çocukların bağırarak: *Mais il est où? Pourquoi il se cache? Pourquoi il ne bouge pas? Est-ce qu'il est mort,*[1] diye sordu-

[1] (Fr.) Peki nerede o? Niye saklanıyor? Niye hareket etmiyor? Yoksa öldü mü? (Y.N.)

ğunu duyardık sık sık. Bana gelince, ben sadece otsuz, tozlu bir ağılda aile saadeti yaşayan, ama aynı zamanda korkuyla bir yemliğin altına sığınmış alageyikler gördüğümü ve Marie'nin bu ailenin bir resmini çekmemi istediğini ha-

tırlıyorum. Marie o gün, dedi Austerlitz, aklımdan hiç çıkmayan bir söz söyledi: Bu hapis hayvanlar ve biz, onları seyreden insanlar birbirimize *à travers d'une brèche d'incomprehension*[1] bakıyoruz. İki veya üç haftada bir, diye devam etti Austerlitz hikâyesine konuyu değiştirerek, Marie hafta sonları anne-babasını veya kimi Compiègne civarındaki ormanlık bölgede, kimi daha kuzeyde Picardie'de çiftlik ve toprak sahibi olan yakınlarını ziyarete giderdi, ben de onun Paris'te olmadığı bu dönemlerde, her seferinde yokluğunun içime çöreklettiği bir endişeyle, şehrin dış mahallelerini keşfe çıkardım, metroya atlar Montreuil, Malakoff, Charenton, Bobigny, Bagnolet, Le Pré St. Gervais, St. Denis, St. Mandé ve daha nice başka semte giderdim, pazar günleri tenhalaşan sokaklarda dolaşır durur ve kendi deyimimle yüzlerce banliyö manzarasını içime çekerdim. Çok sonradan anladım ki bu manzaraların ıssızlığı tam da benim içimdeki kimsesizliği yansıtıyormuş. Banliyölerdeki bu gezintilerimden birinde, son derece boğucu, güneybatıdan kara kara fırtına bulutlarının yaklaştığı bir eylül sabahı, iki yüzyıl önce Maisons-Alfort'da kurulmuş Veterinerlik Okulu'nun geniş arazisi içinde, o güne

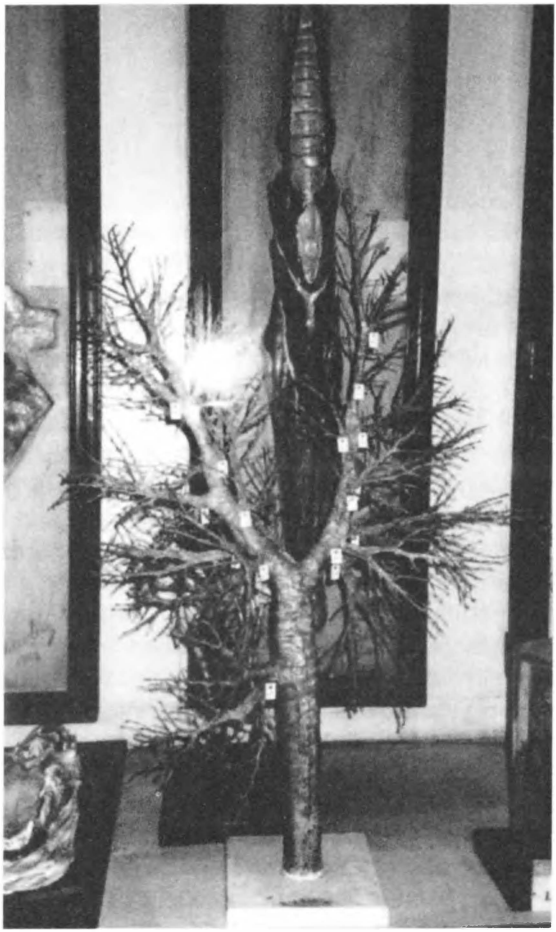
[1] (Fr.) Anlamadan boş boş. (Y.N.)

kadar varlığından haberdar olmadığım Veterinerlik Müzesi'ni keşfettim. Girişinde, sırtında bir çeşit bornoz, başında da bir fes olan yaşlı bir Faslı oturuyordu. Bana yirmi franka sattığı bileti hâlâ cüzdanımda taşıyorum, dedi Austerlitz ve sanki özel bir anlamı varmış gibi bileti cüzdanından

çıkararak oturduğumuz barın masasının üzerinden görmem için bana uzattı. Müzenin içinde, diye anlatmaya devam etti Austerlitz, binayla orantılı merdiven dairesinde olsun, ilk kattaki üç sergi salonunda olsun, tek bir insana bile rastlamadım, bu nedenle parkenin ayağımın altındaki gıcırtısının sadece daha da artırdığı sessizlik içimi bir farklı ürpertti, neredeyse tavana kadar uzanan vitrinlerde sergilenen, hemen hepsi 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başına ait preparatlar tüylerimi diken diken etti: çeşitli geviş getirenler ve kemirgenlerin ısırıklarının alçı kalıpları; sirk develerinde bulunduklarını okuduğum, bilardo topları kadar büyük ve onlar gibi kusursuz yuvarlaklıktaki böbrek taşları; diyafanlaştırma adı verilen bir kimyasal işlemle iç organları saydam bir hale getirilmiş, artık asla gün ışığını görmeyecek bir abis balığı gibi bir kap suyun içinde yüzen, sadece birkaç saat yaşamış bir domuz yavrusunun yatay kesiti; daha iyi bir kontrast elde etmek için damar örgüsüne sıkılan cıvanın dışarı sızmasıyla, ince derisinin altında kışın pencere camlarında oluşan buz billurlarını andıran desenlerin oluşmuş olduğu mavimtırak bir at dölütü; çeşitli yaratıkların kafatasları ve iskeletleri, formaldehit içinde korunan dolaşım, sindirim veya solunum sistemlerinin bütünü, patolojik şekil değişikliğine uğramış organlar, mesela büzüşmüş kalpler, şişmiş karaciğerler, kırmızı renkli, taşlaşmış dallarıyla mercanları andıran, bazısı üç ayak yüksekliğine ulaşmış bronşlar; ayrıca müzenin teratoloji bölümünde akla gelebilecek her türlü hilkat

garibesini görmek de mümkündü, iki yüzlü ve iki başlı danalar, aşırı gelişmiş alın kemiklerine sahip sikloplar, imparatorun St. Hélèna Adası'na sürüldüğü gün Maisons-Alfort'da doğmuş, birbirine yapışık bacaklarıyla bir denizkızını andıran bir insan yavrusu, on bacaklı bir koyun ve en fazla ufak bir post parçasından, çarpık çurpuk bir kanattan ve yarım bir pençeden oluşan korkunç yaratıklar. Ama müzenin son odasında, arka taraflarda kalan vitrinin için-

deki bir atlı, şimdiye kadar gördüğüm her şeyden daha dehşet vericiydi. İhtilal döneminde mesleğinin doruğunda bulunan anatomi uzmanı ve preperat hazırlayıcısı Honoré Fragonard, bu süvarinin derisini öyle ustaca yüzmüş ki, hem onun hem de dehşetten gözleri dönmüş olarak öne atılan atının gergin kaslarının pıhtılaşmış kan rengindeki her bir kordonu, mavimtırak damarları, toprak sarısı sinirleri ve tendonları apaçık ortaya çıkmıştı. Şu ünlü taşralı parfümcü ailenin soyundan gelen Fragonard, dedi Austerlitz, çalıştığı yıllar içinde sözde üç binin üzerinde kadavra ve uzvu preparat haline getirmiş, belli ki ruhun ölümsüzlüğüne inanmayan bu agnostik, çürümenin mayhoş kokusuyla kuşatılmış olarak ve artık hiçbir hükmü kalmamış bedene vitrifikasyon uygulayıp çok kısa sürede bozulabilen özdeğini sırça bir garibeye dönüştürerek ona sonsuz yaşamdan bir nebze de olsa pay verme ihtirasıyla yanıp tutuşarak gece gündüz ölümün üzerinde çalışıp durmuş. Veterinerlik Müzesi'ndeki ziyaretimden sonraki haftalarda, diye devam etti hikâyesine Austerlitz gözlerini sokağa çevirerek, şimdi anlattıklarımdan hiçbir şey hatırlayabilecek durumda değildim, çünkü sonradan kendini daha birçok kez tekrarlayacak olan, bildiğim kadarıyla psikiyatride adına isterik epilepsi denilen, hafıza yitimiyle beraber gelen baygınlıklarımdan ilkini Maisons-Alfort'dan dönerken metroda yaşadım. Hafızamda kilitli anılarımı, ancak müzeyi de ziyaret ettiğim o eylül sabahı Maisons-Alfort'da çekmiş olduğum fotoğrafları tabettiğim zaman, hem o resimlerin, hem de Marie'nin sabırlı soruları sayesinde canlandırmayı başardım. Müzeden ayrıldığımda ikindi güneşinin Veterinerlik Okulu'nun avlusunu kızdırdığını, duvar boyunca yürürken kendimi dik, sarp ve yolsuz bir araziye düşmüş gibi hissettiğimi, ansızın dizlerimin kesildiğini, ama buna rağmen güneşin parlak ışınlarına karşı yürümeye devam ettiğimi, sonunda metro istasyonuna ulaştığımı ve orada, tünelin boğucu alacakaranlığında, uzun süre bir sonraki treni beklediğimi hatırladım. Bastille yönüne giden trenin, dedi Austerlitz, benim binmiş olduğum vago-

nunda çok az kişi vardı. Armonika çalan bir Çingene'yle insanı ürpertecek kadar zayıf bir yüzü ve kocaman, çukurlarına kaçmış gözleri olan Hindiçinli bir kadını anımsadım. Diğer yolculara gelince, onlarla ilgili bir tek başlarını yana çevirmiş, pencereden dışarı, oturdukları vagonun soluk yansımasından başka hiçbir şeyin görünmediği karanlığa baktıklarını biliyordum sadece. Bu yolculukta aniden fenalaşmış, göğsüme hayalî bir sancı saplanmış ve yine sonradan hatırladığıma göre, kimden miras aldığımı bilmediğim şu zayıf kalbim sonunda ölümüme sebep olacak, diye düşünmüştüm. Kendime geldiğimde, beni kaldırmış oldukları Salpêtrière'deydim. Yüzyıllar içersinde yeni yeni eklentiler kazanarak fevkalade büyüyen, Jardin des Plantes ile Gare d'Austerlitz arasında kendine özgü bir dünya oluşturan ve öteden beri sağlık yurdu mu, cezaevi mi belli olmayan bu kocaman tesisin bir yerlerinde, çoğu zaman kırk ve üzeri hastanın yattığı erkek koğuşlarından birinde buldum kendimi. Günler boyu yarı baygın bir halde yatarken, kilometrelerce devam eden dehlizler, kubbeli karanlık odalar, geçitler ve mağaralardan oluşan bir labirentin içinde dolaştığımı gördüm, bu yerlerin her birinin içindeki farklı metro istasyonu isimleri –Campo Formio, Crimée, Elysée, Iéne, Invalides, Oberkampf, Simplon, Solferino, Stalingrad– ve havadaki bazı renklenmeler ve lekeler buranın onuruyla şehit olanların ya da başka bir şekilde katledilenlerin sürgün yeri olduğunu söylüyordu sanki bana. Çok uzaklarda kurtuluşa erişememiş bu ruhların köprülerden itiş kakış öbür dünyaya geçtiklerini veya dehlizlerde, bakışları donuk, soğuk ve fersiz, bana doğru geldiklerini görüyordum. Ara sıra yanda, katakompların birinde gördüğüm de oluyordu onları, sırtlarında kuş tüylerine benzer lime lime ve toza bulanmış elbiseler, taş zeminde karşılıklı oturuyor ve ellerini yeri eşelercesine oynatıyorlardı. Sonradan iyileşmeye başladığımda anımsadığıma göre, dedi Austerlitz, bir keresinde yine böyle baygın yatarken, kendimi de görmüştüm bu dehlizlerde, belleğimin derinliklerine gömülmüş bir şeyler gün ışığına çık-

mak için çırpınıyormuş gibi içimi acıtan bir hisle duvarların birinin önünde duruyor, oraya yapıştırılmış, Chamonix'te kış tatili yapan mutlu bir ailenin yer aldığı, neşeli fırça darbeleriyle çizilmiş bir reklam afişine bakıyordum. Fondaki dağların tepelerini kar bürümüştü, onların üzerinde de Paris Belediyesi'nin 1943'ün Temmuz ayına ait artık sararmış bir ilanını tam kapatamayan masmavi gökyüzü uzanıyordu. Eğer hastabakıcılardan biri, Quentin Quignard adında kıpkızıl saçlı ve açıkgöz bir adam, not defterimi karıştırıp, dedi Austerlitz, Marie'nin Palais Royal'deki kafede sohbet ederken notlarımın arasında bulduğu bir boşluğa kargacık burgacık yazdığı isminin M. de V. baş harflerinin altında 7, place des Vosges adresini bulmuş olmasaydı, ne kendimi ne geçmişimi ne de başka bir şeyi hatırlayabildiğim, bana sonra söylenenlere göre çeşitli dillerde sayıklayıp durduğum Salpêtrière'de halim ne olurdu bilmiyorum. Hastaneye çağrılan Marie gece gündüz saatlerce başucumda oturdu ve sakin bir sesle benimle konuşup durdu, oysa ki ben önceleri onun kim olduğunu bile bilmiyordum, dedi Austerlitz, ama buna rağmen onun hasretini çekiyordum, hele üstüme çöken ağır yorgunluğa boyun eğmek zorunda kaldığımda, içimdeki son bilinç kıpırtısıyla elimi örtünün altından çıkarmaya, ona hem veda etmek, hem de dönüş ümidimi belirtmek için bir işaret vermeye çalıştığımda. Ben Salpêtrière'de hasta yatarken yaptığı düzenli ziyaretlerden birinde, Marie bana büyükbabasının kütüphanesinden almış olduğu, 1755 yılında Dijon'da basılmış ve başlık sayfasında yazdığına göre *toutes sortes de maladies, internes et externes, invéterées et difficiles à guérir*[1] hakkında bilgi veren bir ilaç formülleri kitapçığı getirdi. Bu kitapçık yayın sanatının eşsiz bir örneğiydi gerçekten, önsözünde yayıncının kendisi, Jean Ressayre adında bir şahıs, ilaç tariflerine geçmeden önce, üst sınıfın dindar ve hayırsever hanımlarına, Kaderlerimizi Yazan tarafından ilahî merhametin araçları olarak seçildiklerini, şayet gönüllerini sefalet içindeki kimsesizlere ve

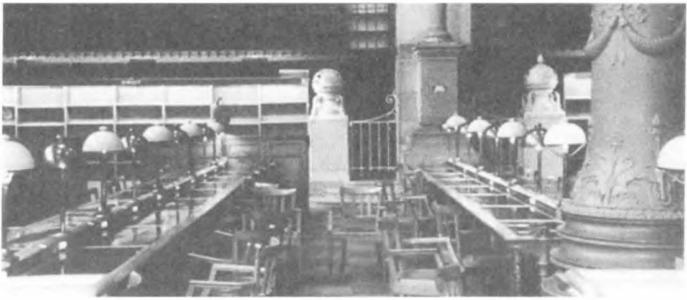
[1] (Fr.) İç ve dış, yerleşmiş ve iyileştirmesi güç her türden hastalık. (Y.N.)

hamilelere açarlarsa, Göklerin hem kendilerine hem de ailelerine her türlü saadeti bağışlayacağını, refah vereceğini ve onlardan rahmetini hiç esirgemeyeceğini hatırlatıyordu. Gerek bu güzel önsözü, dedi Austerlitz, gerekse bozuk sinirleri yatıştıran ve melankoliyi gideren, taze veya kuru gül yaprakları, menekşe, şeftali çiçeği, safran, melisa ve gözotu gibi bileşenlere sahip aromatik yağlar, tozlar ve esansların yapımına ilişkin tarifleri satır satır defalarca okudum ve bazı pasajlarını hâlâ ezbere bildiğim bu kitapçığı okurken, kaybettiğim özgüvenimi ve hafızamı yeniden kazandım gerçekten, dedi Austerlitz, Veterinerlik Müzesi'ni ziyaretimden sonra üzerime çöken, beni yatağa bağlayan bitkinliği de yavaş yavaş yenmeyi başardım, öyle ki çok geçmeden, Marie'nin kolunda, Salpêtrière'in yayınık, toz grisi bir ışığın doldurduğu koridorlarında dolaşabiliyordum. Otuz hektarlık bir alana yayılan, dört bin yatakta barındırılan hastalarıyla her daim insanoğlunun neredeyse bütün olası hastalıklarının görülebileceği bu kale gibi hastaneden taburcu olduktan sonra, şehir içindeki yürüyüşlerimize kaldığımız yerden devam ettik, dedi Austerlitz. Bu gezintilerimizi düşündükçe gözümün önüne kabarık saçlı, buz suyu yeşilinde gözlere sahip küçük bir kız da geliyor, kendisi kireçtaşı çakıllarının sıkıştırılmasıyla oluşturulmuş Lüksemburg meydanlarının birinde ip atlarken, aşırı uzun yağmurluğunun kenarına basıp düşmüş ve dizini sıyırmıştı, bir sahne ki, Marie onu bir déjà vu gibi hissetmişti, çünkü söylediğine göre yirmi yıl kadar önce aynı yerde, aynı kaza kendi başına da gelmiş ve nedense o zaman bundan çok utanmış ve ilk defa ölümün nasıl bir şey olduğunu hissetmiş. Bu olaydan birkaç gün sonra, puslu bir cumartesi akşamı öğleden sonrası, *Gare d'Austerlitz*'in rayları ile *Quai d'Austerlitz*'in arasında, Seine Nehri'nin sol kıyısı boyunca uzanan, o zamanlar aktarma merkezleri, depolar, antrepolar, gümrük salonları ve bir iki garaj işletmesinden başka bir şeyin olmadığı yarı terk edilmiş bölgede geziniyorduk. Garın yakınına, boş avlulardan birine gezici Bastiani Sirki birçok yeri yamalı, turun-

cu ampullerin çevrelediği ufak bir çadır kurmuştu. Hiç konuşup kararlaştırmadan çadırdan içeri girdik. Gösteri artık bitmek üzereydi. Birkaç düzine kadınla çocuk alçak sandalyelerde manejin çevresinde oturuyorlardı; gerçi pek manej de sayılmazdı gördüğümüz, dedi Austerlitz, etrafını tek bir seyirci sırasının çevrelediği, birkaç kürek talaşın serpiştirilmiş olduğu bir *rondell*'di sadece, o denli dar bir yerdi ki, ufacık bir atın bile çevresinde dönmesi imkânsız görünüyordu. Ucu ucuna yetiştiğimiz son numarada lacivert pelerin içindeki bir sihirbaz, silindir şapkasından ancak bir saksağan veya karga büyüklüğünde, rengârenk tüylü, çakşırlı bir Bantam horozu çıkardı. Görünüşe göre tamamen ehlileşmiş olan bu renk cümbüşü içindeki hayvan, türlü merdivenler, rampalar ve aşması gereken engellerden oluşan bir çeşit minyatür parkurda koştu, sihirbazın karton kartlara yazmış olduğu, mesela iki çarpı üç veya dört eksi bir gibi hesap işlemlerinin –gagasını gerektiği kadar vurarak– doğru sonucunu verdi, fısıldanan bir söz üzerine uykuya yattı, ama gariptir ki bunu yan yatarak ve boşta kalan kanadını havaya kaldırarak yaptı, sonunda da yine silindir şapkanın içine girerek gözden kayboldu. Sihirbazın çekilmesiyle beraber ışıklar yavaş yavaş söndü ve gözlerimiz karanlığa alışınca tepemizde, çadırın tavanına fosforlu boyayla çizilmiş, insana açık havadaymış hissini veren sayısız yıldız gördük. Hatırladığım kadarıyla oldukça duygulanmış olarak bu suni, alt kenarları uzansak dokunabileceğimiz kadar yakın olan gökyüzünden hâlâ gözlerimizi alamazken, dedi Austerlitz, göstericilerin tamamı, yani sihirbaz, güzeller güzeli karısı ve güzellikten yana annelerinden aşağı kalmayan kıvır kıvır siyah saçlı üç çocuğu, sonuncusu elinde bir fener ve bembeyaz bir kaz eşliğinde, peş peşe içeri girdiler. Bütün bu sirk insanlarının elinde bir müzik aleti vardı, yanlış hatırlamıyorsam, dedi Austerlitz, bir fifre, hafif yamulmuş bir tuba, bir tambura, bir armonika ve bir keman; ayrıca hepsi oryantal kıyafetler giymişti, kenarları kürklü uzun kaftanlar, erkeklerin başında açık yeşil sarıklar. Birbirlerine verdikleri bir el

işaretiyle hep beraber biraz tutuk, ama yine de öyle içli içli çalmaya başladılar ki daha önce her tür müzikten uzak yaşamama rağmen ya da belki de tam bu yüzden ilk sesle beraber adeta kendimden geçtim. Bu beş hokkabaz o cumartesi akşamüstü Gare d'Austerlitz'in ardındaki sirk çadırında, bu ücra köşeye kim bilir nereden gelmiş az sayıdaki izleyicileri için, dedi Austerlitz, ne çaldı bilemem, ama sanki çok uzaklardan bir yerden, Doğu'dan bir yerden, Kafkasya veya Türkiye'den geldiğini düşündüğümü hatırlıyorum. Birinin bile nota bilmediğinden emin olduğum çalgıcıların, hep beraber yarattıkları nağmeler neyi andırıyordu, onu da bilmiyorum. Onların müziklerinde bazen çoktan unutmuş olduğum bir Galler ilahisini, bazen çok hafif de olsa hâlâ baş döndüren bir valsin hızlı dönüşünü, bazen de bir yas marşının ağırlığını, hani cenaze alayındakilerin her adım atışında ayağını tekrar yere basmadan önce bir süre havada tutmasına neden olan uzatma var ya, işte tam onu duyar gibi oluyordum. Sirk insanlarının, akordu hafif bozuk enstrümanlarla ummadık bir şekilde adeta yoktan var ettikleri bu tamamen egzotik ezgileri dinlerken içimde neler olup bittiğini anlamaktan hâlâ acizim, dedi Austerlitz, zaten yıllar öncesinden kalan o akşam da yüreğim acıyla burkuldu mu, yoksa ömrümde ilk defa mutlulukla coştu mu, söyleyebilecek durumda değildim. Bazı ses renkleri, nağmeler, sinkoplardaki gölgelendirmeler bir insanı nasıl bu kadar duygulandırabiliyor, bunu oldum olası müzikten anlamayan benim gibi biri asla kavrayamayacaktır, dedi Austerlitz, ama bugün geçmişe dönüp baktığımda, o akşam içime işleyen gizemin anlamı, çalgıcılar çaldığı sürece hiç kıpırdamadan onların arasında dikilen bembeyaz kazın görüntüsünde saklıymış gibi geliyor bana. Boynunu hafif öne uzatmış, gözlerini yummuş, hem kendi hem de yanlarında bulunduğu kişilerin yazgısını biliyormuş gibi, son tınılar da dağılana kadar boyama göğün örttüğü boşluğa kulak vermişti. – Belki biliyorsunuzdur, diye hikâyesine devam etti Austerlitz bir sonraki Le Havane buluşmamızda, vaktiyle Marie de Ver-

neuil ile o unutulmaz sirk gösterisini izlediğim Seine Nehri'nin sol yakasında yer alan, yıllar geçtikçe daha da viraneleşen bölgeye Fransız cumhurbaşkanının adını taşıyan yeni Ulusal Kütüphane kuruldu. Rue Richelieu'deki eski kütüphane, kısa zaman önce bizzat şahit olduğum üzere çoktan kapatılmış, dedi Austerlitz; o denli hoş, o denli sakinleştirici bir ışık yayan yeşil porselen abajurların yer aldığı kubbeli okuma salonu ıpıssız, salonu çepçevre saran

rafları dolduran kitaplardan artık eser yok ve bu kitapların okurları, bir zamanlar emaye levhalarla numaralandırılmış masalarda iki yanındakilerle omuz omuza ve selefleriyle gizli bir anlaşma içinde oturan okurlar sanki yer yarılmış da içine girmiş. Bu eski okur kitlesinden, Quai François Mauriac'taki yeni kütüphaneye pek giden yoktur, diye düşünüyorum. Zira anıtsallığı herhalde cumhurbaşkanının kendini ebedileştirme arzusundan doğan ve görür görmez hem dış boyutları hem de iç yapısıyla itici bulduğum ve esas itibarıyla her bir gerçek okurun ihtiyaçlarına tamamen ters olduğunu anladığım bu binaya ulaşmak için, dedi Austerlitz, makinistsiz, adeta gaipten gelen bir sesle sevk ve idare edilen metro trenlerinden birinden, yabanın ortasına kurulmuş kütüphane durağında inmek istemiyorsanız eğer, Place Valhubert'de inip bir otobüse aktarma yapmalı ya da yolun geri kalan kısmını çoğu zaman sert bir rüzgârın estiği nehir kıyısı boyunca yürüyerek aşmalısınız. Yeni Ulusal Kütüphane'ye Place Valhubert üzerinden gelirseniz, kendinizi kenarları üç yüz ellişer ve yüz

ellişer metre uzunluğunda bir dikdörtgen olarak bütün bina topluluğunu çevreleyen, adeta bir ziguratın kaidesini andıran yivli tahta dış merdivenin başında bulursunuz. Dört düzineye yakın basamakları tırmanınca, ki bu daha genç ziyaretçiler için bile pek tehlikesiz bir girişim sayılmaz, dedi Austerlitz, merdivenin yapımında kullanılan aynı yivli tahtalarla döşenmiş, aşağı yukarı dokuz futbol sahası büyüklüğünde bir alana yayılan ve her bir köşesinde yirmi iki kat uzunluğundaki kütüphane kulelerinin yükseldiği *esplanade*'a[1] çıkarsınız. Özellikle rüzgâr baştan sona korunaksız olan bu tasarımın üzerine yağmuru savurduğunda –ve bunun yaşandığı günler de nadir değildir, dedi Austerlitz–, insan kendini yanlışlıkla *Berengaria* veya başka bir transatlantiğe düşmüş sanabilir, hatta kulelerin ardında görünen Paris şehrinin ufukları ansızın, bir sis borusunun gürlemesi eşliğinde dalgaları yaran transatlantiğin hareketlerine uygun olarak alçalıp yükselmeye başlasa veya aptalca bir cesaretle güverteye çıkan ufacık figürler fırtınaya kapılıp küpeşteden aşağı savrularak Atlantik'in engin sularına gömülse, buna herhalde hiç şaşmazdı. Fütürist romanları anımsatan bir jestle *La tour des lois, La tour des temps, La tour des nombres* ve *La tour des lettres*[2] diye adlandırılan cam kulelere gelince, bunlar, cepheleri boyunca yukarı bakıp da kapalı pencerelerin ardındaki odaların çoğunun boş olduğunu sezen kişilere gerçekten de Babil Kulesi'ni hatırlatıyor. Yeni Ulusal Kütüphane'nin *esplanade*'larından birine ilk adım attığımda, dedi Austerlitz, ziyaretçileri aslında binanın zemin katı olan bir alt kata indiren taşıyıcı bandın yerini bulmam epey zamanımı aldı. Platforma onca zahmetlerle daha yeni çıkmışken yine böyle aşağı götürülmek, böylesine saçma sapan bir iş, bana –buna başka bir açıklama getiremeyeceğim, dedi Austerlitz– sırf okurların güven duygusunu sarsmak ve onları küçük düşürmek için düşünülmüş gibi geldi, hele ki aşağıya doğru yolculuğum pek eğreti duran, kütüp-

[1] (Fr.) Meydan, alan. (Y.N.)
[2] (Fr.) Sırasıyla: Yasa Kulesi, Zaman Kulesi, Sayı Kulesi, Harf Kulesi. (Y.N.)

haneye ilk geldiğim gün önü bir zincirle kapatılmış ve geçmeden önce üstümün yarı üniformalı görevlilerce aranmasına razı gelmek zorunda kaldığım bir sürme kapının önünde son bulunca bu hissim iyice arttı. Kapının açıldığı büyük lobiye kiremit rengi bir halı serilmiş, halının üstüne de oldukça geniş aralıklarla birkaç oturma grubu yerleştirilmişti, arkalıksız divanlar ve açılır kapanır sandalyelere benzer alçacık koltuklar. Kütüphane ziyaretçileri bunlara oturmuyor, dizleriyle başları aynı hizada çömelebiliyorlardı ancak, bu nedenledir ki tek tek veya küçük gruplar halinde bir kenara kıvrılmış insanları görür görmez, dedi Austerlitz, onların Sahra Çölü veya Sina Yarımadası'nı geçerken son akşam kızıllığında buraya çökmüş oldukları geçti aklımdan. Bu kırmızı Sina lobisinden kütüphanenin iç kalbine elini kolunu sallaya sallaya geçilmediğini bilmem söylememe gerek var mı, dedi Austerlitz, tam tersine, ilk önce beş-altı hanımın oturduğu danışmaya gidip isteğinizi bildirmek ve şayet bu isteğiniz biraz olsun basit bir işin sınırlarını aşıyorsa, vergi dairelerindeki gibi numara alıp başka bir görevli bayan tarafından küçücük ayrı bir odaya götürülene kadar, çoğu kez yarım saat veya daha uzun bir süre beklemek zorundasınız. Bu odada da sanki mutlaka gözlerden ırak halledilmesi gereken, son derece karanlık bir meseleymiş gibi dileğinizi söyleyip gerekli talimatları alırsınız. Bu tür kontrol önlemlerine rağmen sonunda yeni açılan *Haut de Jardin* okuma salonuna ulaşmayı ve kendime bir yer edinmeyi başardım, dedi Austerlitz, ve burada saatlerce, günlerce oturarak orta bahçeyi; yani *esplanade*'ın ortasından sanki bir parça kesilerek oluşturulmuş gibi görünen, iki-üç kat aşağı gömülmüş ve Forêt de Bord'dan nasılsa buraya, sürgün yerlerine getirilmiş yüze yakın yetişkin çam ağacının dikili durduğu bu garip doğa parçasını her zaman olduğu gibi elimde olmayarak dalgın dalgın seyrettim. Belki de hâlâ Normandiya'daki anavatanlarını düşünen bu ağaçların geniş, griye çalan yeşil tepelerine *esplanade*'dan baktığında, ayaklarının altında engebeli, çalılıklarla kaplı bir arazinin uzandı-

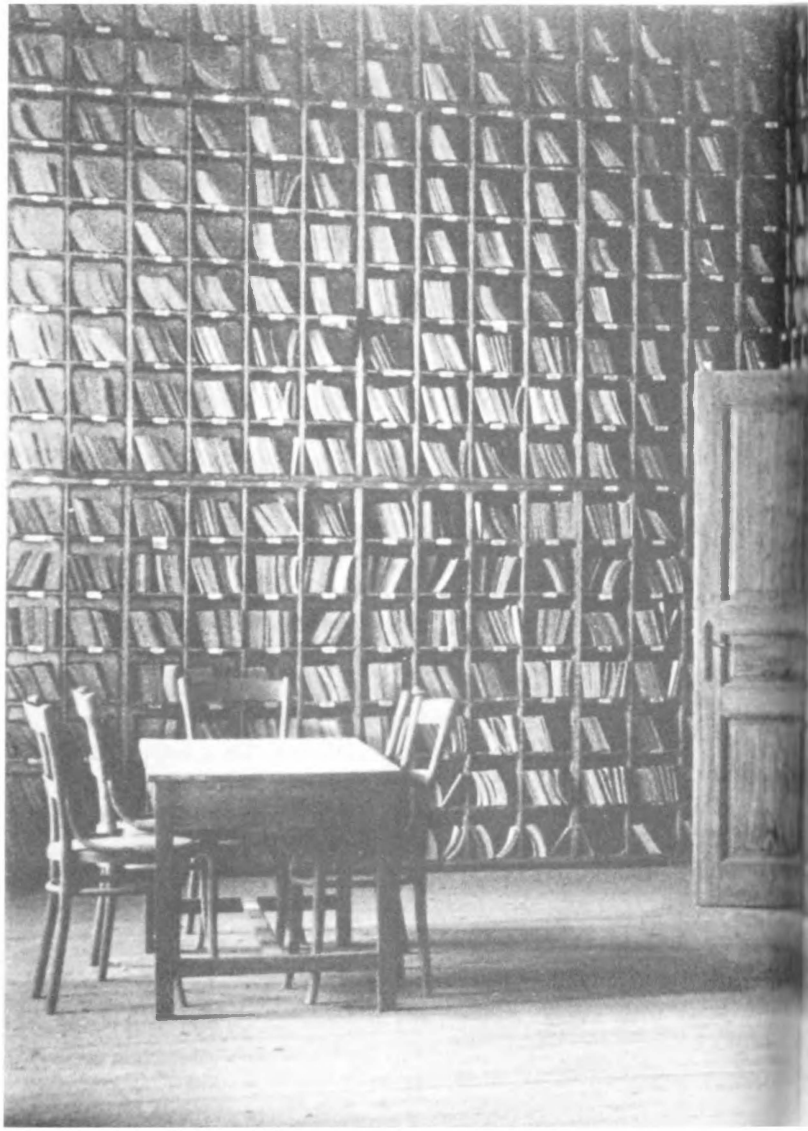
ğını sanırsın; oysa ki okuma salonundan baktığında, çapraz yükselen çelik halatlarla toprağa bağlanmış olsalar da, fırtınalı günlerde tıpkı akvaryumdaki su bitkileri gibi sağa sola sallanan kırmızı benekli gövdelerini görürsün sadece. Gündüz düşlerimde, diye devam etti Austerlitz, yerden iğne yapraklara doğru yükselen çelik halatlarda, kâh uçları titreşen denge sağlama sopaları ellerinde, dikkatlice adım adım yukarı tırmanan cambazları, kâh bir rivayete göre bu yapay çamlıkta yavaş yavaş çoğalarak arada bir kitaplardan başlarını kaldıran okurları eğlendirecek bir koloni kuracakları ümidiyle buraya bırakılan o iki sincabı, bir oraya bir buraya koşuştururken hayal meyal görür gibi oluyordum. Ayrıca, dedi Austerlitz, yollarını kaybederek kendilerini kütüphanenin ortasındaki bu ormanda bulan kuşların, okuma salonunun camlarına yansıyan ağaçların arasına uçmaya kalkıştıklarına ve sonra, boğuk bir darbe sesinin ardından, cansızca yere düştüklerine de sık sık tanık oluyorduk. Doğal yörüngesinin dışına çıkmış böyle bir varlığın ölüm düşüşünden elektronik bilgi mekanizmasında sürekli görülen arızalara kadar hiç kimsenin öngörmediği kazaların Ulusal Kütüphane'nin Kartezyen ana taslağı ile bağlantısı üzerine okuma salonundaki çalışma masamda çok kafa yormuşumdur, dedi Austerlitz, ve tasarladığımız ve geliştirdiğimiz her projede, yapının somut boyutlarıyla bu yapıdaki bilgi ve idare sisteminin karmaşıklık derecesinin en önemli faktörler olduğu sonucuna vardım ki buna bağlı olarak tasarımın mutlak mükemmelliği, uygulamaya geçilince pekâlâ çökebilir, hatta kronik bir işlevsizlik ve bünyesel bir zayıflık çerçevesi içinde çökmeye mahkûmdur. Bugün sürekli kullanılan gayet çirkin bir deyime göre, güya bütün yazı mirasımızın hazinesi olan bu yeni devasa kütüphanenin en azından bana –ki ben hayatının büyük bölümünü kitaplarda araştırmaya yapmaya adamış, Bodlein, British Museum ve rue Richelieu'de kendini evinde gibi gören biriydim, dedi Austerlitz– Paris'te kayıplara karışan babamın izini ararken hiç faydasının dokunmadığını söyleyebilirim. Gördüğüm kadarıyla sadece

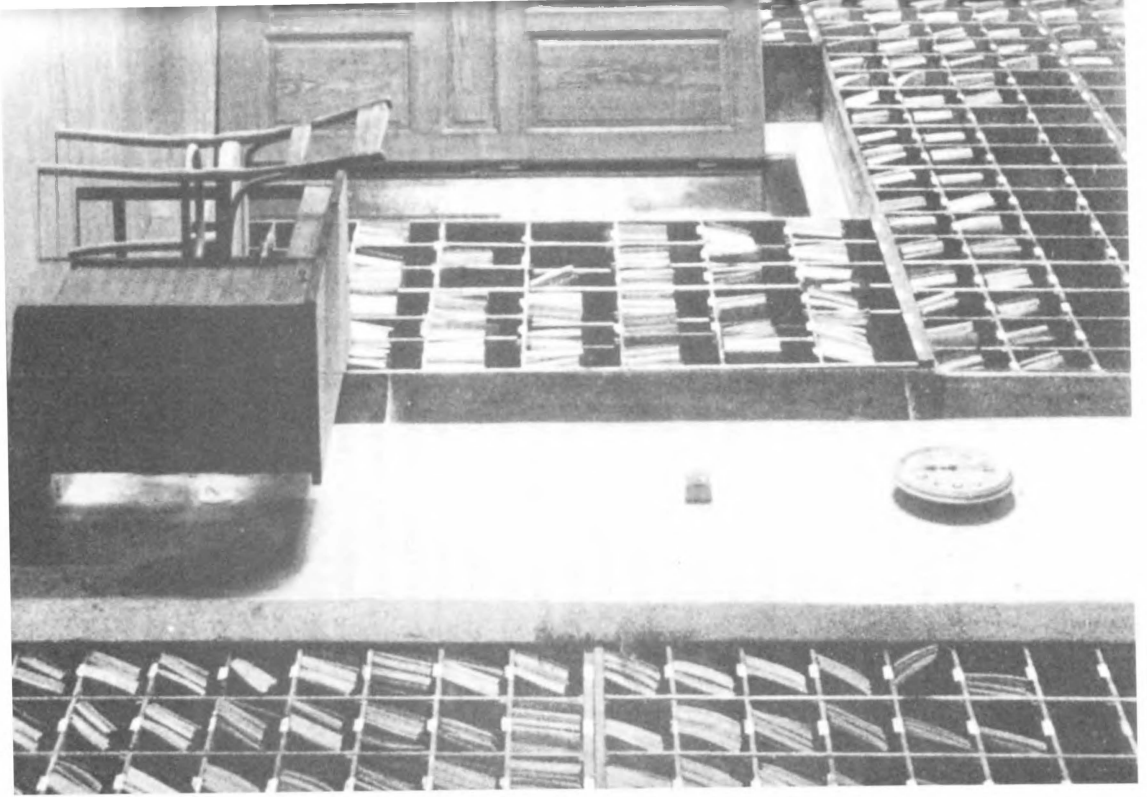
engellerden oluşan, beni günden güne daha da yıpratan bir mekanizmayla karşı karşıya kalmıştım, bu nedenle araştırmalarımı bir süreliğine askıya aldım ve bir sabah durup dururken Šporkova'daki dairenin kütüphanesinde duran kırmızı renkli o elli beş kitap aklıma geldiğinden Balzac'ın o zamana kadar bilmediğim romanlarını okumaya başladım, hem de Vera'nın bana bahsetmiş olduğu, imparatorun hizmetinde sürdürdüğü şanlı şöhretli askerlik kariyeri, bir kılıç darbesine maruz kalarak şuursuzca atından yere devrildiği Eylau savaş meydanında son bulan Albay Chabert'in hikâyesiyle koyuldum işe. Eylau çarpışmasından yıllar sonra, Almanya'da gezip dolaşmadık yer bırakmadıktan sonra, malı mülkünü, tekrar evlenen eşi Kontes Ferraud'yu ve ismini geri almak için deyiş yerindeyse mezarından çıkan albay yine Paris'e dönüyor. Kitabın bu bölümündeki tasvirine göre, dedi Austerlitz, Avukat Derville'in bürosunda bir hortlak gibi duruyor karşımızda, derisi kemiğine yapışmış, yaşlı bir asker artık o. Gözleri sedef misali donuk bir parıltıyla kaplı, mum ışığı gibi tereddütlü titreşiyorlar. Bıçak kadar keskin hatlara sahip yüzü solgun, boynunda siyah ipekten, paçavraya dönmüş bir bağ var. *Je suid le Colonel Chabert, celui qui est mort à Eylau,*[1] diye önce kendini tanıtıyor, ardından da çarpışmanın ertesi günü diğer ölülerle beraber bir toplu mezara (Balzac'ın yazdığı üzere, dedi Austerlitz, bir *fosse des morts*'a[2]) atıldığını ve ancak orada, son derece büyük bir acı duyarak kendine geldiğini anlatıyor. Bistrobarın penceresinden Auguste Blanqui Bulvarı'na bakarak, *J'entendis, ou crus entendre,* diye ezberden okudu Austerlitz, *des gémissements poussés par le monde des cadavres au milieu duquel je gisais. Et quoique la mémoire de ces moments soit bien ténébroise, quoique mes souvenirs soient bien confus, malgré les impressions de souffrances encore plus profondes que je devais éprouver et qui ont brouillé mes idées, il y a des nuits où je crois encore entendre ces*

[1] (Fr.) Ben Eylau'da ölen Albay Chabert. (Y.N.)
[2] (Fr.) Toplu mezar. (Y.N.)

soupirs étouffés.[1] Ölümle yaşam arasındaki sınırın hepimizin düşündüğünden daha geçirgen olduğuna dair çoktandır içimde kıpırdanan şüpheleri, tam da bu avam üslubuyla iyice güçlendiren bu okuma deneyimimden sadece birkaç gün sonra, diye devam etti Austerlitz, kütüphanenin okuma salonunda bir Amerikan mimarlık dergisini açtığımda –saat tamı tamına akşamın altısıydı– Terezín'in Küçük Kale diye adlandırılan bölümünde yer alan ve bugün tavana kadar uzanan kapaksız raflarda tutukluların dosyalarının muhafaza edildiği bir odanın büyük, siyah-beyaz resmine rastladım. Bohemya'daki gettoyu ziyaret ettiğim gün, yıldız şeklindeki şehrin dışına kurulmuş Küçük Kale'ye girmeye çekindiğimi hatırladım, dedi Austerlitz, belki de bu yüzden evrak odasını görür görmez, diye devam etti sonra, asıl çalışma yerimin soğuk ve nemli kazamatlarında onca insanın can verdiği Terezín'in bu küçük kalesi olduğu, orada araştırma yapma fırsatını sırf kendi hatamdan dolayı kaçırmış olduğum fikrine saplanıp kaldım. Bu düşüncelerle boğuşurken, öteden beri maruz kaldığım ruh sıkıntısının belirtilerinin yüzüme vurduğunu hissediyordum, dedi Austerlitz, derken o an, sonradan söylediğine göre beni rue Richelieu'deki eski kütüphaneye hemen her gün uğradığım ilk Paris yıllarımdan hatırlayan Henri Lemoine adındaki bir kütüphane görevlisi, masamın başında durup hafifçe bana doğru eğilerek, "Jacques Austerlitz?" diye sordu; ve böylece bu saatte yavaş yavaş boşalmaya yüz tutan *Haut de Jardin* okuma salonunda ikimiz, dedi Austerlitz, fısıl fısıl bir sohbete dalarak, bilginin hızla çoğalmasıyla orantılı olarak hatırlama gücümüzün gitgide çözüldüğünden ve Ulusal Kütüphane'nin çoktan tamamlanmış çöküşünden –Lemoine'ın deyişiyle *l'effondrement de la Bibliothèque Nationale*– bahsettik. Gerek bütün tesisiyle, gerekse absürd denebilecek iç tertibatıyla okuru po-

[1] (Fr.) Ortasında yatmakta olduğum ceset topluluğu tarafından çıkarılan iniltiler duydum ya da duyduğumu sandım. Ve bu anların hatırası ne kadar karanlık olsa da, anılarım ne kadar karışmış olsa da, duyumsamam gereken ve düşüncelerimi bulandıran, hâlâ oldukça derin acı duygusuna rağmen, o boğuk iç çekmeleri duyduğumu sandığım geceler var. (Y.N.)

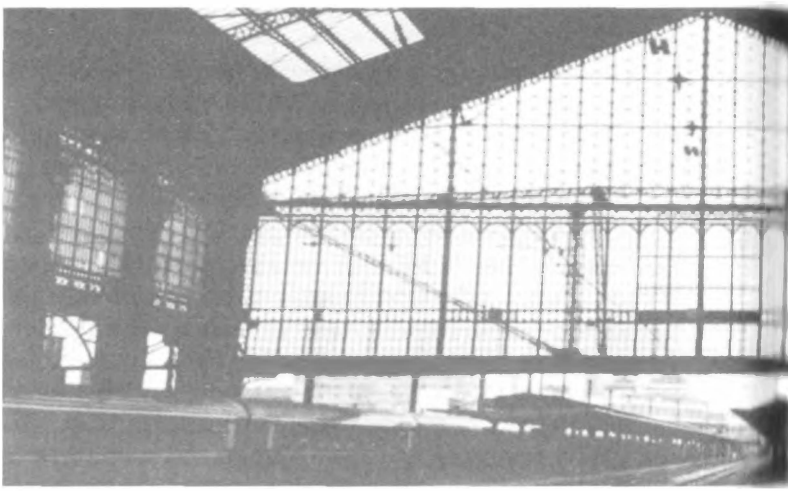

tansiyel bir düşman olarak uzaklaştırmaya çalışan yeni kütüphane binası, demişti Lemoine, dedi Austerlitz, uzun zamandır kendini belli eden bir ihtiyacın, geçmişte yaşama dair ne var ne yoksa, yok etme ihtiyacının resmî manifestosudur adeta. Konuşmamızın bir yerinde, dedi Austerlitz, söz arasında yönelttiğim bir rica üzerine, Lemoine beni güneydoğu kulesinin 18. katına çıkardı. Burada *belvedere* adındaki noktadan bakınca, kazıla kazıla artık tamamen çukurlaşmış zeminden binlerce yıl içinde yükselmiş kent, ayaklar altında uzanıyordu. Gri bir beton kütlesi misali. Kabukları Davout, Soult, Poniatowski, Masséna ve Kellermenn bulvarlarının çok ötesine, banliyölerin üzerine çökmüş pusun ardındaki bulanık kırlara kadar uzanan bir çeşit ur misali. Bu yeknesak griliğin içinde, birkaç mil güneydoğuda, bir çeşit kesik koninin yükseldiği soluk yeşil bir leke göze çarpıyordu, Lemoine buranın Vicennes Ormanı'ndaki Maymunlar Dağı olduğunu söyledi. Biraz daha önde, tren ve arabaların siyah böcek ve tırtıllar gibi adeta sürünerek ilerlediği dolambaçlı ulaşım yolları görülüyordu. Garip ama, ne zaman buraya çıksam, orada aşağıda hayatın sessizce ve yavaş yavaş aşınıp yok olduğu, şehrin bedeninin yeraltından yayılan, duyulmamış bir hastalığa yakalandığı izlenimine kapılırım, demişti Lemoine, dedi Austerlitz, ve Lemoine'ın bu sözleri üzerine, diye devam etti Austerlitz, 1959 yılının kış aylarında rue Richelieu'deki kütüphanede tez çalışmama kaynaklık eden ve yazarı Maxime du Camp'ın yazdığına göre, Doğu'nun toz toprak haline gelmiş ölülerden oluşan çöllerini gezip Paris'e döndükten sonra, 1890 yılında, Port Neuf'te gördüğü baş döndürücü bir vizyon üzerine kaleme almaya başlayıp da ancak yedi yıl sonra tamamlayabildiği altı ciltlik *Paris, ses organes, ses fonctions et sa vie dans la seconde moitié du XIXeme siècle* eseri geldi aklıma. *Belvedere* katının diğer tarafı kuzeye bakıyordu, şehri çapraz kesen Seine Nehri, Marais semti ve Bastille'i görüyordu. Artık gölgelere bürünen şehrin üstüne çok geçmeden lacivert rengi bir karanlık çöktüğünden, kulelerinden, saraylarından ve

anıtlarından Sacré Cœur'ün beyaz kubbelerinin silueti dışında bir şey seçemez olduk. Zemine kadar inen pencerelerin hemen bir ayak gerisinde duruyorduk Lemoine ile. Gözüm aşağı, açık renkteki *esplanade*'a ve ortasındaki yüksek ağaçların daha koyu tepelerine kayınca, adeta bu uçurumun girdabına kapılarak gayri ihtiyari bir adım geri çekildim. Bazen buraya çıkınca, demişti Lemoine, zamanın akışını şakaklarım ve alnımın çevresinde hisseder gibi oluyorum, ama sanırım bu, diye devam etmişti, aşağıda, şehrin tabanındaki çeşitli dönemlere ait katmanları düşündükçe beynimde yıllar içinde oluşmuş zihinsel bir refleks sadece. Mesala savaşın sonuna kadar, bugün kütüphanenin yükseldiği yerde, Gare d'Austerlitz'in manevra sahası ile Pont Tolbiac arasında kalan bu yaban arazide, Almanların Paris'te yaşayan Yahudilerin evlerinden topladığı ganimetleri bir araya getirdiği büyük bir depo vardı. Paris Mobilya Nakliyecileri Derneği'nin bütün araçlarına el konulduğu ve en az bin beş yüz taşımacının görev aldığı, aylarca süren bu harekât esnasında kırk bine yakın evin boşaltılmış olduğunu biliyorum, demişti Lemoine. En ince ayrıntılarına kadar organize edilen bu istimlak ve yeniden değerlendirme programına bir şekilde katılan herkes, diye devam etmişti Lemoine, işgal güçlerinin yetkili ve kimi kendi aralarında rekabet eden kurmayları, maliye ve vergi daireleri, nüfus ve kadastro daireleri, bankalar ve sigorta acenteleri, polis, nakliye şirketleri, ev sahipleri ve emlakçiler, Drancy Toplama Kampı'na kapatılan insanların arasından tek bir kişinin bile geri dönme ihtimalinin çok düşük olduğunu pekâlâ biliyorlardı. Nitekim şehrin ve devletin gözünü kırpmadan sahip çıktığı kıymetli eşyalar, banka hesapları, hisseler ve taşınmazların büyük bir bölümü, diye devam etmişti Lemoine, hâlâ ellerinde. Uygarlığımızın gerek hayatı güzelleştirmek gerek sadece evde kullanmak amacıyla ürettiği her şey, XVI. Louis konsollarından Saksonya porselenlerine, İran halılarından kitaplar dolusu kütüphanelere, tuzluktan biberliğe kadar her şey, 1942'den itibaren işte orada aşağıda, Austerlitz-Tolbiac

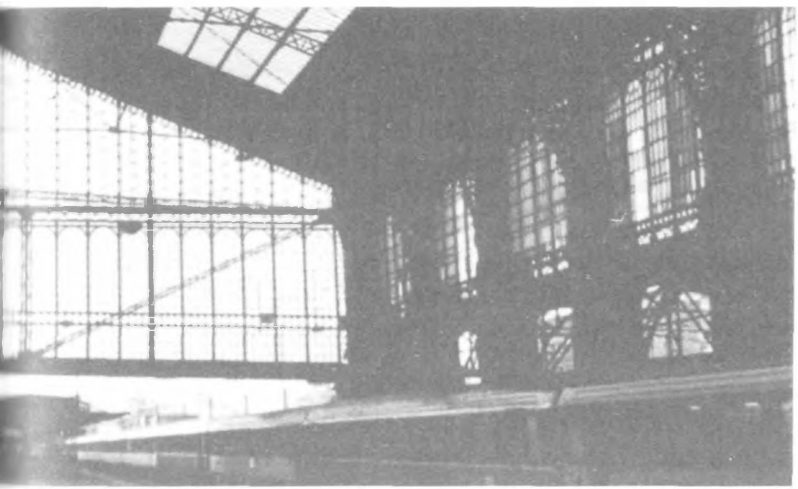
depo merkezinde istiflenmişti. Hatta depoda görev yapmış birinin bana geçenlerde anlattığına göre, demişti Lemoine, el konulan keman kutularından dökülüp de etrafı kirletmesin diye çıkarılmış reçineler için özel karton kutular dahi varmış. Drancy Toplama Kampı'ndan getirtilen ve Hindiçin'den bir askerî kontenjanın gözetim altında tuttuğu beş yüzü aşkın sanat tarihçisi, antika tüccarı, tamirci, marangoz, saatçi, kürkçü ve terzi her gün on dört saat boyunca, depoya nakledilen malları onarmak ve kıymet ve cinslerine göre tasnif etmekle meşguldüler – gümüş çatal bıçak takımları gümüş çatal bıçak takımlarının yanına, aş kapları aş kaplarının yanına, oyuncaklar oyuncakların yanına vs. vs. Buradan Reich'ın harabeye dönmüş çeşitli şehirlerine yedi yüzden fazla tren kalkmıştır. Ayrıca tutukluların Les Galéries Austerlitz adını taktıkları bu depolara, diye devam etmişti Lemoine, Almanya'dan da sık sık parti kodamanları veya Paris'te konuşlandırılmış üst rütbeli SS subayı gelirmiş, eşleri veya başka hanımlar eşliğinde buraları dolaşıp mesela Grunewald'deki villaları için bir salon takımı seçerlermiş ya da bir Sevr servisi, bir kürk veya bir Pleyel. En değerli eşyalar, bombaların tahrip ettiği şehirlere gönderilmedi tabii; nerede, kimlerin elinde oldu-

ğunu, güya bugün artık kimse bilmiyor, demişti Lemoine, ama ona bakarsan zaten bütün tarih, firavunlara özenen cumhurbaşkanımızın Grande Bibliothèque'inin altında gömülü yatmıyor mu? Aşağıda, el ayağın çekilmiş olduğu *esplanade*'da son gün ışığı da kayboluyordu. Yukarıdan yosun bağlamış bir araziyi andıran çam ağaçlarının tepeleri artık sadece siyah bir kare olarak görünüyordu. Bir süre daha, dedi Austerlitz, sessizce *belvedere*'de durduk ve ışıl ışıl yanan şehre baktık.

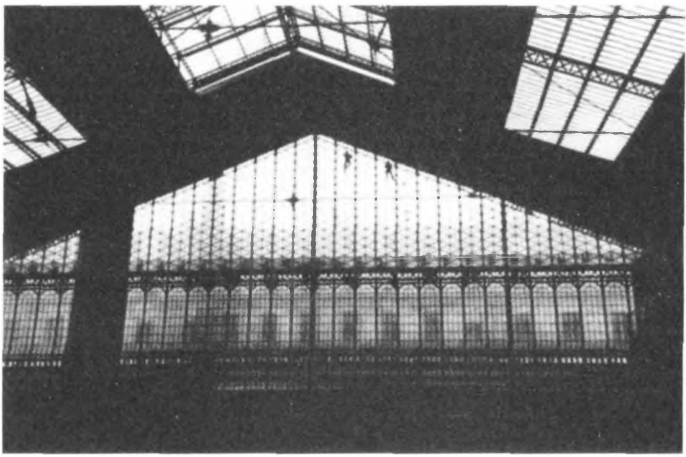
* * *

Paris'ten ayrılmamdan kısa bir süre önce, bir sabah kahvesi içmek için August Blanqui Bulvarı'nda bir kez daha buluştuğumuzda, Austerlitz, bir gün önce rue Geoffrey-l'Asnier'deki dokümantasyon merkezinde çalışan bir görevliden Maximilian Aychenwald'in 1942 yılının sonunda Gurs Toplama Kampı'nda olduğuna dair bir haber aldığını ve şimdi kendisinin ta güneyde, Pireneler'in eteğinde yer alan bu yere gitmek zorunda olduğunu söyledi. Garip tir ki, dedi Austerlitz, son buluşmamızdan birkaç saat sonra Ulusal Kütüphane'den dönerken Gare d'Austerlitz'te

aktarma yaptığımda, babama yaklaştığımı hissettim. Belki biliyorsunuzdur, dedi, geçen çarşamba tren seferleri grev nedeniyle durdurulmuştu ve Gare d'Austerlitz'e de bu nedenle hâkim olan olağandışı sessizliğin ortasında dururken, babamın, Almanların Paris'e girişinden hemen sonra rue Barrault'daki dairesine en yakın istasyon olan bu istasyondan şehirden ayrıldığı doğdu içime. Kalkmakta olan trende, kompartımanın penceresinden sarkmış, dışarı bakarken gördüm onu, hatta ağır ağır harekete geçen lokomotiften çıkan beyaz buhar dumanlarını bile gördüm. Sonra sersem gibi dolandım durdum istasyonda, kâh labirent benzeri alt geçitlerden, kâh üst geçitlerden geçtim, merdivenler inip merdivenler çıktım. Bu tren istasyonu, dedi Austerlitz, öteden beri benim için Paris istasyonlarının en gizemlisi olmuştur. Mimarlık tarihi araştırmalarında bulunmak için geldiğim ilk Paris dönemimde burada saatlerimi geçirmiş, hatta yapısı ve tarihi üzerine bir çeşit anma yazısı kaleme almıştım. O günlerde beni her şeyden çok büyüleyen bir şey vardı, o da Bastille tarafından gelen metro trenlerinin Seine Nehri'ni geçtikten sonra, yandaki demir viyadükün üzerinden istasyonun üst katından içeri girmesi, binanın cephesi tarafından adeta yutulmasıydı. Ama aynı zamanda bu cephenin ardında yer alan, loş bir ışığın aydınlattığı ve darağacına benzer çatkılarla türlü türlü demir kancaların çakılı bulunduğu, kabaca inşa edilmiş tahta bir platform dışında neredeyse tamamen boş olan büyük salon da beni tedirgin ediyordu. Sonradan öğrendiğime göre bu platformda emanet bırakılan bisikletler duruyormuş. Oysa bir pazar öğleden sonra, yaz tatilinin ortasında bir zamandı, bu platforma ilk kez ayak bastığımda, görünürde tek bir bisiklet bile yoktu ve belki de bu nedenle ya da tahta döşemenin her yerini yolunmuş güvercin tüyleri kapladığından, kefareti ödenmemiş bir cürümün işlendiği bir yerde olduğum hissine kapıldım. Bu arada, diye devam etti Austerlitz, bu uğursuz tahta yapı hâlâ yerinde duruyor. Gri güvercin tüylerini bile rüzgâr savurup götürmemiş. Bir de tabii o koyu lekeler var, belki bisikletlerden

damlamış gres yağı, belki tahtayı haşarattan korumak için sürülmüş katran yağı ya da kim bilir, bambaşka bir şey. O pazar öğleden sonra platformun üzerinde durmuş, alacakaranlığın içinden kuzey cephesinin ustaca işlenmiş demirlerine bakarken bir süre sonra, ilk başta dikkatimi çekmemiş olan, büyük bir ihtimalle onarımla meşgul, halata bağlanmış iki ufacık insan figürünü, ağlarındaki örümcekler gibi sağa sola sallanırken gördüğümde de yüreğim daral-

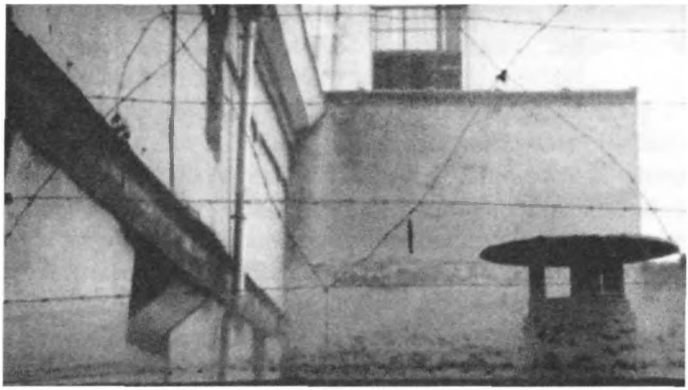

dı. – Bütün bunların ne anlama geldiğini bilmiyorum, dedi Austerlitz, bu nedenle babamı, bir de Marie de Verneuil'i aramaya devam edeceğim. Austerlitz ile Glacière Metro İstasyonu'nda vedalaştığımız vakit, saat on iki sularıydı. Eskiden, dedi son olarak Austerlitz, burada büyük bataklıklar varmış ve insanlar tıpkı Londra'daki Bishop's Gate'te olduğu gibi, kışın buraya paten kaymaya inermiş. Ardından bana Alderney Street'teki evinin anahtarını uzatıp ne zaman istersem oraya yerleşebileceğimi ve hayatından geriye kalacak tek şey olan siyah-beyaz resimlerini inceleyebileceğimi söyledi. Ayrıca evine bitişik tuğla duvardaki gömme kapıya da vurmayı ihmal etmememi söyledi, çünkü bu duvarın ardında pencerelerinin hiçbirinden göremediği, ıhlamur ve leylak ağaçlarının yetiştiği

bir yer varmış ki 18. yüzyıldan beri Aşkenazi cemaatinin üyeleri ölülerini –bunların arasında Rabbi David Tevele Schiff ve Londra Baal Şem'i Rabbi Samuel Falk da varmış– buraya defnetmişler. Odasına dolan bütün o pervanelerin kaynağı olduğundan şüphelendiği bu mezarlığı, Londra'dan ayrılmadan birkaç gün önce, Alderney Street'te yaşadığı onca yıl boyunca kapıyı ilk kez açık bulduğunda keşfetmiş. İçeride yetmiş yaşlarında, dikkat çekecek kadar kısa boylu, sonradan mezarlık bakıcısı olduğunu öğrendiği bir kadın, ev terlikleriyle mezarların arasında kıvrılan yol-

da yürüyormuş. Yanı başında neredeyse onun boyunda, artık kocamış ve oldukça korkak, Billie adında bir Belçika çoban köpeği varmış. Ihlamurların taze yaprakları arasından süzülen bahar güneşinin aydınlık ışığında, insan kendini, dedi Austerlitz, zamanın akışı içinde tıpkı hayatın kendisi gibi yaşlanmış bir masalın içinde sanabilirdi. Austerlitz'in veda ederken anlattığı Alderney Street'teki mezarlığın hikâyesi, aklımdan çıkmıyordu bir türlü ve belki de dönüş yolculuğumda bir kez daha Nocturama'yı gezmek ve Breendonk'a gitmek için Anvers'te bu nedenle indim. Astridplein'deki bir otelde, yangın duvarları, havalandırma bacaları ve birbirinden tellerle ayrılmış, düz çatılara bakan, kahverengi duvar kâğıtlı çirkin bir odada, çok rahatsız bir gece

geçirdim. Sanırım tam bir karnaval zamanı gelmiştim şehre. Her halükârda ambulans ve polis sirenleri sabahın ilk ışıklarına kadar susmak bilmedi. Kötü bir rüyadan uyandığımda, uçakların ufacık gümüşi hatlarının, on-on iki dakikalık aralıklarla, hâlâ alacakaranlığa gömülü evlerin çatıları üstünden geçişini izledim bir süre. Flamingo Hotel'den –yanılmıyorsam, kaldığım yerin adı buydu– ayrılırken, kimsenin olmadığı resepsiyon masasının önünde, yüksekçe bir sedyede, beti benzi atmış, gözleri kaymış, kırk yaşlarında bir kadının yattığını gördüm. Dışarıda kaldırımda, iki sağlık görevlisi birbiriyle konuşuyordu. Astridplein'i geçerek tren istasyonuna doğru yürüdüm, orada kendime plastik bir bardağın içinde sunulan bir kahve aldım ve ilk banliyö treniyle Mechelen'e gittim, oradan da önce kenar mahallelerinden, sonra da şimdiden büyük bölümü plansız yerleşimle bozulmuş kırsal bölgeden geçerek Willebrock'a kadar olan on kilometreyi yayan katettim. Bu yolda gördüklerimden pek bir şey kalmadı aklımda. Sadece çevresine mazı ağaççıklarının dikilmiş olduğu küçücük bir arsanın üzerinde yükselen ve bana pek Belçikalı gelen, taba rengi tuğladan yapılmış, daracık, aslında sadece bir oda genişliğinde bir evi hatırlıyorum. Evin hemen yanından bir kanal geçiyordu. Tam oradayken gülle büyüklüğünde, yusyuvarlak lahanalarla yüklü bir mavna, görünüşe göre hiç kimse tara-

fından idare edilmeksizin, suyun siyah yüzü üzerinde hiç iz bırakmadan süzülüp geçti. Willebrock'a ulaşana kadar, en son otuz yıl önce gördüğümüz, alışılmadık bir sıcak bastırmıştı. Kale hiç değişmemiş, maviye çalan yeşil adanın üstünde yükseliyordu, ama görünüşe göre ziyaretçi sayısı artmıştı. Park yerinde birçok otobüs bekliyor, kasanın ve bekçi kulübesindeki büfenin önü rengârenk elbiseleri içinde, cıvıl cıvıl öğrenci kaynıyordu. Bazıları önden yürüyüp köprüyü geçmişler, karanlık kapı ağzında bekleşiyorlardı. Ben de uzunca bir süre kapının önünde duraksadım, ama bu sefer bir türlü içeri girmeye cesaret edemedim. Bunun yerine SS'lerin her çeşit form ve kartpostal basmak için kurmuş olduğu bir matbaayı barındıran barakalardan birinde zaman geçirdim. Tavan ile duvarlar sıcaktan çatırdıyordu ve bir an aklıma Aziz Julian'ın çölü aşarken saçının alev alması gibi, kendi saçlarımın da tutuşabileceği geldi. Ardından bir süre daha kaleyi çevreleyen hendeğin başında oturdum. Uzakta, bu ceza kolonisine ait arazinin ötesinde, çitin ve nöbetçi kulelerinin ardında, Mechelen'in gitgide şehir dışına doğru yayılan apartmanlarını görüyordum. Karanlık suyun üzerinde kâh bu yana, kâh diğer yana gri bir kaz yüzüyordu. Bir süre sonra kaz kıyıya çıktı ve benden pek uzak olmayan bir yerde çimlerin üstüne çöktü. Sırt çantamdan Austerlitz'in bana Paris'te ilk buluştuğumuz gün vermiş olduğu kitabı çıkardım. Londralı edebiyatbilimci Dan Jacobson'un (bunca yıldır bir türlü tanışma fırsatını bulamadığım bir meslektaşım, demişti Austerlitz) kaleme almış olduğu bu kitap, kendisinin Heshel lakaplı büyükbabası Rabbi Yisrael Yehoshua Melamed'i arayış hikâyesiydi. Heshel'den torununa kalan tek yadigâr bir cep takvimi, Rus kimlik kartı, içinde gözlük camlarının yanı sıra rengi solmuş, yarı yarıya akmış ipek bir kumaş parçasının yer aldığı bir gözlük kılıfı ve Heshel'i üstünde siyah ceketi, başında da siyah kadifeden silindir şapkası ile gösteren bir stüdyo fotoğrafından oluşuyormuş. Heshel'in bir gözü, en azından kitabın kapağında öyle görünüyor, kör gibi; diğer gözündeyse beyaz bir leke olarak hâlâ yaşam ferini görmek mümkün, ama o da

Birinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre sonra, Heshel elli üç yaşındayken bir kalp krizi geçirdiğinde, sonsuza dek sönmüş. Rabbi'nin bu zamansız ölümünden dolayı eşi Menuchah 1920 yılında dokuz çocuğunu da yanına alarak Litvanya'dan Güney Afrika'ya göçmeye karar vermiş ve bu ölümün dolaylı sonucu olarak da Jacobson'un çocukluğunun büyük bölümü Kimberley Elmas Madenleri'nin yanındaki aynı adlı şehirde geçmiş. Breendonk Kalesi'nin önündeki yerimde okuduklarımdan öğrendiğime göre daha o dönemler maden ocaklarının çoğu –en büyükleri Kimberley Mine ve De Beers Mine da dahil olmak üzere– faaliyete kapalıymış, ama etrafı çitle çevrilmediğinden yeterince cüretkâr olanlar bu muazzam kuyuların kenarına kadar yanaşıp binlerce ayak derinliğindeki boşluğa bakabiliyorlarmış. Ayağın altındaki sağlam topraktan sadece bir adım ötede böyle bir boşluğun açıldığını görmek, diye yazıyor Jacobson, hiçbir ara aşamanın olmadığını, aksine sadece bu keskin kenarın olduğunu kavramak –bir tarafında doğal kabul edilen yaşam, diğer tarafında ise insanın aklına bile getirmek istemediği ölüm– gerçekten dehşet vericiydi. Gün ışığının erişemediği bu uçurum, ailesinin ve halkının oradan, aşağıdan bir daha asla gün ışığına çıkarılamayacağını bildiği geçmişinin simgesi Jacobson için. Nitekim Litvanya'ya gittiğinde atalarına ait hemen hiçbir iz bulamaz, Heshel'in hasta kalbinin durmasıyla ülkeden göç eden ailesinin yaşamak zorunda kalmadığı büyük kıyımın işaretleri vardır sadece dört bir yanda. Heshel'in bir zamanlar resmini çektirdiği stüdyonun yer aldığı Kaunas Kasabası ile ilgili Jacobson, Rusların 19. yüzyıl sonlarında etrafını on iki kaleyle çevirdiklerini anlatıyor, ama tepelere inşa edilmiş oldukları halde, hatta çok sayıda topa ve kalın surlara sahip oldukları halde, 1914 yılında bu kalelerin hiçbir işe yaramadığı görülmüş. Bu kalelerin bazısı, diye yazıyor Jacobson, zamanla çökmüş, bazısını da önce Litvanyalılar, sonra Ruslar hapishane olarak kullanmış. 1941'de Almanların eline geçmişler, zaman zaman Wehrmacht'ın komutanlarına ev sahipliği yapan ve zapt edildikten sonraki üç yıl içinde otuz binden faz-

la Yahudi'nin katledildiği ünlü IX. Kale de dahil. Bu insanların cesetleri, diyor Jacobson, surların yüz metre dışında, bir yulaf tarlasının altında bulunuyor. Mayıs 1944'e kadar, aslında savaş çoktan Almanların aleyhine sonuçlanmış sayılırken, Kaunus'a batıdan insan yüklü trenler gelmeye devam etmiş. Kalenin zindanlarına hapsedilenlerin ardında bıraktığı son mesajlar bunu doğrulamaktadır. Mesela biri, diye yazıyor Jacobson, hücresinin duvarına *Nous sommes neuf cents Français,*[1] diye bir yazı kazımış. Başkaları ise bize sadece bir tarih ve isimlerini ile memleketlerinin adını bırakmışlar: Lob, Marcel, de St. Nazaire; Wechsler, Abram, de Limoges; Max Stern, Paris 18.5.44. Breendonk Kalesi'nin hendeğinin başında *Heshel's Kingdom*'un on beşinci bölümünü de okuyup bitirdim ve ardından Mechelen'e dönüş yolunu tuttum. Vardığımda akşam olmuştu.

[1] (Fr.) Dokuz yüz Fransız'ız. (Y.N.)

W. G. SEBALD

AUSTERLITZ

ROMAN

W. G. Sebald'in, 2001 yılında 57 yaşındayken geçirdiği bir araba kazası sonucunda ölmeden önce yayınlanan son yapıtı ***Austerlitz***, kendi kökenini keşfetmeye girişen akademik kariyer sahibi Jacques Austerlitz'in izini sürüyor. Vatanından, dilinden ve adından koparılan bir köksüzün, yersiz yurtsuzun öyküsünü anlatan *Austerlitz*, bir ebedî gezginin her uğrakta bıraktığı izleri adım adım takip eden bir anlatı.

Borges, Calvino, Thomas Bernhard, Nabokov ve Kafka'yla aynı soydan sayılan Sebald, her yapıtında kendi dünyasını yaratmayı başaran bir yazar. *Austerlitz* de, gerçeği hayalle harmanlayan, tarihle bugünü çakıştıran, estetiği bir an olsun elden bırakmayan olağanüstü bir belgesel. "Yaşamöyküleri koleksiyoncusu" Sebald'den, *Göçmenler* ve *Satürn'ün Halkaları*'ndan sonra bir başyapıt daha...

Alman edebiyatının benzersiz yazarı Sebald, ülkesinin II. Dünya Savaşı'ndan sonraki unutkanlığına meydan okuyor; geçmişin izlerini sürerek toplumun belleği olmayı üstleniyor.

KAPAKTAKİ FOTOĞRAF: PETER-ANDREAS HASSIEPEN

ISBN 978-975-07-0926-5

http://www.canyayinlari.com